๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

สํยุตฺตนิกาโย

สฬายตนวโคฺค

๑. สฬายตนสํยุตฺตํ

๑. อนิจฺจวโคฺค

๑. อชฺฌตฺตานิจฺจสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ๚ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม๚ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติ๚ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํ๚ ภควา เอตทโวจ –

‘‘จกฺขุํ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ๚ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา๚ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํ๚ โสตํ อนิจฺจํ๚ ยทนิจฺจํ…เป.… ฆานํ อนิจฺจํ๚ ยทนิจฺจํ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา๚ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา๚ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํ๚ กาโย อนิโจฺจ๚ ยทนิจฺจํ…เป.… มโน อนิโจฺจ๚ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา๚ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํ๚ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, โสตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ฆานสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ, กายสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ , มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ๚ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ๚ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติ๚ ปฐมํ๚

๒. อชฺฌตฺตทุกฺขสุตฺตํ

๒. ‘‘จกฺขุํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ๚ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา; ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํ๚ โสตํ ทุกฺขํ…เป.… ฆานํ ทุกฺขํ… ชิวฺหา ทุกฺขา… กาโย ทุโกฺข… มโน ทุโกฺข๚ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา; ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํ๚ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติ๚ ทุติยํ๚

๓. อชฺฌตฺตานตฺตสุตฺตํ

๓. ‘‘จกฺขุํ, ภิกฺขเว, อนตฺตา๚ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํ๚ โสตํ อนตฺตา…เป.… ฆานํ อนตฺตา… ชิวฺหา อนตฺตา… กาโย อนตฺตา… มโน อนตฺตา๚ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํ๚ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติ๚ ตติยํ๚

๔. พาหิรานิจฺจสุตฺตํ

๔. ‘‘รูปา , ภิกฺขเว, อนิจฺจาฯ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ , น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนิจฺจาฯ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, สทฺเทสุปิ นิพฺพินฺทติ, คนฺเธสุปิ นิพฺพินฺทติ, รเสสุปิ นิพฺพินฺทติ, โผฏฺฐพฺเพสุปิ นิพฺพินฺทติ, ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. พาหิรทุกฺขสุตฺตํ

๕. ‘‘รูปา , ภิกฺขเว, ทุกฺขาฯ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา; ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา ทุกฺขาฯ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. พาหิรานตฺตสุตฺตํ

๖. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, อนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อชฺฌตฺตานิจฺจาตีตานาคตสุตฺตํ

๗. ‘‘จกฺขุํ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ อตีตานาคตํ; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมิํ จกฺขุสฺมิํ อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ จกฺขุํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนสฺส จกฺขุสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ โสตํ อนิจฺจํ… ฆานํ อนิจฺจํ… ชิวฺหา อนิจฺจา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนาย! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตาย ชิวฺหาย อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ ชิวฺหํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนาย ชิวฺหาย นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ กาโย อนิจฺโจ…เป…. มโน อนิจฺโจ อตีตานาคโต; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมิํ มนสฺมิํ อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ มนํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนสฺส มนสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อชฺฌตฺตทุกฺขาตีตานาคตสุตฺตํ

๘. ‘‘จกฺขุํ , ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อตีตานาคตํ; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมิํ จกฺขุสฺมิํ อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ จกฺขุํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนสฺส จกฺขุสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ โสตํ ทุกฺขํ…เป…. ฆานํ ทุกฺขํ…เป…. ชิวฺหา ทุกฺขา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนาย! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุต

วา อริยสาวโก อตีตาย ชิวฺหาย อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ ชิวฺหํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนาย ชิวฺหาย นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ กาโย ทุกฺโข…เป…. มโน ทุกฺโข อตีตานาคโต; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ มนสฺมึ อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ มนํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนสฺส มนสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อชฺฌตฺตานตฺตาตีตานาคตสุตฺตํ

๙. ‘‘จกฺขุํ , ภิกฺขเว, อนตฺตา อตีตานาคตํ; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ จกฺขุสฺมึ อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ จกฺขุํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนสฺส จกฺขุสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ โสตํ อนตฺตา…เป…. ฆานํ อนตฺตา…เป…. ชิวฺหา อนตฺตา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนาย! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตาย ชิวฺหาย อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ ชิวฺหํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนาย ชิวฺหาย นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ กาโย อนตฺตา…เป…. มโน อนตฺตา อตีตานาคโต; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ มนสฺมึ อนเปกฺโข โหติ; อนาคตํ มนํ นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนสฺส มนสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. พาหิรานิจฺจาตีตานาคตสุตฺตํ

๑๐. ‘‘รูปา , ภิกฺขเว, อนิจฺจา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนานํ! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีเตสุ รูเปสุ อนเปกฺโข โหติ; อนาคเต รูเป นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนานํ รูปานํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนิจฺจา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนานํ! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีเตสุ ธเมฺมสุ อนเปกฺโข โหติ; อนาคเต ธเมฺม นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนานํ ธมฺมานํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตี’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. พาหิรทุกฺขาตีตานาคตสุตฺตํ

๑๑. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, ทุกฺขา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนานํ! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีเตสุ รูเปสุ อนเปกฺโข โหติ; อนาคเต รูเป นาภินนฺทติ ; ปจฺจุปฺปนฺนานํ รูปานํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตี’’ติ…เป. …ฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. พาหิรานตฺตาตีตานาคตสุตฺตํ

๑๒. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, อนตฺตา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนานํ! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อตีเตสุ รูเปสุ อนเปกฺโข โหติ; อนาคเต รูเป นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนานํ รูปานํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนตฺตา อตีตานาคตา; โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนานํ! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว , สุตวา อริยสาวโก อตีเตสุ ธเมฺมสุ อนเปกฺโข โหติ; อนาคเต ธเมฺม นาภินนฺทติ; ปจฺจุปฺปนฺนานํ ธมฺมานํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตี’’ติฯ ทฺวาทสมํฯ

อนิจฺจวคฺโค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา จ, ตโย อชฺฌตฺตพาหิรา;
ยทนิเจฺจน ตโย วุตฺตา, เต เต อชฺฌตฺตพาหิราติฯ

๒. ยมกวโคฺค

๑. ปฐมปุเพฺพสโมฺพธสุตฺตํ

๑๓. สาวตฺถินิทานํ ฯ ‘‘ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘โก นุ โข จกฺขุสฺส อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ? โก โสตสฺส…เป.… โก ฆานสฺส… โก ชิวฺหาย… โก กายสฺส… โก มนสฺส อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’นฺติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘ยํ โข จกฺขุํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ จกฺขุสฺส อสฺสาโทฯ ยํ จกฺขุํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อยํ จกฺขุสฺส อาทีนโวฯ โย จกฺขุสฺมิํ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ จกฺขุสฺส นิสฺสรณํฯ ยํ โสตํ…เป.… ยํ ฆานํ…เป.… ยํ ชิวฺหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ ชิวฺหาย อสฺสาโทฯ ยํ [ยา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ชิวฺหา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ ชิวฺหาย อาทีนโวฯ โย ชิวฺหาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ ชิวฺหาย นิสฺสรณํฯ ยํ กายํ…เป.… ยํ มนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ มนสฺส อสฺสาโทฯ ยํ [โย (สี. สฺยา. กํ. ก.)] มโน อนิโจฺจ ทุโกฺข วิปริณามธโมฺม, อยํ มนสฺส อาทีนโวฯ โย มนสฺมิํ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ มนสฺส นิสฺสรณ’’’นฺติฯ

‘‘ยาวกีวญฺจาหํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ฉนฺนํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ เอวํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญาสิํ, เนว ตาวาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธิํ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ [สพฺพตฺถาปิ เอวเมว อิติสเทฺทน สห ทิสฺสติ] ปจฺจญฺญาสิํฯ ยโต จ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ฉนฺนํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ เอวํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสิํ, อถาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธิํ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ ปจฺจญฺญาสิํฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ [เจโตวิมุตฺติ (สี. ปี. ก.) เอวมุปริปิ], อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยปุเพฺพสโมฺพธสุตฺตํ

๑๔. ‘‘ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘โก นุ โข รูปานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ? โก สทฺทานํ…เป.… โก คนฺธานํ… โก รสานํ… โก โผฏฺฐพฺพานํ… โก ธมฺมานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’นฺติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘ยํ โข รูเป ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ รูปานํ อสฺสาโทฯ ยํ รูปา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ รูปานํ อาทีนโวฯ โย รูเปสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ รูปานํ นิสฺสรณํฯ ยํ สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฏฺฐเพฺพ… ยํ ธเมฺม ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ ธมฺมานํ อสฺสาโทฯ ยํ ธมฺมา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา , อยํ ธมฺมานํ อาทีนโวฯ โย ธเมฺมสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ ธมฺมานํ นิสฺสรณ’’’นฺติฯ

‘‘ยาวกีวญฺจาหํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ฉนฺนํ พาหิรานํ อายตนานํ เอวํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญาสิํ, เนว ตาวาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพุทฺโธ’ติ ปจฺจญฺญาสิํฯ ยโต จ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ฉนฺนํ พาหิรานํ อายตนานํ เอวํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสิํ, อถาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพุทฺโธ’ติ ปจฺจญฺญาสิํฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ปฐมอสฺสาทปริเยสนสุตฺตํ

๑๕. ‘‘จกฺขุสฺสาหํ, ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจริํฯ โย จกฺขุสฺส อสฺสาโท ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา จกฺขุสฺส อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ จกฺขุสฺสาหํ, ภิกฺขเว , อาทีนวปริเยสนํ อจริํฯ โย จกฺขุสฺส อาทีนโว ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา จกฺขุสฺส อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ จกฺขุสฺสาหํ, ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจริํฯ ยํ จกฺขุสฺส นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา จกฺขุสฺส นิสฺสรณํ , ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํฯ โสตสฺสาหํ , ภิกฺขเว… ฆานสฺสาหํ, ภิกฺขเว… ชิวฺหายาหํ ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจริํฯ โย ชิวฺหาย อสฺสาโท ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา ชิวฺหาย อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ ชิวฺหายาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวปริเยสนํ อจริํฯ โย ชิวฺหาย อาทีนโว ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา ชิวฺหาย อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ ชิวฺหายาหํ, ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจริํฯ ยํ ชิวฺหาย นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา ชิวฺหาย นิสฺสรณํ, ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํฯ มนสฺสาหํ, ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจริํฯ โย มนสฺส อสฺสาโท ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา มนสฺส อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ มนสฺสาหํ, ภิกฺขเว , อาทีนวปริเยสนํ อจริํฯ โย มนสฺส อาทีนโว ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา มนสฺส อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ มนสฺสาหํ, ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจริํฯ ยํ มนสฺส นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา มนสฺส นิสฺสรณํ, ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํฯ

‘‘ยาวกีวญฺจาหํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ฉนฺนํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญาสิํ…เป.… ปจฺจญฺญาสิํฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ทุติยอสฺสาทปริเยสนสุตฺตํ

๑๖. ‘‘รูปานาหํ, ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจริํฯ โย รูปานํ อสฺสาโท ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา รูปานํ อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ รูปานาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวปริเยสนํ อจริํฯ โย รูปานํ อาทีนโว ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา รูปานํ อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ รูปานาหํ, ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจริํฯ ยํ รูปานํ นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา รูปานํ นิสฺสรณํ, ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํฯ สทฺทานาหํ, ภิกฺขเว… คนฺธานาหํ, ภิกฺขเว… รสานาหํ, ภิกฺขเว… โผฏฺฐพฺพานาหํ, ภิกฺขเว… ธมฺมานาหํ, ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจริํฯ โย ธมฺมานํ อสฺสาโท ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา ธมฺมานํ อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ ธมฺมานาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวปริเยสนํ อจริํฯ โย ธมฺมานํ อาทีนโว ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา ธมฺมานํ อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐฯ ธมฺมานาหํ, ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจริํฯ ยํ ธมฺมานํ นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํฯ ยาวตา ธมฺมานํ นิสฺสรณํ, ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํฯ

“ยาวกีวญฺจาหํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ฉนฺนํ พาหิรานํ อายตนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญาสึ…เป…. ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมโนเจอสฺสาทสุตฺตํ

๑๗. “โน เจทํ, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺส อสฺสาโท อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา จกฺขุสฺมึ สารเชฺชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ จกฺขุสฺส อสฺสาโท ตสฺมา สตฺตา จกฺขุสฺมึ สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺส อาทีนโว อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา จกฺขุสฺมึ นิพฺพินฺเทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ จกฺขุสฺส อาทีนโว ตสฺมา สตฺตา จกฺขุสฺมึ นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺส นิสฺสรณํ อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา จกฺขุสฺมา นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ จกฺขุสฺส นิสฺสรณํ ตสฺมา สตฺตา จกฺขุสฺมา นิสฺสรนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, โสตสฺส อสฺสาโท อภวิสฺส… โน เจทํ, ภิกฺขเว, ฆานสฺส อสฺสาโท อภวิสฺส… โน เจทํ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาย อสฺสาโท อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ชิวฺหาย สารเชฺชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ชิวฺหาย อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา ชิวฺหาย สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาย อาทีนโว อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ชิวฺหาย นิพฺพินฺเทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ชิวฺหาย อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา ชิวฺหาย นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาย นิสฺสรณํ อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ชิวฺหาย นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ชิวฺหาย นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา ชิวฺหาย นิสฺสรนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, กายสฺส อสฺสาโท อภวิสฺส… โน เจทํ, ภิกฺขเว, มนสฺส อสฺสาโท อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา มนสฺมึ สารเชฺชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ มนสฺส อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา มนสฺมึ สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, มนสฺส อาทีนโว อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา มนสฺมึ นิพฺพินฺเทยฺยุํ ฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ มนสฺส อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา มนสฺมึ นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, มนสฺส นิสฺสรณํ อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา มนสฺมา นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ มนสฺส นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา มนสฺมา นิสฺสรนฺติฯ

“ยาวกีวญฺจ, ภิกฺขเว, สตฺตา อิเมสํ ฉนฺนํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญํสุ, เนว ตาว, ภิกฺขเว, สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสญฺญุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทีกเตน [วิปริยาทิกเตน (สี. ปี.), วิปริยาทิกเตน (สฺยา. กํ. ก.)] เจตสา วิหรึสุฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, สตฺตา อิเมสํ ฉนฺนํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญํสุ , อถ, ภิกฺขเว, สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสญฺญุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทีกเตน เจตสา วิหรนฺตี”ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยโนเจอสฺสาทสุตฺตํ

๑๘. “โน เจทํ, ภิกฺขเว, รูปานํ อสฺสาโท อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา รูเปสุ สารเชฺชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ รูปานํ อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา รูเปสุ สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโว อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา รูเปสุ นิพฺพินฺเทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ รูปานํ อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา รูเปสุ นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, รูปานํ นิสฺสรณํ อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา รูเปหิ นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ รูปานํ นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา รูเปหิ นิสฺสรนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, สทฺทานํ… คนฺธานํ… รสานํ… โผฏฺฐพฺพานํ… ธมฺมานํ อสฺสาโท

อภาวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ธมฺเมสุ สารชฺเชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ธมฺมานํ อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา ธมฺเมสุ สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, ธมฺมานํ อาทีนโว อภาวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ธมฺเมสุ นิพฺพินฺเทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ธมฺมานํ อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา ธมฺเมสุ นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, ธมฺมานํ นิสฺสรณํ อภาวิสฺส, นยิทํ สตฺตา ธมฺเมหิ นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ ธมฺมานํ นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา ธมฺเมหิ นิสฺสรนฺติฯ

‘‘ยาวกีวญฺจ, ภิกฺขเว, สตฺตา อิเมสํ ฉนฺนํ พาหิรานํ อายตนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญํสุ , เนว ตาว, ภิกฺขเว, สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสญฺญุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทีกเตน เจตสา วิหริํสุฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, สตฺตา อิเมสํ ฉนฺนํ พาหิรานํ อายตนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต, อาทีนวญฺจ อาทีนวโต, นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญํสุ, อถ, ภิกฺขเว , สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสญฺญุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทีกเตน เจตสา วิหรนฺตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปฐมาภินนฺทสุตฺตํ

๑๙. ‘‘โย , ภิกฺขเว, จกฺขุํ อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, อปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ โย โสตํ…เป.… โย ฆานํ…เป.… โย ชิวฺหํ อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, อปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ โย กายํ…เป.… โย มนํ อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, อปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมา’’ติ วทามิฯ

‘‘โย จ โข, ภิกฺขเว, จกฺขุํ นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ โย โสตํ…เป.… โย ฆานํ…เป.… โย ชิวฺหํ นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ โย กายํ…เป.… โย มนํ นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมา’’ติ วทามิฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยาภินนฺทสุตฺตํ

๒๐. ‘‘โย, ภิกฺขเว, รูเป อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, อปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ โย สทฺเท…เป.… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… ธมฺเม อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, อปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมา’’ติ วทามิฯ

‘‘โย จ โข, ภิกฺขเว, รูเป นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิ ฯ โย สทฺเท…เป.… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… ธมฺเม นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติฯ โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมา’’ติ วทามิฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมทุกฺขุปฺปาทสุตฺตํ

๒๑. ‘‘โย , ภิกฺขเว, จกฺขุสฺส อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโวฯ โย โสตสฺส…เป.… โย ฆานสฺส… โย ชิวฺหาย…

โย กายสฺส... โย มนสฺส อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขเสฺสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโวฯ

“โย จ โข, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขเสฺสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมฯ โย โสตสฺส... โย ฆานสฺส... โย ชิวฺหาย... โย กายสฺส... โย มนสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขเสฺสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม”ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยทุกฺขุปฺปาทสุตฺตํ

๒๒. “โย, ภิกฺขเว, รูปานํ อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขเสฺสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโวฯ โย สทฺทานํ...เป.... โย คนฺธานํ... โย รสานํ... โย โผฏฺฐพฺพานํ... โย ธมฺมานํ อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขเสฺสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโวฯ

“โย จ โข, ภิกฺขเว, รูปานํ นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขเสฺสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมฯ โย สทฺทานํ...เป.... โย คนฺธานํ... โย รสานํ... โย โผฏฺฐพฺพานํ... โย ธมฺมานํ นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขเสฺสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม”ติฯ ทสมํฯ

ยมกวโคฺค ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สโมฺพเธน ทฺเว วุตฺตา, อสฺสาเทน อปเร ทฺเว;
โน เจเตน ทฺเว วุตฺตา, อภินนฺทน อปเร ทฺเว;
อุปฺปาเทน ทฺเว วุตฺตา, วโคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

๓. สพฺพวโคฺค

๑. สพฺพสุตฺตํ

๒๓. สาวตฺถินิทานํ ฯ “สพฺพํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, สพฺพํ? จกฺขุเญฺจว รูปา จ, โสตญฺจ [โสตเญฺจว (?) เอวมิตรยุคเลสุปิ] สทฺทา จ, ฆานญฺจ คนฺธา จ, ชิวฺหา จ รสา จ, กาโย จ โผฏฺฐพฺพา จ, มโน จ ธมฺมา จ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สพฺพํฯ โย, ภิกฺขเว, เอวํ วเทยฺย – ‘อหเมตํ สพฺพํ ปจฺจกฺขาย อญฺญํ สพฺพํ ปญฺญาเปสฺสามี’ติ, ตสฺส วาจาวตฺถุกเมวสฺส [วาจาวตฺถุเรวสฺส (สี. ปี.), วาจาวตฺถุเทวสฺส (สฺยา. กํ.)]; ปุโฏฺฐ จ น สมฺปาเยยฺย, อุตฺตริญฺจ วิฆาตํ อาปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยถา ตํ, ภิกฺขเว, อวิสยสฺมิ”นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ปหานสุตฺตํ

๒๔. “สพฺพปฺปหานาย [สพฺพํ ปหานาย (สฺยา. กํ. ก.)] โว, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, สพฺพปฺปหานาย ธโมฺม? จกฺขุํ, ภิกฺขเว, ปหาตพฺพํ, รูปา ปหาตพฺพา, จกฺขุวิญฺญาณํ ปหาตพฺพํ, จกฺขุสมฺผโสฺส ปหาตโพฺพ , ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ปหาตพฺพํ...เป.... ยมฺปิทํ โสต

สมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ปหาตพฺพํ… ยมฺปิทํ ฆานสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ปหาตพฺพํฯ ชิวฺหา ปหาตพฺพา, รสา ปหาตพฺพา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ ปหาตพฺพํ, ชิวฺหาสมฺผสฺโส ปหาตโพฺพ, ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ปหาตพฺพํฯ กาโย ปหาตโพฺพ… มโน ปหาตโพฺพ, ธมฺมา ปหาตพฺพา, มโนวิญฺญาณํ ปหาตพฺพํ, มโนสมฺผสฺโส ปหาตโพฺพ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ปหาตพฺพํฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพปฺปหานาย ธโมฺม’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. อภิญฺญาปริญฺญาปหานสุตฺตํ

๒๕. ‘‘สพฺพํ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหานาย โว, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, สพฺพํ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหานาย ธโมฺม? จกฺขุํ, ภิกฺขเว, อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพํ, รูปา อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพา , จกฺขุวิญฺญาณํ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพํ, จกฺขุสมฺผสฺโส อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตโพฺพ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพํ…เป.… ชิวฺหา อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพา, รสา อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพํ, ชิวฺหาสมฺผสฺโส อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตโพฺพ, ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพํฯ กาโย อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตโพฺพ… มโน อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตโพฺพ, ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพา, มโนวิญฺญาณํ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพํ, มโนสมฺผสฺโส อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตโพฺพ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหาตพฺพํฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพํ อภิญฺญา ปริญฺญา ปหานาย ธโมฺม’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ปฐมอปริชานนสุตฺตํ

๒๖. ‘‘สพฺพํ , ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยาย? จกฺขุํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ รูเป อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ จกฺขุสมฺผสฺสํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยาย…เป.… ชิวฺหํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ รเส…เป.… ชิวฺหาวิญฺญาณํ…เป.… ชิวฺหาสมฺผสฺสํ…เป.… ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ กายํ…เป.… มนํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ ธเมฺม…เป.… มโนวิญฺญาณํ…เป.… มโนสมฺผสฺสํ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ อิทํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ

“สพฺพญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ กิญฺจ , ภิกฺขเว, สพฺพํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยาย? จกฺขุํ, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ รูเป อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ จกฺขุสมฺผสฺสํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยาย…เป…. ชิวฺหํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ รเส…เป…. ชิวฺหาวิญฺญาณํ…เป…. ชิวฺหาสมฺผสฺสํ…เป…. ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ กายํ…เป…. มนํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ ธเมฺม…เป…. มโนวิญฺญาณํ…เป…. มโนสมฺผสฺสํ…เป…. ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ อิทํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ทุติยอปริชานนสุตฺตํ

๒๗. “สพฺพํ , ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, สพฺพํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยาย? ยญฺจ, ภิกฺขเว , จกฺขุ, เย จ รูปา, ยญฺจ จกฺขุวิญฺญาณํ, เย จ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา…เป.… ยา จ ชิวฺหา, เย จ รสา, ยญฺจ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, เย จ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา; โย จ กาโย, เย จ โผฏฺฐพฺพา, ยญฺจ กายวิญฺญาณํ, เย จ กายวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา; โย จ มโน, เย จ ธมฺมา, ยญฺจ มโนวิญฺญาณํ, เย จ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา – อิทํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ

“สพฺพํ, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, สพฺพํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยาย? ยญฺจ, ภิกฺขเว, จกฺขุ, เย จ รูปา, ยญฺจ จกฺขุวิญฺญาณํ, เย จ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา…เป…. ยา จ ชิวฺหา, เย จ รสา, ยญฺจ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, เย จ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา; โย จ กาโย, เย จ โผฏฺฐพฺพา, ยญฺจ กายวิญฺญาณํ, เย จ กายวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา; โย จ มโน, เย จ ธมฺมา, ยญฺจ มโนวิญฺญาณํ, เย จ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา – อิทํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภโพฺพ ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อาทิตฺตสุตฺตํ

๒๘. เอกํ สมยํ ภควา คยายํ วิหรติ คยาสีเส สทฺธิํ ภิกฺขุสหเสฺสนฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “สพฺพํ, ภิกฺขเว, อาทิตฺตํฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, สพฺพํ อาทิตฺตํ? จกฺขุ [จกฺขุํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], ภิกฺขเว, อาทิตฺตํ, รูปา อาทิตฺตา, จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ, จกฺขุสมฺผโสฺส อาทิโตฺตฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อาทิตฺตํฯ เกน อาทิตฺตํ? ‘ราคคฺคินา, โทสคฺคินา, โมหคฺคินา อาทิตฺตํ, ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺต’นฺติ วทามิ…เป…. ชิวฺหา อาทิตฺตา, รสา อาทิตฺตา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ, ชิวฺหาสมฺผโสฺส อาทิโตฺต ฯ ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อาทิตฺตํฯ เกน อาทิตฺตํ? ‘ราคคฺคินา, โทสคฺคินา, โมหคฺคินา อาทิตฺตํ, ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ

ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺต’นฺติ วทามิ…เป.… มโน อาทิโตฺต, ธมฺมา อาทิตฺตา, มโนวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ, มโนสมฺผโสฺส อาทิโตฺตฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อาทิตฺตํฯ เกน อาทิตฺตํ? ‘ราคคฺคินา, โทสคฺคินา, โมหคฺคินา อาทิตฺตํ, ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺต’นฺติ วทามิฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ …เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุํฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมิํ ภญฺญมาเน ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิํสูติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อทฺธภูตสุตฺตํ

๒๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, อทฺธภูตํ [อนฺธภูตํ (สี. สฺยา. กํ.)]ฯ กิญฺจ , ภิกฺขเว, สพฺพํ อทฺธภูตํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, อทฺธภูตํ, รูปา อทฺธภูตา, จกฺขุวิญฺญาณํ อทฺธภูตํ, จกฺขุสมฺผโสฺส อทฺธภูโต, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อทฺธภูตํฯ เกน อทฺธภูตํ? ‘ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ อทฺธภูต’นฺติ วทามิ…เป.… ชิวฺหา อทฺธภูตา, รสา อทฺธภูตา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ อทฺธภูตํ, ชิวฺหาสมฺผโสฺส อทฺธภูโต, ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อทฺธภูตํฯ เกน อทฺธภูตํ? ‘ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ อทฺธภูต’นฺติ วทามิฯ กาโย อทฺธภูโต…เป.… มโน อทฺธภูโต, ธมฺมา อทฺธภูตา, มโนวิญฺญาณํ อทฺธภูตํ, มโนสมฺผโสฺส อทฺธภูโต, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อทฺธภูตํฯ เกน อทฺธภูตํ? ‘ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ อทฺธภูต’นฺติ วทามิฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ , วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมิํ ‘วิมุตฺต’มิติ ญาณํ โหติ, ‘ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. สมุคฺฆาตสารุปฺปสุตฺตํ

๓๐. ‘‘สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสารุปฺปํ โว, ภิกฺขเว, ปฏิปทํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามีติฯ กตมา จ สา, ภิกฺขเว, สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสารุปฺปา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุํ น มญฺญติ, จกฺขุสฺมิํ น มญฺญติ, จกฺขุโต น มญฺญติ, จกฺขุํ เมติ น มญฺญติฯ รูเป น มญฺญติ, รูเปสุ น มญฺญติ, รูปโต น มญฺญติ, รูปา เมติ น มญฺญติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ น มญฺญติ, จกฺขุวิญฺญาณสฺมิํ น มญฺญติ, จกฺขุวิญฺญาณโต น มญฺญติ, จกฺขุวิญฺญาณํ เมติ น มญฺญติฯ จกฺขุสมฺผสฺสํ น มญฺญติ, จกฺขุสมฺผสฺสสฺมิํ น มญฺญติ, จกฺขุสมฺผสฺสโต น มญฺญติ, จกฺขุสมฺผโสฺส เมติ น มญฺญติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ

วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มญฺญติ , ตสฺมิมฺปิ น มญฺญติ, ตโตปิ น มญฺญติ, ตํ เมติ น มญฺญติ…เป…. ชิวฺหํ น มญฺญติ, ชิวฺหาย น มญฺญติ, ชิวฺหาโต น มญฺญติ, ชิวฺหา เมติ น มญฺญติฯ รเส น มญฺญติ, รเสสุ น มญฺญติ, รสโต น มญฺญติ, รสา เมติ น มญฺญติฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ น มญฺญติ, ชิวฺหาวิญฺญาณสฺมึ น มญฺญติ, ชิวฺหาวิญฺญาณโต น มญฺญติ, ชิวฺหาวิญฺญาณํ เมติ น มญฺญติฯ ชิวฺหาสมฺผสฺสํ น มญฺญติ, ชิวฺหาสมฺผสฺสสฺมึ น มญฺญติ, ชิวฺหาสมฺผสฺสโต น มญฺญติ, ชิวฺหาสมฺผโสฺส เมติ น มญฺญติฯ ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มญฺญติ, ตสฺมิมฺปิ น มญฺญติ, ตโตปิ น มญฺญติ, ตํ เมติ น มญฺญติ…เป…. มนํ น มญฺญติ, มนสฺมึ น มญฺญติ, มนโต น มญฺญติ, มโน เมติ น มญฺญติฯ ธมฺเม น มญฺญติ, ธเมฺมสุ น มญฺญติ, ธมฺมโต น มญฺญติ, ธมฺมา เมติ น มญฺญติฯ มโนวิญฺญาณํ น มญฺญติ, มโนวิญฺญาณสฺมึ น มญฺญติ, มโนวิญฺญาณโต น มญฺญติ, มโนวิญฺญาณํ เมติ น มญฺญติฯ มโนสมฺผสฺสํ น มญฺญติ, มโนสมฺผสฺสสฺมึ น มญฺญติ, มโนสมฺผสฺสโต น มญฺญติ, มโนสมฺผโสฺส เมติ น มญฺญติ ฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มญฺญติ, ตสฺมิมฺปิ น มญฺญติ, ตโตปิ น มญฺญติ, ตํ เมติ น มญฺญติฯ สพฺพํ น มญฺญติ, สพฺพสฺมึ น มญฺญติ, สพฺพโต น มญฺญติ, สพฺพํ เมติ น มญฺญติฯ โส เอวํ อมญฺญมาโน น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติฯ อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยํ โข สา, ภิกฺขเว, สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสารุปฺปา ปฏิปทา’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมสมุคฺฆาตสปฺปายสุตฺตํ

๓๑. ‘‘สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสปฺปายํ โว, ภิกฺขเว, ปฏิปทํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตมา จ สา, ภิกฺขเว, สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสปฺปายา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุํ น มญฺญติ, จกฺขุสฺมึ น มญฺญติ, จกฺขุโต น มญฺญติ, จกฺขุํ เมติ น มญฺญติฯ รูเป น มญฺญติ…เป.… จกฺขุวิญฺญาณํ น มญฺญติ, จกฺขุสมฺผสฺสํ น มญฺญติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มญฺญติ, ตสฺมิมฺปิ น มญฺญติ, ตโตปิ น มญฺญติ, ตํ เมติ น มญฺญติฯ ยญฺหิ, ภิกฺขเว, มญฺญติ, ยสฺมึ มญฺญติ, ยโต มญฺญติ, ยํ เมติ มญฺญติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาฯ อญฺญถาภาวี ภวสโตฺต โลโก ภวเมวาภินนฺทติ…เป…. ชิวฺหํ น มญฺญติ, ชิวฺหาย น มญฺญติ, ชิวฺหาโต น มญฺญติ, ชิวฺหา เมติ น มญฺญติฯ รเส น มญฺญติ…เป.… ชิวฺหาวิญฺญาณํ น มญฺญติ, ชิวฺหาสมฺผสฺสํ น มญฺญติฯ ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มญฺญติ, ตสฺมิมฺปิ น มญฺญติ, ตโตปิ น มญฺญติ, ตํ เมติ น มญฺญติฯ ยญฺหิ, ภิกฺขเว, มญฺญติ, ยสฺมึ มญฺญติ, ยโต มญฺญติ, ยํ เมติ มญฺญติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาฯ อญฺญถาภาวี ภวสโตฺต โลโก ภวเมวาภินนฺทติ…เป…. มนํ น มญฺญติ, มนสฺมึ น มญฺญติ, มนโต น มญฺญติ, มโน เมติ น มญฺญติฯ ธมฺเม น มญฺญติ…เป.… มโนวิญฺญาณํ น มญฺญติ, มโนสมฺผสฺสํ น มญฺญติฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มญฺญติ, ตสฺมิมฺปิ น มญฺญติ, ตโตปิ น มญฺญติ, ตํ เมติ น มญฺญติฯ ยญฺหิ, ภิกฺขเว, มญฺญติ, ยสฺมึ มญฺญติ, ยโต มญฺญติ, ยํ เมติ มญฺญติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาฯ อญฺญถาภาวี ภวสโตฺต โลโก ภวเมวาภินนฺทติฯ ยาวตา, ภิกฺขเว, ขนฺธธาตุอายตนํ ตมฺปิ น มญฺญติ, ตสฺมิมฺปิ น มญฺญติ, ตโตปิ น มญฺญติ, ตํ เมติ น มญฺญติฯ โส เอวํ อมญฺญมาโน น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติฯ อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติ ฯ อยํ โข สา, ภิกฺขเว, สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสปฺปายา ปฏิปทา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยสมุคฺฆาตสปฺปายสุตฺตํ

๓๒. ‘‘สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสปฺปายํ โว, ภิกฺขเว, ปฏิปทํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตมา จ สา, ภิกฺขเว, สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสปฺปายา ปฏิปทา?

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, จกฺขุํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ , ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ ภนฺเต’’ฯ

‘‘รูปา…เป.… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘รสา… ชิวฺหาวิญฺญาณํ… ชิวฺหาสมฺผโสฺส…เป.… ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป.… ธมฺมา… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วาติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสฺปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ, รเสสฺปิ…เป.… ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติ ฯ อยํ โข สา, ภิกฺขเว, สพฺพมญฺญิตสมุคฺฆาตสปฺปายา ปฏิปทา’’ติฯ ทสมํฯ

สพฺพวโคฺค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สพฺพญฺจ เทฺวปิ ปหานา, ปริชานาปเร ทุเว;
อาทิตฺตํ อทฺธภูตญฺจ, สารุปฺปา เทฺว จ สปฺปายา;
วโคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

๔. ชาติธมฺมวโคฺค

๑-๑๐. ชาติธมฺมาทิสุตฺตทสกํ

๓๓. สาวตฺถินิทานํ ฯ ตตฺร โข…เป.… ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, ชาติธมฺมํฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ชาติธมฺมํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, ชาติธมฺมํฯ รูปา… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผโสฺส ชาติธโมฺมฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ชาติธมฺมํ…เป.… ชิวฺหา… รสา… ชิวฺหาวิญฺญาณํ… ชิวฺหาสมฺผโสฺส… ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ชาติธมฺมํฯ กาโย…เป... มโน ชาติธโมฺม, ธมฺมา ชาติธมฺมา, มโนวิญฺญาณํ ชาติธมฺมํ, มโนสมฺผโสฺส ชาติธโมฺมฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ชาติ

ธมฺมํฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ… จกฺขุวิญฺญาเณปิ… จกฺขุสมฺผเสฺสปิ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๓๔. ‘‘สพฺพํ , ภิกฺขเว, ชราธมฺมํ…เป…. สํขิตฺตํฯ ทุติยํฯ

๓๕. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, พฺยาธิธมฺมํ…เป….ฯ ตติยํฯ

๓๖. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, มรณธมฺมํ…เป….ฯ จตุตฺถํฯ

๓๗. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, โสกธมฺมํ…เป….ฯ ปญฺจมํฯ

๓๘. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, สํกิเลสิกธมฺมํ…เป….ฯ ฉฎฺฐํฯ

๓๙. ‘‘สพฺพํ , ภิกฺขเว, ขยธมฺมํ…เป….ฯ สตฺตมํฯ

๔๐. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, วยธมฺมํ…เป….ฯ อฎฺฐมํฯ

๔๑. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, สมุทยธมฺมํ…เป….ฯ นวมํฯ

๔๒. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, นิโรธธมฺมํ…เป….ฯ ทสมํฯ

ชาติธมฺมวโคฺค จตุโตฺถฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ชาติชราพฺยาธิมรณํ, โสโก จ สํกิเลสิกํ;
ขยวยสมุทยํ, นิโรธธเมฺมน เต ทสาติฯ

๕. สพฺพอนิจฺจวโคฺค

๑-๙. อนิจฺจาทิสุตฺตนวกํ

๔๓. สาวตฺถินิทานํ ฯ ตตฺร โข…เป…. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, สพฺพํ อนิจฺจํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, รูปา อนิจฺจา, จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, จกฺขุสมฺผโสฺส อนิโจฺจฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํ…เป…. ชิวฺหา อนิจฺจา, รสา อนิจฺจา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ชิวฺหาสมฺผโสฺส อนิโจฺจฯ ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํฯ กาโย อนิโจฺจ…เป…. มโน อนิโจฺจ, ธมฺมา อนิจฺจา, มโนวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, มโนสมฺผโสฺส อนิโจฺจฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ

นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๔๔. ‘‘สพฺพํ , ภิกฺขเว, ทุกฺขํ…เป.…ฯ ทุติยํฯ

๔๕. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, อนตฺตา…เป.…ฯ ตติยํฯ

๔๖. ‘‘สพฺพํ , ภิกฺขเว, อภิเญฺญยฺยํ…เป.… ฯ จตุตฺถํฯ

๔๗. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, ปริเญฺญยฺยํ…เป.…ฯ ปญฺจมํฯ

๔๘. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, ปหาตพฺพํ…เป.…ฯ ฉฏฺฐํฯ

๔๙. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, สจฺฉิกาตพฺพํ…เป.… ฯ สตฺตมํฯ

๕๐. ‘‘สพฺพํ, ภิกฺขเว, อภิญฺญาปริเญฺญยฺยํ…เป.…ฯ อฏฺฐมํฯ

๕๑. ‘‘สพฺพํ , ภิกฺขเว, อุปทฺทุตํ…เป.…ฯ นวมํฯ

๑๐. อุปสฺสฏฺฐสุตฺตํ

๕๒. ‘‘สพฺพํ , ภิกฺขเว, อุปสฺสฏฺฐํ [อุปสฏฺฐํ (ก.)]ฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, สพฺพํ อุปสฺสฏฺฐํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, อุปสฺสฏฺฐํ, รูปา อุปสฺสฏฺฐา, จกฺขุวิญฺญาณํ อุปสฺสฏฺฐํ, จกฺขุสมฺผสฺโส อุปสฺสฏฺโฐฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อุปสฺสฏฺฐํ…เป.… ชิวฺหา อุปสฺสฏฺฐา, รสา อุปสฺสฏฺฐา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ อุปสฺสฏฺฐํ, ชิวฺหาสมฺผสฺโส อุปสฺสฏฺโฐฯ ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อุปสฺสฏฺฐํฯ กาโย อุปสฺสฏฺโฐ… มโน อุปสฺสฏฺโฐ, ธมฺมา อุปสฺสฏฺฐา, มโนวิญฺญาณํ อุปสฺสฏฺฐํ, มโนสมฺผสฺโส อุปสฺสฏฺโฐฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อุปสฺสฏฺฐํฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ ฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ทสมํฯ

สพฺพอนิจฺจวโคฺค ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา, อภิเญฺญยฺยํ ปริเญฺญยฺยํ;
ปหาตพฺพํ สจฺฉิกาตพฺพํ, อภิเญฺญยฺยปริเญฺญยฺยํ [อภิเญฺญยฺยํ ปริเญฺญยฺยํ (สี. สฺยา. กํ.), อภิญฺญาตํ ปริเญฺญยฺยํ (ปี. ก.)];
อุปทฺทุตํ อุปสฺสฏฺฐํ, วโคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

ตสฺส วคฺคุทฺทานํ –

อนิจฺจวคฺคํ ยมกํ, สพฺพํ วคฺคํ ชาติธมฺมํ;
อนิจฺจวเคฺคน ปญฺญาสํ, ปญฺจโม เตน ปวุจฺจตีติฯ

๖. อวิชฺชาวโคฺค

๑. อวิชฺชาปหานสุตฺตํ

๕๓. สาวตฺถินิทานํ ฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กถํ นุ โข, ภเนฺต, ชานโต กถํ ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติ?

‘‘จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ รูเป อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหํ… กายํ… มนํ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ ธเมฺม … มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. สํโยชนปหานสุตฺตํ

๕๔. ‘‘กถํ นุ โข, ภเนฺต, ชานโต, กถํ ปสฺสโต, สํโยชนา ปหียนฺตี’’ติ? ‘‘จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต สํโยชนา ปหียนฺติฯ รูเป… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต สํโยชนา ปหียนฺติฯ โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหํ… กายํ… มนํ… ธเมฺม… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต สํโยชนา ปหียนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต สํโยชนา ปหียนฺตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. สํโยชนสมุคฺฆาตสุตฺตํ

๕๕. ‘‘กถํ นุ โข, ภเนฺต, ชานโต, กถํ ปสฺสโต สํโยชนา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺตี’’ติ? ‘‘จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต สํโยชนา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติฯ รูเป อนตฺตโต… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต สํโยชนา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติฯ โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหํ… กายํ… มนํ… ธเมฺม… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต สํโยชนา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต สํโยชนา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อาสวปหานสุตฺตํ

๕๖. ‘‘กถํ นุ โข, ภนฺเต, ชานโต, กถํ ปสฺสโต อาสวา ปหียนฺตี’’ติ…เป.…ฯ จตุตฺถํฯ

๕. อาสวสมุคฺฆาตสุตฺตํ

๕๗. ‘‘กถํ นุ โข, ภนฺเต, ชานโต, กถํ ปสฺสโต อาสวา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺตี’’ติ…เป.… ฯ ปญฺจมํฯ

๖. อนุสยปหานสุตฺตํ

๕๘. ‘‘กถํ นุ โข…เป.… อนุสยา ปหียนฺตี’’ติ…เป.…ฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อนุสยสมุคฺฆาตสุตฺตํ

๕๙. ‘‘กถํ นุ โข…เป.… อนุสยา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺตี’’ติ? ‘‘จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อนุสยา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติ…เป.… โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหํ… กายํ… มนํ… ธมฺเม… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อนุสยา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนุสยา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. สพฺพุปาทานปริญฺญาสุตฺตํ

๖๐. ‘‘สพฺพุปาทานปริญฺญาย โว, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, สพฺพุปาทานปริญฺญาย ธมฺโม? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนาฯ เอวํ ปสฺสํ , ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิโมกฺขา [วิโมกฺขํ (ก.), วิโมกฺข (สฺยา. กํ.)] ‘ปริญฺญาตํ เม อุปาทาน’นฺติ ปชานาติฯ โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ… ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ… ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ… กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ… มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนาฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ , ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิโมกฺขา ‘ปริญฺญาตํ เม อุปาทาน’นฺติ ปชานาติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพุปาทานปริญฺญาย ธมฺโม’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมสพฺพุปาทานปริยาทานสุตฺตํ

๖๑. ‘‘สพฺพุปาทานปริยาทานาย โว, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, สพฺพุปาทานปริยาทานาย ธมฺโม? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนาฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิโมกฺขา ‘ปริยาทินฺนํ [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ ทนฺตช-นการเรนว] เม อุปาทาน’นฺติ ปชานาติ…เป.… ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺ

ปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ…เป…. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนาฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ มโนสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิโมกฺขา ‘ปริยาทินฺนํ เม อุปาทาน’นฺติ ปชานาติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพุปาทานปริยาทานาย ธโมฺม’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยสพฺพุปาทานปริยาทานสุตฺตํ

๖๒. ‘‘สพฺพุปาทานปริยาทานาย โว, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ ฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, สพฺพุปาทานปริยาทานาย ธโมฺม’’?

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘รูปา…เป…. จกฺขุวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’…เป….ฯ

‘‘จกฺขุสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภเนฺต’’…เป….ฯ

‘‘ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’…เป….ฯ

‘‘โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหา… กาโย… มโน… ธมฺมา… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผโสฺส… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ , ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

“ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

“โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

“เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ, รเสสุปิ นิพฺพินฺทติ, ชิวฺหาวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, ชิวฺหาสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ…เป.… มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, สพฺพุปาทานปริยาทานาย ธโมฺม’’ติฯ ทสมํฯ

อวิชฺชาวโคฺค ฉโฎฺฐฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อวิชฺชา สํโยชนา เทฺว, อาสเวน ทุเว วุตฺตา;
อนุสยา อปเร เทฺว, ปริญฺญา เทฺว ปริยาทินฺนํ;
วโคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

๗. มิคชาลวโคฺค

๑. ปฐมมิคชาลสุตฺตํ

๖๓. สาวตฺถินิทานํ ฯ อถ โข อายสฺมา มิคชาโล เยน ภควา…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา มิคชาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘‘เอกวิหารี, เอกวิหารี’ติ, ภเนฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, เอกวิหารี โหติ, กิตฺตาวตา จ ปน สทุติยวิหารี โหตี’’ติ?

“สนฺติ โข, มิคชาล, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฎฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺที [นนฺทิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ นนฺทิยา สติ สาราโค โหติ; สาราเค สติ สํโยโค โหติฯ นนฺทิสํโยชนสํยุโตฺต โข, มิคชาล, ภิกฺขุ สทุติยวิหารีติ วุจฺจติฯ สนฺติ…เป.… สนฺติ โข, มิคชาล, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฎฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทีฯ นนฺทิยา สติ สาราโค โหติ; สาราเค สติ สํโยโค โหติฯ นนฺทิสํโยชนสํยุโตฺต โข, มิคชาล, ภิกฺขุ สทุติยวิหารีติ วุจฺจติฯ เอวํวิหารี จ, มิคชาล, ภิกฺขุ กิญฺจาปิ อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฎิเสวติ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ [มนุสฺสราหเสยฺยกานิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปฎิสลฺลานสารุปฺปานิ; อถ โข สทุติยวิหารีติ วุจฺจติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตณฺหา หิสฺส ทุติยา, สาสฺส อปฺปหีนาฯ ตสฺมา สทุติยวิหารี’’ติ วุจฺจติฯ

‘‘สนฺติ จ โข, มิคชาล, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต นนฺที นิรุชฺฌติฯ นนฺทิยา อสติ สาราโค น โหติ; สาราเค อสติ สํโยโค น โหติฯ นนฺทิสํโยชนวิสํยุตฺโต โข, มิคชาล, ภิกฺขุ เอกวิหารีติ วุจฺจติ…เป.… สนฺติ จ โข, มิคชาล, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ จ โข, มิคชาล, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต นนฺที นิรุชฺฌติฯ นนฺทิยา อสติ สาราโค น โหติ; สาราเค อสติ สํโยโค น โหติฯ นนฺทิสํโยชนวิปฺปยุตฺโต โข, มิคชาล, ภิกฺขุ เอกวิหารีติ วุจฺจติฯ เอวํวิหารี จ, มิคชาล, ภิกฺขุ กิญฺจาปิ คามเนฺต วิหรติ อากิโณฺณ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ ราชูหิ ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ ฯ อถ โข เอกวิหารีติ วุจฺจติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตณฺหา หิสฺส ทุติยา, สาสฺส ปหีนาฯ ตสฺมา เอกวิหารีติ วุจฺจตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยมิคชาลสุตฺตํ

๖๔. อถ โข อายสฺมา มิคชาโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา มิคชาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ เม, ภเนฺต, ภควา สํขิเตฺตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย’’นฺติฯ

‘‘สนฺติ โข, มิคชาล, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทีฯ นนฺทิสมุทยา ทุกฺขสมุทโย, มิคชาลาติ วทามิ…เป.… สนฺติ จ โข, มิคชาล, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ จ โข, มิคชาล, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺที ฯ นนฺทิสมุทยา ทุกฺขสมุทโย, มิคชาลาติ วทามิฯ

‘‘สนฺติ จ โข, มิคชาล, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต นนฺที นิรุชฺฌติฯ นนฺทินิโรธา ทุกฺขนิโรโธ, มิคชาลาติ วทามิ…เป.… สนฺติ จ โข, มิคชาล, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา อิฏฺฐา กนฺตา…เป.… สนฺติ จ โข, มิคชาล, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต นนฺที นิรุชฺฌติฯ นนฺทินิโรธา ทุกฺขนิโรโธ, มิคชาลาติ วทามี’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา มิคชาโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา มิคชาโล เอโก วูปกฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา มิคชาโล อรหตํ อโหสีติฯ ทุติยํฯ

๓. ปฐมสมิทฺธิมารปญฺหาสุตฺตํ

๖๕. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข อายสฺมา สมิทฺธิ เยน ภควา…เป.… ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘‘มาโร, มาโร’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, มาโร วา อสฺส มารปญฺญตฺติ วา’’ติ?

‘‘ยตฺถ โข, สมิทฺธิ, อตฺถิ จกฺขุ, อตฺถิ รูปา, อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ , อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ อตฺถิ โสตํ, อตฺถิ สทฺทา, อตฺถิ โสตวิญฺญาณํ, อตฺถิ โสตวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ อตฺถิ ฆานํ, อตฺถิ คนฺธา, อตฺถิ ฆานวิญฺญาณํ, อตฺถิ ฆานวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ อตฺถิ ชิวฺหา, อตฺถิ รสา, อตฺถิ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, อตฺถิ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ อตฺถิ กาโย, อตฺถิ โผฏฺฐพฺพา, อตฺถิ กายวิญฺญาณํ, อตฺถิ กายวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ อตฺถิ มโน, อตฺถิ ธมฺมา, อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ, อตฺถิ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ

‘‘ยตฺถ จ โข, สมิทฺธิ, นตฺถิ จกฺขุ, นตฺถิ รูปา, นตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ, นตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, นตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ นตฺถิ โสตํ…เป.… นตฺถิ ฆานํ…เป.… นตฺถิ ชิวฺหา, นตฺถิ รสา, นตฺถิ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, นตฺถิ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, นตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วาฯ นตฺถิ กาโย…เป.…ฯ นตฺถิ มโน, นตฺถิ ธมฺมา, นตฺถิ มโนวิญฺญาณํ, นตฺถิ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, นตฺถิ ตตฺถ มาโร วา มารปญฺญตฺติ วา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. สมิทฺธิสตฺตปญฺหาสุตฺตํ

๖๖. ‘‘‘สโตฺต , สโตฺต’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, สโตฺต วา อสฺส สตฺตปญฺญตฺติ วา’’ติ…เป.…ฯ จตุตฺถํฯ

๕. สมิทฺธิทุกฺขปญฺหาสุตฺตํ

๖๗. ‘‘‘ทุกฺขํ , ทุกฺข’นฺติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ทุกฺขํ วา อสฺส ทุกฺขปญฺญตฺติ วา’’ติ…เป.…ฯ ปญฺจมํฯ

๖. สมิทฺธิโลกปญฺหาสุตฺตํ

๖๘. ‘‘‘โลโก, โลโก’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, โลโก วา อสฺส โลกปญฺญตฺติ วา’’ติ? ยตฺถ โข, สมิทฺธิ, อตฺถิ จกฺขุ, อตฺถิ รูปา, อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ, อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ โลโก วา โลกปญฺญตฺติ วาติ…เป.… อตฺถิ ชิวฺหา…เป.… อตฺถิ มโน, อตฺถิ ธมฺมา, อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ, อตฺถิ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, อตฺถิ ตตฺถ โลโก วา โลกปญฺญตฺติ วาฯ

‘‘ยตฺถ จ โข, สมิทฺธิ, นตฺถิ จกฺขุ, นตฺถิ รูปา, นตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ, นตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, นตฺถิ ตตฺถ โลโก วา โลกปญฺญตฺติ วา…เป.… นตฺถิ ชิวฺหา…เป.… นตฺถิ มโน, นตฺถิ ธมฺมา, นตฺถิ มโนวิญฺญาณํ, นตฺถิ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺพา ธมฺมา, นตฺถิ ตตฺถ โลโก วา โลกปญฺญตฺติ วา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อุปเสนอาสีวิสสุตฺตํ

๖๙. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สาริปุตฺโต อายสฺมา จ อุปเสโน ราชคเห วิหรนฺติ สีตวเน สปฺปโสณฺฑิกปพฺภาเรฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต อุปเสนสฺส กาเย อาสีวิโส ปติโต โหติฯ อถ โข อายสฺมา อุปเสโน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘เอถ เม, อาวุโส, อิมํ กายํ มญฺจกํ อาโรเปตฺวา พหิทฺธา นีหรถฯ ปุรายํ กาโย อิเธว วิกิรติ; เสยฺยถาปิ ภุสมุฏฺฐี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อุปเสนํ เอตทโวจ – ‘‘น โข ปน มยํ ปสฺสาม อายสฺมโต อุปเสนสฺส กายสฺส วา อญฺญถตฺตํ อินฺทฺริยานํ วา วิปริณามํฯ อถ จ ปนายสฺมา อุปเสโน เอวมาห – ‘เอถ เม, อาวุโส, อิมํ กายํ มญฺจกํ อาโรเปตฺวา พหิทฺธา นีหรถฯ ปุรายํ กาโย อิเธว วิกิรติ; เสยฺยถาปิ ภุสมุฏฺฐี’’’ติฯ ‘‘ยสฺส นูน, อาวุโส สาริปุตฺต, เอวมสฺส – ‘อหํ จกฺขูติ วา มม จกฺขูติ วา…เป.… อหํ ชิวฺหาติ วา มม ชิวฺหาติ วา… อหํ มโนติ วา มม มโนติ วา’ฯ ตสฺส, อาวุโส สาริปุตฺต, สิยา กายสฺส วา อญฺญถตฺตํ อินฺทฺริยานํ วา วิปริณาโมฯ มยฺหญฺจ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, น เอวํ โหติ – ‘อหํ จกฺขูติ วา มม จกฺขูติ วา…เป.… อหํ ชิวฺหาติ วา มม ชิวฺหาติ วา…เป.… อหํ มโนติ วา มม มโนติ วา’ฯ ตสฺส มยฺหญฺจ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, กิํ กายสฺส วา อญฺญถตฺตํ ภวิสฺสติ, อินฺทฺริยานํ วา วิปริณาโม’’ติ!

‘‘ตถา หิ ปนายสฺมโต อุปเสนสฺส ทีฆรตฺตํ อหงฺการมมงฺการมานานุสโย สุสมูหโตฯ ตสฺมา อายสฺมโต อุปเสนสฺส น เอวํ โหติ – ‘อหํ จกฺขูติ วา มม จกฺขูติ วา…เป.… อหํ ชิวฺหาติ วา มม ชิวฺหาติ วา…เป.… อหํ มโนติ วา มม มโนติ วา’’’ติฯ อถ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อุปเสนสฺส กายํ มญฺจกํ อาโรเปตฺวา พหิทฺธา นีหริํสุฯ อถ โข อายสฺมโต อุปเสนสฺส กาโย ตเตฺถว วิกิริ; เสยฺยถาปิ ภุสมุฏฺฐีติฯ สตฺตมํฯ

๘. อุปวาณสนฺทิฏฺฐิกสุตฺตํ

๗๐. อถ โข อายสฺมา อุปวาโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อุปวาโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘‘สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม’ติ, ภเนฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ, อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’’ติ?

‘‘อิธ ปน, อุปวาณ, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา รูปปฺปฏิสํเวที จ โหติ รูปราคปฺปฏิสํเวที จฯ สนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ ยํ ตํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา รูปปฺปฏิสํเวที จ โหติ รูปราคปฺปฏิสํเวที จฯ สนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ เอวมฺปิ โข, อุปวาณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’’ติ…เป.…ฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา รสปฺปฏิสํเวที จ โหติ รสราคปฺปฏิสํเวที จฯ สนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ รเสสุ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ รเสสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ ยํ ตํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา รสปฺปฏิสํเวที จ โหติ รสราคปฺปฏิสํเวที จฯ สนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ รเสสุ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ รเสสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ เอวมฺปิ โข, อุปวาณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’’ติ…เป.…ฯ

“ปุน จปรํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ธมฺมปฺปฏิสํเวที จ โหติ ธมฺมราคปฺปฏิสํเวที จฯ สนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ ยํ ตํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ธมฺมปฺปฏิสํเวที จ โหติ ธมฺมราคปฺปฏิสํเวที จฯ สนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ เอวมฺปิ โข, อุปวาณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ…เป.… ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’’ติ…เป.…ฯ

“อิธ ปน, อุปวาณ, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา รูปปฺปฏิสํเวที จ โหติ, โน จ รูปราคปฺปฏิสํเวทีฯ อสนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ ยํ ตํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา รูปปฺปฏิสํเวทีหิ โข โหติ, โน จ รูปราคปฺปฏิสํเวทีฯ อสนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ รูเปสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ เอวมฺปิ โข, อุปวาณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ, อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’’ติ…เป.…ฯ

“ปุน จปรํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา รสปฺปฏิสํเวทีหิ โข โหติ, โน จ รสราคปฺปฏิสํเวทีฯ อสนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ รเสสุ ราคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ รเสสุ ราโค’ติ ปชานาติ…เป.…ฯ

“ปุน จปรํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ธมฺมปฺปฏิสํเวทีหิ โข โหติ, โน จ ธมฺมราคปฺปฏิสํเวทีฯ อสนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ ยํ ตํ, อุปวาณ, ภิกฺขุ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ธมฺมปฺปฏิสํเวทีหิ โข โหติ, โน จ ธมฺมราคปฺปฏิสํเวทีฯ อสนฺตญฺจ อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ธเมฺมสุ ราโค’ติ ปชานาติฯ เอวมฺปิ โข, อุปวาณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ, อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมฉผสฺสายตนสุตฺตํ

๗๑. “โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ อวุสิตํ เตน พฺรหฺมจริยํ, อารกา โส อิมสฺมา ธมฺมวินยา’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “เอตฺถาหํ, ภเนฺต, อนสฺสสํ [อนสฺสสึ (สี.), อนสฺสาสํ (สฺยา. กํ.), อนสฺสาสึ (ปี.)]ฯ อหญฺหิ, ภเนฺต, ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานามี’’ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, ภิกฺขุ, จกฺขุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ , เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

“โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

“สาธุ, ภิกฺขุ, เอตฺถ จ เต, ภิกฺขุ, จกฺขุ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ ภวิสฺสติฯ เอเสวโนฺต ทุกฺขสฺส…เป.… ชิวฺหํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

“โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘สาธุ, ภิกฺขุ, เอตฺถ จ เต, ภิกฺขุ, ชิวฺหา ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ ภวิสฺสติฯ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺส…เป.… มนํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘สาธุ, ภิกฺขุ, เอตฺถ จ เต, ภิกฺขุ, มโน ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ ภวิสฺสติฯ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยฉผสฺสายตนสุตฺตํ

๗๒. ‘‘โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ อวุสิตํ เตน พฺรหฺมจริยํ, อารกา โส อิมสฺมา ธมฺมวินยา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เอตฺถาหํ, ภนฺเต, อนสฺสสํ ปนสฺสสํฯ อหญฺหิ, ภนฺเต, ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานามี’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ภิกฺขุ, จกฺขุํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ , น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘สาธุ, ภิกฺขุ, เอตฺถ จ เต, ภิกฺขุ, จกฺขุ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ ภวิสฺสติฯ เอวํ เต เอตํ ปฐมํ ผสฺสายตนํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อายตึ อปุนพฺภวาย…เป.…ฯ

‘‘ชิวฺหํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘สาธุ , ภิกฺขุ, เอตฺถ จ เต, ภิกฺขุ, ชิวฺหา ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ ภวิสฺสติฯ เอวํ เต เอตํ จตุตฺถํ ผสฺสายตนํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อายตึ อปุนพฺภวาย…เป.…ฯ

‘‘มนํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘สาธุ, ภิกฺขุ, เอตฺถ จ เต, ภิกฺขุ, มโน ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ ภวิสฺสติฯ เอวํ เต เอตํ ฉฏฺฐํ ผสฺสายตนํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อายตึ อปุนพฺภวายา’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. ตติยฉผสฺสายตนสุตฺตํ

๗๓. ‘‘โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ อวุสิตํ เตน พฺรหฺมจริยํ, อารกา โส อิมสฺมา ธมฺมวินยา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เอตฺถาหํ, ภนฺเต, อนสฺสสํ ปนสฺสสํฯ อหญฺหิ, ภนฺเต, ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานามี’’ติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ภิกฺขุ, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหา… กาโย… มโน นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขุ, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, โสตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ฆานสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ, กายสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

มิคชาลวโคฺค สตฺตโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

มิคชาเลน เทฺว วุตฺตา, จตฺตาโร จ สมิทฺธินา;
อุปเสโน อุปวาโณ, ฉผสฺสายตนิกา ตโยติฯ

๘. คิลานวคฺโค

๑. ปฐมคิลานสุตฺตํ

๗๔. สาวตฺถินิทานํ ฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป…. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อมุกสฺมึ, ภนฺเต, วิหาเร อญฺญตโร ภิกฺขุ นโว อปฺปญฺญาโต อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ สาธุ, ภนฺเต, ภควา เยน โส ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติฯ

อถ โข ภควา นววาทญฺจ สุตฺวา คิลานวาทญฺจ, “อปฺปญฺญาโต ภิกฺขู”ติ อิติ วิทิตฺวา เยน โส ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน มญฺจเก สมโธสิ [สมโญฺจสิ (สี.), สมเตสิ (สฺยา. กํ.), สมโญฺจปิ (ปี.)]ฯ อถ โข ภควา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – “อลํ, ภิกฺขุ, มา ตฺวํ มญฺจเก สมโธสิฯ สนฺติมานิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, ตตฺถาหํ นิสีทิสฺสามี”ติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ นิสชฺช โข ภควา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – “กจฺจิ เต, ภิกฺขุ, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ, ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโม”ติ?

“น เม, ภนฺเต, ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโม”ติฯ

“กจฺจิ เต, ภิกฺขุ, น กิญฺจิ กุกฺกุจฺจํ, น โกจิ วิปฺปฏิสาโร”ติ?

“ตคฺฆ เม, ภนฺเต, อนปฺปกํ กุกฺกุจฺจํ, อนปฺปโก วิปฺปฏิสาโร”ติฯ

“กจฺจิ ปน ตํ [ตฺวํ (สี.), เต (สฺยา. กํ. ก.)], ภิกฺขุ, อตฺตา สีลโต อุปวทตี”ติ?

“น โข มํ, ภนฺเต, อตฺตา สีลโต อุปวทตี”ติ [โน เหตํ ภนฺเต (ปี. ก.)]ฯ

“โน เจ กิร เต, ภิกฺขุ, อตฺตา สีลโต อุปวทติ, อถ กิญฺจ [อถ กิสฺมิญฺจ (สี.), อถ ภิกฺขุ กิสฺมิญฺจ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] เต กุกฺกุจฺจํ โก จ วิปฺปฏิสาโร”ติ?

“น ขฺวาหํ , ภนฺเต, สีลวิสุทฺธตฺถํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามี”ติ ฯ

“โน เจ กิร ตฺวํ, ภิกฺขุ, สีลวิสุทฺธตฺถํ มยา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิ, อถ กิมตฺถํ จรหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มยา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสี”ติ?

“ราควิราคตฺถํ ขฺวาหํ, ภนฺเต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามี”ติฯ

“สาธุ สาธุ, ภิกฺขุ! สาธุ โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, ราควิราคตฺถํ มยา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิฯ ราควิราคตฺโถ หิ, ภิกฺขุ, มยา ธมฺโม เทสิโตฯ ตํ กิํ มญฺญสิ ภิกฺขุ, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา”ติ?

“อนิจฺจํ, ภนฺเต”ฯ

“ยํ…เป…. โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหา… กาโย… มโน นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา”ติ?

“อนิจฺจํ, ภนฺเต”ฯ

“ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา”ติ?

“ทุกฺขํ, ภนฺเต”ฯ

“ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’”ติ?

“โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ

“เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขุ, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, โสตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ… เป.… มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมิํ ภญฺญมาเน ตสฺส ภิกฺขุโน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ – “ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม”นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยคิลานสุตฺตํ

๗๕. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ…เป.… ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อมุกสฺมิํ, ภนฺเต, วิหาเร อญฺญตโร ภิกฺขุ นโว อปฺปญฺญาโต อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ สาธุ, ภนฺเต, ภควา เยน โส ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติฯ

อถ โข ภควา นววาทญฺจ สุตฺวา คิลานวาทญฺจ, “อปฺปญฺญาโต ภิกฺขู”ติ อิติ วิทิตฺวา เยน โส ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน มญฺจเก สมโธสิฯ อถ โข ภควา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – “อลํ, ภิกฺขุ, มา ตฺวํ มญฺจเก สมโธสิฯ สนฺติมานิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, ตตฺถาหํ นิสีทิสฺสามี”ติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ นิสชฺช โข ภควา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – “กจฺจิ เต, ภิกฺขุ, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ, ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโม”ติ?

“น เม, ภนฺเต, ขมนียํ, น ยาปนียํ…เป.… น โข มํ [เม (สพฺพตฺถ)], ภนฺเต, อตฺตา สีลโต อุปวทตี”ติฯ

“โน เจ กิร เต, ภิกฺขุ, อตฺตา สีลโต อุปวทติ, อถ กิญฺจ เต กุกฺกุจฺจํ โก จ วิปฺปฏิสาโร”ติ?

“น ขฺวาหํ, ภนฺเต, สีลวิสุทฺธตฺถํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามี”ติฯ

“โน เจ กิร ตฺวํ, ภิกฺขุ, สีลวิสุทฺธตฺถํ มยา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิ, อถ กิมตฺถํ จรหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มยา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสี”ติ?

“อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ ขฺวาหํ, ภนฺเต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามี”ติฯ

“สาธุ สาธุ, ภิกฺขุ! สาธุ โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ มยา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิฯ อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถ หิ, ภิกฺขุ, มยา ธมฺโม เทสิโตฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, ภิกฺขุ, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา”ติ?

“อนิจฺจํ , ภนฺเต”ฯ

“ยํ…เป…. โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหา… กาโย… มโน… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺส… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา”ติ?

“อนิจฺจํ, ภนฺเต”ฯ

“ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา”ติ?

“ทุกฺขํ, ภนฺเต”ฯ

“ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’”ติ?

“โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ

“เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขุ, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. มนสฺมิมฺปิ… มโนวิญฺญาเณปิ… มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน ตสฺส ภิกฺขุสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจีติ [วิมุจฺจตีติ (สพฺพตฺถ)]ฯ ทุติยํฯ

๓. ราธอนิจฺจสุตฺตํ

๗๖. อถ โข อายสฺมา ราโธ…เป…. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สาธุ เม, ภนฺเต, ภควา สํขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ , ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย”นฺติฯ “ยํ โข, ราธ, อนิจฺจํ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ กิญฺจ, ราธ, อนิจฺจํ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ? จกฺขุ อนิจฺจํ , รูปา อนิจฺจา, จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผสฺส… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํฯ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ…เป…. ชิวฺหา… กาโย… มโน อนิโจฺจฯ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ธมฺมา… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺส… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํฯ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยํ โข, ราธ, อนิจฺจํ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ”ติฯ ตติยํฯ

๔. ราธทุกฺขสุตฺตํ

๗๗. ‘‘ยํ โข, ราธ, ทุกฺขํ ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ กิญฺจ, ราธ, ทุกฺขํ? จกฺขุ โข, ราธ, ทุกฺขํฯ ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ รูปา… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผโสฺส… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺส…เป…. อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํฯ ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺพ…เป…. มโน ทุกฺโข… ธมฺมา… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผโสฺส… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํฯ ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ ยํ โข, ราธ, ทุกฺขํ ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺพ’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ราธอนตฺตสุตฺตํ

๗๘. ‘‘โย โข, ราธ, อนตฺตา ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ โก จ, ราธ, อนตฺตา? จกฺขุ โข, ราธ, อนตฺตาฯ ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ รูปา… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผโสฺส… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา…เป…. มโน อนตฺตา… ธมฺมา… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผโสฺส… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตาฯ ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ โย โข, ราธ, อนตฺตา ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺพ’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ปฐมอวิชฺชาปหานสุตฺตํ

๗๙. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป…. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อตฺถิ นุ โข, ภนฺเต, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติ?

‘‘อตฺถิ โข, ภิกฺขุ, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ

‘‘กตโม ปน, ภนฺเต, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติ?

‘‘อวิชฺชา โข, ภิกฺขุ, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ

‘‘กถํ ปน, ภนฺเต, ชานโต, กถํ ปสฺสโต ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติ?

‘‘จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ รูเป… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ, จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติ…เป…. มนํ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ ธมฺเม… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ทุติยอวิชฺชาปหานสุตฺตํ

๘๐. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ…เป…. เอตทโวจ – ‘‘อตฺถิ นุ โข, ภนฺเต, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติ?

‘‘อตฺถิ โข, ภิกฺขุ, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ

‘‘กตโม ปน, ภนฺเต, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติ?

‘‘อวิชฺชา โข, ภิกฺขุ, เอโก ธมฺโม ยสฺส ปหานา ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ

‘‘กถํ ปน, ภนฺเต, ชานโต, กถํ ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติ?

‘‘อิธ, ภิกฺขุ, ภิกฺขุโน สุตํ โหติ – ‘สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา’ติฯ เอวเญฺจตํ, ภิกฺขุ, ภิกฺขุโน สุตํ โหติ – ‘สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา’ติฯ โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย สพฺพนิมิตฺตานิ อญฺญโต ปสฺสติ, จกฺขุํ อญฺญโต ปสฺสติ , รูเป… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อญฺญโต ปสฺสติ…เป…. มนํ อญฺญโต ปสฺสติ, ธเมฺม… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อญฺญโต ปสฺสติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. สมฺพหุลภิกฺขุสุตฺตํ

๘๑. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ…เป…. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อิธ โน, ภนฺเต, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อเมฺห เอวํ ปุจฺฉนฺติ – ‘กิมตฺถิยํ, อาวุโส, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติ? เอวํ ปุฎฺฐา มยํ, ภนฺเต, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากโรม – ‘ทุกฺขสฺส โข, อาวุโส, ปริญฺญตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติฯ กจฺจิ มยํ, ภนฺเต, เอวํ ปุฎฺฐา เอวํ พฺยากรมานา วุตฺตวาทิโน เจว ภควโต โหม, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขาม, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรม, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตี’’ติ?

‘‘ตคฺฆ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ปุฎฺฐา เอวํ พฺยากรมานา วุตฺตวาทิโน เจว เม โหถ, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขถ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรถ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉติฯ ทุกฺขสฺส หิ, ภิกฺขเว, ปริญฺญตฺถํ มยิ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ สเจ ปน โว, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘กตมํ ปน ตํ, อาวุโส, ทุกฺขํ, ยสฺส ปริญฺญาย สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติ? เอวํ ปุฎฺฐา ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ – ‘จกฺขุ โข, อาวุโส, ทุกฺขํ, ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ รูปา…เป…. ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํฯ ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ…เป…. มโน ทุโกฺข…เป…. ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํฯ ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ อิทํ โข ตํ, อาวุโส, ทุกฺขํ, ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ

พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถา’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. โลกปญฺหาสุตฺตํ

๘๒. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘‘โลโก, โลโก’ติ, ภเนฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, โลโกติ วุจฺจตี’’ติ? ‘‘‘ลุชฺชตี’ติ โข, ภิกฺขุ, ตสฺมา โลโกติ วุจฺจติฯ กิญฺจ ลุชฺชติ? จกฺขุ โข, ภิกฺขุ, ลุชฺชติฯ รูปา ลุชฺชนฺติ, จกฺขุวิญฺญาณํ ลุชฺชติ, จกฺขุสมฺผโสฺส ลุชฺชติ , ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ลุชฺชติ…เป.… ชิวฺหา ลุชฺชติ…เป.… มโน ลุชฺชติ, ธมฺมา ลุชฺชนฺติ, มโนวิญฺญาณํ ลุชฺชติ, มโนสมฺผโสฺส ลุชฺชติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ลุชฺชติฯ ลุชฺชตีติ โข, ภิกฺขุ, ตสฺมา โลโกติ วุจฺจตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ผคฺคุนปญฺหาสุตฺตํ

๘๓. อถ โข อายสฺมา ผคฺคุโน…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ผคฺคุโน ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘อตฺถิ นุ โข, ภเนฺต, ตํ จกฺขุ, เยน จกฺขุนา อตีเต พุเทฺธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปเญฺจ ฉินฺนวฎุเม ปริยาทินฺนวเฎฺฎ สพฺพทุกฺขวีติวเฎฺฎ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย…เป.… อตฺถิ นุ โข, ภเนฺต, สา ชิวฺหา, ยาย ชิวฺหาย อตีเต พุเทฺธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปเญฺจ ฉินฺนวฎุเม ปริยาทินฺนวเฎฺฎ สพฺพทุกฺขวีติวเฎฺฎ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย…เป.… อตฺถิ นุ โข โส, ภเนฺต, มโน, เยน มเนน อตีเต พุเทฺธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปเญฺจ ฉินฺนวฎุเม ปริยาทินฺนวเฎฺฎ สพฺพทุกฺขวีติวเฎฺฎ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺยา’’ติ?

‘‘นตฺถิ โข ตํ, ผคฺคุน, จกฺขุ, เยน จกฺขุนา อตีเต พุเทฺธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปเญฺจ ฉินฺนวฎุเม ปริยาทินฺนวเฎฺฎ สพฺพทุกฺขวีติวเฎฺฎ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย …เป.… นตฺถิ โข สา , ผคฺคุน, ชิวฺหา, ยาย ชิวฺหาย อตีเต พุเทฺธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปเญฺจ ฉินฺนวฎุเม ปริยาทินฺนวเฎฺฎ สพฺพทุกฺขวีติวเฎฺฎ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย…เป.… นตฺถิ โข โส, ผคฺคุน, มโน, เยน มเนน อตีเต พุเทฺธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปเญฺจ ฉินฺนวฎุเม ปริยาทินฺนวเฎฺฎ สพฺพทุกฺขวีติวเฎฺฎ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺยา’’ติฯ ทสมํฯ

คิลานวโคฺค อฎฺฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

คิลาเนน ทุเว วุตฺตา, ราเธน อปเร ตโย;
อวิชฺชาย จ เทฺว วุตฺตา, ภิกฺขุ โลโก จ ผคฺคุโนติฯ

๙. ฉนฺนวโคฺค

๑. ปโลกธมฺมสุตฺตํ

๘๔. สาวตฺถินิทานํฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป…. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘‘โลโก, โลโก’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, โลโกติ วุจฺจตี’’ติ? ‘‘ยํ โข, อานนฺท, ปโลกธมฺมํ, อยํ วุจฺจติ อริยสฺส วินเย โลโกฯ กิญฺจ, อานนฺท, ปโลกธมฺมํ? จกฺขุ โข, อานนฺท, ปโลกธมฺมํ, รูปา ปโลกธมฺมา, จกฺขุวิญฺญาณํ ปโลกธมฺมํ, จกฺขุสมฺผสฺโส ปโลกธมฺโม, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา…เป…. ตมฺปิ ปโลกธมฺมํ…เป…. ชิวฺหา ปโลกธมฺมา, รสา ปโลกธมฺมา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ ปโลกธมฺมํ, ชิวฺหาสมฺผสฺโส ปโลกธมฺโม, ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา…เป…. ตมฺปิ ปโลกธมฺมํ…เป…. มโน ปโลกธมฺโม, ธมฺมา ปโลกธมฺมา, มโนวิญฺญาณํ ปโลกธมฺมํ, มโนสมฺผสฺโส ปโลกธมฺโม, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ปโลกธมฺมํฯ ยํ โข, อานนฺท, ปโลกธมฺมํ, อยํ วุจฺจติ อริยสฺส วินเย โลโก’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. สุญฺญตโลกสุตฺตํ

๘๕. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท…เป…. ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘‘สุญฺโญ โลโก, สุญฺโญ โลโก’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, สุญฺโญ โลโกติ วุจฺจตี’’ติ? ‘‘ยสฺมา จ โข, อานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา ตสฺมา สุญฺโญ โลโกติ วุจฺจติฯ กิญฺจ, อานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา? จกฺขุ โข, อานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วาฯ รูปา สุญฺญา อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา, จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา, จกฺขุสมฺผสฺโส สุญฺโญ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา…เป…. ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วาฯ ยสฺมา จ โข, อานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา สุญฺโญ โลโกติ วุจฺจตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. สํขิตฺตธมฺมสุตฺตํ

๘๖. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ เม, ภนฺเต, ภควา สํขิเตฺตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย’’นฺติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อานนฺท, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ , ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘จกฺขุวิญฺญาณํ…เป.… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘ชิวฺหาวิญฺญาณํ… ชิวฺหาสมฺผสฺส…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, อานนฺท, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… จกฺขุสมฺผสฺสปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ฉนฺนสุตฺตํ

๘๗. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ สาริปุตฺโต อายสฺมา จ มหาจุนฺโท อายสฺมา จ ฉนฺโน คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหรนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน เยน อายสฺมา ฉนฺโน อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน ฯ อถ โข

อายสฺมา สาริปุตฺต สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหาจุนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาจุนฺทํ เอตทโวจ – ''อายามาวุโส จุนฺท, เยนายสฺมา ฉนฺน เตนุปสงฺกมิสฺสาม คิลานปุจฺฉกา''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข อายสฺมา มหาจุนฺท อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ

อถ โข อายสฺมา จ สาริปุตฺต อายสฺมา จ มหาจุนฺท เยนายสฺมา ฉนฺน เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺต อาสเน นิสีทึสุฯ นิสชฺช โข อายสฺมา สาริปุตฺต อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ เอตทโวจ – ''กจฺจิ เต, อาวุโส ฉนฺน, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ, ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโม''ติ?

''น เม, อาวุโส สาริปุตฺต, ขมนียํ น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, พลวา ปุริโส ติเณฺหน สิขเรน [ขเคฺคน (ก.)] มุทฺธนิ [มุทฺธานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อภิมตฺเถยฺย [อภิมเนฺถยฺย (สี.)]; เอวเมว โข, อาวุโส, อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ [มุทฺธานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อูหนนฺติ [อุปหนนฺติ (สี. สฺยา. กํ. ปี. ก.), อุหนนฺติ (ก.)]ฯ น เม, อาวุโส, ขมนียํ, น ยาปนียํ…เป.… โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ , อาวุโส, พลวา ปุริโส ทเฬฺหน วรตฺตกฺขเณฺฑน สีเส สีสเวฐํ ทเทยฺย; เอวเมว โข, อาวุโส, อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนาฯ น เม, อาวุโส, ขมนียํ , น ยาปนียํ…เป.… โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ทโกฺข โคฆาตโก วา โคฆาตกเนฺตวาสี วา ติเณฺหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกเนฺตยฺย; เอวเมว โข อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติฯ น เม, อาวุโส, ขมนียํ, น ยาปนียํ…เป.… โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, เทฺว พลวโนฺต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุํ สมฺปริตาเปยฺยุํ; เอวเมว โข, อาวุโส, อธิมโตฺต กายสฺมึ ฑาโหฯ น เม, อาวุโส, ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมฯ สตฺถํ, อาวุโส สาริปุตฺต, อาหริสฺสามิ, นาวกงฺขามิ [นาปิ กงฺขามิ (ก.)] ชีวิต''นฺติฯ

''มา อายสฺมา ฉโนฺน สตฺถํ อาหเรสิฯ ยาเปตายสฺมา ฉโนฺน, ยาเปนฺตํ มยํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อิจฺฉามฯ สเจ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส นตฺถิ สปฺปายานิ โภชนานิ, อหํ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส สปฺปายานิ โภชนานิ ปริเยสิสฺสามิฯ สเจ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส นตฺถิ สปฺปายานิ เภสชฺชานิ, อหํ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส สปฺปายานิ เภสชฺชานิ ปริเยสิสฺสามิฯ สเจ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส นตฺถิ ปติรูปา อุปฏฺฐากา, อหํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อุปฏฺฐหิสฺสามิฯ มา อายสฺมา ฉโนฺน สตฺถํ อาหเรสิฯ ยาเปตายสฺมา ฉโนฺน, ยาเปนฺตํ มยํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อิจฺฉามา''ติฯ

''น เม, อาวุโส สาริปุตฺต, นตฺถิ สปฺปายานิ โภชนานิ; อตฺถิ เม สปฺปายานิ โภชนานิฯ นปิ เม นตฺถิ สปฺปายานิ เภสชฺชานิ; อตฺถิ เม สปฺปายานิ เภสชฺชานิฯ นปิ เม นตฺถิ ปติรูปา อุปฏฺฐากา; อตฺถิ เม ปติรูปา อุปฏฺฐากาฯ อปิ จ เม, อาวุโส, สตฺถา ปริจิโณฺณ ทีฆรตฺตํ มนาเปเนว, โน อมนาเปนฯ เอตญฺหิ, อาวุโส, สาวกสฺส ปติรูปํ ยํ สตฺถารํ ปริจเรยฺย มนาเปเนว, โน อมนาเปนฯ 'อนุปวชฺชํ [ตํ อนุปวชฺชํ (พหูสุ)] ฉโนฺน ภิกฺขุ สตฺถํ อาหริสฺสตี'ติ – เอวเมตํ, อาวุโส สาริปุตฺต, ธาเรหี''ติฯ

''ปุเจฺฉยฺยาม มยํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ กญฺจิเทว [กิญฺจิเทว (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] เทสํ, สเจ อายสฺมา ฉโนฺน โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายา''ติฯ ''ปุจฺฉาวุโส สาริปุตฺต, สุตฺวา เวทิสฺสามา''ติฯ

‘‘จกฺขุํ, อาวุโส ฉนฺน, จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสิ…เป…. ชิวฺหํ, อาวุโส ฉนฺน, ชิวฺหาวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสิ…เป…. มนํ, อาวุโส ฉนฺน, มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

‘‘จกฺขุํ, อาวุโส สาริปุตฺต, จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสามิ…เป…. ชิวฺหํ, อาวุโส สาริปุตฺต, ชิวฺหาวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสามิ…เป…. มนํ, อาวุโส สาริปุตฺต, มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสามี’’ติฯ

‘‘จกฺขุสฺมิํ, อาวุโส ฉนฺน, จกฺขุวิญฺญาเณ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ กิํ ทิสฺวา กิํ อภิญฺญาย จกฺขุํ จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสิ… ชิวฺหาย, อาวุโส ฉนฺน, ชิวฺหาวิญฺญาเณ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ กิํ ทิสฺวา กิํ อภิญฺญาย ชิวฺหํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสิ… มนสฺมิํ, อาวุโส ฉนฺน, มโนวิญฺญาเณ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ กิํ ทิสฺวา กิํ อภิญฺญาย มนํ มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี’’ติ?

‘‘จกฺขุสฺมิํ , อาวุโส สาริปุตฺต, จกฺขุวิญฺญาเณ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ นิโรธํ ทิสฺวา นิโรธํ อภิญฺญาย จกฺขุํ จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสามิ…เป…. ชิวฺหาย, อาวุโส สาริปุตฺต, ชิวฺหาวิญฺญาเณ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ นิโรธํ ทิสฺวา นิโรธํ อภิญฺญาย ชิวฺหํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสามิ…เป…. มนสฺมิํ, อาวุโส สาริปุตฺต, มโนวิญฺญาเณ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ นิโรธํ ทิสฺวา นิโรธํ อภิญฺญาย มนํ มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสามี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา มหาจุโนฺท อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ เอตทโวจ – ‘‘ตสฺมาติห, อาวุโส ฉนฺน, อิทมฺปิ ตสฺส ภควโต สาสนํ นิจฺจกปฺปํ สาธุกํ มนสิ กาตพฺพํ – ‘นิสฺสิตสฺส จลิตํ, อนิสฺสิตสฺส จลิตํ นตฺถิฯ จลิเต อสติ ปสฺสทฺธิ โหติฯ ปสฺสทฺธิยา สติ นติ น โหติฯ นติยา อสติ อาคติคติ น โหติฯ อาคติคติยา อสติ จุตูปปาโต น โหติฯ จุตูปปาเต อสติ เนวิธ น หุรํ น อุภยมนฺตเรนฯ เอเสวโนฺต ทุกฺขสฺสา’’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา จ สาริปุโตฺต อายสฺมา จ มหาจุโนฺท อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกมิํสุฯ อถ โข อายสฺมา ฉโนฺน อจิรปกฺกเนฺตสุ เตสุ อายสฺมเนฺตสุ สตฺถํ อาหเรสิฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อายสฺมตา, ภเนฺต, ฉเนฺนน สตฺถํ อาหริตํฯ ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโย’’ติ? ‘‘นนุ เต, สาริปุตฺต, ฉเนฺนน ภิกฺขุนา สมฺมุขาเยว อนุปวชฺชตา พฺยากตา’’ติ ? ‘‘อตฺถิ, ภเนฺต, ปุพฺพวิชฺชนํ [ปุพฺพวิ

จิรํ (สี.), ปุพฺพวิชฺฌนํ (ปี.), ปุพฺพชิรํ (ม. นิ. ๓.๓๙๔)] นาม วชฺชิคาโมฯ ตตฺถายสฺมโต ฉนฺนสฺส มิตฺตกุลานิ สุหชฺชกุลานิ อุปวชฺชกุลานี''ติฯ ''โหนฺติ เหเต, สาริปุตฺต, ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน มิตฺตกุลานิ สุหชฺชกุลานิ อุปวชฺชกุลานิฯ น โข ปนาหํ, สาริปุตฺต , เอตฺตาวตา สอุปวชฺโชติ วทามิฯ โย โข, สาริปุตฺต, ตญฺจ กายํ นิกฺขิปติ, อญฺญญฺจ กายํ อุปาทิยติ, ตมหํ สอุปวชฺโชติ วทามิฯ ตํ ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน นตฺถิฯ 'อนุปวชฺชํ ฉนฺเนน ภิกฺขุนา สตฺถํ อาหริต'นฺติ – เอวเมตํ, สาริปุตฺต, ธาเรหี''ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปุณฺณสุตฺตํ

๘๘. อถ [สาวตฺถินิทานํฯ อถ (?) ม. นิ. ๓.๓๙๕ ปสฺสิตพฺพํ] โข อายสฺมา ปุโณฺณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ปุโณฺณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สาธุ เม, ภนฺเต, ภควา สํขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย''นฺติฯ

''สนฺติ โข, ปุณฺณ, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฎฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทีฯ 'นนฺทิสมุทยา ทุกฺขสมุทโย, ปุณฺณา'ติ วทามิ…เป.… สนฺติ โข, ปุณฺณ, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ โข, ปุณฺณ, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฎฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทีฯ 'นนฺทิสมุทยา ทุกฺขสมุทโย, ปุณฺณา'ติ วทามิฯ

''สนฺติ โข, ปุณฺณ, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฎฺฐติ, ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฎฺฐโต นิรุชฺฌติ นนฺทีฯ 'นนฺทินิโรธา ทุกฺขนิโรโธ, ปุณฺณา'ติ วทามิ…เป.… สนฺติ โข, ปุณฺณ, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฎฺฐติ, ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฎฺฐโต นิรุชฺฌติ นนฺทีฯ 'นนฺทินิโรธา ทุกฺขนิโรโธ, ปุณฺณา'ติ วทามิฯ

''อิมินา ตฺวํ [อิมินา จ ตฺวํ], ปุณฺณ, มยา สํขิตฺเตน โอวาเทน โอวทิโต กตมสฺมิํ [กตรสฺมิํ (ม. นิ. ๓.๓๙๕)] ชนปเท วิหริสฺสสี''ติ? ''อตฺถิ, ภเนฺต, สุนาปรโนฺต นาม ชนปโท, ตตฺถาหํ วิหริสฺสามี''ติฯ

''จณฺฑา โข, ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา; ผรุสา โข, ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสาฯ สเจ ตํ, ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา อโกฺกสิสฺสนฺติ ปริภาสิสฺสนฺติ, ตตฺร เต, ปุณฺณ, กินฺติ ภวิสฺสตี''ติ?

''สเจ มํ, ภเนฺต, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา อโกฺกสิสฺสนฺติ ปริภาสิสฺสนฺติ, ตตฺร เม เอวํ ภวิสฺสติ – 'ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม [มํ (สพฺพตฺถ)] นยิเม ปาณินา ปหารํ เทนฺตี'ติฯ เอวเมตฺถ [เอวเมฺมตฺถ (?)], ภควา, ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ, สุคต, ภวิสฺสตี''ติฯ

“สเจ ปน เต, ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ปาณินา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร ปน เต, ปุณฺณ, กินฺติ ภวิสฺสตี”ติ?

“สเจ เม, ภนฺเต, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ปาณินา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร เม เอวํ ภวิสฺสติ – ‘ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม [เอว เมมฺมตฺถ (?)] นยิเม เลฑฺฑุนา ปหารํ เทนฺตี’ติฯ เอวเมตฺถ, ภควา, ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ, สุคต, ภวิสฺสตี”ติฯ

“สเจ ปน เต, ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา เลฑฺฑุนา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร ปน เต, ปุณฺณ, กินฺติ ภวิสฺสตี”ติ?

“สเจ เม, ภนฺเต, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา เลฑฺฑุนา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร เม เอวํ ภวิสฺสติ – ‘ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม นยิเม ทณฺฑน ปหารํ เทนฺตี’ติ ฯ เอวเมตฺถ, ภควา, ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ, สุคต, ภวิสฺสตี”ติฯ

“สเจ ปน ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ทณฺฑน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร ปน เต, ปุณฺณ, กินฺติ ภวิสฺสตี”ติ?

“สเจ เม, ภนฺเต, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ทณฺฑน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร เม เอวํ ภวิสฺสติ – ‘ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม นยิเม สตฺถน ปหารํ เทนฺตี’ติฯ เอวเมตฺถ, ภควา, ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ, สุคต, ภวิสฺสตี”ติฯ

“สเจ ปน เต, ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา สตฺถน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร ปน เต, ปุณฺณ, กินฺติ ภวิสฺสตี”ติ?

“สเจ เม, ภนฺเต, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา สตฺถน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺร เม เอวํ ภวิสฺสติ – ‘ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ มํ นยิเม ติณฺหน สตฺถน ชีวิตา โวโรเปนฺตี’ติฯ เอวเมตฺถ, ภควา, ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ, สุคต, ภวิสฺสตี”ติฯ

“สเจ ปน ตํ, ปุณฺณ, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ติณฺหน สตฺถน ชีวิตา โวโรเปสฺสนฺติ, ตตฺร ปน เต, ปุณฺณ, กินฺติ ภวิสฺสตี”ติ?

“สเจ มํ, ภนฺเต, สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ติณฺหน สตฺถน ชีวิตา โวโรเปสฺสนฺติ, ตตฺร เม เอวํ ภวิสฺสติ – ‘สนฺติ โข ตสฺส ภควโต สาวกา กาเยน จ ชีวิเตน จ อฏฺฏียมานา หรายมานา ชิคุจฺฉมานา สตฺถหารกํ ปริเยสนฺติ, ตํ เม อิทํ อปริยิฏฺฐเญฺญว สตฺถหารกํ ลทฺธ’นฺติฯ เอวเมตฺถ, ภควา, ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ, สุคต, ภวิสฺสตี”ติฯ

“สาธุ สาธุ, ปุณฺณ! สกฺขิสฺสสิ โข ตฺวํ, ปุณฺณ, อิมินา ทมูปสเมน สมนฺนาคโต สุนาปรนฺตสฺมึ ชนปเท วตฺถุํฯ ยสฺส ทานิ ตฺวํ, ปุณฺณ, กาลํ มญฺญสี”ติฯ

อถ โข อายสฺมา ปุโณฺณ ภควโต วจนํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สุนาปรโนฺต ชนปโท เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน สุนาปรโนฺต ชนปโท ตทวสริฯ ตตฺร

สุทํ อายสฺมา ปุโณฺณ สุนาปรนฺตสฺมึ ชนปเท วิหรติฯ อถ โข อายสฺมา ปุโณฺณ เตเนวนฺตรวเสฺสน ปญฺจมตฺตานิ อุปาสกสตานิ ปฏิเวเทสิ [ปฏิปาเทสิ (สี. ปี.), ปฏิเทเสสิ (สฺยา. กํ.)]ฯ เตเนวนฺตรวเสฺสน ปญฺจมตฺตานิ อุปาสิกาสตานิ ปฏิเวเทสิฯ เตเนวนฺตรวเสฺสน ติโสฺส วิชฺชา สจฺฉากาสิฯ เตเนวนฺตรวเสฺสน ปรินิพฺพายิฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ…เป.… เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘โย โส, ภเนฺต, ปุโณฺณ นาม กุลปุโตฺต ภควตา สํขิเตฺตน โอวาเทน โอวทิโต, โส กาลงฺกโตฯ ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโย’’ติ?

‘‘ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, ปุโณฺณ กุลปุโตฺต [กุลปุโตฺต อโหสิ (สพฺพตฺถ)], ปจฺจปาทิ [สจฺจวาที (สฺยา. กํ. ก.)] ธมฺมสฺสานุธมฺมํ, น จ มํ ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสสิ [วิเหเฐสิ (สี. สฺยา. กํ.)]ฯ ปรินิพฺพุโต, ภิกฺขเว, ปุโณฺณ กุลปุโตฺต’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. พาหิยสุตฺตํ

๘๙. อถ โข อายสฺมา พาหิโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา พาหิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ เม, ภเนฺต, ภควา สํขิเตฺตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย’’นฺติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, พาหิย, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภเนฺต’’…เป.… จกฺขุวิญฺญาณํ…เป.… จกฺขุสมฺผโสฺส…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, พาหิย, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา พาหิโย ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา พาหิโย เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ , นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา พาหิโย อรหตํ อโหสีติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ปฐมเอชาสุตฺตํ

๙๐. ‘‘เอชา , ภิกฺขเว, โรโค, เอชา คโณฺฑ, เอชา สลฺลํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตถาคโต อเนโช วิหรติ วีตสโลฺลฯ ตสฺมาติห , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เจปิ อากเงฺขยฺย ‘อเนโช วิหเรยฺยํ [วิหเรยฺย (สี. ปี. ก.)] วีตสโลฺล’ติ, จกฺขุํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุสฺมิํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุโต น มเญฺญยฺย, จกฺขุ เมติ น มเญฺญยฺย; รูเป น มเญฺญยฺย, รูเปสุ น มเญฺญยฺย, รูปโต น มเญฺญยฺย, รูปา เมติ น มเญฺญยฺย; จกฺขุวิญฺญาณํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุวิญฺญาณสฺมิํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุวิญฺญาณโต น มเญฺญยฺย, จกฺขุวิญฺญาณํ เมติ น มเญฺญยฺย; จกฺขุสมฺผสฺสํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุสมฺผสฺสสฺมิํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุสมฺผสฺสโต น มเญฺญยฺย, จกฺขุสมฺผโสฺส เมติ น มเญฺญยฺยฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตสฺมิมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตโตปิ น มเญฺญยฺย, ตํ เมติ น มเญฺญยฺยฯ

‘‘โสตํ น มเญฺญยฺย…เป.… ฆานํ น มเญฺญยฺย…เป.… ชิวฺหํ น มเญฺญยฺย, ชิวฺหาย น มเญฺญยฺย, ชิวฺหาโต น มเญฺญยฺย, ชิวฺหา เมติ น มเญฺญยฺย; รเส น มเญฺญยฺย…เป.… ชิวฺหาวิญฺญาณํ น มเญฺญยฺย…เป.… ชิวฺหาสมฺผสฺสํ น มเญฺญยฺย…เป.… ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตสฺมิมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตโตปิ น มเญฺญยฺย, ตํ เมติ น มเญฺญยฺยฯ

‘‘กายํ น มเญฺญยฺย…เป.… มนํ น มเญฺญยฺย, มนสฺมิํ น มเญฺญยฺย, มนโต น มเญฺญยฺย, มโน เมติ น มเญฺญยฺย; ธเมฺม น มเญฺญยฺย…เป.… มโน วิญฺญาณํ…เป.… มโนสมฺผสฺสํ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตสฺมิมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตโตปิ น มเญฺญยฺย, ตํ เมติ น มเญฺญยฺย; สพฺพํ น มเญฺญยฺย, สพฺพสฺมิํ น มเญฺญยฺย, สพฺพโต น มเญฺญยฺย, สพฺพํ เมติ น มเญฺญยฺยฯ

‘‘โส เอวํ อมญฺญมาโน น กิญฺจิปิ โลเก อุปาทิยติฯ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติฯ อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติ ฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยเอชาสุตฺตํ

๙๑. ‘‘เอชา , ภิกฺขเว, โรโค, เอชา คโณฺฑ, เอชา สลฺลํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตถาคโต อเนโช วิหรติ วีตสโลฺลฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เจปิ อากเงฺขยฺย ‘อเนโช วิหเรยฺยํ วีตสโลฺล’ติ, จกฺขุํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุสฺมิํ น มเญฺญยฺย, จกฺขุโต น มเญฺญยฺย, จกฺขุ เมติ น มเญฺญยฺย; รูเป น มเญฺญยฺย… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตสฺมิมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตโตปิ น มเญฺญยฺย, ตํ เมติ น มเญฺญยฺยฯ ยญฺหิ, ภิกฺขเว, มญฺญติ, ยสฺมิํ มญฺญติ, ยโต มญฺญติ, ยํ เมติ มญฺญติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาฯ อญฺญถาภาวี ภวสโตฺต โลโก ภวเมว อภินนฺทติ… เป….ฯ

‘‘ชิวฺหํ น มเญฺญยฺย, ชิวฺหาย น มเญฺญยฺย, ชิวฺหาโต น มเญฺญยฺย, ชิวฺหา เมติ น มเญฺญยฺย; รเส น มเญฺญยฺย… ชิวฺหาวิญฺญาณํ… ชิวฺหาสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตสฺมิมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตโตปิ น มเญฺญยฺย, ตํ เมติ น มเญฺญยฺยฯ ยญฺหิ, ภิกฺขเว, มญฺญติ, ยสฺมิํ มญฺญติ, ยโต มญฺญติ, ยํ เมติ มญฺญติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาฯ อญฺญถาภาวี ภวสโตฺต โลโก ภวเมว อภินนฺทติ…เป….ฯ

‘‘มนํ น มเญฺญยฺย, มนสฺมิํ น มเญฺญยฺย, มนโต น มเญฺญยฺย, มโน เมติ น มเญฺญยฺย… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตสฺมิมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตโตปิ น มเญฺญยฺย, ตํ เมติ น มเญฺญยฺยฯ ยญฺหิ, ภิกฺขเว, มญฺญติ, ยสฺมิํ มญฺญติ , ยโต มญฺญติ, ยํ เมติ มญฺญติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาฯ อญฺญถาภาวี ภวสโตฺต โลโก ภวเมว อภินนฺทติฯ

‘‘ยาวตา, ภิกฺขเว, ขนฺธธาตุอายตนา ตมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตสฺมิมฺปิ น มเญฺญยฺย, ตโตปิ น มเญฺญยฺย, ตํ เมติ น มเญฺญยฺยฯ โส เอวํ อมญฺญมาโน น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติฯ อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ปฐมทฺวยสุตฺตํ

๙๒. ‘‘ทฺวยํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, ทฺวยํ? จกฺขุเญฺจว รูปา จ, โสตเญฺจว สทฺทา จ, ฆานเญฺจว คนฺธา จ, ชิวฺหา เจว รสา จ, กาโย เจว โผฎฺฐพฺพา จ , มโน เจว ธมฺมา จ – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทฺวยํฯ

‘‘โย, ภิกฺขเว, เอวํ วเทยฺย – ‘อหเมตํ ทฺวยํ ปจฺจกฺขาย อญฺญํ ทฺวยํ ปญฺญเปสฺสามี’ติ, ตสฺส วาจาวตฺถุกเมวสฺสฯ ปุฎฺโฐ จ น สมฺปาเยยฺยฯ อุตฺตริญฺจ วิฆาตํ อาปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยถา ตํ, ภิกฺขเว, อวิสยสฺมิ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยทฺวยสุตฺตํ

๙๓. ‘‘ทฺวยํ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจ วิญฺญาณํ สโมฺภติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ทฺวยํ ปฏิจฺจ วิญฺญาณํ สโมฺภติ? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ จกฺขุ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิฯ รูปา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโนฯ อิเตฺถตํ ทฺวยํ จลเญฺจว พฺยถญฺจ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย จกฺขุวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ เหตุ โสปิ ปจฺจโย อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ อนิจฺจํ โข ปน, ภิกฺขเว, ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ จกฺขุวิญฺญาณํ กุโต นิจฺจํ ภวิสฺสติ! ยา โข, ภิกฺขเว, อิเมสํ ติณฺณํ ธมฺมานํ สงฺคติ สนฺนิปาโต สมวาโย, อยํ วุจฺจติ จกฺขุสมฺผโสฺสฯ จกฺขุสมฺผโสฺสปิ อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย จกฺขุสมฺผสฺสสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ เหตุ โสปิ ปจฺจโย อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ อนิจฺจํ โข ปน, ภิกฺขเว, ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปโนฺน จกฺขุสมฺผโสฺส กุโต นิโจฺจ ภวิสฺสติ! ผุโฎฺฐ , ภิกฺขเว, เวเทติ, ผุโฎฺฐ เจเตติ, ผุโฎฺฐ สญฺชานาติฯ อิเตฺถเตปิ ธมฺมา จลา เจว พฺยถา จ อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโนฯ โสตํ…เป.…ฯ

‘‘ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํฯ ชิวฺหา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี [วิปริณามินี อญฺญถาภาวินี (?)]ฯ รสา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโนฯ อิเตฺถตํ ทฺวยํ จลเญฺจว พฺยถญฺจ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย , โสปิ เหตุ โสปิ ปจฺจโย อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ อนิจฺจํ โข ปน, ภิกฺขเว, ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, กุโต นิจฺจํ ภวิสฺสติ! ยา โข, ภิกฺขเว, อิเมสํ ติณฺณํ ธมฺมานํ สงฺคติ สนฺนิปาโต สมวาโย, อยํ วุจฺจติ ชิวฺหาสมฺผโสฺสฯ ชิวฺหาสมฺผโสฺสปิ อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย ชิวฺหาสมฺผสฺสสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ เหตุ โสปิ ปจฺจโย อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ อนิจฺจํ โข ปน, ภิกฺขเว, ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปโนฺน ชิวฺหาสมฺผโสฺส, กุโต นิโจฺจ ภวิสฺสติ! ผุโฎฺฐ, ภิกฺขเว, เวเทติ, ผุโฎฺฐ เจเตติ, ผุโฎฺฐ สญฺชานาติฯ อิเตฺถเตปิ ธมฺมา จลา เจว พฺยถา จ อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโนฯ กายํ…เป.…ฯ

‘‘มนญฺจ ปฏิจฺจ ธเมฺม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ มโน อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ ธมฺมา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโนฯ อิเตฺถตํ ทฺวยํ จลเญฺจว พฺยถญฺจ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิฯ มโนวิญฺญาณํ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย มโนวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ เหตุ โสปิ ปจฺจโย อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ อนิจฺจํ โข ปน, ภิกฺขเว, ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ มโนวิญฺญาณํ, กุโต นิจฺจํ ภวิสฺสติ! ยา โข, ภิกฺขเว, อิเมสํ ติณฺณํ ธมฺมานํ สงฺคติ สนฺนิปาโต สมวาโย, อยํ วุจฺจติ มโนสมฺผโสฺสฯ มโนสมฺผโสฺสปิ อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย มโนสมฺผสฺสสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ เหตุ โสปิ ปจฺจโย อนิโจฺจ วิปริณามี อญฺญถาภาวีฯ อนิจฺจํ โข ปน, ภิกฺขเว, ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปโนฺน มโนสมฺผโสฺส, กุโต นิโจฺจ ภวิสฺสติ! ผุโฎฺฐ, ภิกฺขเว, เวเทติ, ผุโฎฺฐ เจเตติ, ผุโฎฺฐ สญฺชานาติฯ อิเตฺถเตปิ ธมฺมา จลา เจว พฺยถา จ อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโนฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ทฺวยํ ปฏิจฺจ วิญฺญาณํ สโมฺภตี’’ติฯ ทสมํฯ

ฉนฺนวโคฺค นวโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปโลกสุญฺญา สํขิตฺตํ, ฉโนฺน ปุโณฺณ จ พาหิโย;
เอเชน จ ทุเว วุตฺตา, ทฺวเยหิ อปเร ทุเวติฯ

๑๐. สฬวคฺควคฺค

๑. อทนฺตอคุตฺตสุตฺตํ

๙๔. สาวตฺถินิทานํ ฯ ‘‘ฉยิเม , ภิกฺขเว, ผสฺสายตนา อทนฺตา อคุตฺตา อรกฺขิตา อสํวุตา ทุกฺขาธิวาหา โหนฺติฯ กตเม ฉ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนํ อทนฺตํ อคุตฺตํ อรกฺขิตํ อสํวุตํ ทุกฺขาธิวาหํ โหติ…เป…. ชิวฺหา, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนํ อทนฺตํ อคุตฺตํ อรกฺขิตํ อสํวุตํ ทุกฺขาธิวาหํ โหติ…เป…. มโน, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนํ อทนฺตํ อคุตฺตํ อรกฺขิตํ อสํวุตํ ทุกฺขาธิวาหํ โหติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ผสฺสายตนา อทนฺตา อคุตฺตา อรกฺขิตา อสํวุตา ทุกฺขาธิวาหา โหนฺติ’’ฯ

‘‘ฉยิเม, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนา สุทนฺตา สุคุตฺตา สุรกฺขิตา สุสํวุตา สุขาธิวาหา โหนฺติฯ กตเม ฉ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนํ สุทนฺตํ สุคุตฺตํ สุรกฺขิตํ สุสํวุตํ สุขาธิวาหํ โหติ…เป…. ชิวฺหา, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนํ สุทนฺตํ สุคุตฺตํ สุรกฺขิตํ สุสํวุตํ สุขาธิวาหํ โหติ…เป…. มโน, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนํ สุทนฺตํ สุคุตฺตํ สุรกฺขิตํ สุสํวุตํ สุขาธิวาหํ โหติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ผสฺสายตนา สุทนฺตา สุคุตฺตา สุรกฺขิตา สุสํวุตา สุขาธิวาหา โหนฺตี’’ติฯ อิทมโวจ ภควา…เป…. เอตทโวจ สตฺถา –

‘‘สเฬว [ฉเฬว (ก.)] ผสฺสายตนานิ ภิกฺขโว,
อสํวุโต ยตฺถ ทุกฺขํ นิคจฺฉติ;
เตสญฺจ เย สํวรณํ อเวทิสุํ,
สทฺธาทุติยา วิหรนฺตานวสฺสุตาฯ

‘‘ทิสฺวาน รูปานิ มโนรมานิ,
อโถปิ ทิสฺวาน อมโนรมานิ;
มโนรเม ราคปถํ วิโนทเย,
น จาปฺปิยํ เมติ มนํ ปโทสเยฯ

‘‘สทฺทญฺจ สุตฺวา ทุภยํ ปิยาปฺปิยํ,
ปิยมฺหิ สทฺเท น สมุจฺฉิโต สิยา;
อโถปฺปิเย โทสคตํ วิโนทเย,
น จาปฺปิยํ เมติ มนํ ปโทสเยฯ

‘‘คนฺธญฺจ ฆตฺวา สุรภึ มโนรมํ,
อโถปิ ฆตฺวา อสุจึ อกนฺติยํ;
อกนฺติยสฺมึ ปฏิฆํ วิโนทเย,
ฉนฺทานุนีโต น จ กนฺติเย สิยาฯ

‘‘รสญฺจ โภตฺวาน อสาทิตญฺจ สาทุํ,
อโถปิ โภตฺวาน อสาทุเมกทา;
สาทุํ รสํ นาโชฺฌสาย ภุเญฺช,
วิโรธมาสาทุสุ โนปทํสเยฯ

‘‘ผเสฺสน ผุฏฺโฐ น สุเขน มเชฺช [มชฺเฌ (สฺยา. กํ. ปี.)],
ทุเกฺขน ผุฏฺโฐปิ น สมฺปเวเธ;

ผสฺสทฺวยํ สุขทุเกฺข อุเปเกฺข,
อนานุรุโทฺธ อวิรุทฺธ เกนจิฯ

‘‘ปปญฺจสญฺญา อิตรีตรา นรา,
ปปญฺจยนฺตา อุปยนฺติ สญฺญิโน;
มโนมยํ เคหสิตญฺจ สพฺพํ,
ปนุชฺช เนกฺขมฺมสิตํ อิรียติฯ

‘‘เอวํ มโน ฉสฺสุ ยทา สุภาวิโต,
ผุฏฺฐสฺส จิตฺตํ น วิกมฺปเต กฺวจิ;
เต ราคโทเส อภิภุยฺย ภิกฺขโว,
ภวตฺถ [ภวถ (สี. สฺยา. กํ.)] ชาติมรณสฺส ปารคา’’ติฯ ปฐมํ;

๒. มาลุกฺยปุตฺตสุตฺตํ

๙๕. อถ โข อายสฺมา มาลุกฺยปุโตฺต [มาลุงฺกฺยปุโตฺต (สี.)] เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ… เป…. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา มาลุกฺยปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ เม, ภเนฺต, ภควา สํขิเตฺตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย’’นฺติฯ

‘‘เอตฺถ ทานิ, มาลุกฺยปุตฺต, กิํ ทหเร ภิกฺขู วกฺขาม! ยตฺร หิ นาม ตฺวํ, ภิกฺขุ, ชิโณฺณ วุโทฺธ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต สํขิเตฺตน โอวาทํ ยาจสี’’ติฯ

‘‘กิญฺจาปาหํ, ภเนฺต, ชิโณฺณ วุโทฺธ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺตฯ เทเสตุ เม, ภเนฺต , ภควา สํขิเตฺตน ธมฺมํ, เทเสตุ สุคโต สํขิเตฺตน ธมฺมํ, อเปฺปว นามาหํ ภควโต ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยํฯ อเปฺปว นามาหํ ภควโต ภาสิตสฺส ทายาโท อสฺส’’นฺติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มาลุกฺยปุตฺต, เย เต จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อทิฎฺฐา อทิฎฺฐปุพฺพา, น จ ปสฺสสิ, น จ เต โหติ ปเสฺสยฺยนฺติ? อตฺถิ เต ตตฺถ ฉโนฺท วา ราโค วา เปมํ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เย เต โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา อสฺสุตา อสฺสุตปุพฺพา, น จ สุณาสิ, น จ เต โหติ สุเณยฺยนฺติ? อตฺถิ เต ตตฺถ ฉโนฺท วา ราโค วา เปมํ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เย เต ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา อฆายิตา อฆายิตปุพฺพา, น จ ฆายสิ, น จ เต โหติ ฆาเยยฺยนฺติ? อตฺถิ เต ตตฺถ ฉโนฺท วา ราโค วา เปมํ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เย เต ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา อสายิตา อสายิตปุพฺพา, น จ สายสิ, น จ เต โหติ สาเยยฺยนฺติ? อตฺถิ เต ตตฺถ ฉโนฺท วา ราโค วา เปมํ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เย เต กายวิเญฺญยฺยา โผฎฺฐพฺพา อสมฺผุฎฺฐา อสมฺผุฎฺฐปุพฺพา, น จ ผุสสิ, น จ เต โหติ ผุเสยฺยนฺติ? อตฺถิ เต ตตฺถ ฉโนฺท วา ราโค วา เปมํ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เย เต มโนวิเญฺเยฺยา ธมฺมา อวิญฺญาตา อวิญฺญาตปุพฺพา, น จ วิชานาสิ, น จ เต โหติ วิชาเนยฺยนฺติ? อตฺถิ เต ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอตฺถ จ เต, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ ทิเฏฺฐ ทิฏฺฐมตฺตํ ภวิสฺสติ, สุเต สุตมตฺตํ ภวิสฺสติ, มุเต มุตมตฺตํ ภวิสฺสติ, วิญฺญาเต วิญฺญาตมตฺตํ ภวิสฺสติฯ ยโต โข เต, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ ทิเฏฺฐ ทิฏฺฐมตฺตํ ภวิสฺสติ, สุเต สุตมตฺตํ ภวิสฺสติ , มุเต มุตมตฺตํ ภวิสฺสติ, วิญฺญาเต วิญฺญาตมตฺตํ ภวิสฺสติ; ตโต ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, น เตนฯ ยโต ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, น เตน; ตโต ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต , น ตตฺถฯ ยโต ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, น ตตฺถ; ตโต ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, เนวิธ, น หุรํ, น อุภยมนฺตเรนฯ เอเสวโนฺต ทุกฺขสฺสา’’ติฯ

‘‘อิมสฺส ขฺวาหํ, ภเนฺต, ภควตา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ –

‘‘รูปํ ทิสฺวา สติ มุฎฺฐา, ปิยํ นิมิตฺตํ มนสิ กโรโต;
สารตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ อโชฺฌส [อโชฺฌสาย (สี.)] ติฎฺฐติฯ

‘‘ตสฺส วฑฺฒนฺติ เวทนา, อเนกา รูปสมฺภวา;
อภิชฺฌา จ วิเหสา จ, จิตฺตมสฺสูปหญฺญติ;
เอวํ อาจินโต ทุกฺขํ, อารา นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘สทฺทํ สุตฺวา สติ มุฎฺฐา, ปิยํ นิมิตฺตํ มนสิ กโรโต;
สารตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ อโชฺฌส ติฎฺฐติฯ

‘‘ตสฺส วฑฺฒนฺติ เวทนา, อเนกา สทฺทสมฺภวา;
อภิชฺฌา จ วิเหสา จ, จิตฺตมสฺสูปหญฺญติ;
เอวํ อาจินโต ทุกฺขํ, อารา นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘คนฺธํ ฆตฺวา สติ มุฎฺฐา, ปิยํ นิมิตฺตํ มนสิ กโรโต;
สารตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ อโชฺฌส ติฎฺฐติฯ

‘‘ตสฺส วฑฺฒนฺติ เวทนา, อเนกา คนฺธสมฺภวา;
อภิชฺฌา จ วิเหสา จ, จิตฺตมสฺสูปหญฺญติ;
เอวํ อาจินโต ทุกฺขํ, อารา นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘รสํ โภตฺวา สติ มุฎฺฐา, ปิยํ นิมิตฺตํ มนสิ กโรโต;
สารตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ อโชฺฌส ติฎฺฐติฯ

‘‘ตสฺส วฑฺฒนฺติ เวทนา, อเนกา รสสมฺภวา;
อภิชฺฌา จ วิเหสา จ, จิตฺตมสฺสูปหญฺญติ;
เอวํ อาจินโต ทุกฺขํ, อารา นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘ผสฺสํ ผุสฺส สติ มุฎฺฐา, ปิยํ นิมิตฺตํ มนสิ กโรโต;
สารตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ อโชฺฌส ติฎฺฐติฯ

‘‘ตสฺส วฑฺฒนฺติ เวทนา, อเนกา ผสฺสสมฺภวา;
อภิชฺฌา จ วิเหสา จ, จิตฺตมสฺสูปหญฺญติ;
เอวํ อาจินโต ทุกฺขํ, อารา นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘ธมฺมํ ญตฺวา สติ มุฏฺฐา, ปิยํ นิมิตฺตํ มนสิ กโรโต;
สารตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ อโชฺฌส ติฏฺฐติฯ

‘‘ตสฺส วฑฺฒนฺติ เวทนา, อเนกา ธมฺมสมฺภวา;
อภิชฺฌา จ วิเหสา จ, จิตฺตมสฺสูปหญฺญติ;
เอวํ อาจินโต ทุกฺขํ, อารา นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘น โส รชฺชติ รูเปสุ, รูปํ ทิสฺวา ปฏิสฺสโต;
วิรตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ นาโชฺฌส ติฏฺฐติฯ

‘‘ยถาสฺส ปสฺสโต รูปํ, เสวโต จาปิ เวทนํ;
ขียติ โนปจียติ, เอวํ โส จรตี สโต;
เอวํ อปจินโต ทุกฺขํ, สนฺติเก นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘น โส รชฺชติ สเทฺทสุ, สทฺทํ สุตฺวา ปฏิสฺสโต;
วิรตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ นาโชฺฌส ติฏฺฐติฯ

‘‘ยถาสฺส สุณโต สทฺทํ, เสวโต จาปิ เวทนํ;
ขียติ โนปจียติ, เอวํ โส จรตี สโต;
เอวํ อปจินโต ทุกฺขํ, สนฺติเก นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘น โส รชฺชติ คเนฺธสุ, คนฺธํ ฆตฺวา ปฏิสฺสโต;
วิรตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ นาโชฺฌส ติฏฺฐติฯ

‘‘ยถาสฺส ฆายโต คนฺธํ, เสวโต จาปิ เวทนํ;
ขียติ โนปจียติ, เอวํ โส จรตี สโต;
เอวํ อปจินโต ทุกฺขํ, สนฺติเก นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘น โส รชฺชติ รเสสุ, รสํ โภตฺวา ปฏิสฺสโต;
วิรตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ นาโชฺฌส ติฏฺฐติฯ

‘‘ยถาสฺส สายโต รสํ, เสวโต จาปิ เวทนํ;
ขียติ โนปจียติ, เอวํ โส จรตี สโต;
เอวํ อปจินโต ทุกฺขํ, สนฺติเก นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘น โส รชฺชติ ผเสฺสสุ, ผสฺสํ ผุสฺส ปฏิสฺสโต;
วิรตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ นาโชฺฌส ติฏฺฐติฯ

‘‘ยถาสฺส ผุสโต ผสฺสํ, เสวโต จาปิ เวทนํ;
ขียติ โนปจียติ, เอวํ โส จรตี สโต;

เอวํ อปจินโต ทุกฺขํ, สนฺติเก นิพฺพานมุจฺจติฯ

‘‘น โส รชฺชติ ธเมฺมสุ, ธมฺมํ ญตฺวา ปฏิสฺสโต;
วิรตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ นาโชฺฌส ติฎฺฐติฯ

‘‘ยถาสฺส ชานโต ธมฺมํ, เสวโต จาปิ เวทนํ;
ขียติ โนปจียติ, เอวํ โส จรตี สโต;
เอวํ อปจินโต ทุกฺขํ, สนฺติเก นิพฺพานมุจฺจตี’’ติฯ

‘‘อิมสฺส ขฺวาหํ, ภเนฺต, ภควตา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามี’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, มาลุกฺยปุตฺต! สาธุ โข ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, มยา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ –

‘‘รูปํ ทิสฺวา สติ มุฎฺฐา, ปิยํ นิมิตฺตํ มนสิ กโรโต;
สารตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ อโชฺฌส ติฎฺฐติฯ

‘‘ตสฺส วฑฺฒนฺติ เวทนา, อเนกา รูปสมฺภวา;
อภิชฺฌา จ วิเหสา จ, จิตฺตมสฺสูปหญฺญติ;
เอวํ อาจินโต ทุกฺขํ, อารา นิพฺพานมุจฺจติฯ…เป.…ฯ

‘‘น โส รชฺชติ ธเมฺมสุ, ธมฺมํ ญตฺวา ปฏิสฺสโต;
วิรตฺตจิโตฺต เวเทติ, ตญฺจ นาโชฺฌส ติฎฺฐติฯ

‘‘ยถาสฺส วิชานโต ธมฺมํ, เสวโต จาปิ เวทนํ;
ขียติ โนปจียติ, เอวํ โส จรตี สโต;
เอวํ อปจินโต ทุกฺขํ, สนฺติเก นิพฺพานมุจฺจตี’’ติฯ

‘‘อิมสฺส โข, มาลุกฺยปุตฺต, มยา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพ’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา มาลุกฺยปุโตฺต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา มาลุกฺยปุโตฺต เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา มาลุกฺยปุโตฺต อรหตํ อโหสีติฯ ทุติยํฯ

๓. ปริหานธมฺมสุตฺตํ

๙๖. ‘‘ปริหานธมฺมญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อปริหานธมฺมญฺจ ฉ จ อภิภายตนานิฯ ตํ สุณาถฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปริหานธโมฺม โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา สรสงฺกปฺปา [อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา (สฺยา. กํ. ปี. ก.) อุปริ อาสีวิสวเคฺค สตฺตมสุเตฺต ปน ‘‘อากุสลา สรสงฺกปฺปา’’ เตฺวว สพฺพตฺถ ทิสฺสติ] สํโยชนิยาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ [พฺยนฺติกโรติ (ปี.) พฺยนฺติํ กโรติ

(ก.)] น อนภาวํ คเมติ, เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ ปริหานเณฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติ…เป….ฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา อุปฺปชฺชนฺติ…เป…. ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ น อนภาวํ คเมติ, เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ ปริหานเณฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปริหานธมฺโม โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, อปริหานธมฺโม โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ, เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘น ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ อปริหานเณฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติ…เป….ฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา อุปฺปชฺชนฺติ…เป…. ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ, เวทิตพฺพเมตํ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘น ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ อปริหานเณฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อปริหานธมฺโม โหติฯ

“กตมานิ จ, ภิกฺขเว, ฉ อภิภายตนานิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘อภิภูตเมตํ อายตนํ’ฯ อภิภายตนเณฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติ…เป…. ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย นุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘อภิภูตเมตํ อายตนํ’ฯ อภิภายตนเณฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติฯ อิมานิ วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ฉ อภิภายตนานี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ปมาทวิหารีสุตฺตํ

๙๗. “ปมาทวิหาริญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อปฺปมาทวิหาริญฺจฯ ตํ สุณาถฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปมาทวิหารี โหติ? จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตสฺส, ภิกฺขเว, วิหรโต จิตฺตํ พฺยาสิญฺจติ [พฺยาสิจฺจติ (สี. สฺยา. กํ.)]ฯ จกฺขุวิเญฺญยฺเยสุ รูเปสุ ตสฺส พฺยาสิตฺตจิตฺตสฺส ปาโมชฺชํ น โหติฯ ปาโมเชฺช อสติ ปีติ น โหติฯ ปีติยา อสติ ปสฺสทฺธิ น โหติฯ ปสฺสทฺธิยา อสติ ทุกฺขํ โหติฯ ทุกฺขิโน จิตฺตํ น สมาธิยติฯ อสมาหิเต จิเตฺต ธมฺมา น ปาตุภวนฺติฯ ธมฺมานํ อปาตุภาวา ปมาทวิหารี เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ…เป…. ชิวฺหินฺทฺริยํ อสํวุตสฺส, ภิกฺขเว, วิหรโต จิตฺตํ พฺยาสิญฺจติ ชิวฺหาวิเญฺญยฺเยสุ รเสสุ, ตสฺส พฺยาสิตฺตจิตฺตสฺส…เป…. ปมาทวิหารี เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ…เป…. มนินฺทฺริยํ อสํวุตสฺส, ภิกฺขเว, วิหรโต จิตฺตํ พฺยาสิญฺจติ มโนวิเญฺญยฺเยสุ ธเมฺมสุ, ตสฺส พฺยาสิตฺตจิตฺตสฺส ปาโมชฺชํ น โหติฯ ปาโมเชฺช อสติ ปีติ น โหติ ฯ ปีติยา อสติ ปสฺสทฺธิ น โหติฯ ปสฺสทฺธิยา อสติ ทุกฺขํ โหติฯ ทุกฺขิโน จิตฺตํ น สมาธิยติฯ อสมาหิเต จิเตฺต ธมฺมา น ปาตุภวนฺติ ฯ ธมฺมานํ อปาตุภาวา ปมาทวิหารี เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปมาทวิหารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, อปฺปมาทวิหารี โหติ? จกฺขุนฺทฺริยํ สํวุตสฺส, ภิกฺขเว, วิหรโต จิตฺตํ น พฺยาสิญฺจติ จกฺขุวิญฺญเยฺยสุ รูเปสุ, ตสฺส อพฺยาสิตฺตจิตฺตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ วิหรติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ สมาหิเต จิตฺเต ธมฺมา ปาตุภวนฺติฯ ธมฺมานํ ปาตุภาวา อปฺปมาทวิหารี เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ…เป.… ชิวฺหินฺทฺริยํ สํวุตสฺส, ภิกฺขเว, วิหรโต จิตฺตํ น พฺยาสิญฺจติ…เป.… อปฺปมาทวิหารี เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ มนินฺทฺริยํ สํวุตสฺส, ภิกฺขเว, วิหรโต จิตฺตํ น พฺยาสิญฺจติ, มโนวิญฺญเยฺยสุ ธมฺเมสุ, ตสฺส อพฺยาสิตฺตจิตฺตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ วิหรติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ สมาหิเต จิตฺเต ธมฺมา ปาตุภวนฺติฯ ธมฺมานํ ปาตุภาวา อปฺปมาทวิหารี เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อปฺปมาทวิหารี โหตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. สํวรสุตฺตํ

๙๘. ‘‘สํวรญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ, อสํวรญฺจฯ ตํ สุณาถฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, อสํวโร โหติ? สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิญฺญเยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตญฺเจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติ, เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ ปริหานเญฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติ…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิญฺญเยฺยา รสา…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิญฺญเยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตญฺเจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติ, เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ ปริหานเญฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อสํวโร โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, สํวโร โหติ? สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิญฺญเยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตญฺเจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติ, เวทิตพฺพเมตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา – ‘น ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ อปริหานเญฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติ…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิญฺญเยฺยา รสา…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิญฺญเยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตญฺเจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติ, เวทิตพฺพเมตํ ภิกฺขุนา – ‘น ปริหายามิ กุสเลหิ ธมฺเมหิ’ฯ อปริหานเญฺหตํ วุตฺตํ ภควตาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, สํวโร โหตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สมาธิสุตฺตํ

๙๙. ‘‘สมาธึ, ภิกฺขเว, ภาเวถฯ สมาหิโต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาติฯ กิญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ? ‘จกฺขุ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘รูปา อนิจฺจา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘จกฺขุสมฺผโสฺส อนิโจฺจ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… ‘มโน อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ธมฺมา… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผโสฺส… ‘ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ สมาธึ, ภิกฺขเว, ภาเวถฯ สมาหิโต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปฏิสลฺลานสุตฺตํ

๑๐๐. ‘‘ปฏิสลฺลาเน [ปฏิสลฺลานํ (สี. ปี. ก.), ปฏิสลฺลีนา (สฺยา. กํ.)], ภิกฺขเว, โยคมาปชฺชถฯ ปฏิสลฺลีโน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาติฯ กิญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ? ‘จกฺขุ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘รูปา อนิจฺจา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘จกฺขุสมฺผสฺส อนิจฺจ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ… เป.… ‘ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปฺมฺปฺปิ อนิจฺจ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ปฏิสลฺลาเน, ภิกฺขเว, โยคมาปชฺชถฯ ปฏิสลฺลีโน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ปฐมนตุมฺหากํสุตฺตํ

๑๐๑. ‘‘ยํ [ยมฺปิ (ปี. ก.)], ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ ฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ ฯ รูปา น ตุมฺหากํฯ เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ จกฺขุสมฺผสฺส น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีโน หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ โสตํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ สทฺทา น ตุมฺหากํฯ เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ โสตวิญฺญาณํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ โสตสมฺผสฺส น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ยมฺปิทํ โสตสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ฆานํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ คนฺธา น ตุมฺหากํฯ เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ ฆานวิญฺญาณํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ฆานสมฺผสฺส น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ยมฺปิทํ ฆานสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ

ชิวฺหา น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ สา โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ รสา น ตุมฺหากํฯ เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ชิวฺหาสมฺผสฺส น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ …เป.…ฯ

มโน น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีโน หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ธมฺมา น ตุมฺหากํฯ เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ มโนวิญฺญาณํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ มโนสมฺผสฺส น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีโน หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยํ อิมสฺมิํ เชตวเน ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ ตํ ชโน หเรยฺย วา ฑเหยฺย วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺย, อปิ นุ ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘อเมฺห ชโน หรติ วา ฑหติ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรตี’’’ติ?

“โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ

“ตํ กิสฺส เหตุ”?

“น หิ โน เอตํ, ภนฺเต, อตฺตา วา อตฺตนิยํ วา”ติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จกฺขุ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ รูปา น ตุมฺหากํ… จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผโสฺส…เป…. ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสตี”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ทุติยนตุมฺหากํสุตฺตํ

๑๐๒. “ยํ , ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ รูปา น ตุมฺหากํฯ เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ จกฺขุสมฺผโสฺส น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีโน หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ…เป…. ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ น ตุมฺหากํฯ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสตี”ติฯ นวมํฯ

๑๐. อุทกสุตฺตํ

๑๐๓. “อุทโก [อุทฺทโก (สี. ปี.)] สุทํ, ภิกฺขเว, รามปุตฺโต เอวํ วาจํ ภาสติ – ‘อิทํ ชาตุ เวทคู, อิทํ ชาตุ สพฺพชี [สพฺพชิ (ปี.)], อิทํ ชาตุ อปลิขตํ คณฺฑมูลํ ปลิขณิ’นฺติฯ ตํ โข ปเนตํ, ภิกฺขเว, อุทโก รามปุตฺโต อเวทคูเยว สมาโน ‘เวทคูสฺมี’ติ ภาสติ, อสพฺพชีเยว สมาโน ‘สพฺพชีสฺมี’ติ ภาสติ, อปลิขตํเยว คณฺฑมูลํ ปลิขตํ เม ‘คณฺฑมูล’นฺติ ภาสติฯ อิธ โข ตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘อิทํ ชาตุ เวทคู, อิทํ ชาตุ สพฺพชี, อิทํ ชาตุ อปลิขตํ คณฺฑมูลํ ปลิขณิ’”นฺติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, เวทคู โหติ? ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เวทคู โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพชี โหติ? ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทาวิมุตฺโต โหติ; เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพชี โหติฯ

“กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อปลิขตํ คณฺฑมูลํ ปลิขตํ โหติ? คโณฺฑติ โข, ภิกฺขเว, อิมสฺเสตํ จาตุมหาภูติกสฺส กายสฺส อธิวจนํ มาตาเปตฺติกสมฺภวสฺส โอทนกุมฺมาสูปจยสฺส อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺมสฺส ฯ คณฺฑมูลนฺติ โข, ภิกฺขเว, ตณฺหาเยตํ อธิวจนํฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ตณฺหา ปหีนา โหติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อปลิขตํ คณฺฑมูลํ ปลิขตํ โหติฯ

‘‘อุทโก สุทํ, ภิกฺขเว, รามปุโตฺต เอวํ วาจํ ภาสติ – ‘อิทํ ชาตุ เวทคู, อิทํ ชาตุ สพฺพชี, อิทํ ชาตุ อปลิขตํ คณฺฑมูลํ ปลิขณิ’นฺติฯ ตํ โข ปเนตํ, ภิกฺขเว, อุทโก รามปุโตฺต อเวทคูเยว สมาโน ‘เวทคูสฺมี’ติ ภาสติ, อสพฺพชีเยว สมาโน ‘สพฺพชีสฺมี’ติ ภาสติ; อปลิขตํเยว คณฺฑมูลํ ‘ปลิขตํ เม คณฺฑมูล’นฺติ ภาสติฯ อิธ โข ตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘อิทํ ชาตุ เวทคู, อิทํ ชาตุ สพฺพชี, อิทํ ชาตุ อปลิขตํ คณฺฑมูลํ ปลิขณิ’’’นฺติฯ ทสมํฯ

สฬวโคฺค ทสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว สํคยฺหา ปริหานํ, ปมาทวิหารี จ สํวโร;
สมาธิ ปฏิสลฺลานํ, เทฺว นตุมฺหาเกน อุทฺทโกติฯ

สฬายตนวโคฺค ทุติยปณฺณาสโก สมโตฺตฯ

ตสฺส วคฺคุทฺทานํ –

อวิชฺชา มิคชาลญฺจ, คิลานํ ฉนฺนํ จตุตฺถกํ;
สฬวโคฺคน ปณฺณาสํ, ทุติโย ปณฺณาสโก อยนฺติฯ

ปฐมสตกํฯ

๑๑. โยคเกฺขมิวโคฺค

๑. โยคเกฺขมิสุตฺตํ

๑๐๔. สาวตฺถินิทานํ ฯ ‘‘โยคเกฺขมิปริยายํ โว, ภิกฺขเว, ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, โยคเกฺขมิปริยาโย ธมฺมปริยาโย? สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ เต ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เตสญฺจ ปหานาย อกฺขาสิ โยคํ, ตสฺมา ตถาคโต ‘โยคเกฺขมี’ติ วุจฺจติ…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ เต ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เตสญฺจ ปหานาย อกฺขาสิ โยคํ, ตสฺมา ตถาคโต ‘โยคเกฺขมี’ติ วุจฺจติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โยคเกฺขมิปริยาโย ธมฺมปริยาโย’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. อุปาทายสุตฺตํ

๑๐๕. ‘‘กิสฺมึ นุ โข, ภิกฺขเว, สติ กึ อุปาทาย อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺข’’นฺติ?

‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา…เป.…ฯ

‘‘จกฺขุสฺมึ โข, ภิกฺขเว, สติ จกฺขุํ อุปาทาย อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.… มนสฺมึ สติ มนํ อุปาทาย อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺย อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺข’’นฺติ?

‘‘โน เหตํ ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺย อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺข’’นฺติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘มโน นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺโจ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺย อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺข’’นฺติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ทุกฺขสมุทยสุตฺตํ

๑๐๖. ‘‘ทุกฺขสฺส , ภิกฺขเว, สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส สมุทโย? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ ฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ อยํ ทุกฺขสฺส สมุทโย…เป.… ชิวฺหญฺจ

ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ อยํ ทุกฺขสฺส สมุทโย…เป…. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส สมุทโยฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส อตฺถงฺคโม? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ ทุกฺขสฺส อตฺถงฺคโม…เป…. ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ…เป…. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส อตฺถงฺคโม’’ติฯ ตติยํฯ

๔. โลกสมุทยสุตฺตํ

๑๐๗. ‘‘โลกสฺส, ภิกฺขเว, สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, โลกสฺส สมุทโย? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส สมุทโย …เป…. ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ…เป…. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว ; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส สมุทโยฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, โลกสฺส อตฺถงฺคโม? จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส อตฺถงฺคโม…เป…. ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ…เป…. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, โลกสฺส อตฺถงฺคโม’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. เสโยฺยหมสฺมิสุตฺตํ

๑๐๘. ‘‘กิสฺมึ นุ โข, ภิกฺขเว, สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เสโยฺยหมสฺมีติ วา โหติ, สทิโสหมสฺมีติ วา โหติ, หีโนหมสฺมีติ วา โหตี’’ติ?

‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมาฯ

‘‘จกฺขุสฺมึ โข, ภิกฺขเว, สติ จกฺขุํ อุปาทาย จกฺขุํ อภินิวิสฺส เสโยฺยหมสฺมีติ วา โหติ, สทิโสหมสฺมีติ วา โหติ, หีโนหมสฺมีติ วา โหติ…เป…. ชิวฺหาย สติ…เป…. มนสฺมึ สติ มนํ อุปาทาย มนํ อภินิวิสฺส เสโยฺยหมสฺมีติ วา โหติ, สทิโสหมสฺมีติ วา โหติ, หีโนหมสฺมีติ วา โหติฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ , ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เสโยฺยหมสฺมีติ วา อสฺส, สทิโสหมสฺมีติ วา อสฺส, หีโนหมสฺมีติ วา อสฺสา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’…เป…. ชิวฺหา… กาโย นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภเนฺต’’…เป….ฯ

‘‘มโน นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เสโยฺยหมสฺมีติ วา อสฺส, สทิโสหมสฺมีติ วา อสฺส, หีโนหมสฺมีติ วา อสฺสา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สํโยชนิยสุตฺตํ

๑๐๙. ‘‘สํโยชนิเย จ, ภิกฺขเว, ธเมฺม เทเสสฺสามิ สํโยชนญฺจฯ ตํ สุณาถฯ กตเม จ, ภิกฺขเว, สํโยชนิยา ธมฺมา, กตมญฺจ สํโยชนํ? จกฺขุํ, ภิกฺขเว, สํโยชนิโย ธโมฺมฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํ…เป…. ชิวฺหา สํโยชนิโย ธโมฺม…เป…. มโน สํโยชนิโย ธโมฺมฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สํโยชนิยา ธมฺมา, อิทํ สํโยชน’’นฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. อุปาทานิยสุตฺตํ

๑๑๐. “อุปาทานิเย จ, ภิกฺขเว, ธมฺเม เทเสสฺสามิ อุปาทานญฺจฯ ตํ สุณาถฯ กตเม จ, ภิกฺขเว, อุปาทานิยา ธมฺมา, กตมญฺจ อุปาทานํ ? จกฺขุํ, ภิกฺขเว, อุปาทานิโย ธมฺโมฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ อุปาทานํ…เป…. ชิวฺหา อุปาทานิโย ธมฺโม…เป…. มโน อุปาทานิโย ธมฺโมฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ อุปาทานํฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อุปาทานิยา ธมฺมา, อิทํ อุปาทาน”นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. อชฺฌตฺติกายตนปริชานนสุตฺตํ

๑๑๑. “จกฺขุํ, ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหํ… กายํ… มนํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ จกฺขุญฺจ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺพ ทุกฺขกฺขยาย…เป…. ชิวฺหํ… กายํ… มนํ อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺพ ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. พาหิรายตนปริชานนสุตฺตํ

๑๑๒. “รูเป , ภิกฺขเว, อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… ธมฺเม อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ รูเป จ โข, ภิกฺขเว, อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺพ ทุกฺขกฺขยายฯ สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… ธมฺเม อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺพ ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ นวมํฯ

๑๐. อุปสฺสุติสุตฺตํ

๑๑๓. เอกํ สมยํ ภควา นาติเก [ญาติเก (สี. สฺยา. กํ.)] วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ อถ โข ภควา รโหคโต ปฏิสลฺลีโน อิมํ ธมฺมปริยายํ อภาสิ – “จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ…เป…. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหา; ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ; อุปาทานปจฺจยา ภโว; ภวปจฺจยา ชาติ; ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ”ฯ

“จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ; อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ; ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ; ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ…เป…. ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ…เป…. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํฯ ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโสฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนา; เวทนาปจฺจยา ตณฺหาฯ ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรธา อุปาทานนิโรโธ ; อุปาทานนิโรธา…เป…. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี”ติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควโต อุปสฺสุติ [อุปสฺสุตึ (สี. ก.)] ฐิโต โหติฯ อทฺทสา โข ภควา ตํ ภิกฺขุํ อุปสฺสุติ ฐิตํฯ ทิสฺวาน ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘อโสฺสสิ โน ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยาย’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘อุคฺคณฺหาหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยายํฯ ปริยาปุณาหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยายํฯ ธาเรหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ธมฺมปริยายํฯ อตฺถสํหิโตยํ, ภิกฺขุ, ธมฺมปริยาโย อาทิพฺรหฺมจริยโก’’ติฯ ทสมํฯ

โยคเกฺขมิวโคฺค เอกาทสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

> โยคเกฺขมิ อุปาทาย, ทุกฺขํ โลโก จ เสโยฺย จ;
> สํโยชนํ อุปาทานํ, เทฺว ปริชานํ อุปสฺสุตีติฯ

๑๒. โลกกามคุณวโคฺค

๑. ปฐมมารปาสสุตฺตํ

๑๑๔. ‘‘สนฺติ , ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขุ, อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาวาสคโต มารสฺส, มารสฺส วสํ คโต [วสคโต (สี. อฎฺฐ. สฺยา. อฎฺฐ.)], ปฎิมุกฺกสฺส มารปาโสฯ พโทฺธ โส มารพนฺธเนน ยถากามกรณีโย ปาปิมโต…เป.…ฯ

‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาวาสคโต มารสฺส, มารสฺส วสํ คโต, ปฎิมุกฺกสฺส มารปาโสฯ พโทฺธ โส มารพนฺธเนน…เป.…ฯ

‘‘สนฺติ , ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาวาสคโต มารสฺส, มารสฺส วสํ คโต, ปฎิมุกฺกสฺส มารปาโสฯ พโทฺธ โส มารพนฺธเนน ยถากามกรณีโย ปาปิมโตฯ

‘‘สนฺติ จ โข, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฎฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว , ภิกฺขุ นาวาสคโต มารสฺส, น มารสฺส วสํ คโต, อุมฺมุกฺกสฺส มารปาโสฯ มุโตฺต โส มารพนฺธเนน น ยถากามกรณีโย ปาปิมโต…เป.…ฯ

‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฎฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นาวาสคโต มารสฺส, น มารสฺส วสํ คโต, อุมฺมุกฺกสฺส มารปาโสฯ มุโตฺต โส มารพนฺธเนน น ยถากามกรณีโย ปาปิมโต…เป.…ฯ

‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฎฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นาวา

สคโต มารสฺส, น มารสฺส วสํ คโต, อุมฺมุกฺกสฺส มารปาโสฯ มุโตฺต โส มารพนฺธเนน น ยถา กามกรณีโย ปาปิมโต''ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยมารปาสสุตฺตํ

๑๑๕. ''สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พ โทฺธ จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุ, อาวาสคโต มารสฺส, มารสฺส วสํ คโต, ปฏิมุกฺกสฺส มารปาโสฯ พโทฺธ โส มารพนฺธเนน ยถากามกรณีโย ปาปิมโต…เป….ฯ

''สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป…. สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌ สาย ติฏฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พโทฺธ มโนวิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุ, อาวาสคโต มารสฺส, มารสฺส วสํ คโต, ปฏิมุกฺกสฺส มารปาโสฯ พโทฺธ โส มารพนฺธเนน ยถากามกรณีโย ปาปิม โต…เป….ฯ

''สนฺติ จ โข, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา ร ชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว , ภิกฺขุ มุ โตฺต จกฺขุวิเญฺญเยฺยหิ รูเปหิ, นาวาสคโต มารสฺส, น มารสฺส วสํ คโต, อุมฺมุกฺกสฺส มารปา โสฯ มุโตฺต โส มารพนฺธเนน น ยถากามกรณีโย ปาปิมโต…เป….ฯ

''สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป…. สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นา โชฺฌสาย ติฏฺฐติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มุโตฺต มโนวิเญฺญเยฺยหิ ธเมฺมหิ, นาวาสคโต มา รสฺส, น มารสฺส วสํ คโต, อุมฺมุกฺกสฺส มารปาโสฯ มุโตฺต โส มารพนฺธเนน น ยถากามกรณีโย ปาปิมโต''ติฯ ทุติยํฯ

๓. โลกนฺตคมนสุตฺตํ

๑๑๖. ''นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺยํ, ทเฏฺฐยฺยํ [ทิเฏฺฐยฺยํ (สฺยา. กํ. ก.)], ปเตฺตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ ว ทามี''ติฯ อิทํ วตฺวา ภควา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ''อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – 'นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺ ยํ, ทเฏฺฐยฺยํ, ปเตฺตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺ ตกิริยํ วทามี'ติฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อ วิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยา''ติ?

อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ''อยํ โข อายสฺมา อานโนฺท สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต , สมฺ ภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา อานโนฺท อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุ เทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺ มา อานโนฺท เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยา มา''ติฯ

อถ โข เต ภิกฺขู เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สโมฺมทึสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุํ –

‘‘อิทํ โข โน, อาวุโส อานนฺท, ภควา สํขิตฺเตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – ‘นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺยํ, ทเฎฺฐยฺยํ, ปเตฺตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามี’ติฯ เตสํ โน, อาวุโส, อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิตฺเตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺยํ, ทเฎฺฐยฺยํ, ปเตฺตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามีติฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยา’ติ ? เตสํ โน, อาวุโส, อมฺหากํ เอตทโหสิ – ‘อยํ โข, อาวุโส, อายสฺมา อานนฺโท สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา อานนฺโท อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฎิปุเจฺฉยฺยามา’ติฯ วิภชตายสฺมา อานนฺโท’’ติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฎฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว, มูลํ อติกฺกเมฺมว, ขนฺธํ สาขาปลาเส สารํ ปริเยสิตพฺพํ มเญฺญยฺย; เอวํ สมฺปทมิทํ อายสฺมนฺตานํ สตฺถริ สมฺมุขีภูเต ตํ ภควนฺตํ อติสิตฺวา อเมฺห เอตมตฺถํ ปฎิปุจฺฉิตพฺพํ มญฺญถ [มเญฺญถ (ปี. ก.)]ฯ โส หาวุโส, ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ – จกฺขุภูโต, ญาณภูโต, ธมฺมภูโต, พฺรหฺมภูโต, วตฺตา, ปวตฺตา, อตฺถสฺส นิเนฺนตา, อมตสฺส ทาตา, ธมฺมสฺสามี, ตถาคโตฯ โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฎิปุเจฺฉยฺยาถ ฯ ยถา โว ภควา พฺยากเรยฺย ตถา โว ธาเรยฺยาถา’’ติฯ

‘‘อทฺธาวุโส อานนฺท, ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ – จกฺขุภูโต, ญาณภูโต, ธมฺมภูโต, พฺรหฺมภูโต, วตฺตา, ปวตฺตา, อตฺถสฺส นิเนฺนตา, อมตสฺส ทาตา, ธมฺมสฺสามี, ตถาคโตฯ โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฎิปุเจฺฉยฺยาม ฯ ยถา โน ภควา พฺยากเรยฺย ตถา นํ ธาเรยฺยามฯ อปิ จายสฺมา อานนฺโท สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา อานนฺโท อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ วิภชตายสฺมา อานนฺโท อครุํ กริตฺวา’’ติฯ

‘‘เตนหาวุโส, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา อานนฺโท เอตทโวจ –

‘‘ยํ โข โว, อาวุโส, ภควา สํขิตฺเตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – ‘นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺยํ, ทเฎฺฐยฺยํ, ปเตฺตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามี’ติ, อิมสฺส ขฺวาหํ, อาวุโส, ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ เยน โข, อาวุโส, โลกสฺมึ โลกสญฺญี โหติ โลกมานี – อยํ วุจฺจติ อริยสฺส วินเย โลโกฯ เกน จาวุโส, โลกสฺมึ โลกสญฺญี โหติ โลกมานี? จกฺขุนา โข, อาวุโส,

โลกสฺมึ โลกสญฺญี โหติ โลกมานีฯ โสเตน โข, อาวุโส… ฆาเนน โข, อาวุโส… ชิวฺหาย โข, อาวุโส, โลกสฺมึ โลกสญฺญี โหติ โลกมานี ฯ กาเยน โข, อาวุโส… มเนน โข, อาวุโส, โลกสฺมึ โลกสญฺญี โหติ โลกมานีฯ เยน โข, อาวุโส, โลกสฺมึ โลกสญฺญี โหติ โลกมานี – อยํ วุจฺจติ อริยสฺส วินเย โลโกฯ ยํ โข โว, อาวุโส, ภควา สํขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ – 'นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺยํ , ทฏฺเฐยฺยํ, ปตฺเตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามี'ติ, อิมสฺส ขฺวาหํ, อาวุโส, ภควตา สํขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ อากงฺขมานา จ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺตํ ภควนฺตํเยว อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถฯ ยถา โว ภควา พฺยากโรติ ตถา นํ ธาเรยฺยาถา''ติฯ

''เอวมาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

''ยํ โข โน, ภนฺเต, ภควา สํขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ – 'นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺยํ, ทฏฺเฐยฺยํ, ปตฺเตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามี'ติฯ เตสํ โน, ภนฺเต, อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – 'อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ – นาหํ, ภิกฺขเว, คมเนน โลกสฺส อนฺตํ ญาเตยฺยํ, ทฏฺเฐยฺยํ, ปตฺเตยฺยนฺติ วทามิฯ น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปตฺวา โลกสฺส อนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามี'ติฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ? เตสํ โน, ภนฺเต, อมฺหากํ เอตทโหสิ – 'อยํ โข อายสฺมา อานนฺโท สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา อานนฺโท อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามา'ติฯ อถ โข มยํ , ภนฺเต, เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิมฺหฯ เตสํ โน, ภนฺเต, อายสฺมตา อานนฺเทน อิเมหิ อากาเรหิ อิเมหิ ปเทหิ อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ อตฺโถ วิภตฺโต''ติฯ

''ปณฺฑิโต , ภิกฺขเว, อานนฺโท; มหาปญฺโญ, ภิกฺขเว, อานนฺโท! มํ เจปิ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ, อหมฺปิ ตํ เอวเมวํ พฺยากเรยฺยํ ยถา ตํ อานนฺเทน พฺยากตํฯ เอโส เจเวตสฺส อตฺโถ, เอวญฺจ นํ ธาเรยฺยาถา''ติฯ ตติยํฯ

๔. กามคุณสุตฺตํ

๑๑๗. ''ปุพฺเพว เม, ภิกฺขเว, สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ – 'เยเม ปญฺจ กามคุณา เจตโส สมฺผุฏฺฐปุพฺพา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, ตตฺร เม จิตฺตํ พหุลํ คจฺฉมานํ คจฺเฉยฺย ปจฺจุปฺปนฺเนสุ วา อปฺปํ วา อนาคเตสุ'ฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – 'เยเม ปญฺจ กามคุณา เจตโส สมฺผุฏฺฐปุพฺพา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, ตตฺร เม อตฺตรูเปน อปฺปมาโท สติ เจตโส อารกฺโข กรณีโย'ฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตุมฺหากมฺปิ เย เต ปญฺจ กามคุณา เจตโส สมฺผุฏฺฐปุพฺพา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, ตตฺร โว จิตฺตํ พหุลํ คจฺฉมา

นํ คเจฺฉยฺย ปจฺจุปฺปเนฺนสุ วา อปฺปํ วา อนาคเตสุฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตุมฺหากมฺปิ เย เต ปญฺจ กามคุณา เจตโส สมฺผุฏฺฐปุพฺพา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, ตตฺร โว อตฺตรูเปหิ อปฺปมาโท สติ เจตโส อารกฺโข กรณีโยฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตพฺเพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ ชิวฺหา จ นิรุชฺฌติ, รสสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ’’ติฯ อิทํ วตฺวา ภควา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ

อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิตฺเตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ – ‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตพฺเพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ ชิวฺหา จ นิรุชฺฌติ, รสสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ’ติฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยา’’ติ?

อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘อยํ โข อายสฺมา อานโนฺท สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา อานโนฺท อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยามา’’ติฯ

อถ โข เต ภิกฺขู เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานเนฺทน สทฺธิํ สโมฺมทิํสุ ฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุํ –

‘‘อิทํ โข โน, อาวุโส อานนฺท, ภควา สํขิตฺเตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ – ‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตพฺเพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ ชิวฺหา จ นิรุชฺฌติ , รสสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ’ติฯ เตสํ โน, อาวุโส, อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิตฺเตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ – ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตพฺเพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ ชิวฺหา จ นิรุชฺฌติ, รสสญฺญา จ นิรุชฺฌติ เส อายตเน เวทิตพฺเพ…เป.… ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตพฺเพ’ติฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ? เตสํ โน, อาวุโส, อมฺหากํ เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อายสฺมา อานโนฺท สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา อานโนฺท อิมสฺส ภควตา สํขิตฺเตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยามา’ติฯ วิภชตายสฺมา อานโนฺท’’ติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส…เป.… วิภชตายสฺมา อานโนฺท อครุํ กริตฺวาติฯ

‘‘เตนหาวุโส , สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา อานโนฺท เอตทโวจ –

‘‘ยํ โข โว, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – ‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตเพฺพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ…เป…. ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ’ติฯ อิมสฺส ขฺวาหํ, อาวุโส, ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ สฬายตนนิโรธํ โน เอตํ, อาวุโส, ภควตา สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตเพฺพ, ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ…เป…. ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ’ติฯ อยํ โข, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – ‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตเพฺพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ…เป…. ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ’ติฯ อิมสฺส ขฺวาหํ, อาวุโส, ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ อากงฺขมานา จ ปน ตุเมฺห อายสฺมโนฺต ภควนฺตํเยว อุปสงฺกมถ; อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุเจฺฉยฺยาถฯ ยถา โว ภควา พฺยากโรติ ตถา นํ ธาเรยฺยาถา’’ติฯ

‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปฎิสฺสุตฺวา อุฎฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

‘‘ยํ โข โน, ภเนฺต, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – ‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตเพฺพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ…เป…. ยตฺถ ชิวฺหา จ นิรุชฺฌติ, รสสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ…เป…. ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ’ติ, เตสํ โน, ภเนฺต, อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘อิทํ โข โน, อาวุโส , ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฎฺฐ – ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เส อายตเน เวทิตเพฺพ ยตฺถ จกฺขุ จ นิรุชฺฌติ, รูปสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ…เป…. ยตฺถ มโน จ นิรุชฺฌติ, ธมฺมสญฺญา จ นิรุชฺฌติ, เส อายตเน เวทิตเพฺพ’ติฯ ‘โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยา’ติ? เตสํ โน, ภเนฺต, อมฺหากํ เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อายสฺมา อานโนฺท สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา อานโนฺท อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฎฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฎิปุเจฺฉยฺยามา’ติฯ อถ โข มยํ, ภเนฺต, เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตมตฺถํ ปฎิปุจฺฉิมฺหฯ เตสํ โน, ภเนฺต, อายสฺมตา อานเนฺทน อิเมหิ อากาเรหิ, อิเมหิ ปเทหิ, อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ อโตฺถ วิภโตฺต’’ติฯ

‘‘ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, อานนฺโท; มหาปญฺโญ, ภิกฺขเว, อานนฺโท! มํ เจปิ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ, อหมฺปิ ตํ เอวเมวํ พฺยากเรยฺยํ ยถา ตํ อานนฺเทน พฺยากตํฯ เอโส เจเวตสฺส อตฺโถฯ เอวญฺจ นํ ธาเรยฺยาถา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. สกฺกปญฺหสุตฺตํ

๑๑๘. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข สกฺโก เทวานมินฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภนฺเต , เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม โน ปรินิพฺพายนฺติ? โก ปน, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติ?

‘‘สนฺติ โข, เทวานมินฺท, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ ตทุปาทานํฯ สอุปาทาโน, เทวานมินฺท, ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายติ…เป.…ฯ

‘‘สนฺติ โข, เทวานมินฺท, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ โข, เทวานมินฺท, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ ตทุปาทานํฯ สอุปาทาโน, เทวานมินฺท, ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, เทวานมินฺท, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม โน ปรินิพฺพายนฺติฯ

‘‘สนฺติ จ โข, เทวานมินฺท, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต น ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ, น ตทุปาทานํฯ อนุปาทาโน, เทวานมินฺท, ภิกฺขุ ปรินิพฺพายติ…เป.… ฯ

‘‘สนฺติ โข, เทวานมินฺท, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ โข, เทวานมินฺท, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต น ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ น ตทุปาทานํฯ อนุปาทาโน, เทวานมินฺท, ภิกฺขุ ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, เทวานมินฺท, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ปญฺจสิขสุตฺตํ

๑๑๙. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ อถ โข ปญฺจสิโข คนฺธพฺพเทวปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข ปญฺจสิโข คนฺธพฺพเทวปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม โน ปรินิพฺพายนฺติ? โก ปน, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติ? ‘‘สนฺติ โข, ปญฺจสิข, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา…เป.… สนฺติ โข, ปญฺจสิข, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิย

รูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ ตทุปาทานํฯ สอุปาทาโน, ปญฺจสิข , ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, ปญฺจสิข, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติ''ฯ

''สนฺติ จ โข, ปญฺจสิข, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา…เป…. สนฺติ โข, ปญฺจสิข, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต น ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ, น ตทุปาทานํฯ อนุปาทาโน, ปญฺจสิข, ภิกฺขุ ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, ปญฺจสิข, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตี''ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สาริปุตฺตสทฺธิวิหาริกสุตฺตํ

๑๒๐. เอกํ สมยํ อายสฺมา สาริปุโตฺต สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุเตฺตน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ''สทฺธิวิหาริโก , อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวโตฺต''ติฯ

''เอวเมตํ, อาวุโส, โหติ อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารสฺส, โภชเน อมตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนนุยุตฺตสฺสฯ 'โส วตาวุโส, ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวาโร โภชเน อมตฺตญฺญู ชาคริยํ อนนุยุโตฺต ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ สนฺตาเนสฺสตี'ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ 'โส วตาวุโส, ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร, โภชเน มตฺตญฺญู, ชาคริยํ อนุยุโตฺต ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ สนฺตาเนสฺสตี'ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ

''กถญฺจาวุโส, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, อาวุโส, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติฯ

''กถญฺจาวุโส, โภชเน มตฺตญฺญู โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ – 'เนว ทวาย, น มทาย, น มณฺฑนาย, น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย, วิหิํสูปรติยา, พฺรหฺมจริยานุคฺคหายฯ อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ , อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จา'ติฯ เอวํ โข, อาวุโส, โภชเน มตฺตญฺญู โหติฯ

''กถญฺจาวุโส, ชาคริยํ อนุยุโตฺต โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ

จิตฺตํ ปริโสเธติ ฯ รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีหเสยฺยํ กเปฺปติ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน, อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวาฯ รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ เอวํ โข, อาวุโส, ชาคริยํ อนุยุโตฺต โหติฯ ตสฺมาติหาวุโส, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา ภวิสฺสาม, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา’ติฯ เอวญฺหิ โว, อาวุโส, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ราหุโลวาทสุตฺตํ

๑๒๑. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘‘ปริปกฺกา โข ราหุลสฺส วิมุตฺติปริปาจนิยา ธมฺมา; ยํนูนาหํ ราหุลํ อุตฺตริํ อาสวานํ ขเย วิเนยฺย’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามเนฺตสิ – ‘‘คณฺหาหิ, ราหุล, นิสีทนํฯ เยน อนฺธวนํ เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวาวิหารายา’’ติ ฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข อายสฺมา ราหุโล ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิสีทนํ อาทาย ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิฯ

เตน โข ปน สมเยน อเนกานิ เทวตาสหสฺสานิ ภควนฺตํ อนุพนฺธานิ โหนฺติ – ‘‘อชฺช ภควา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อุตฺตริํ อาสวานํ ขเย วิเนสฺสตี’’ติฯ อถ โข ภควา อนฺธวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อายสฺมาปิ โข ราหุโล ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราหุลํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ราหุล, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ( ) [(ตํ กิํ มญฺญสิ) เอวมิตเรสุปิ (ม. นิ. ๓.๔๑๖-๔๑๗)]

‘‘รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภเนฺต’’…เป.…ฯ

‘‘จกฺขุวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’…เป.…ฯ

‘‘จกฺขุสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภเนฺต’’…เป.…ฯ

‘‘ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ, สญฺญาคตํ, สงฺขารคตํ, วิญฺญาณคตํ, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ , เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’…เป….ฯ

‘‘ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป….ฯ

‘‘ชิวฺหาวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป….ฯ

‘‘ชิวฺหาสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’…เป….ฯ

‘‘ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ, สญฺญาคตํ, สงฺขารคตํ, วิญฺญาณคตํ, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’…เป….ฯ

‘‘มโน นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ธมฺมา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘มโนวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘มโนสมฺผโสฺส นิโจฺจ วา อนิโจฺจ วา’’ติ?

‘‘อนิโจฺจ, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ, สญฺญาคตํ, สงฺขารคตํ, วิญฺญาณคตํ, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ราหุล, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสฺปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ, รเสสุปิ นิพฺพินฺทติ, ชิวฺหาวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, ชิวฺหาสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.…ฯ

‘‘มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา ราหุโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน อายสฺมโต ราหุลสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิฯ อเนกานญฺจ เทวตาสหสฺสานํ วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ – ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. สํโยชนิยธมฺมสุตฺตํ

๑๒๒. ‘‘สํโยชนิเย จ, ภิกฺขเว, ธมฺเม เทเสสฺสามิ สํโยชนญฺจฯ ตํ สุณาถฯ กตเม จ, ภิกฺขเว, สํโยชนิยา ธมฺมา, กตมญฺจ สํโยชนํ? สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สํโยชนิยา ธมฺมาฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํ…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สํโยชนิยา ธมฺมาฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชน’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. อุปาทานิยธมฺมสุตฺตํ

๑๒๓. ‘‘อุปาทานิเย จ, ภิกฺขเว, ธเมฺม เทเสสฺสามิ อุปาทานญฺจฯ ตํ สุณาถฯ กตเม จ, ภิกฺขเว, อุปาทานิยา ธมฺมา, กตมญฺจ อุปาทานํ? สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อุปาทานิยา ธมฺมาฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ อุปาทานํ…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อุปาทานิยา ธมฺมาฯ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ อุปาทาน’’นฺติฯ ทสมํฯ

โลกกามคุณวโคฺค ทฺวาทสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

มารปาเสน เทฺว วุตฺตา, โลกกามคุเณน จ;
สโกฺก ปญฺจสิโข เจว, สาริปุโตฺต จ ราหุโล;
สํโยชนํ อุปาทานํ, วโคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

๑๓. คหปติวโคฺค

๑. เวสาลีสุตฺตํ

๑๒๔. เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ อถ โข อุโคฺค คหปติ เวสาลิโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อุโคฺค คหปติ เวสาลิโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติ? โก ปน, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติ?

‘‘สนฺติ โข, คหปติ, จกฺขุวิญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ ตทุปาทานํฯ สอุปาทาโน, คหปติ, ภิกฺขุ โน ปริ

นิพฺพายติ…เป…. สนฺติ โข, คหปติ, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป…. สนฺติ โข, คหปติ, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ ตทุปาทานํฯ สอุปาทาโน, คหปติ, ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, คหปติ, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติฯ

‘‘สนฺติ จ โข, คหปติ, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต น ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ, น ตทุปาทานํฯ อนุปาทาโน, คหปติ, ภิกฺขุ ปรินิพฺพายติ…เป…. สนฺติ โข, คหปติ, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป…. สนฺติ โข, คหปติ, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโตฯ น ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ, น ตทุปาทานํฯ อนุปาทาโน , คหปติ, ภิกฺขุ ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, คหปติ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. วชฺชีสุตฺตํ

๑๒๕. เอกํ สมยํ ภควา วชฺชีสุ วิหรติ หตฺถิคาเมฯ อถ โข อุโคฺค คหปติ หตฺถิคามโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อุโคฺค คหปติ หตฺถิคามโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, เหตุ โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติ? โก ปน, ภเนฺต เหตุ โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติ? (ยถา ปุริมสุตฺตนฺตํ, เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ อยํ โข, คหปติ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตีติฯ ทุติยํฯ

๓. นาฬนฺทสุตฺตํ

๑๒๖. เอกํ สมยํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเนฯ อถ โข, อุปาลิ คหปติ, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป…. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข, อุปาลิ คหปติ, ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติ? โก ปน, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติ? (ยถา ปุริมสุตฺตนฺตํ, เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ อยํ โข, คหปติ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตีติฯ ตติยํฯ

๔. ภารทฺวาชสุตฺตํ

๑๒๗. เอกํ สมยํ อายสฺมา ปิโณฺฑลภารทฺวาโช โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ อถ โข ราชา อุเทโน เยนายสฺมา ปิโณฺฑลภารทฺวาโช เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา ปิโณฺฑลภารทฺวาเชน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ราชา อุเทโน อายสฺมนฺตํ ปิโณฺฑลภารทฺวาชํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, โภ ภารทฺวาช, เหตุ โก ปจฺจโย เยนิเม ทหรา ภิกฺขู สุสู [สุสุ (สี. ก.)] กาฬเกสา ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา อนิกีฬิตาวิโน กาเมสุ ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อทฺธานญฺจ อาปาเทนฺตี’’ติ? ‘‘วุตฺตํ โข เอตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺส

ตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน – ‘เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, มาตุมตฺตีสุ มาตุจิตฺตํ อุปฏฺฐเปถ, ภคินิมตฺตีสุ ภคินิจิตฺตํ อุปฏฺฐเปถ, ธีตุมตฺตีสุ ธีตุจิตฺตํ อุปฏฺฐเปถา’ติฯ อยํ โข, มหาราช, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยนิเม ทหรา ภิกฺขู สุสู กาฬเกสา ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา อนิกีฬิตาวิโน กาเมสุ ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อทฺธานญฺจ อาปาเทนฺตี’’ติฯ

‘‘โลลํ [โลฬํ (สฺยา. กํ.)] โข, โภ ภารทฺวาช, จิตฺตํฯ อเปฺปกทา มาตุมตฺตีสุปิ โลภธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ, ภคินิมตฺตีสุปิ โลภธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ, ธีตุมตฺตีสุปิ โลภธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติฯ อตฺถิ นุ โข, โภ ภารทฺวาช, อโญฺญ จ เหตุ, อโญฺญ จ ปจฺจโย เยนิเม ทหรา ภิกฺขู สุสู กาฬเกสา… เป.… อทฺธานญฺจ อาปาเทนฺตี’’ติ?

‘‘วุตฺตํ โข เอตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน – ‘เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา ตจปริยนฺตํ ปูรํ นานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขถ – อตฺถิ อิมสฺมิํ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นฺหารุ [นหารุ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อฎฺฐิ อฎฺฐิมิญฺชํ [อฎฺฐิมิญฺชา (สี.)] วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุโพฺพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺต’นฺติฯ อยมฺปิ โข, มหาราช, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยนิเม ทหรา ภิกฺขู สุสู กาฬเกสา…เป.… อทฺธานญฺจ อาปาเทนฺตี’’ติฯ ‘‘เย เต, โภ ภารทฺวาช, ภิกฺขู ภาวิตกายา ภาวิตสีลา ภาวิตจิตฺตา ภาวิตปญฺญา, เตสํ ตํ สุกรํ โหติฯ เย จ โข เต , โภ ภารทฺวาช, ภิกฺขู อภาวิตกายา อภาวิตสีลา อภาวิตจิตฺตา อภาวิตปญฺญา, เตสํ ตํ ทุกฺกรํ โหติฯ อเปฺปกทา, โภ ภารทฺวาช, อสุภโต มนสิ กริสฺสามีติ [มนสิ กริสฺสามาติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สุภโตว [สุภโต วา (สี.), สุภโต จ (สฺยา. กํ.)] อาคจฺฉติฯ อตฺถิ นุ โข, โภ ภารทฺวาช , อโญฺญ จ โข เหตุ อโญฺญ จ ปจฺจโย เยนิเม ทหรา ภิกฺขู สุสู กาฬเกสา…เป.… อทฺธานญฺจ อาปาเทนฺตี’’ติ?

‘‘วุตฺตํ โข เอตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน – ‘เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา วิหรถฯ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา มา นิมิตฺตคฺคาหิโน อหุวตฺถ, มานุพฺยญฺชนคฺคาหิโนฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฎิปชฺชถฯ รกฺขถ จกฺขุนฺทฺริยํ; จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชถฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฎฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย มา นิมิตฺตคฺคาหิโน อหุวตฺถ, มานุพฺยญฺชนคฺคาหิโนฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฎิปชฺชถ ฯ รกฺขถ มนินฺทฺริยํ; มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชถา’ติฯ อยมฺปิ โข, มหาราช, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยนิเม ทหรา ภิกฺขู สุสู กาฬเกสา ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา อนิกีฬิตาวิโน กาเมสุ ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อทฺธานญฺจ อาปาเทนฺตี’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ ภารทฺวาช; อพฺภุตํ, โภ ภารทฺวาช! ยาว สุภาสิตํ จิทํ [ยาว สุภาสิตมิทํ (สี.)], โภ ภารทฺวาช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธนฯ เอโสว โข, โภ ภารทฺวาช, เหตุ, เอส ปจฺจโย เยนิเม ทหรา ภิกฺขู สุสู กาฬเกสา ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา อนิกีฬิตาวิโน กาเมสุ ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อทฺธานญฺจ อาปาเทนฺตีติฯ อหมฺปิ โข, โภ [อหมฺปิ โภ (สี. ปี.)] ภารทฺวาช, ยสฺมิํ สมเย อรกฺขิเตเนว กาเยน, อรกฺขิตาย วาจาย, อรกฺขิเตน จิเตฺตน, อนุปฎฺฐิตาย สติยา, อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ อเนฺตปุรํ ปวิสามิ, อติวิย มํ ตสฺมิํ สมเย โลภธมฺมา ปริสหนฺติฯ ยสฺมิญฺจ ขฺวาหํ, โภ ภารทฺ

วาช, สมเย รกฺขิเตเนว กาเยน, รกฺขิตาย วาจาย, รกฺขิเตน จิตฺเตน, อุปฏฺฐิตาย สติยา , สํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ อเนฺตปุรํ ปวิสามิ, น มํ ตถา ตสฺมึ สมเย โลภธมฺมา ปริสหนฺติฯ อภิกฺกนฺตํ, โภ ภารทฺวาช; อภิกฺกนฺตํ, โภ ภารทฺวาช! เสยฺยถาปิ , โภ ภารทฺวาช, นิกฺกุชฺชิตํ [นิกุชฺชิตํ (ปี.)] วา อุกฺกุเชฺชยฺย , ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โภตา ภารทฺวาเชน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, โภ ภารทฺวาช, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ, ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ ภารทฺวาโช ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. โสณสุตฺตํ

๑๒๘. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข โสโณ คหปติปุโตฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โสโณ คหปติปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''โก นุ โข, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฎฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติ? โก ปน, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฎฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตี''ติ? (ยถา ปุริมสุตฺตนฺตํ, เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ อยํ โข, โสณ, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฎฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตีติฯ ปญฺจมํฯ

๖. โฆสิตสุตฺตํ

๑๒๙. เอกํ สมยํ อายสฺมา อานโนฺท โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ อถ โข โฆสิโต คหปติ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ...เป.... เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โฆสิโต คหปติ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – '''ธาตุนานตฺตํ, ธาตุนานตฺต'นฺติ , ภเนฺต อานนฺท, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, ธาตุนานตฺตํ วุตฺตํ ภควตา''ติ? ''สํวิชฺชติ โข, คหปติ, จกฺขุธาตุ, รูปา จ มนาปา, จกฺขุวิญฺญาณญฺจ สุขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ สํวิชฺชติ โข, คหปติ, จกฺขุธาตุ, รูปา จ อมนาปา, จกฺขุวิญฺญาณญฺจ ทุกฺขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ สํวิชฺชติ โข, คหปติ, จกฺขุธาตุ, รูปา จ มนาปา อุเปกฺขาเวทนิยา, จกฺขุวิญฺญาณญฺจ อทุกฺขมสุขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา...เป.... สํวิชฺชติ โข, คหปติ, ชิวฺหาธาตุ, รสา จ มนาปา, ชิวฺหาวิญฺญาณญฺจ สุขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ สํวิชฺชติ โข, คหปติ, ชิวฺหาธาตุ, รสา จ อมนาปา, ชิวฺหาวิญฺญาณญฺจ ทุกฺขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ สํวิชฺชติ โข, คหปติ, ชิวฺหาธาตุ, รสา จ อุเปกฺขาเวทนิยา, ชิวฺหาวิญฺญาณญฺจ อทุกฺขมสุขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา...เป.... สํวิชฺชติ โข, คหปติ, มโนธาตุ, ธมฺมา จ มนาปา, มโนวิญฺญาณญฺจ สุขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ สํวิชฺชติ โข, คหปติ, มโนธาตุ, ธมฺมา จ อมนาปา, มโนวิญฺญาณญฺจ ทุกฺขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ สํวิชฺชติ โข, คหปติ, มโนธาตุ, ธมฺมา จ อุเปกฺขาเวทนิยา, มโนวิญฺญาณญฺจ อทุกฺขมสุขเวทนิยํฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ เอตฺตาวตา โข, คหปติ, ธาตุนานตฺตํ วุตฺตํ ภควตา''ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. หาลิทฺทิกานิสุตฺตํ

๑๓๐. เอกํ สมยํ อายสฺมา มหากจฺจาโน อวนฺตีสุ วิหรติ กุรรฆเร [กุลฆเร (สฺยา. ก.)] ปปาเต [ปวเตฺต (สี. ปี.), สมฺปวเตฺต (สฺยา. กํ. ก.) เอเตฺถว อฎฺฐมปิเฎฺฐปิ] ปพฺพเตฯ อถ โข หาลิทฺทิกานิ [หาลิทฺทกานิ (สี. สฺยา. กํ.)] คหปติ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ...เป.

… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข หาลิทฺทิกานิ คหปติ อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ – ‘‘วุตฺตมิทํ, ภนฺเต, ภควตา – ‘ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ; ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺต’นฺติฯ กถํ นุ โข, ภนฺเต, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ; ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺต’’นฺติ? ‘‘อิธ, คหปติ, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ‘มนาปํ อิเตฺถต’นฺติ ปชานาติ จกฺขุวิญฺญาณํ สุขเวทนิยญฺจ [สุขเวทนิยํ, สุขเวทนิยํ (สี. ปี.), สุขเวทนิยญฺจ, สุขเวทนิยํ (สฺยา. กํ. ก.) เอวํ ‘‘ทุกฺขเวทนิยญฺจ อทุกฺขมสุขเวทนิยญฺจา’’ติ ปเทสุปิฯ อฏฺฐกถาฏีกา โอโลเกตพฺพา]ฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ จกฺขุนา โข ปเนว [ปเนวํ (สฺยา. กํ. ก.)] รูปํ ทิสฺวา ‘อมนาปํ อิเตฺถต’นฺติ ปชานาติ จกฺขุวิญฺญาณํ ทุกฺขเวทนิยญฺจฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ จกฺขุนา โข ปเนว รูปํ ทิสฺวา ‘อุเปกฺขาฏฺฐานิยํ [อุเปกฺขาเวทนิยํ (ก.)] อิเตฺถต’นฺติ ปชานาติ จกฺขุวิญฺญาณํ อทุกฺขมสุขเวทนิยญฺจฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป.… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป.… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ‘มนาปํ อิเตฺถต’นฺติ ปชานาติ มโนวิญฺญาณํ สุขเวทนิยญฺจ ฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ มนสา โข ปเนว ธมฺมํ วิญฺญาย ‘อมนาปํ อิเตฺถต’นฺติ ปชานาติ มโนวิญฺญาณํ ทุกฺขเวทนิยญฺจฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ มนสา โข ปเนว ธมฺมํ วิญฺญาย ‘อุเปกฺขาฏฺฐานิยํ อิเตฺถต’นฺติ ปชานาติ มโนวิญฺญาณํ อทุกฺขมสุขเวทนิยญฺจฯ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ เอวํ โข, คหปติ, ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ; ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺต’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. นกุลปิตุสุตฺตํ

๑๓๑. เอกํ สมยํ ภควา ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเยฯ อถ โข นกุลปิตา คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข นกุลปิตา คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฎฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติ? โก ปน, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฎฺฐว ธเมฺม ปรินิพฺพายนฺตี’’ติ? ‘‘สนฺติ โข, คหปติ, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฎฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ ตทุปาทานํฯ สอุปาทาโน, คหปติ, ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายติ…เป.… สนฺติ โข, คหปติ, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ โข, คหปติ, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา ฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฎฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ ตทุปาทานํฯ สอุปาทาโน, คหปติ, ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายติ ฯ อยํ โข, คหปติ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา ทิเฎฺฐว ธเมฺม โน ปรินิพฺพายนฺติ’’ฯ

‘‘สนฺติ จ โข, คหปติ, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุนาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฎฺฐโต น ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ, น ตทุปาทานํฯ อนุปาทาโน, คหปติ, ภิกฺขุ ปรินิพฺพายติ…เป.… สนฺติ โข, คหปติ, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ โข, คหปติ, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฎฺฐติฯ ตสฺส ตํ นาภินนฺทโต นาภิวทโต

อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต น ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ โหติ น ตทุปาทานํฯ อนุปาทาโน, คหปติ, ภิกฺขุ ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, คหปติ, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายนฺตี''ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. โลหิจฺจสุตฺตํ

๑๓๒. เอกํ สมยํ อายสฺมา มหากจฺจาโน อวนฺตีสุ วิหรติ มกฺกรกเต [มกฺกรกเฏ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อรญฺญกุฏิกายํฯ อถ โข โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส สมฺพหุลา อเนฺตวาสิกา กฏฺฐหารกา มาณวกา เยนายสฺมโต มหากจฺจานสฺส อรญฺญกุฏิกา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ปริโต ปริโต กุฏิกาย อนุจงฺกมนฺติ อนุวิจรนฺติ อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา กานิจิ กานิจิ เสเลยฺยกานิ กโรนฺติ [เสลิสฺสกานิ กโรนฺตา (สี.)] – ''อิเม ปน มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา [กิณฺหา (สี. ปี.)] พนฺธุปาทาปจฺจา, อิเมสํ ภรตกานํ สกฺกตา ครุกตา มานิตา ปูชิตา อปจิตา''ติฯ อถ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน วิหารา นิกฺขมิตฺวา เต มาณวเก เอตทโวจ – ''มา มาณวกา สทฺทมกตฺถ; ธมฺมํ โว ภาสิสฺสามี''ติฯ เอวํ วุตฺเต, เต มาณวกา ตุณฺหี อเหสุํฯ อถ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน เต มาณวเก คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

''สีลุตฺตมา ปุพฺพตรา อเหสุํ,
เต พฺราหฺมณา เย ปุราณํ สรนฺติ;
คุตฺตานิ ทฺวารานิ สุรกฺขิตานิ,
อเหสุํ เตสํ อภิภุยฺย โกธํฯ

''ธมฺเม จ ฌาเน จ รตา อเหสุํ,
เต พฺราหฺมณา เย ปุราณํ สรนฺติ;
อิเม จ โวกฺกมฺม ชปามเสติ,
โคเตฺตน มตฺตา วิสมํ จรนฺติฯ

''โกธาภิภูตา ปุถุอตฺตทณฺฑา [โกธาภิภูตาสุปุถุตฺตทณฺฑา (สฺยา. กํ. ก.)],
วิรชฺชมานา สตณฺหาตเณฺหสุ;
อคุตฺตทฺวารสฺส ภวนฺติ โมฆา,
สุปิเนว ลทฺธํ ปุริสสฺส วิตฺตํฯ

''อนาสกา ถณฺฑิลสายิกา จ;
ปาโต สินานญฺจ ตโย จ เวทาฯ

''ขราชินํ ชฏาปโงฺก, มนฺตา สีลพฺพตํ ตโป;
กุหนา วงฺกทณฺฑา จ, อุทกาจมนานิ จฯ

''วณฺณา เอเต พฺราหฺมณานํ, กตา กิญฺจิกฺขภาวนา;
จิตฺตญฺจ สุสมาหิตํ, วิปฺปสนฺนมนาวิลํ;
อขิลํ สพฺพภูเตสุ, โส มโคฺค พฺรหฺมปตฺติยา''ติฯ

อถ โข เต มาณวกา กุปิตา อนตฺตมนา เยน โลหิโจฺจ พฺราหฺมโณ เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา โลหิจฺจํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจุํ – ''ยเคฺฆ! ภวํ ชาเนยฺย, สมโณ มหากจฺจาโน พฺราหฺมณานํ มเนฺต [มนฺตํ (ก.)] เอกํเสน อปวทติ, ปฏิโกฺกสตี''ติ? เอวํ วุเตฺต, โลหิโจฺจ พฺ

ราหฺมโณ กุปิโต อโหสิ อนตฺตมโนฯ อถ โข โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – “น โข ปน เมตํ ปติรูปํ โยหํ อญฺญทตฺถุ มาณวกานํเยว สุตฺวา สมณํ มหากจฺจานํ อโกฺกเสยฺยํ [อโกฺก เสยฺยํ วิรุเชฺฌยฺยํ (สฺยา. กํ. ก.)] ปริภาเสยฺยํฯ ยํนูนาหํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุเจฺฉยฺย”นฺติฯ

อถ โข โลหิโจฺจ พฺราหฺมโณ เตหิ มาณวเกหิ สทฺธึ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากจฺจาเนน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โลหิโจฺจ พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ – “อาคมํสุ นุ ขฺวิธ, โภ กจฺจาน, อมฺหากํ สมฺพหุลา อเนฺตวาสิกา กฎฺฐหารกา มาณวกา”ติ? “อาคมํสุ ขฺวิธ เต, พฺราหฺมณ, สมฺพหุลา อเนฺตวาสิกา กฎฺฐหารกา มาณวกา”ติฯ “อหุ ปน โภโต กจฺจานสฺส เตหิ มาณวเกหิ สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป”ติ? “อหุ โข เม, พฺราหฺมณ, เตหิ มาณวเกหิ สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป”ติ ฯ “ยถา กถํ ปน โภโต กจฺจานสฺส เตหิ มาณวเกหิ สทฺธึ อโหสิ กถาสลฺลาโป”ติ? “เอวํ โข เม, พฺราหฺมณ, เตหิ มาณวเกหิ สทฺธึ อโหสิ กถาสลฺลาโป –

“สีลุตฺตมา ปุพฺพตรา อเหสุํ,
เต พฺราหฺมณา เย ปุราณํ สรนฺติ;…เป….;
อขิลํ สพฺพภูเตสุ,
โส มโคฺค พฺรหฺมปตฺติยา”ติฯ

“เอวํ โข เม, พฺราหฺมณ, เตหิ มาณวเกหิ สทฺธึ อโหสิ กถาสลฺลาโป”ติฯ

“‘อคุตฺตทฺวาโร’ติ [อคุตฺตทฺวาโร อคุตฺตทฺวาโรติ (ก.)] ภวํ กจฺจาโน อาหฯ กิตฺตาวตา นุ โข, โภ กจฺจาน, อคุตฺตทฺวาโร โหตี”ติ? “อิธ, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป พฺยาปชฺชติ, อนุปฎฺฐิตกายสฺสติ [อนุปฎฺฐิตาย สติยา (สฺยา. กํ. ปี. ก.) อุปริ อาสีวิสวเคฺค อวสฺสุตสุเตฺต ปน “อนุปฎฺฐิตกายสฺสตี”เตฺวว สพฺพตฺถ ทิสฺสติ] จ วิหรติ, ปริตฺตเจตโส ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฎฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธเมฺม อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป จ ธเมฺม พฺยาปชฺชติ, อนุปฎฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ, ปริตฺตเจตโส ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวํ โข, พฺราหฺมณ, อคุตฺตทฺวาโร โหตี”ติฯ “อจฺฉริยํ, โภ กจฺจาน; อพฺภุตํ, โภ กจฺจาน! ยาวญฺจิทํ โภตา กจฺจาเนน อคุตฺตทฺวาโรว สมาโน อคุตฺตทฺวาโรติ อกฺขาโตฯ

“‘คุตฺตทฺวาโร’ติ ภวํ กจฺจาโน อาหฯ กิตฺตาวตา นุ โข, โภ กจฺจาน, คุตฺตทฺวาโร โหตี”ติ? “อิธ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป น พฺยาปชฺชติ, อุปฎฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ, อปฺปมาณเจตโส ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฎฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธเมฺม นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป ธเมฺม น พฺยาปชฺชติ, อุปฎฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ, อปฺปมาณเจตโส ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวํ โข, พฺราหฺมณ, คุตฺตทฺวาโร โหตี”ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ กจฺจาน; อพฺภุตํ, โภ กจฺจาน! ยาวญฺจิทํ โภตา กจฺจาเนน คุตฺตทฺวาโรว สมาโน คุตฺตทฺวาโรติ อกฺขาโตฯ อภิกฺกนฺตํ, โภ กจฺจาน; อภิกฺกนฺตํ, โภ กจฺจาน! เสยฺยถาปิ, โภ กจฺจาน, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โภตา กจฺจาเนน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, โภ กจฺจาน, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ, ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ กจฺจาโน ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คตํฯ ยถา จ ภวํ กจฺจาโน มกฺกรกเต อุปาสกกุลานิ อุปสงฺกมติ; เอวเมว โลหิจฺจกุลํ อุปสงฺกมตุฯ ตตฺถ เย มาณวกา วา มาณวิกา วา ภวนฺตํ กจฺจานํ อภิวาเทสฺสนฺติ ปจฺจุฏฺฐิสฺสนฺติ อาสนํ วา อุทกํ วา ทสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. เวรหจฺจานิสุตฺตํ

๑๓๓. เอกํ สมยํ อายสฺมา อุทายี กามณฺฑายํ วิหรติ โตเทยฺยสฺส พฺราหฺมณสฺส อมฺพวเนฯ อถ โข เวรหจฺจานิโคตฺตาย พฺราหฺมณิยา อเนฺตวาสี มาณวโก เยนายสฺมา อุทายี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อุทายินา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ มาณวกํ อายสฺมา อุทายี ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข โส มาณวโก อายสฺมตา อุทายินา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุเตฺตชิโต สมฺปหํสิโต อุฏฺฐายาสนา เยน เวรหจฺจานิโคตฺตา พฺราหฺมณี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เวรหจฺจานิโคตฺตํ พฺราหฺมณิํ เอตทโวจ – ‘‘ยเคฺฆ, โภติ, ชาเนยฺยาสิ [โภติ ชาเนยฺย (สี. ปี. ก.), โภตี ชาเนยฺย (สฺยา. กํ.)]! สมโณ อุทายี ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ , สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสตี’’ติฯ

‘‘เตน หิ ตฺวํ, มาณวก, มม วจเนน สมณํ อุทายิํ นิมเนฺตหิ สฺวาตนาย ภเตฺตนา’’ติ ฯ ‘‘เอวํ โภตี’’ติ โข โส มาณวโก เวรหจฺจานิโคตฺตาย พฺราหฺมณิยา ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา อุทายี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อุทายิํ เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสตุ กิร, ภวํ, อุทายิ, อมฺหากํ อาจริยภริยาย เวรหจฺจานิโคตฺตาย พฺราหฺมณิยา สฺวาตนาย ภตฺต’’นฺติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อุทายี ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข อายสฺมา อุทายี ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน เวรหจฺจานิโคตฺตาย พฺราหฺมณิยา นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข เวรหจฺจานิโคตฺตา พฺราหฺมณี อายสฺมนฺตํ อุทายิํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข เวรหจฺจานิโคตฺตา พฺราหฺมณี อายสฺมนฺตํ อุทายิํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ ปาทุกา อาโรหิตฺวา อุเจฺจ อาสเน นิสีทิตฺวา สีสํ โอคุณฺฐิตฺวา อายสฺมนฺตํ อุทายิํ เอตทโวจ – ‘‘ภณ, สมณ, ธมฺม’’นฺติฯ ‘‘ภวิสฺสติ, ภคินิ, สมโย’’ติ วตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิ [ปกฺกามิ (สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

ทุติยมฺปิ โข โส มาณวโก เยนายสฺมา อุทายี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อุทายินา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ มาณวกํ อายสฺมา อุทายี ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ ทุติยมฺปิ โข โส มาณวโก อายสฺมตา อุทายินา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุเตฺตชิโต สมฺปหํสิโต อุฏฺฐายาสนา เยน เวรหจฺจานิโคตฺตา พฺราหฺมณี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เวรหจฺจานิโคตฺตํ พฺราหฺมณิํ เอตทโวจ – ‘‘ยเคฺฆ, โภติ, ชาเนยฺยาสิ! สมโณ อุทายี

ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ , สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสตี’’ติฯ

‘‘เอวเมวํ ปน ตฺวํ, มาณวก, สมณสฺส อุทายิสฺส วณฺณํ ภาสสิฯ สมโณ ปนุทายี ‘ภณ, สมณ, ธมฺม’นฺติ วุตฺโต สมาโน ‘ภวิสฺสติ, ภคินิ, สมโย’ติ วตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโต’’ติฯ ‘‘ตถา หิ ปน ตฺวํ, โภติ, ปาทุกา อาโรหิตฺวา อุจฺเจ อาสเน นิสีทิตฺวา สีสํ โอคุณฺฐิตฺวา เอตทโวจ – ‘ภณ, สมณ, ธมฺม’นฺติฯ ธมฺมครุโน หิ เต ภวนฺโต ธมฺมคารวา’’ติฯ ‘‘เตน หิ ตฺวํ, มาณวก, มม วจเนน สมณํ อุทายิํ นิมนฺเตหิ สฺวาตนาย ภตฺเตนา’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภตี’’ติ โข โส มาณวโก เวรหจฺจานิโคตฺตาย พฺราหฺมณิยา ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา อุทายี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อุทายิํ เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสตุ กิร ภวํ อุทายี อมฺหากํ อาจริยภริยาย เวรหจฺจานิโคตฺตาย พฺราหฺมณิยา สฺวาตนาย ภตฺต’’นฺติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อุทายี ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ โข อายสฺมา อุทายี ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน เวรหจฺจานิโคตฺตาย พฺราหฺมณิยา นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข เวรหจฺจานิโคตฺตา พฺราหฺมณี อายสฺมนฺตํ อุทายิํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข เวรหจฺจานิโคตฺตา พฺราหฺมณี อายสฺมนฺตํ อุทายิํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ ปาทุกา โอโรหิตฺวา นีเจ อาสเน นิสีทิตฺวา สีสํ วิวริตฺวา อายสฺมนฺตํ อุทายิํ เอตทโวจ – ‘‘กิสฺมิํ นุ โข, ภนฺเต, สติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, กิสฺมิํ อสติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ น ปญฺญเปนฺตี’’ติ?

‘‘จกฺขุสฺมิํ โข, ภคินิ, สติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, จกฺขุสฺมิํ อสติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ น ปญฺญเปนฺติ…เป.… ชิวฺหาย สติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, ชิวฺหาย อสติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ น ปญฺญเปนฺติ…เป.…ฯ มนสฺมิํ สติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ ปญฺญเปนฺติ, มนสฺมิํ อสติ อรหนฺโต สุขทุกฺขํ น ปญฺญเปนฺตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, เวรหจฺจานิโคตฺตา พฺราหฺมณี อายสฺมนฺตํ อุทายิํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต; อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต! เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย , ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ อเยฺยน อุทายินา อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, อยฺย อุทายิ, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ, ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสิกํ มํ อโยฺย อุทายี ธาเรตุ อชฺชตเคฺคปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ทสมํฯ

คหปติวโคฺค เตรสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

> เวสาลี วชฺชิ นาฬนฺทา, ภารทฺวาช โสโณ จ โฆสิโต;
> หาลิทฺทิโก นกุลปิตา, โลหิโจฺจ เวรหจฺจานีติฯ

๑๔. เทวทหวโคฺค

๑. เทวทหสุตฺตํ

๑๓๔. เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ เทวทหํ นาม สกฺยานํ นิคโมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘นาหํ, ภิกฺขเว, สเพฺพสํเยว ภิกฺขูนํ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, น จ ปนาหํ, ภิกฺขเว, สเพฺพสํเยว ภิกฺขูนํ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ นาปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิฯ เย เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อรหโนฺต ขีณาสวา วุสิตวโนฺต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสํโยชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, เตสาหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูนํ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ นาปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? กตํ เตสํ อปฺปมาเทน, อภพฺพา เต ปมชฺชิตุํฯ เย จ โข เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู เสกฺขา [เสขา (สี. สฺยา. กํ. ปี. ก.)] อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ, เตสาหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูนํ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา มโนรมาปิ, อมโนรมาปิฯ ตฺยาสฺส ผุสฺส ผุสฺส จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติฯ เจตโส อปริยาทานา อารทฺธํ โหติ วีริยํ อสลฺลีนํ, อุปฎฺฐิตา สติ อสมฺมุฎฺฐา [อปมฺมุฎฺฐา (สี.), อปฺปมฺมุฎฺฐา (สฺยา. กํ.)], ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน เตสํ ภิกฺขูนํ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา มโนรมาปิ อมโนรมาปิฯ ตฺยาสฺส ผุสฺส ผุสฺส จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติฯ เจตโส อปริยาทานา อารทฺธํ โหติ วีริยํ อสลฺลีนํ, อุปฎฺฐิตา สติ อสมฺมุฎฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน เตสํ ภิกฺขูนํ ฉสุ [ฉสฺสุ (สี.)] ผสฺสายตเนสุ อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ขณสุตฺตํ

๑๓๕. ‘‘ลาภา โว, ภิกฺขเว, สุลทฺธํ โว, ภิกฺขเว, ขโณ โว ปฎิลโทฺธ พฺรหฺมจริยวาสายฯ ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, ฉผสฺสายตนิกา นาม นิรยาฯ ตตฺถ ยํ กิญฺจิ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ อนิฎฺฐรูปํเยว ปสฺสติ, โน อิฎฺฐรูปํ; อกนฺตรูปํเยว ปสฺสติ, โน กนฺตรูปํ; อมนาปรูปํเยว ปสฺสติ, โน มนาปรูปํฯ ยํ กิญฺจิ โสเตน สทฺทํ สุณาติ…เป.… ยํ กิญฺจิ ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ…เป.… ยํ กิญฺจิ ชิวฺหาย รสํ สายติ…เป.… ยํ กิญฺจิ กาเยน โผฎฺฐพฺพํ ผุสติ…เป.… ยํ กิญฺจิ มนสา ธมฺมํ วิชานาติ อนิฎฺฐรูปํเยว วิชานาติ, โน อิฎฺฐรูปํ; อกนฺตรูปํเยว วิชานาติ, โน กนฺตรูปํ; อมนาปรูปํเยว วิชานาติ, โน มนาปรูปํฯ ลาภา โว, ภิกฺขเว, สุลทฺธํ โว, ภิกฺขเว, ขโณ โว ปฎิลโทฺธ พฺรหฺมจริยวาสายฯ ทิฎฺฐา มยา, ภิกฺขเว, ฉผสฺสายตนิกา นาม สคฺคาฯ ตตฺถ ยํ กิญฺจิ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ อิฎฺฐรูปํเยว ปสฺสติ, โน อนิฎฺฐรูปํ; กนฺตรูปํเยว ปสฺสติ, โน อกนฺตรูปํ; มนาปรูปํเยว ปสฺสติ, โน อมนาปรูปํ…เป.… ยํ กิญฺจิ ชิวฺหาย รสํ สายติ…เป.… ยํ กิญฺจิ มนสา ธมฺมํ วิชานาติ อิฎฺฐรูปํเยว วิชานาติ, โน อนิฎฺฐรูปํ; กนฺตรูปํเยว วิชานาติ, โน อกนฺตรูปํ; มนาปรูปํเยว วิชานาติ, โน อมนาปรูปํฯ ลาภา โว, ภิกฺขเว, สุลทฺธํ โว, ภิกฺขเว, ขโณ โว ปฎิลโทฺธ พฺรหฺมจริยวาสายา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ปฐมรูปารามสุตฺตํ

๑๓๖. ‘‘รูปารามา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา รูปรตา รูปสมฺมุทิตาฯ รูปวิปริณามวิราคนิโรธา ทุกฺขา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา วิหรนฺติฯ สทฺทารามา, ภิกฺขเว , เทวมนุสฺสา สทฺทรตา สทฺทสมฺมุทิตาฯ สทฺทวิปริณามวิราคนิโรธา ทุกฺขา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา วิหรนฺติฯ คนฺธารามา… รสารามา… โผฎฺฐพฺพารามา… ธมฺมารามา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา ธมฺมรตา ธมฺมสมฺมุทิตาฯ ธมฺมวิปริณามวิราคนิโรธา ทุกฺขา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา วิหรนฺติฯ ตถาคโต จ โข, ภิกฺขเว, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ รูปานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวํ จ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺ

วา น รูปาราโม น รูปรโต น รูปสมฺมุทิโตฯ รูปวิปริณามวิราคนิโรธา สุโข, ภิกฺขเว, ตถาคโต วิหรติฯ สทฺทานํ... คนฺธานํ... รสานํ... โผฏฺฐพฺพานํ... ธมฺมานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา น ธมฺมาราโม, น ธมฺมรโต, น ธมฺมสมฺมุทิโตฯ ธมฺมวิปริณามวิราคนิโรธา สุโข, ภิกฺขเว, ตถาคโต วิหรติ''ฯ อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

"รูปา สทฺทา รสา คนฺธา, ผสฺสา ธมฺมา จ เกวลา;
อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา จ, ยาวตตฺถีติ วุจฺจติฯ

"สเทวกสฺส โลกสฺส, เอเต โว สุขสมฺมตา;
ยตฺถ เจเต นิรุชฺฌนฺติ, ตํ เตสํ ทุกฺขสมฺมตํฯ

"สุขํ [สุขนฺติ (สี.)] ทิฏฺฐมริเยภิ, สกฺกายสฺส นิโรธนํ;
ปจฺจนีกมิทํ โหติ, สพฺพโลเกน ปสฺสตํฯ

"ยํ ปเร สุขโต อาหุ, ตทริยา อาหุ ทุกฺขโต;
ยํ ปเร ทุกฺขโต อาหุ, ตทริยา สุขโต วิทูฯ

"ปสฺส ธมฺมํ ทุราชานํ, สมฺมูฬฺเหตฺถ อวิทฺทสุ;
นิวุตานํ ตโม โหติ, อนฺธกาโร อปสฺสตํฯ

"สตญฺจ วิวฏํ โหติ, อาโลโก ปสฺสตามิ;
สนฺติเก น วิชานนฺติ, มคฺคา [มคา (สี.)] ธมฺมสฺส อโกวิทาฯ

"ภวราคปเรเตภิ , ภวราคานุสารีภิ [ภวโสตานุสาริภิ (สฺยา. กํ. ปี.), ภวโสตานุสาริหิ (สี.)];
มารเธยฺยานุปเนฺนหิ, นายํ ธโมฺม สุสมฺพุโธฯ

"โก นุ อญฺญตฺร มริเยภิ, ปทํ สมฺพุทฺธุมรหติ;
ยํ ปทํ สมฺมทญฺญาย, ปรินิพฺพนฺติ อนาสวา''ติฯ ตติยํ;

๔. ทุติยรูปารามสุตฺตํ

๑๓๗. "รูปารามา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา รูปรตา รูปสมฺมุทิตาฯ รูปวิปริณามวิราคนิโรธา ทุกฺขา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา วิหรนฺติฯ สทฺทารามา... คนฺธารามา... รสารามา ... โผฏฺฐพฺพารามา... ธมฺมารามา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา ธมฺมรตา ธมฺมสมฺมุทิตาฯ ธมฺมวิปริณามวิราคนิโรธา ทุกฺขา, ภิกฺขเว, เทวมนุสฺสา วิหรนฺติฯ ตถาคโต จ, ภิกฺขเว, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ รูปานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา น รูปาราโม น รูปรโต น รูปสมฺมุทิโตฯ รูปวิปริณามวิราคนิโรธา สุโข, ภิกฺขเว, ตถาคโต วิหรติฯ สทฺทานํ... คนฺธานํ... รสานํ... โผฏฺฐพฺพานํ... ธมฺมานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา น ธมฺมาราโม น ธมฺมรโต น ธมฺมสมฺมุทิโตฯ ธมฺมวิปริณามวิราคนิโรธา สุโข, ภิกฺขเว, ตถาคโต วิหรตี''ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมนตุมฺหากํสุตฺตํ

๑๓๘. ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ; ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ…เป…. ชิวฺหา น ตุมฺหากํ ; ตํ ปชหถฯ สา โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ…เป…. มโน น ตุมฺหากํ; ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีโน หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยํ อิมสฺมึ เชตวเน ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ ตํ ชโน หเรยฺย วา ฑเหยฺย วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺย, อปิ นุ ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘อเมฺห ชโน หรติ วา ฑหติ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรตี’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘น หิ โน เอตํ, ภนฺเต, อตฺตา วา อตฺตนิยํ วา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จกฺขุ น ตุมฺหากํ; ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ…เป…. ชิวฺหา น ตุมฺหากํ; ตํ ปชหถฯ สา โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ…เป…. มโน น ตุมฺหากํ ; ตํ ปชหถฯ โส โว ปหีโน หิตาย สุขาย ภวิสฺสตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยนตุมฺหากํสุตฺตํ

๑๓๙. ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ ฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? รูปา, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ; เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา น ตุมฺหากํ; เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยํ อิมสฺมึ เชตวเน…เป…. เอวเมว โข, ภิกฺขเว, รูปา น ตุมฺหากํ; เต ปชหถฯ เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อชฺฌตฺตานิจฺจเหตุสุตฺตํ

๑๔๐. ‘‘จกฺขุํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย จกฺขุสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ อนิโจฺจฯ อนิจฺจสมฺภูตํ, ภิกฺขเว, จกฺขุ กุโต นิจฺจํ ภวิสฺสติ…เป…. ชิวฺหา อนิจฺจาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย ชิวฺหาย อุปฺปาทาย โสปิ อนิโจฺจฯ อนิจฺจสมฺภูตา, ภิกฺขเว, ชิวฺหา กุโต นิจฺจา ภวิสฺสติ…เป…. มโน อนิโจฺจฯ โยปิ, ภิกฺขเว, เหตุ โยปิ ปจฺจโย มนสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ อนิโจฺจฯ อนิจฺจสมฺภูโต, ภิกฺขเว, มโน กุโต นิโจฺจ ภวิสฺสติ! เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ…เป…. นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อชฺฌตฺตทุกฺขเหตุสุตฺตํ

๑๔๑. ‘‘จกฺขุํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย จกฺขุสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ ทุโกฺขฯ ทุกฺขสมฺภูตํ, ภิกฺขเว, จกฺขุ กุโต สุขํ ภวิสฺสติ…เป…. ชิวฺหา ทุกฺขาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย ชิวฺหาย อุปฺปาทาย, โสปิ ทุโกฺขฯ ทุกฺขสมฺภูตา, ภิกฺขเว, ชิวฺหา กุโต สุขา ภวิสฺสติ…เป…. มโน ทุโกฺขฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย มนสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ ทุโกฺขฯ ทุกฺขสมฺภูโต, ภิกฺขเว, มโน กุโต สุโข ภวิสฺสติ! เอวํ ปสฺสํ…เป…. ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อชฺฌตฺตานตฺตเหตุสุตฺตํ

๑๔๒. ‘‘จกฺขุํ , ภิกฺขเว, อนตฺตาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย จกฺขุสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ อนตฺตาฯ อนตฺตสมฺภูตํ, ภิกฺขเว, จกฺขุ กุโต อตฺตา ภวิสฺสติ…เป…. ชิวฺหา อนตฺตาฯ โยปิ เหตุ

โยปิ ปจฺจโย ชิวฺหาย อุปฺปาทาย, โสปิ อนตฺตาฯ อนตฺตสมฺภูตา, ภิกฺขเว, ชิวฺหา กุโต อตฺตา ภวิสฺสติ…เป.… มโน อนตฺตาฯ โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย มนสฺส อุปฺปาทาย , โสปิ อนตฺตาฯ อนตฺตสมฺภูโต, ภิกฺขเว, มโน กุโต อตฺตา ภวิสฺสติ! เอวํ ปสฺสํ…เป.… ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. พาหิรานิจฺจเหตุสุตฺตํ

๑๔๓. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, อนิจฺจาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย รูปานํ อุปฺปาทาย, โสปิ อนิโจฺจฯ อนิจฺจสมฺภูตา, ภิกฺขเว, รูปา กุโต นิจฺจา ภวิสฺสนฺติ! สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนิจฺจาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย ธมฺมานํ อุปฺปาทาย, โสปิ อนิโจฺจฯ อนิจฺจสมฺภูตา, ภิกฺขเว, ธมฺมา กุโต นิจฺจา ภวิสฺสนฺติ! เอวํ ปสฺสํ…เป.… ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. พาหิรทุกฺขเหตุสุตฺตํ

๑๔๔. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, ทุกฺขาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย รูปานํ อุปฺปาทาย, โสปิ ทุโกฺขฯ ทุกฺขสมฺภูตา, ภิกฺขเว, รูปา กุโต สุขา ภวิสฺสนฺติ! สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา ทุกฺขาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย ธมฺมานํ อุปฺปาทาย, โสปิ ทุโกฺขฯ ทุกฺขสมฺภูตา, ภิกฺขเว, ธมฺมา กุโต สุขา ภวิสฺสนฺติ! เอวํ ปสฺสํ…เป.… ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. พาหิรานตฺตเหตุสุตฺตํ

๑๔๕. ‘‘รูปา , ภิกฺขเว, อนตฺตาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย รูปานํ อุปฺปาทาย, โสปิ อนตฺตาฯ อนตฺตสมฺภูตา, ภิกฺขเว, รูปา กุโต อตฺตา ภวิสฺสนฺติ! สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนตฺตาฯ โยปิ เหตุ, โยปิ ปจฺจโย ธมฺมานํ อุปฺปาทาย, โสปิ อนตฺตาฯ อนตฺตสมฺภูตา, ภิกฺขเว, ธมฺมา กุโต อตฺตา ภวิสฺสนฺติ! เอวํ ปสฺสํ , ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, สเทฺทสุปิ… คเนฺธสุปิ… รเสสุปิ… โผฏฺฐเพฺพสุปิ… ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ ทฺวาทสมํฯ

เทวทหวโคฺค จุทฺทสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทวทโห ขโณ รูปา, เทฺว นตุมฺหากเมว จ;
เหตุนาปิ ตโย วุตฺตา, ทุเว อชฺฌตฺตพาหิราติฯ

๑๕. นวปุราณวโคฺค

๑. กมฺมนิโรธสุตฺตํ

๑๔๖. ‘‘นวปุราณานิ , ภิกฺขเว, กมฺมานิ เทเสสฺสามิ กมฺมนิโรธํ กมฺมนิโรธคามินิญฺจ ปฏิปทํฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามีติฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ปุราณกมฺมํ? จกฺขุ,

ภิกฺขเว, ปุราณกมฺมํ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ เวทนิยํ ทฎฺฐพฺพํ…เป.… ชิวฺหา ปุราณกมฺมา อภิสงฺขตา อภิสเญฺจตยิตา เวทนิยา ทฎฺฐพฺพา…เป.… มโน ปุราณกมฺโม อภิสงฺขโต อภิสเญฺจตยิโต เวทนิโย ทฎฺฐโพฺพฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุราณกมฺมํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, นวกมฺมํ? ยํ โข, ภิกฺขเว, เอตรหิ กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา, อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นวกมฺมํฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, กมฺมนิโรโธ? โย โข, ภิกฺขเว, กายกมฺมวจีกมฺมมโนกมฺมสฺส นิโรธา วิมุตฺตึ ผุสติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กมฺมนิโรโธฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, กมฺมนิโรธคามินี ปฏิปทา? อยเมว อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ, สมฺมาสงฺกโปฺป, สมฺมาวาจา, สมฺมากมฺมนฺโต, สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม, สมฺมาสติ, สมฺมาสมาธิ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กมฺมนิโรธคามินี ปฏิปทาฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, เทสิตํ มยา ปุราณกมฺมํ, เทสิตํ นวกมฺมํ, เทสิโต กมฺมนิโรโธ, เทสิตา กมฺมนิโรธคามินี ปฏิปทาฯ ยํ โข, ภิกฺขเว, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ, ภิกฺขเว, รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิฯ ฌายถ, ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ; มา ปจฺฉาวิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. อนิจฺจนิพฺพานสปฺปายสุตฺตํ

๑๔๗. ‘‘นิพฺพานสปฺปายํ โว, ภิกฺขเว, ปฏิปทํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ…เป.… กตมา จ สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ, รูปา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ, จกฺขุสมฺผโสฺส อนิโจฺจติ ปสฺสติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, รสา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, ชิวฺหาวิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ, ชิวฺหาสมฺผโสฺส อนิโจฺจติ ปสฺสติ , ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ…เป.… มโน อนิโจฺจติ ปสฺสติ, ธมฺมา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, มโนวิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ, มโนสมฺผโสฺส อนิโจฺจติ ปสฺสติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติฯ อยํ โข สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ทุกฺขนิพฺพานสปฺปายสุตฺตํ

๑๔๘. ‘‘นิพฺพานสปฺปายํ โว, ภิกฺขเว, ปฏิปทํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ…เป.… กตมา จ สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, จกฺขุํ ทุกฺขนฺติ ปสฺสติ, รูปา ทุกฺขาติ ปสฺสติ, จกฺขุวิญฺญาณํ ทุกฺขนฺติ ปสฺสติ, จกฺขุสมฺผโสฺส ทุโกฺขติ ปสฺสติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขนฺติ ปสฺสติ…เป.… ชิวฺหา ทุกฺขาติ ปสฺสติ…เป.… มโน ทุโกฺขติ ปสฺสติ, ธมฺมา ทุกฺขาติ ปสฺสติ, มโนวิญฺญาณํ ทุกฺขนฺติ ปสฺสติ, มโนสมฺผโสฺส ทุโกฺขติ ปสฺสติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขนฺติ ปสฺสติฯ อยํ โข สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อนตฺตนิพฺพานสปฺปายสุตฺตํ

๑๔๙. ‘‘นิพฺพานสปฺปายํ โว, ภิกฺขเว, ปฏิปทํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ…เป.… กตมา จ สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุํ อนตฺตาติ ปสฺสติ, รูปา อนตฺตาติ ปสฺสติ, จกฺขุวิญฺญาณํ อนตฺตาติ ปสฺสติ, จกฺขุสมฺผโสฺส อนตฺตาติ ปสฺสติ, ยมฺปิทํ จกฺขุ

สมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตาติ ปสฺสติ…เป.… มโน อนตฺตาติ ปสฺสติ, ธมฺมา อนตฺตาติ ปสฺสติ, มโนวิญฺญาณํ อนตฺตาติ ปสฺสติ, มโนสมฺผโสฺส อนตฺตาติ ปสฺสติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตาติ ปสฺสติฯ อยํ โข สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. นิพฺพานสปฺปายปฏิปทาสุตฺตํ

๑๕๐. ‘‘นิพฺพานสปฺปายํ โว, ภิกฺขเว, ปฏิปทํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ…เป.… กตมา จ สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา? ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ , ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจา, ภนฺเต’’…เป.…ฯ

‘‘จกฺขุวิญฺญาณํ… จกฺขุสมฺผโสฺส…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผเสฺสปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ ฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ …เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติฯ อยํ โข สา, ภิกฺขเว, นิพฺพานสปฺปายา ปฏิปทา’’ติ ฯ ปญฺจมํฯ

๖. อเนฺตวาสิกสุตฺตํ

๑๕๑. ‘‘อนเนฺตวาสิกมิทํ , ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ อนาจริยกํฯ สเนฺตวาสิโก, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ [ผาสุํ (สี. ปี.)] วิหรติฯ อนเนฺตวาสิโก, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนาจริยโก สุขํ ผาสุ วิหรติฯ กถญฺจ, ภิกฺขุ, สเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตฺยาสฺส อโนฺต วสนฺติ, อนฺตสฺส วสนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติ, สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติ…เป….ฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตฺยาสฺส อโนฺต วสนฺติ, อนฺตสฺส วสนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติ, สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติ…เป….ฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตฺยาสฺส อโนฺต วสนฺติ, อนฺตสฺส วสนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติ, สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติฯ เอวํ โข , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ, น ผาสุ วิหรติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนเนฺตวาสิโก อนาจริยโก สุขํ ผาสุ วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตฺยาสฺส น อโนฺต วสนฺติ, นาสฺส อโนฺต วสนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ ฯ ตสฺมา อนเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ น สมุทาจรนฺติ, น สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา อนาจริยโกติ วุจฺจติ…เป….ฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา น อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตฺยาสฺส น อโนฺต วสนฺติ, นาสฺส อโนฺต วสนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา อนเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ น สมุทาจรนฺติ, น สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา อนาจริยโกติ วุจฺจติ…เป….ฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยาฯ ตฺยาสฺส น อโนฺต วสนฺติ, นาสฺส อโนฺต วสนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา อนเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ น สมุทาจรนฺติ, น สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา อนาจริยโกติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนเนฺตวาสิโก อนาจริยโก สุขํ ผาสุ วิหรติฯ อนเนฺตวาสิกมิทํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ ฯ อนาจริยกํ สเนฺตวาสิโก , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาจริยโก ทุกฺขํ, น ผาสุ วิหรติฯ อนเนฺตวาสิโก, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนาจริยโก สุขํ ผาสุ วิหรตี’’ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. กิมตฺถิยพฺรหฺมจริยสุตฺตํ

๑๕๒. ‘‘สเจ โว, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘กิมตฺถิยํ, อาวุโส, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติ? เอวํ ปุฎฺฐา ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพา

ชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ – ‘ทุกฺขสฺส โข, อาวุโส, ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติฯ สเจ ปน โว, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘กตมํ ปนาวุโส, ทุกฺขํ, ยสฺส ปริญฺญาย สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติ? เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ –

‘‘จกฺขุ โข, อาวุโส, ทุกฺขํ; ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ รูปา ทุกฺขา ; เตสํ ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ ทุกฺขํ; ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ จกฺขุสมฺผสฺส ทุกฺโข; ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํ; ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ…เป.… ชิวฺหา ทุกฺขา… มโน ทุกฺโข; ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํ; ตสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ อิทํ โข, อาวุโส , ทุกฺขํ; ยสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถา’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อตฺถินุโขปริยายสุตฺตํ

๑๕๓. ‘‘อตฺถิ นุ โข, ภิกฺขเว, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ภิกฺขุ อญฺญเตฺรว สทฺธาย, อญฺญตฺร รุจิยา, อญฺญตฺร อนุสฺสวา, อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา, อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อญฺญํ พฺยากเรยฺย – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามี’’ติ [ปชานาตีติ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)]? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภนฺเต, ธมฺมา, ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ วต, ภนฺเต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘อตฺถิ, ภิกฺขเว, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ภิกฺขุ อญฺญเตฺรว สทฺธาย, อญฺญตฺร รุจิยา, อญฺญตฺร อนุสฺสวา, อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา, อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อญฺญํ พฺยากเรยฺย – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามี’’ติฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปริยาโย, ยํ ปริยายํ อาคมฺม ภิกฺขุ อญฺญเตฺรว สทฺธาย…เป.… อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อญฺญํ พฺยากโรติ – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามี’ติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติฯ ยํ ตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติฯ อปิ นุเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา สทฺธาย วา เวทิตพฺพา, รุจิยา วา เวทิตพฺพา, อนุสฺสเวน วา เวทิตพฺพา, อาการปริวิตเกฺกน วา เวทิตพฺพา, ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา วา เวทิตพฺพา’’ติ? ‘‘โน เหตํ , ภนฺเต’’ฯ ‘‘นนุเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา ปญฺญาย ทิสฺวา เวทิตพฺพา’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘อยํ โข, ภิกฺขเว, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ภิกฺขุ อญฺญเตฺรว สทฺธาย, อญฺญตฺร รุจิยา, อญฺญตฺร อนุสฺสวา, อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา, อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อญฺญํ พฺยากโรติ – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามี’’ติ…เป.…ฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ…เป.… ราคโทสโมโหติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ ฯ ยํ ตํ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ; อปิ นุเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา สทฺธาย วา เวทิตพฺพา, รุจิยา วา เวทิตพฺพา, อนุสฺสเวน วา เวทิตพฺพา, อาการปริวิตกฺเกน วา เวทิตพฺพา, ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา วา เวทิตพฺพา”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “นนุเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา ปญฺญาย ทิสฺวา เวทิตพฺพา”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “อยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ภิกฺขุ อญฺญเตฺรว สทฺธาย, อญฺญตฺร รุจิยา, อญฺญตฺร อนุสฺสวา, อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา, อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อญฺญํ พฺยากโรติ – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามี”ติ [ปชานาตีติ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] …เป.…ฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติฯ ยํ ตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมหํ, นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราคโทสโมโหติ ปชานาติ; อปิ นุเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา สทฺธาย วา เวทิตพฺพา, รุจิยา วา เวทิตพฺพา, อนุสฺสเวน วา เวทิตพฺพา, อาการปริวิตกฺเกน วา เวทิตพฺพา, ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา วา เวทิตพฺพา”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “นนุเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา ปญฺญาย ทิสฺวา เวทิตพฺพา”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “อยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ภิกฺขุ อญฺญเตฺรว สทฺธาย, อญฺญตฺร รุจิยา, อญฺญตฺร อนุสฺสวา, อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา, อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อญฺญํ พฺยากโรติ – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานามี”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อินฺทฺริยสมฺปนฺนสุตฺตํ

๑๕๔. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “‘อินฺทฺริยสมฺปโนฺน, อินฺทฺริยสมฺปโนฺน’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, อินฺทฺริยสมฺปโนฺน โหตี”ติ?

“จกฺขุนฺทฺริเย เจ, ภิกฺขุ, อุทยพฺพยานุปสฺสี วิหรโนฺต จกฺขุนฺทฺริเย นิพฺพินฺทติ…เป.… ชิวฺหินฺทฺริเย เจ, ภิกฺขุ, อุทยพฺพยานุปสฺสี วิหรโนฺต ชิวฺหินฺทฺริเย นิพฺพินฺทติ…เป.… มนินฺทฺริเย เจ, ภิกฺขุ, อุทยพฺพยานุปสฺสี วิหรโนฺต มนินฺทฺริเย นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ…เป.… วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ เอตฺตาวตา โข, ภิกฺขุ, อินฺทฺริยสมฺปโนฺน โหตี”ติฯ นวมํฯ

๑๐. ธมฺมกถิกปุจฺฉสุตฺตํ

๑๕๕. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “‘ธมฺมกถิโก , ธมฺมกถิโก’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ธมฺมกถิโก โหตี”ติ?

‘‘จกฺขุสฺส เจ, ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, ‘ธมฺมกถิโก ภิกฺขู’ติ อลํวจนายฯ จกฺขุสฺส เจ, ภิกฺขุ, นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ‘ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขู’ติ อลํวจนายฯ จกฺขุสฺส เจ, ภิกฺขุ, นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทาวิมุตฺโต โหติ, ‘ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขู’ติ อลํวจนาย…เป…. ชิวฺหาย เจ, ภิกฺขุ, นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, ‘ธมฺมกถิโก ภิกฺขู’ติ อลํวจนาย…เป…. มนสฺส เจ, ภิกฺขุ, นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, ‘ธมฺมกถิโก ภิกฺขู’ติ อลํวจนายฯ มนสฺส เจ, ภิกฺขุ, นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ‘ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขู’ติ อลํวจนายฯ มนสฺส เจ, ภิกฺขุ, นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทาวิมุตฺโต โหติ, ‘ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขู’ติ อลํวจนายา’’ติฯ ทสมํฯ

นวปุราณวคฺโค ปญฺจทสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กมฺมํ จตฺตาริ สปฺปายา, อนเนฺตวาสิ กิมตฺถิยา;
อตฺถิ นุ โข ปริยาโย, อินฺทฺริยกถิเกน จาติฯ

สฬายตนวคฺเค ตติยปณฺณาสโก สมตฺโตฯ

ตสฺส วคฺคุทฺทานํ –

โยคกฺเขมิ จ โลโก จ, คหปติ เทวทเหน จ;
นวปุราเณน ปณฺณาโส, ตติโย เตน วุจฺจตีติฯ

๑๖. นนฺทิกฺขยวคฺโค

๑. อชฺฌตฺตนนฺทิกฺขยสุตฺตํ

๑๕๖. ‘‘อนิจฺจํเยว , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ, สาสฺส [สายํ (ปี. ก.)] โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯ สมฺมา ปสฺสํ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโยฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ…เป…. อนิจฺจํเยว, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชิวฺหํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ สมฺมา ปสฺสํ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา…เป…. จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ…เป…. อนิจฺจํเยว, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มนํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ สมฺมา ปสฺสํ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโยฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. พาหิรนนฺทิกฺขยสุตฺตํ

๑๕๗. ‘‘อนิเจฺจเยว, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รูเป อนิจฺจาติ ปสฺสติ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ สมฺมา ปสฺสํ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย ฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติฯ อนิเจฺจเยว, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฏฺฐเพฺพ… ธเมฺม อนิจฺจาติ ปสฺสติ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ สมฺมา ปสฺสํ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโยฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. อชฺฌตฺตอนิจฺจนนฺทิกฺขยสุตฺตํ

๑๕๘. ‘‘จกฺขุํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิ กโรถ; จกฺขานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถฯ จกฺขุํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรโนฺต, จกฺขานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสโนฺต จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโยฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติฯ โสตํ , ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิ กโรถ… ฆานํ… ชิวฺหํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิ กโรถ; ชิวฺหานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถฯ ชิวฺหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรโนฺต, ชิวฺหานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสโนฺต ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโยฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติฯ กายํ… มนํ, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิ กโรถ; มนานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถฯ มนํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรโนฺต , มนานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสโนฺต มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโยฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. พาหิรอนิจฺจนนฺทิกฺขยสุตฺตํ

๑๕๙. ‘‘รูเป, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิ กโรถ; รูปานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถฯ รูเป, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรโนฺต, รูปานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสโนฺต รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโยฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติฯ สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฎฺฐเพฺพ… ธเมฺม, ภิกฺขเว, โยนิโส มนสิ กโรถ; ธมฺมานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถฯ ธเมฺม, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรโนฺต, ธมฺมานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสโนฺต ธเมฺมสุปิ นิพฺพินฺทติฯ นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย; ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย ฯ นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ชีวกมฺพวนสมาธิสุตฺตํ

๑๖๐. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ ชีวกมฺพวเนฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติ…เป.… ‘‘สมาธิํ, ภิกฺขเว, ภาเวถฯ สมาหิตสฺส, ภิกฺขเว , ภิกฺขุโน ยถาภูตํ โอกฺขายติฯ กิญฺจ ยถาภูตํ โอกฺขายติ? จกฺขุํ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, รูปา อนิจฺจาติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, จกฺขุสมฺผโสฺส อนิโจฺจติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจาติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ…เป.… มโน อนิโจฺจติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, ธมฺมา อนิจฺจาติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติฯ สมาธิํ, ภิกฺขเว, ภาเวถฯ สมาหิตสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ยถาภูตํ โอกฺขายตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ชีวกมฺพวนปฎิสลฺลานสุตฺตํ

๑๖๑. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ ชีวกมฺพวเนฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ…เป.… ‘‘ปฎิสลฺลาเน, ภิกฺขเว, โยคมาปชฺชถฯ ปฎิสลฺลีนสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ยถาภูตํ โอกฺขายติฯ กิญฺจ ยถาภูตํ โอกฺขายติ? จกฺขุํ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, รูปา อนิจฺจาติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, จกฺขุสมฺผโสฺส อนิโจฺจติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา

ตมฺปิ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ…เป…. มโน อนิโจฺจติ ยถาภูตํ โอกฺขายติ, ธมฺมา… มโน วิญฺญาณํ… มโนสมฺผโสฺส… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจนฺติ ยถาภูตํ โอกฺขายติฯ ปฏิสลฺลาเน ภิกฺขเว, โยคมาปชฺชถฯ ปฏิสลฺลีนสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ยถาภูตํ โอกฺขายตี''ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. โกฏฺฐิกอนิจฺจสุตฺตํ

๑๖๒. อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป…. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา โกฏฺฐิโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สาธุ เม, ภเนฺต, ภควา สํขิเตฺตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหเรยฺย''นฺติฯ

''ยํ โข, โกฏฺฐิก, อนิจฺจํ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ กิญฺจ, โกฏฺฐิก, อนิจฺจํ? จกฺขุ โข, โกฏฺฐิก, อนิจฺจํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ รูปา อนิจฺจา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ จกฺขุสมฺผโสฺส อนิโจฺจ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ…เป…. ชิวฺหา อนิจฺจา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ รสา อนิจฺจา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ อนิจฺจํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ชิวฺหาสมฺผโสฺส อนิโจฺจ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ…เป…. มโน อนิโจฺจ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ธมฺมา อนิจฺจา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ มโนวิญฺญาณํ อนิจฺจํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ มโนสมฺผโสฺส อนิโจฺจ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยํ โข, โกฏฺฐิก, อนิจฺจํ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ''ติฯ สตฺตมํฯ

๘. โกฏฺฐิกทุกฺขสุตฺตํ

๑๖๓. อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก…เป…. ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สาธุ เม, ภเนฺต…เป…. วิหเรยฺย''นฺติฯ ''ยํ โข, โกฏฺฐิก, ทุกฺขํ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ กิญฺจ, โกฏฺฐิก, ทุกฺขํ? จกฺขุ โข, โกฏฺฐิก, ทุกฺขํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ รูปา ทุกฺขา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ จกฺขุวิญฺญาณํ ทุกฺขํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ จกฺขุสมฺผโสฺส ทุโกฺข; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ…เป…. ชิวฺหา ทุกฺขา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ…เป…. มโน ทุโกฺข; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ธมฺมา ทุกฺขา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ ฯ มโนวิญฺญาณํ ทุกฺขํ ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ มโนสมฺผโสฺส ทุโกฺข; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขํ; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ ยํ โข, โกฏฺฐิก, ทุกฺขํ ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพ''ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. โกฏฺฐิกอนตฺตสุตฺตํ

๑๖๔. เอกมนฺตํ…เป…. วิหเรยฺยนฺติฯ ''โย โข, โกฏฺฐิก, อนตฺตา ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ โก จ, โกฏฺฐิก, อนตฺตา? จกฺขุ โข, โกฏฺฐิก, อนตฺตา; ตตฺร เต ฉโนฺท ปหาตโพฺพฯ รูปา

อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ จกฺขุสมฺผสฺโส อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺพ …เป.… ชิวฺหา อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺพ…เป.… มโน อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺพฯ ธมฺมา อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺโส… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตา; ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ โย โข, โกฏฺฐิก, อนตฺตา, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺพ''ติฯ นวมํฯ

๑๐. มิจฺฉาทิฏฺฐิปหานสุตฺตํ

๑๖๕. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสินฺโน โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กถํ นุ โข, ภนฺเต, ชานโต กถํ ปสฺสโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียตี''ติ?

''จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียติฯ รูเป อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียติฯ จกฺขุสมฺผสฺสํ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียตี''ติฯ ทสมํฯ

๑๑. สกฺกายทิฏฺฐิปหานสุตฺตํ

๑๖๖. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ…เป.… เอตทโวจ – ''กถํ นุ โข, ภนฺเต, ชานโต กถํ ปสฺสโต สกฺกายทิฏฺฐิ ปหียตี''ติ? ''จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, ทุกฺขโต ชานโต ปสฺสโต สกฺกายทิฏฺฐิ ปหียติฯ รูเป ทุกฺขโต ชานโต ปสฺสโต สกฺกายทิฏฺฐิ ปหียติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ ทุกฺขโต ชานโต ปสฺสโต สกฺกายทิฏฺฐิ ปหียติฯ จกฺขุสมฺผสฺสํ ทุกฺขโต ชานโต ปสฺสโต สกฺกายทิฏฺฐิ ปหียติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ ทุกฺขโต ชานโต ปสฺสโต สกฺกายทิฏฺฐิ ปหียติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, ชานโต เอวํ ปสฺสโต สกฺกายทิฏฺฐิ ปหียตี''ติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. อตฺตานุทิฏฺฐิปหานสุตฺตํ

๑๖๗. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ…เป.… เอตทโวจ – ''กถํ นุ โข , ภนฺเต, ชานโต กถํ ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียตี''ติ? ''จกฺขุํ โข, ภิกฺขุ, อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียติฯ รูเป อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียติฯ จกฺขุสมฺผสฺสํ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียติฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียติ…เป.… ชิวฺหํ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียติ…เป.… มนํ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียติฯ ธมฺเม… มโนวิญฺญาณํ… มโนสมฺผสฺสํ… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนตฺตโต ชานโต ปสฺสโต อตฺตานุทิฏฺฐิ ปหียตี''ติฯ ทฺวาทสมํฯ

นนฺทิกฺขยวคฺโค โสฬสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

นนฺทิกฺขเยน จตฺตาโร, ชีวกมฺพวเน ทุเว;
โกฏฺฐิเกน ตโย วุตฺตา, มิจฺฉา สกฺกาย อตฺตโนติฯ

๑๗. สฏฺฐิเปยฺยาลวคฺโค

๑. อชฺฌตฺตอนิจฺจฉนฺทสุตฺตํ

๑๖๘. ‘‘ยํ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ? จกฺขุ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ…เป.… มโน อนิจฺโจ; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพฯ ยํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๒. อชฺฌตฺตอนิจฺจราคสุตฺตํ

๑๖๙. ‘‘ยํ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ; ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา; ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ…เป.… มโน อนิจฺโจ; ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพฯ ยํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๓. อชฺฌตฺตอนิจฺจฉนฺทราคสุตฺตํ

๑๗๐. ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ; ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ…เป.… มโน อนิจฺโจ; ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ ยํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๔-๖. ทุกฺขฉนฺทาทิสุตฺตํ

๑๗๑-๑๗๓. ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ? จกฺขุ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ…เป.… ชิวฺหา ทุกฺขา…เป.… มโน ทุกฺโข; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ ยํ , ภิกฺขเว, ทุกฺขํ ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๗-๙. อนตฺตฉนฺทาทิสุตฺตํ

๑๗๔-๑๗๖. ‘‘โย , ภิกฺขเว, อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ โก จ, ภิกฺขเว, อนตฺตา? จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนตฺตา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ…เป.… ชิวฺหา อนตฺตา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ…เป.… มโน อนตฺตา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ โย, ภิกฺขเว, อนตฺตา ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๑๐-๑๒. พาหิรานิจฺจฉนฺทาทิสุตฺตํ

๑๗๗-๑๗๙. ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ? รูปา, ภิกฺขเว, อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ สทฺทา อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ คนฺธา อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ รสา อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ โผฏฺฐพฺพา อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ ธมฺมา อนิจฺจา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ ยํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๑๓-๑๕. พาหิรทุกฺขฉนฺทาทิสุตฺตํ

๑๘๐-๑๘๒. ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ? รูปา, ภิกฺขเว, ทุกฺขา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา ทุกฺขา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ ยํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๑๖-๑๘. พาหิรานตฺตฉนฺทาทิสุตฺตํ

๑๘๓-๑๘๕. ‘‘โย , ภิกฺขเว, อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ โก จ, ภิกฺขเว, อนตฺตา? รูปา, ภิกฺขเว, อนตฺตา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนตฺตา; ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพฯ โย, ภิกฺขเว, อนตฺตา ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ’’ติฯ

๑๙. อชฺฌตฺตาตีตานิจฺจสุตฺตํ

๑๘๖. ‘‘จกฺขุ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ อตีตํ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา อตีตา…เป.… มโน อนิจฺโจ อตีโตฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… มนสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี’’ติฯ

๒๐. อชฺฌตฺตานาคตานิจฺจสุตฺตํ

๑๘๗. ‘‘จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ อนาคตํ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา อนาคตา…เป.… มโน อนิจฺโจ อนาคโตฯ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๒๑. อชฺฌตฺตปจฺจุปฺปนฺนานิจฺจสุตฺตํ

๑๘๘. ‘‘จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ ปจฺจุปฺปนฺนํ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา ปจฺจุปฺปนฺนา…เป.… มโน อนิจฺโจ ปจฺจุปฺปนฺโนฯ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๒๒-๒๔. อชฺฌตฺตาตีตาทิทุกฺขสุตฺตํ

๑๘๙-๑๙๑. ‘‘จกฺขุ , ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อตีตํ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ…เป.… ชิวฺหา ทุกฺขา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนา…เป.… มโน ทุกฺโข อตีโต อนาคโต ปจฺจุปฺปนฺโนฯ เอวํ ปสฺสํ , ภิกฺขเว…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๒๕-๒๗. อชฺฌตฺตาตีตาทิอนตฺตสุตฺตํ

๑๙๒-๑๙๔. ‘‘จกฺขุ , ภิกฺขเว, อนตฺตา อตีตํ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ…เป.… ชิวฺหา อนตฺตา…เป.… มโน อนตฺตา อตีโต อนาคโต ปจฺจุปฺปนฺโน ฯ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๒๘-๓๐. พาหิราตีตาทิอนิจฺจสุตฺตํ

๑๙๕-๑๙๗. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, อนิจฺจา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนิจฺจา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๓๑-๓๓. พาหิราตีตาทิทุกฺขสุตฺตํ

๑๙๘-๒๐๐. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, ทุกฺขา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา ทุกฺขา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๓๔-๓๖. พาหิราตีตาทิอนตฺตสุตฺตํ

๒๐๑-๒๐๓. ‘‘รูปา , ภิกฺขเว, อนตฺตา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนตฺตา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๓๗. อชฺฌตฺตาตีตยทนิจฺจสุตฺตํ

๒๐๔. ‘‘จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ อตีตํฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา อตีตาฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป.… มโน อนิจฺโจ อตีโตฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ , น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๓๘. อชฺฌตฺตานาคตยทนิจฺจสุตฺตํ

๒๐๕. ‘‘จกฺขุ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ อนาคตํฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป.… ชิวฺหา อนิจฺจา อนาคตาฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ

มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป…. มโน อนิโจฺจ อนาคโตฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา ฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๓๙. อชฺฌตฺตปจฺจุปฺปนฺนยทนิจฺจสุตฺตํ

๒๐๖. ‘‘จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ ปจฺจุปฺปนฺนํฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป…. ชิวฺหา อนิจฺจา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป…. มโน อนิโจฺจ ปจฺจุปฺปโนฺนฯ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๔๐-๔๒. อชฺฌตฺตาตีตาทิยํทุกฺขสุตฺตํ

๒๐๗-๒๐๙. ‘‘จกฺขุ , ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อตีตํ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป…. ชิวฺหา ทุกฺขา…เป…. มโน ทุโกฺข อตีโต อนาคโต ปจฺจุปฺปโนฺนฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๔๓-๔๕. อชฺฌตฺตาตีตาทิยทนตฺตสุตฺตํ

๒๑๐-๒๑๒. ‘‘จกฺขุ, ภิกฺขเว, อนตฺตา อตีตํ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ…เป…. ชิวฺหา อนตฺตา…เป…. มโน อนตฺตา อตีโต อนาคโต ปจฺจุปฺปโนฺนฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๔๖-๔๘. พาหิราตีตาทิยทนิจฺจสุตฺตํ

๒๑๓-๒๑๕. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, อนิจฺจา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา… ธมฺมา อนิจฺจา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํฯ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๔๙-๕๑. พาหิราตีตาทิยํทุกฺขสุตฺตํ

๒๑๖-๒๑๘. ‘‘รูปา , ภิกฺขเว, ทุกฺขา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย

ทฎฺฐพฺพํฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฎฺฐพฺพา… ธมฺมา ทุกฺขา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๕๒-๕๔. พาหิราตีตาทิยทนตฺตสุตฺตํ

๒๑๙-๒๒๑. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, อนตฺตา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฎฺฐพฺพา… ธมฺมา อนตฺตา อตีตา อนาคตา ปจฺจุปฺปนฺนาฯ ยทนตฺตา, ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฎฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๕๕. อชฺฌตฺตายตนอนิจฺจสุตฺตํ

๒๒๒. ‘‘จกฺขุ , ภิกฺขเว, อนิจฺจํ…เป…. ชิวฺหา อนิจฺจา…เป…. มโน อนิโจฺจฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๕๖. อชฺฌตฺตายตนทุกฺขสุตฺตํ

๒๒๓. ‘‘จกฺขุ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ…เป…. ชิวฺหา ทุกฺขา…เป…. มโน ทุโกฺขฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๕๗. อชฺฌตฺตายตนอนตฺตสุตฺตํ

๒๒๔. ‘‘จกฺขุ , ภิกฺขเว, อนตฺตา…เป…. ชิวฺหา อนตฺตา…เป…. มโน อนตฺตาฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๕๘. พาหิรายตนอนิจฺจสุตฺตํ

๒๒๕. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, อนิจฺจาฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฎฺฐพฺพา… ธมฺมา อนิจฺจาฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๕๙. พาหิรายตนทุกฺขสุตฺตํ

๒๒๖. ‘‘รูปา, ภิกฺขเว, ทุกฺขาฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฎฺฐพฺพา… ธมฺมา ทุกฺขาฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

๖๐. พาหิรายตนอนตฺตสุตฺตํ

๒๒๗. ‘‘รูปา , ภิกฺขเว, อนตฺตาฯ สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฎฺฐพฺพา… ธมฺมา อนตฺตาฯ เอวํ ปสฺสํ…เป…. นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตี’’ติฯ

สฎฺฐิเปยฺยาลวโคฺค สตฺตรสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ฉนฺทนฏฺฐารส โหนฺติ, อตีเตน จ เทฺว นว;
ยทนิจฺจาฏฺฐารส วุตฺตา, ตโย อชฺฌตฺตพาหิรา;
เปยฺยาโล สฏฺฐิโก วุโตฺต, พุเทฺธนาทิจฺจพนฺธุนาติฯ
สุตฺตนฺตานิ สฏฺฐิฯ

๑๘. สมุทฺทวโคฺค

๑. ปฐมสมุทฺทสุตฺตํ

๒๒๘. '''สมุโทฺท , สมุโทฺท'ติ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ เนโส, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย สมุโทฺทฯ มหา เอโส, ภิกฺขเว, อุทกราสิ มหาอุทกณฺณโวฯ จกฺขุ, ภิกฺขเว, ปุริสสฺส สมุโทฺท; ตสฺส รูปมโย เวโคฯ โย ตํ รูปมยํ เวคํ สหติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อตริ จกฺขุสมุทฺทํ สอูมึ สาวฏฺฏํ สคาหํ สรกฺขสํ; ติโณฺณ ปารงฺคโต ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณ…เป.… ชิวฺหา, ภิกฺขเว, ปุริสสฺส สมุโทฺท; ตสฺส รสมโย เวโคฯ โย ตํ รสมยํ เวคํ สหติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อตริ ชิวฺหาสมุทฺทํ สอูมึ สาวฏฺฏํ สคาหํ สรกฺขสํ; ติโณฺณ ปารงฺคโต ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณ…เป.… มโน, ภิกฺขเว, ปุริสสฺส สมุโทฺท; ตสฺส ธมฺมมโย เวโคฯ โย ตํ ธมฺมมยํ เวคํ สหติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อตริ มโนสมุทฺทํ สอูมึ สาวฏฺฏํ สคาหํ สรกฺขสํ; ติโณฺณ ปารงฺคโต ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณ''ติฯ อิทมโวจ…เป.… สตฺถา –

"โย อิมํ สมุทฺทํ สคาหํ สรกฺขสํ,
สอูมึ สาวฏฺฏํ สภยํ ทุตฺตรํ อจฺจตริ;
ส เวทคู วุสิตพฺรหฺมจริโย,
โลกนฺตคู ปารคโตติ วุจฺจตี''ติฯ ปฐมํ;

๒. ทุติยสมุทฺทสุตฺตํ

๒๒๙. "สมุโทฺท, สมุโทฺท'ติ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติ ฯ เนโส, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย สมุโทฺทฯ มหา เอโส, ภิกฺขเว, อุทกราสิ มหาอุทกณฺณโวฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย สมุโทฺทฯ เอตฺถายํ สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา เยภุเยฺยน สมุนฺนา ตนฺตากุลกชาตา กุลคณฺฐิกชาตา [คุฬาคุณฺฐิกชาตา (สี.), กุลคุณฺฑิกชาตา (สฺยา. กํ.), คุณคุณิกชาตา (ปี.), กุลาคุณฺฑิกชาตา (ก.)] มุญฺชปพฺพชภูตา, อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ สํสารํ นาติวตฺตติ…เป.…ฯ

"สนฺติ , ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย สมุโทฺทฯ เอตฺถายํ สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา เยภุเยฺยน สมุนฺนา ตนฺตากุลกชาตา กุลคณฺฐิกชาตา มุญฺชปพฺพชภูตา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ สํสารํ นาติวตฺตตี''ติฯ

"ยสฺส ราโค จ โทโส จ, อวิชฺชา จ วิราชิตา;
โส อิมํ สมุทฺทํ สคาหํ สรกฺขสํ, สอูมิภยํ ทุตฺตรํ อจฺจตริฯ

"สงฺคาติโค มจฺจุชโห นิรุปธิ, ปหาสิ ทุกฺขํ อปุนพฺภวาย;

อตฺถงฺคโต โส น ปฺเนติ [น ปมาณเมติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], อโมหยี, มจฺจุราชนฺติ พฺรูมี''ติฯ ทุติยํ;

๓. พาฬิสิโกปมสุตฺตํ

๒๓๐. ''เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, พาฬิสิโก อามิสคตพฬิสํ คมฺภีเร อุทกรหเท ปกฺขิเปยฺยฯ ตเมนํ อญฺญตโร อามิสจกฺขุ มจฺฉ คิเลยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มจฺฉ คิลิตพฬิโส พาฬิสิกสฺส อนยํ อาปนฺโน พฺยสนํ อาปนฺโน ยถากามกรณีโย พาฬิสิกสฺสฯ

เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ฉยิเม พฬิสา โลกสฺมึ อนยาย สตฺตานํ วธาย [พฺยาพาธาย (สี. ปี.)] ปาณินํฯ กตเม ฉ? สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขุ, อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ คิลิตพฬิโส, มารสฺส อนยํ อาปนฺโน พฺยสนํ อาปนฺโน ยถากามกรณีโย ปาปิมโต...เป.... สนฺติ, ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา...เป....ฯ

สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ, ภิกฺขุ, อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ คิลิตพฬิโส มารสฺส อนยํ อาปนฺโน พฺยสนํ อาปนฺโน ยถากามกรณีโย ปาปิมโตฯ

''สนฺติ จ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น คิลิตพฬิโส มารสฺส อเภทิ พฬิสํ ปริเภทิ พฬิสํ น อนยํ อาปนฺโน น พฺยสนํ อาปนฺโน น ยถากามกรณีโย ปาปิมโต...เป....ฯ

''สนฺติ , ภิกฺขเว, ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา...เป....ฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ ตเญฺจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น คิลิตพฬิโส มารสฺส อเภทิ พฬิสํ ปริเภทิ พฬิสํ น อนยํ อาปนฺโน น พฺยสนํ อาปนฺโน น ยถากามกรณีโย ปาปิมโต''ติฯ ตติยํฯ

๔. ขีรรุกฺโขปมสุตฺตํ

๒๓๑. ''ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุ โย ราโค โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ, โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหีโน, โย โมโห โส อปฺปหีโน ตสฺส ปริตฺตา เจปิ จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ ปริยาทิยเนฺตวสฺส จิตฺตํ; โก ปน วาโท อธิมตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค, โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ, โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหีโน, โย โมโห โส อปฺปหีโน...เป....ฯ

''ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยสุ รเสสุ โย ราโค โส อตฺถิ...เป....ฯ

''ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา มโนวิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุ โย ราโค โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ, โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหีโน, โย โมโห โส อปฺปหีโน, ตสฺส ปริตฺตา เจปิ มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา มนสฺส อาปาถํ

อาคจฺฉนฺติ ปริยาทิยเนฺตวสฺส จิตฺตํ; โก ปน วาโท อธิมตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค, โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ, โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหีโน, โย โมโห โส อปฺปหีโนฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ขีรรุกฺโข อสฺสโตฺถ วา นิโคฺรโธ วา ปิลกฺโข วา อุทุมฺพโร วา ทหโร ตรุโณ โกมารโกฯ ตเมนํ ปุริโส ติณฺหาย กุฐาริยา ยโต ยโต อาภิเนฺทยฺย [ภิเนฺทยฺย (สฺยา. กํ. สี. อฏฺฐ.), อภิเนฺทยฺย (กตฺถจิ)] อาคเจฺฉยฺย ขีร”นฺติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “ตํ กิสฺส เหตุ”? “ยญฺหิ, ภเนฺต, ขีรํ ตํ อตฺถี”ติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุ โย ราโค โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ, โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหีโน, โย โมโห โส อปฺปหีโน, ตสฺส ปริตฺตา เจปิ จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ ปริยาทิยเนฺตวสฺส จิตฺตํ; โก ปน วาโท อธิมตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ , โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหีโน, โย โมโห โส อปฺปหีโน…เป.…ฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยสุ รเสสุ โย ราโค โส อตฺถิ…เป.…ฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา มโนวิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุ โย ราโค โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ, โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหี โน, โย โมโห โส อปฺปหีโน, ตสฺส ปริตฺตา เจปิ มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา มนสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ ปริยาทิยเนฺตวสฺส จิตฺตํ; โก ปน วาโท อธิมตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค โส อตฺถิ, โย โทโส โส อตฺถิ, โย โมโห โส อตฺถิ, โย ราโค โส อปฺปหีโน, โย โทโส โส อปฺปหีโน, โย โมโห โส อปฺปหีโนฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุ โย ราโค โส นตฺถิ, โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโน, ตสฺส อธิมตฺตา เจปิ จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติ; โก ปน วาโท ปริตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค โส นตฺถิ, โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโน…เป.…ฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยสุ รเสสุ…เป.… มโน วิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุ โย ราโค โส นตฺถิ, โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโน, ตสฺส อธิมตฺตา เจปิ มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา มนสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติ; โก ปน วาโท ปริตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค โส นตฺถิ, โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโนฯ เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ขีรรุกฺโข อสฺสโตฺถ วา นิโคฺรโธ วา ปิลกฺโข วา อุทุมฺพโร วา สุกฺโข โกลาโป เตโรวสฺสิโกฯ ตเมนํ ปุริโส ติณฺหาย กุฐาริยา ยโต ยโต อาภิเนฺทยฺย อาคเจฺฉยฺย ขีร”นฺติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “ตํ กิสฺส เหตุ”? “ยญฺหิ, ภเนฺต, ขีรํ ตํ นตฺถี”ติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุ โย ราโค โส นตฺถิ, โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโน, ตสฺส อธิมตฺตา เจปิ จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติ; โก ปน วาโท ปริตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค โส นตฺถิ, โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโน…เป.…ฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยสุ รเสสุ…เป.…ฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา มโนวิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุ โย ราโค โส นตฺถิ, โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโน, ตสฺส อธิมตฺตา เจปิ มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา มนสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติ; โก ปน วาโท ปริตฺตานํ! ตํ กิสฺส เหตุ? โย, ภิกฺขเว, ราโค โส นตฺถิ , โย โทโส โส นตฺถิ, โย โมโห โส นตฺถิ, โย ราโค โส ปหีโน, โย โทโส โส ปหีโน, โย โมโห โส ปหีโน”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. โกฎฺฐิกสุตฺตํ

๒๓๒. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สาริปุโตฺต อายสฺมา จ มหาโกฎฺฐิโก พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข อายสฺมา มหาโกฎฺฐิโก สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฎฺฐิโต เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุเตฺตน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา มหาโกฎฺฐิโก อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

“กิํ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํ…เป.… ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ, รสา ชิวฺหาย สํโยชนํ …เป.… มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, ธมฺมา มนสฺส สํโยชน”นฺติ?

“น โข, อาวุโส โกฎฺฐิก, จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํ…เป.… น ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ, น รสา ชิวฺหาย สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํ…เป.… น มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, น ธมฺมา มนสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ

“เสยฺยถาปิ , อาวุโส, กาโฬ จ พลีพโทฺท [พลิวโทฺท (สี. ปี.), พลิพโทฺท (สฺยา. กํ. ก.)] โอทาโต จ พลีพโทฺท เอเกน ทาเมน วา โยเตฺตน วา สํยุตฺตา อสฺสุฯ โย นุ โข เอวํ วเทยฺย – ‘กาโฬ พลีพโทฺท โอทาตสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํ, โอทาโต พลีพโทฺท กาฬสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชน’นฺติ, สมฺมา นุ โข โส วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน เหตํ, อาวุโส”ฯ “น โข, อาวุโส, กาโฬ พลีพโทฺท โอทาตสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํ, น โอทาโต พลีพโทฺท กาฬสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํฯ เยน จ โข เต เอเกน ทาเมน วา โยเตฺตน วา สํยุตฺตา ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ

“เอวเมว โข, อาวุโส, น จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํ…เป.… น ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ…เป.… น

มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, น ธมฺมา มนสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ

''จกฺขุ วา, อาวุโส, รูปานํ สํโยชนํ อภวิสฺส, รูปา วา จกฺขุสฺส สํโยชนํ, นยิทํ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ [ปญฺญายติ (ก.)] สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ ยสฺมา จ โข, อาวุโส, น จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํ ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํ, ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย…เป….ฯ

''ชิวฺหา, อาวุโส, รสานํ สํโยชนํ อภวิสฺส, รสา วา ชิวฺหาย สํโยชนํ, นยิทํ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ ยสฺมา จ โข, อาวุโส, น ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ, น รสา ชิวฺหาย สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํ, ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย…เป….ฯ

''มโน วา, อาวุโส, ธมฺมานํ สํโยชนํ อภวิสฺส, ธมฺมา วา มนสฺส สํโยชนํ, นยิทํ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ ยสฺมา จ โข, อาวุโส, น มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, น ธมฺมา มนสฺส สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํ, ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ

''อิมินาเปตํ , อาวุโส, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา น จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํ…เป…. น ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ…เป…. น มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, น ธมฺมา มนสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ

''สํวิชฺชติ โข, อาวุโส, ภควโต จกฺขุฯ ปสฺสติ ภควา จกฺขุนา รูปํฯ ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิฯ สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควาฯ สํวิชฺชติ โข, อาวุโส, ภควโต โสตํฯ สุณาติ ภควา โสเตน สทฺทํฯ ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิฯ สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควาฯ สํวิชฺชติ โข, อาวุโส, ภควโต ฆานํฯ ฆายติ ภควา ฆาเนน คนฺธํฯ ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิฯ สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควาฯ สํวิชฺชติ โข, อาวุโส, ภควโต ชิวฺหาฯ สายติ ภควา ชิวฺหาย รสํฯ ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิฯ สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควาฯ สํวิชฺชติ โข, อาวุโส, ภควโต กาโยฯ ผุสติ ภควา กาเยน โผฏฺฐพฺพํฯ ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิฯ สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควาฯ สํวิชฺชติ โข, อาวุโส, ภควโต มโนฯ วิชานาติ ภควา มนสา ธมฺมํฯ ฉนฺทราโค ภควโต นตฺถิฯ สุวิมุตฺตจิตฺโต ภควาฯ

''อิมินา โข เอตํ, อาวุโส, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา น จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ น โสตํ… น ฆานํ… น ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ, น รสา ชิวฺหาย สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ น กาโย… น มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, น ธมฺมา มนสฺส สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชน''นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. กามภูสุตฺตํ

๒๓๓. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ กามภู โกสมฺพิยํ วิหรนฺติ โฆสิตาราเมฯ อถ โข อายสฺมา กามภู สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิฯ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสา

เรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา กามภู อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ –

“กึ นุ โข, อาวุโส อานนฺท, จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํ…เป…. ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ, รสา ชิวฺหาย สํโยชนํ…เป…. มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, ธมฺมา มนสฺส สํโยชน”นฺติ?

“น โข, อาวุโส กามภู [กามภุ (สี.) โมคฺคลฺลาเน ๖๕-เค วาติ สุตฺตํ ปสฺสิตพฺพํ], จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชนํ…เป…. น ชิวฺหา รสานํ สํโยชนํ, น รสา ชิวฺหาย สํโยชนํ…เป…. น มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, น ธมฺมา มนสฺส สํโยชนํฯ ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ

“เสยฺยถาปิ , อาวุโส, กาโฬ จ พลีพทฺโท โอทาโต จ พลีพทฺโท เอเกน ทาเมน วา โยตฺเตน วา สํยุตฺตา อสฺสุฯ โย นุ โข เอวํ วเทยฺย – ‘กาโฬ พลีพทฺโท โอทาตสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํ, โอทาโต พลีพทฺโท กาฬสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชน’นฺติ, สมฺมา นุ โข โส วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน เหตํ, อาวุโส”ฯ “น โข, อาวุโส, กาโฬ พลีพทฺโท โอทาตสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํ, นปิ โอทาโต พลีพทฺโท กาฬสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํฯ เยน จ โข เต เอเกน ทาเมน วา โยตฺเตน วา สํยุตฺตา, ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ เอวเมว โข , อาวุโส, น จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํ…เป…. น ชิวฺหา…เป…. น มโน…เป…. ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ สํโยชน”นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อุทายีสุตฺตํ

๒๓๔. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ อุทายี โกสมฺพิยํ วิหรนฺติ โฆสิตาราเมฯ อถ โข อายสฺมา อุทายี สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อุทายี อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ –

“ยเถว นุ โข, อาวุโส อานนฺท, อยํ กาโย ภควตา อเนกปริยาเยน อกฺขาโต วิวโฏ ปกาสิโต – ‘อิติปายํ กาโย อนตฺตา’ติ, สกฺกา เอวเมว วิญฺญาณํ ปิทํ อาจิกฺขิตุํ เทเสตุํ ปญฺญเปตุํ ปฏฺฐเปตุํ วิวริตุํ วิภชิตุํ อุตฺตานีกาตุํ – ‘อิติปิทํ วิญฺญาณํ อนตฺตา’”ติ?

“ยเถว โข, อาวุโส อุทายี, อยํ กาโย ภควตา อเนกปริยาเยน อกฺขาโต วิวโฏ ปกาสิโต – ‘อิติปายํ กาโย อนตฺตา’ติ, สกฺกา เอวเมว วิญฺญาณํ ปิทํ อาจิกฺขิตุํ เทเสตุํ ปญฺญเปตุํ ปฏฺฐเปตุํ วิวริตุํ วิภชิตุํ อุตฺตานีกาตุํ – ‘อิติปิทํ วิญฺญาณํ อนตฺตา’”ติฯ

“จกฺขุญฺจ, อาวุโส, ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณ”นฺติ? “เอวมาวุโส”ติ ฯ “โย จาวุโส, เหตุ, โย จ ปจฺจโย จกฺขุวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โส จ เหตุ, โส จ ปจฺจโย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อปริเสสํ นิรุชฺเฌยฺยฯ อปิ นุ โข จกฺขุวิญฺญาณํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, อาวุโส”ฯ “อิมินาปิ โข เอตํ, อาวุโส, ปริยาเยน ภควตา อกฺขาตํ วิวฏํ ปกาสิตํ – ‘อิติปิทํ วิญฺญาณํ อนตฺตา’”ติ…เป….ฯ

“ชิวฺหญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณ”นฺติ? “เอวมาวุโส”ติฯ “โย จาวุโส, เหตุ โย จ ปจฺจโย ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โส จ เหตุ, โส จ ปจฺจโย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อปริเสสํ นิรุเชฺฌยฺย, อปิ นุ โข ชิวฺหาวิญฺญาณํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, อาวุโส”ฯ “อิมินาปิ โข เอตํ, อาวุโส, ปริยาเยน ภควตา อกฺขาตํ วิวฏํ ปกาสิตํ – ‘อิติปิทํ วิญฺญาณํ อนตฺตา’”ติ…เป.…ฯ

“มนญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ ธเมฺม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณ”นฺติ? “เอวมาวุโส”ติฯ “โย จาวุโส, เหตุ, โย จ ปจฺจโย มโนวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โส จ เหตุ, โส จ ปจฺจโย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อปริเสสํ นิรุเชฺฌยฺย, อปิ นุ โข มโนวิญฺญาณํ ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, อาวุโส”ฯ “อิมินาปิ โข เอตํ, อาวุโส, ปริยาเยน ภควตา อกฺขาตํ วิวฏํ ปกาสิตํ – ‘อิติปิทํ วิญฺญาณํ อนตฺตา’”ติฯ

“เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน ติณฺหํ กุฐารึ อาทาย วนํ ปวิเสยฺยฯ โส ตตฺถ ปเสฺสยฺย มหนฺตํ กทลิกฺขนฺธํ อุชุํ นวํ อกุกฺกุกชาตํ [อกุกฺกุฎกชาตํ (สฺยา. กํ.), อกุกฺกชฎชาตํ (ก.)]ฯ ตเมนํ มูเล ฉิเนฺทยฺย ; มูเล เฉตฺวา อเคฺค ฉิเนฺทยฺย; อเคฺค เฉตฺวา ปตฺตวฏฺฏึ วินิพฺภุเชยฺย [วินิพฺภุเชฺชยฺย (ปี.), วินิพฺภเชฺชยฺย (สฺยา. กํ.)]ฯ โส ตตฺถ เผคฺคุมฺปิ นาธิคเจฺฉยฺย, กุโต สารํ! เอวเมว โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ เนวตฺตานํ น อตฺตนิยํ สมนุปสฺสติฯ โส เอวํ อสมนุปสฺสโนฺต [เอวํ สมนุปสฺสโนฺต (สฺยา. กํ. ก.)] น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติฯ อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี”ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อาทิตฺตปริยายสุตฺตํ

๒๓๕. “อาทิตฺตปริยายํ โว, ภิกฺขเว, ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อาทิตฺตปริยาโย, ธมฺมปริยาโย? วรํ, ภิกฺขเว, ตตฺตาย อโยสลากาย อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย [สโชฺชติภูตาย (สฺยา. กํ.)] จกฺขุนฺทฺริยํ สมฺปลิมฎฺฐํ, น เตฺวว จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุ อนุพฺยญฺชนโส นิมิตฺตคฺคาโหฯ นิมิตฺตสฺสาทคถิตํ [นิมิตฺตสฺสาทคธิตํ (สฺยา. กํ. ก.) ม. นิ. ๓.๓๑๖-๓๑๗] วา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ ติฎฺฐมานํ ติเฎฺฐยฺย, อนุพฺยญฺชนสฺสาทคถิตํ วา ตสฺมิเญฺจ สมเย กาลํ กเรยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ คเจฺฉยฺย – นิรยํ วา, ติรจฺฉานโยนึ วาฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวํ ทิสฺวา เอวํ วทามิฯ

“วรํ, ภิกฺขเว, ติเณฺหน อโยสงฺกุนา อาทิเตฺตน สมฺปชฺชลิเตน สโชติภูเตน โสตินฺทฺริยํ สมฺปลิมฎฺฐํ, น เตฺวว โสตวิเญฺญเยฺยสุ สเทฺทสุ อนุพฺยญฺชนโส นิมิตฺตคฺคาโหฯ นิมิตฺตสฺสาทคถิตํ วา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ ติฎฺฐมานํ ติเฎฺฐยฺย , อนุพฺยญฺชนสฺสาทคถิตํ วา ตสฺมิเญฺจ สมเย กาลงฺกเรยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ คเจฺฉยฺย – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วาฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวํ ทิสฺวา เอวํ วทามิ ฯ

“วรํ , ภิกฺขเว, ติเณฺหน นขเจฺฉทเนน อาทิเตฺตน สมฺปชฺชลิเตน สโชติภูเตน ฆานินฺทฺริยํ สมฺปลิมฎฺฐํ, น เตฺวว ฆานวิเญฺญเยฺยสุ คเนฺธสุ อนุพฺยญฺชนโส นิมิตฺตคฺคาโหฯ นิมิตฺตสฺสาทคถิตํ วา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ ติฎฺฐมานํ ติเฎฺฐยฺย, อนุพฺยญฺชนสฺสาทคถิตํ วา ตสฺมิเญฺจ สมเย กาลํ กเรยฺยฯ ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ คเจฺฉยฺย – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วาฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวํ ทิสฺวา เอวํ วทามิฯ

“วรํ, ภิกฺขเว, ติณฺหน ขุเรน อาทิเตฺตน สมฺปชฺชลิเตน สโชติภูเตน ชิวฺหินฺทฺริยํ สมฺปลิมฏฺฐํ, น เตฺวว ชิวฺหาวิญฺญาเยฺยสุ รเสสุ อนุพฺยญฺชนโส นิมิตฺตคฺคาโหฯ นิมิตฺตสฺสาทคถิตํ วา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติเฏฺฐยฺย, อนุพฺยญฺชนสฺสาทคถิตํ วา ตสฺมิเญฺจ สมเย กาลํ กเรยฺยฯ ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ คเจฺฉยฺย – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วาฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวํ ทิสฺวา เอวํ วทามิฯ

“วรํ, ภิกฺขเว, ติณฺหาย สตฺติยา อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย กายินฺทฺริยํ สมฺปลิมฏฺฐํ, น เตฺวว กายวิเญฺญเยฺยสุ โผฏฺฐเพฺพสุ อนุพฺยญฺชนโส นิมิตฺตคฺคาโหฯ นิมิตฺตสฺสาทคถิตํ วา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติเฏฺฐยฺย, อนุพฺยญฺชนสฺสาทคถิตํ วา ตสฺมิเญฺจ สมเย กาลํ กเรยฺยฯ ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ คเจฺฉยฺย – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วาฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวํ ทิสฺวา เอวํ วทามิฯ

“วรํ, ภิกฺขเว, โสตฺตํฯ โสตฺตํ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, วญฺฌํ ชีวิตานํ วทามิ, อผลํ ชีวิตานํ วทามิ, โมมูหํ ชีวิตานํ วทามิ, น เตฺวว ตถารูเป วิตเกฺก วิตเกฺกยฺย ยถารูปานํ วิตกฺกานํ วสํ คโต สงฺฆํ ภิเนฺทยฺยฯ อิมํ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว , วญฺฌํ ชีวิตานํ อาทีนวํ ทิสฺวา เอวํ วทามิฯ

“ตตฺถ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ติฏฺฐตุ ตาว ตตฺตาย อโยสลากาย อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย จกฺขุนฺทฺริยํ สมฺปลิมฏฺฐํฯ หนฺทาหํ อิทเมว มนสิ กโรมิ – อิติ จกฺขุ อนิจฺจํ, รูปา อนิจฺจา, จกฺขุวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, จกฺขุสมฺผโสฺส อนิโจฺจ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํ’’’ [อนิจฺจ’’นฺติ (?)]ฯ

“ติฏฺฐตุ ตาว ติณฺหน อโยสงฺกุนา อาทิเตฺตน สมฺปชฺชลิเตน สโชติภูเตน โสตินฺทฺริยํ สมฺปลิมฏฺฐํฯ หนฺทาหํ อิทเมว มนสิ กโรมิ – อิติ โสตํ อนิจฺจํ, สทฺทา อนิจฺจา, โสตวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, โสตสมฺผโสฺส อนิโจฺจ, ยมฺปิทํ โสตสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํฯ

“ติฏฺฐตุ ตาว ติณฺหน นขเจฺฉทเนน อาทิเตฺตน สมฺปชฺชลิเตน สโชติภูเตน ฆานินฺทฺริยํ สมฺปลิมฏฺฐํฯ หนฺทาหํ อิทเมว มนสิ กโรมิ – อิติ ฆานํ อนิจฺจํ, คนฺธา อนิจฺจา, ฆานวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ฆานสมฺผโสฺส อนิโจฺจ, ยมฺปิทํ ฆานสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ…เป…. ตมฺปิ อนิจฺจํฯ

“ติฏฺฐตุ ตาว ติณฺหน ขุเรน อาทิเตฺตน สมฺปชฺชลิเตน สโชติภูเตน ชิวฺหินฺทฺริยํ สมฺปลิมฏฺฐํฯ หนฺทาหํ อิทเมว มนสิ กโรมิ – อิติ ชิวฺหา อนิจฺจา, รสา อนิจฺจา, ชิวฺหาวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ชิวฺหาสมฺผโสฺส อนิโจฺจ, ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ…เป…. ตมฺปิ อนิจฺจํฯ

“ติฏฺฐตุ ตาว ติณฺหาย สตฺติยา อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย กายินฺทฺริยํ สมฺปลิมฏฺฐํฯ หนฺทาหํ อิทเมว มนสิ กโรมิ – อิติ กาโย อนิโจฺจ, โผฏฺฐพฺพา อนิจฺจา , กายวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, กายสมฺผโสฺส อนิโจฺจ, ยมฺปิทํ กายสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ…เป…. ตมฺปิ อนิจฺจํฯ

“ติฏฺฐตุ ตาว โสตฺตํฯ หนฺทาหํ อิทเมว มนสิ กโรมิ – อิติ มโน อนิโจฺจ, ธมฺมา อนิจฺจา, มโนวิญฺญาณํ อนิจฺจํ, มโนสมฺผโสฺส อนิโจฺจ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ

สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อนิจฺจํ’’ฯ

‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ…เป.… ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, อาทิตฺตปริยาโย, ธมฺมปริยาโย’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมหตฺถปาโทปมสุตฺตํ

๒๓๖. ‘‘หตฺเถสุ , ภิกฺขเว, สติ อาทานนิกฺเขปนํ ปญฺญายติ; ปาเทสุ สติ อภิกฺกมปฏิกฺกโม ปญฺญายติ; ปเพฺพสุ สติ สมิญฺชนปสารณํ ปญฺญายติ; กุจฺฉิสฺมิํ สติ ชิฆจฺฉา ปิปาสา ปญฺญายติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺมิํ สติ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.… ชิวฺหาย สติ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.… มนสฺมิํ สติ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.…ฯ

‘‘หตฺเถสุ, ภิกฺขเว, อสติ อาทานนิกฺเขปนํ น ปญฺญายติ; ปาเทสุ อสติ อภิกฺกมปฏิกฺกโม น ปญฺญายติ; ปเพฺพสุ อสติ สมิญฺชนปสารณํ น ปญฺญายติ; กุจฺฉิสฺมิํ อสติ ชิฆจฺฉา ปิปาสา น ปญฺญายติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺมิํ อสติ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา นุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.… ชิวฺหาย อสติ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา นุปฺปชฺชติ…เป.… มนสฺมิํ อสติ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา นุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺข’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยหตฺถปาโทปมสุตฺตํ

๒๓๗. ‘‘หตฺเถสุ, ภิกฺขเว, สติ อาทานนิกฺเขปนํ โหติ; ปาเทสุ สติ อภิกฺกมปฏิกฺกโม โหติ; ปเพฺพสุ สติ สมิญฺชนปสารณํ โหติ; กุจฺฉิสฺมิํ สติ ชิฆจฺฉา ปิปาสา โหติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺมิํ สติ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.… ชิวฺหาย สติ…เป.… มนสฺมิํ สติ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.…ฯ

‘‘หตฺเถสุ, ภิกฺขเว, อสติ อาทานนิกฺเขปนํ น โหติ; ปาเทสุ อสติ อภิกฺกมปฏิกฺกโม น โหติ; ปเพฺพสุ อสติ สมิญฺชนปสารณํ น โหติ; กุจฺฉิสฺมิํ อสติ ชิฆจฺฉา ปิปาสา น โหติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จกฺขุสฺมิํ อสติ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา นุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺขํ…เป.… ชิวฺหาย อสติ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา นุปฺปชฺชติ…เป.… มนสฺมิํ อสติ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา นุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขํ ทุกฺข’’นฺติฯ ทสมํฯ

สมุทฺทวโคฺค อฏฺฐารสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว สมุทฺทา พาฬิสิโก, ขีรรุกฺเขน โกฏฺฐิโก;
กามภู อุทายี เจว, อาทิเตฺตน จ อฏฺฐมํ;
หตฺถปาทูปมา เทฺวติ, วโคฺค เตน ปวุจฺจตีติฯ

๑๙. อาสีวิสวโคฺค

๑. อาสีวิโสปมสุตฺตํ

๒๓๘. “เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, จตฺตาโร อาสีวิสา อุคฺคเตชา โฆรวิสาฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฺปฏิกูโลฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อิเม เต, อโมฺภ ปุริส, จตฺตาโร อาสีวิสา อุคฺคเตชา โฆรวิสา กาเลน กาลํ วุฏฺฐาเปตพฺพา, กาเลน กาลํ นฺหาเปตพฺพา, กาเลน กาลํ โภเชตพฺพา, กาเลน กาลํ สํเวเสตพฺพา [ปเวเสตพฺพา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)]ฯ ยทา จ โข เต, อโมฺภ ปุริส, อิเมสํ จตุนฺนํ อาสีวิสานํ อุคฺคเตชานํ โฆรวิสานํ อญฺญตโร วา อญฺญตโร วา กุปฺปิสฺสติ, ตโต ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, มรณํ วา นิคจฺฉสิ, มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ ยํ เต, อโมฺภ ปุริส, กรณียํ ตํ กโรหี’’’ติฯ

“อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ภีโต จตุนฺนํ อาสีวิสานํ อุคฺคเตชานํ โฆรวิสานํ เยน วา เตน วา ปลาเยถฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อิเม โข, อโมฺภ ปุริส, ปญฺจ วธกา ปจฺจตฺถิกา ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา, ยเตฺถว นํ ปสฺสิสฺสาม ตเตฺถว ชีวิตา โวโรเปสฺสามาติฯ ยํ เต, อโมฺภ ปุริส, กรณียํ ตํ กโรหี’’’ติฯ

“อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ภีโต จตุนฺนํ อาสีวิสานํ อุคฺคเตชานํ โฆรวิสานํ, ภีโต ปญฺจนฺนํ วธกานํ ปจฺจตฺถิกานํ เยน วา เตน วา ปลาเยถฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อยํ เต, อโมฺภ ปุริส, ฉโฎฺฐ อนฺตรจโร วธโก อุกฺขิตฺตาสิโก ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพโนฺธ ยเตฺถว นํ ปสฺสิสฺสามิ ตเตฺถว สิโร ปาเตสฺสามีติฯ ยํ เต, อโมฺภ ปุริส, กรณียํ ตํ กโรหี’’’ติฯ

“อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ภีโต จตุนฺนํ อาสีวิสานํ อุคฺคเตชานํ โฆรวิสานํ, ภีโต ปญฺจนฺนํ วธกานํ ปจฺจตฺถิกานํ, ภีโต ฉฎฺฐสฺส อนฺตรจรสฺส วธกสฺส อุกฺขิตฺตาสิกสฺส เยน วา เตน วา ปลาเยถฯ โส ปเสฺสยฺย สุญฺญํ คามํฯ ยญฺญเทว ฆรํ ปวิเสยฺย ริตฺตกเญฺญว ปวิเสยฺย ตุจฺฉกเญฺญว ปวิเสยฺย สุญฺญกเญฺญว ปวิเสยฺยฯ ยญฺญเทว ภาชนํ ปริมเสยฺย ริตฺตกเญฺญว ปริมเสยฺย ตุจฺฉกเญฺญว ปริมเสยฺย สุญฺญกเญฺญว ปริมเสยฺยฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อิทานิ, อโมฺภ ปุริส, อิมํ สุญฺญํ คามํ โจรา คามฆาตกา ปวิสนฺติ [วธิสฺสนฺติ (สี. ปี.)]ฯ ยํ เต, อโมฺภ ปุริส, กรณียํ ตํ กโรหี’’’ติฯ

“อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ภีโต จตุนฺนํ อาสีวิสานํ อุคฺคเตชานํ โฆรวิสานํ, ภีโต ปญฺจนฺนํ วธกานํ ปจฺจตฺถิกานํ, ภีโต ฉฎฺฐสฺส อนฺตรจรสฺส วธกสฺส อุกฺขิตฺตาสิกสฺส, ภีโต โจรานํ คามฆาตกานํ เยน วา เตน วา ปลาเยถฯ โส ปเสฺสยฺย มหนฺตํ อุทกณฺณวํ โอริมํ ตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฏิภยํ, ปาริมํ ตีรํ เขมํ อปฺปฏิภยํฯ น จสฺส นาวา สนฺตารณี อุตฺตรเสตุ วา อปารา ปารํ คมนายฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ โข มหาอุทกณฺณโว โอริมํ ตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฏิภยํ, ปาริมํ ตีรํ เขมํ อปฺปฏิภยํ, นตฺถิ จ [น จสฺส (สี. ก.), นตฺถสฺส (สฺยา. กํ.)] นาวา สนฺตารณี อุตฺตรเสตุ วา อปารา ปารํ คมนายฯ ยํนูนาหํ ติณกฎฺฐสาขาปลาสํ สํกฑฺฒิตฺวา กุลฺลํ พนฺธิตฺวา ตํ กุลฺลํ นิสฺสาย หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารํ คเจฺฉยฺย’’’นฺติฯ

“อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ติณกฎฺฐสาขาปลาสํ สํกฑฺฒิตฺวา กุลฺลํ พนฺธิตฺวา ตํ กุลฺลํ นิสฺสาย หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารํ คเจฺฉยฺย, ติโณฺณ ปารงฺคโต [ปารคโต (สี. สฺยา. กํ.)] ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณฯ

“อุปมา โข มฺยายํ, ภิกฺขเว, กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนายฯ อยเญฺจตฺถ [อยํ เจเวตฺถ (สี.)] อโตฺถ – จตฺตาโร อาสีวิสา อุคฺคเตชา โฆรวิสาติ โข, ภิกฺขเว, จตุเนฺนตํ มหาภูตานํ อธิวจนํ –

ปถวีธาตุยา, อาโปธาตุยา, เตโชธาตุยา, วาโยธาตุยาฯ

‘‘ปญฺจ วธกา ปจฺจตฺถิกาติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจเนฺนตํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อธิวจนํ, เสยฺยถิทํ – รูปุปาทานกฺขนฺธสฺส, เวทนุปาทานกฺขนฺธสฺส, สญฺญุปาทานกฺขนฺธสฺส, สงฺขารุปาทานกฺขนฺธสฺส, วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺธสฺสฯ

‘‘ฉฏฺโฐ อนฺตรจโร วธโก อุกฺขิตฺตาสิโกติ โข, ภิกฺขเว, นนฺทีราคเสฺสตํ อธิวจนํฯ

‘‘สุโญฺญ คาโมติ โข, ภิกฺขเว, ฉเนฺนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํฯ จกฺขุโต เจปิ นํ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิโต พฺยโตฺต เมธาวี อุปปริกฺขติ ริตฺตกเญฺญว ขายติ, ตุจฺฉกเญฺญว ขายติ, สุญฺญกเญฺญว ขายติ…เป.… ชิวฺหาโต เจปิ นํ, ภิกฺขเว…เป.… มนโต เจปิ นํ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิโต พฺยโตฺต เมธาวี อุปปริกฺขติ ริตฺตกเญฺญว ขายติ, ตุจฺฉกเญฺญว ขายติ, สุญฺญกเญฺญว ขายติฯ

‘‘โจรา คามฆาตกาติ โข, ภิกฺขเว, ฉเนฺนตํ พาหิรานํ อายตนานํ อธิวจนํฯ จกฺขุ, ภิกฺขเว, หญฺญติ มนาปามนาเปสุ รูเปสุ; โสตํ, ภิกฺขเว…เป.… ฆานํ, ภิกฺขเว…เป.… ชิวฺหา, ภิกฺขเว, หญฺญติ มนาปามนาเปสุ รเสสุ; กาโย, ภิกฺขเว…เป.… มโน, ภิกฺขเว, หญฺญติ มนาปามนาเปสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘มหา อุทกณฺณโวติ โข, ภิกฺขเว, จตุเนฺนตํ โอฆานํ อธิวจนํ – กาโมฆสฺส, ภโวฆสฺส, ทิฎฺฐโฆสฺส, อวิโชฺชฆสฺสฯ

‘‘โอริมํ ตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฎิภยนฺติ โข, ภิกฺขเว, สกฺกายเสฺสตํ อธิวจนํฯ

‘‘ปาริมํ ตีรํ เขมํ อปฺปฎิภยนฺติ โข, ภิกฺขเว, นิพฺพานเสฺสตํ อธิวจนํฯ

‘‘กุลฺลนฺติ โข, ภิกฺขเว, อริยเสฺสตํ อฎฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อธิวจนํ, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ตสฺส หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายาโมติ โข, ภิกฺขเว, วีริยารมฺภเสฺสตํ อธิวจนํฯ

‘‘ติโณฺณ ปารงฺคโต ถเล ติฎฺฐติ พฺราหฺมโณติ โข, ภิกฺขเว, อรหโต เอตํ อธิวจน’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. รโถปมสุตฺตํ

๒๓๙. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สุขโสมนสฺสพหุโล วิหรติ, โยนิ จสฺส อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายฯ กตเมหิ ตีหิ? อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, โภชเน มตฺตญฺญู, ชาคริยํ อนุยุโตฺตฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ, นานุพฺยญฺชนคฺคาหี; ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํฯ ตสฺส สํวราย ปฎิปชฺชติ; รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ; จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฎฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ

นานุพฺยญฺชนคฺคาหี; ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ; รกฺขติ มนินฺทฺริยํ; มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, สุภูมิยํ จาตุมหาปเถ อาชญฺญรโถ ยุตฺโต อสฺส ฐิโต โอธสฺตปโตโท [โอธตปโตโท (สฺยา. กํ.), โอธสตปโตโท (ปี.)]ฯ ตเมนํ ทกฺโข โยคฺคาจริโย อสฺสทมฺมสารถิ อภิรุหิตฺวา วาเมน หตฺเถน รสฺมิโย คเหตฺวา, ทกฺขิเณน หตฺเถน ปโตทํ คเหตฺวา, เยนิจฺฉกํ ยทิจฺฉกํ สาเรยฺยปิ ปจฺจาสาเรยฺยปิฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ อารกฺขาย สิกฺขติ , สํยมาย สิกฺขติ, ทมาย สิกฺขติ, อุปสมาย สิกฺขติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โภชเน มตฺตญฺญู โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ – ‘เนว ทวาย, น มทาย, น มณฺฑนาย, น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา, ยาปนาย, วิหิํสูปรติยา, พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ, อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จา’ติฯ เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส วณํ อาลิเมฺปยฺย ยาวเทว โรหนตฺถาย [โรปนตฺถาย (สี. ปี.), เสวนตฺถาย (สฺยา. กํ.), โคปนตฺถาย (ก.)], เสยฺยถา วา ปน อกฺขํ อพฺภญฺเชยฺย ยาวเทว ภารสฺส นิตฺถรณตฺถาย; เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ – ‘เนว ทวาย, น มทาย, น มณฺฑนาย, น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา, ยาปนาย, วิหิํสูปรติยา, พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ, อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จา’ติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โภชเน มตฺตญฺญู โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีหเสยฺยํ กเปฺปติ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวาฯ รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฏฺฐว ธมฺเม สุขโสมนสฺสพหุโล วิหรติ, โยนิ จสฺส อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. กุมฺมปมสุตฺตํ

๒๔๐. ‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, กุโมฺม กจฺฉโป สายนฺหสมยํ อนุนทีตีเร โคจรปสุโต อโหสิฯ สิงฺคาโลปิ [สิคาโลปิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โข, ภิกฺขเว, สายนฺหสมยํ อนุนทีตีเร โคจรปสุโต อโหสิฯ อทฺทสา โข, ภิกฺขเว, กุโมฺม กจฺฉโป สิงฺคาลํ ทูรโตว โคจรปสุตํฯ ทิสฺวาน โสณฺฑิปญฺจมานิ องฺคานิ สเก กปาเล สโมทหิตฺวา อโปฺปสฺสุโกฺก ตุณฺหีภูโต สงฺกสายติฯ สิงฺคาโลปิ โข, ภิกฺขเว, อทฺทส กุมฺมํ กจฺฉปํ ทูรโตว โคจรปสุตํฯ ทิสฺวาน เยน กุโมฺม กจฺฉโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา กุมฺมํ กจฺฉปํ ปจฺจุปฏฺฐิโต อโหสิ – ‘ยทายํ กุโมฺม กจฺฉโป โสณฺฑิปญฺจมานํ องฺคานํ อญฺญตรํ วา อญฺญตรํ วา องฺคํ อภินินฺนาเมสฺสติ, ตเตฺถว นํ คเหตฺวา อุทฺทาลิตฺวา ขาทิสฺสามี’ติฯ ยทา โข, ภิกฺขเว, กุโมฺม กจฺฉโป โสณฺฑิปญฺจมานํ องฺคานํ อญฺญตรํ วา อญฺญตรํ วา องฺคํ น อภินินฺนามิ, อถ สิงฺคาโล กุมฺมมฺหา นิพฺพิชฺช ปกฺกามิ, โอตารํ อลภมาโนฯ

‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ มาโร ปาปิมา สตตํ สมิตํ ปจฺจุปฏฺฐิโต – ‘อปฺเปว นามาหํ อิเมสํ จกฺขุโต วา โอตารํ ลเภยฺยํ…เป…. ชิวฺหาโต วา โอตารํ ลเภยฺยํ…เป…. มนโต วา โอตารํ ลเภยฺย’นฺติฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา วิหรถฯ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา มา นิมิตฺตคฺคาหิโน อหุวตฺถ, มา อนุพฺยญฺชนคฺคาหิโนฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชถ, รกฺขถ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชถฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย มา นิมิตฺตคฺคาหิโน อหุวตฺถ, มา อนุพฺยญฺชนคฺคาหิโนฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชถ, รกฺขถ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชถฯ ยโต ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา วิหริสฺสถ, อถ ตุเมฺหหิปิ มาโร ปาปิมา นิพฺพิชฺช ปกฺกมิสฺสติ, โอตารํ อลภมาโน – กุมฺมมฺหาว สิงฺคาโล’’ติฯ

‘‘กุโมฺม องฺคานิ สเก กปาเล,
สโมทหํ ภิกฺขุ มโนวิตกฺเก;
อนิสฺสิโต อญฺญมเหฐยาโน,
ปรินิพฺพุโต นูปวเทยฺย กญฺจี’’ติฯ ตติยํ;

๔. ปฐมทารุกฺขนฺธปมสุตฺตํ

๒๔๑. เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ คงฺคาย นทิยา ตีเรฯ อทฺทสา โข ภควา มหนฺตํ ทารุกฺขนฺธํ คงฺคาย นทิยา โสเตน วุยฺหมานํฯ ทิสฺวาน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อมุํ มหนฺตํ ทารุกฺขนฺธํ คงฺคาย นทิยา โสเตน วุยฺหมาน’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สเจ โส, ภิกฺขเว, ทารุกฺขนฺโธ น โอริมํ ตีรํ อุปคจฺฉติ, น ปาริมํ ตีรํ อุปคจฺฉติ, น มเชฺฌ สํสีทิสฺสติ, น ถเล อุสฺสีทิสฺสติ, น มนุสฺสคฺคาโห คเหสฺสติ, น อมนุสฺสคฺคาโห คเหสฺสติ, น อาวฏฺฏคฺคาโห คเหสฺสติ, น อนฺโตปูติ ภวิสฺสติ; เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ทารุกฺขนฺโธ สมุทฺทนิโนฺน ภวิสฺสติ สมุทฺทโปโณ สมุทฺทปพฺภาโรฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สมุทฺทนิโนฺน, ภิกฺขเว, คงฺคาย นทิยา โสโต สมุทฺทโปโณ สมุทฺทปพฺภาโรฯ

‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สเจ ตุเมฺหปิ น โอริมํ ตีรํ อุปคจฺฉถ, น ปาริมํ ตีรํ อุปคจฺฉถ; น มเชฺฌ สํสีทิสฺสถ, น ถเล อุสฺสีทิสฺสถ, น มนุสฺสคฺคาโห คเหสฺสติ, น อมนุสฺสคฺคาโห คเหสฺสติ, น อาวฏฺฏคฺคาโห คเหสฺสติ, น อนฺโตปูตี ภวิสฺสถ; เอวํ ตุเมฺห , ภิกฺขเว, นิพฺพานนินฺนา ภวิสฺสถ นิพฺพานโปณา นิพฺพานปพฺภาราฯ ตํ กิสฺส เหตุ? นิพฺพานนินฺนา, ภิกฺขเว, สมฺมาทิฏฺฐิ นิพฺพานโปณา นิพฺพานปพฺภารา’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กึ นุ โข, ภนฺเต, โอริมํ ตีรํ, กึ ปาริมํ ตีรํ, โก มเชฺฌ สํสาโท [สํสีโท (ก.), สํสีทิโต (สฺยา. กํ.)], โก ถเล อุสฺสาโท, โก มนุสฺสคฺคาโห, โก อมนุสฺสคฺคาโห, โก อาวฏฺฏคฺคาโห, โก อนฺโตปูติภาโว’’ติ?

‘‘‘โอริมํ ตีร’นฺติ โข, ภิกฺขุ, ฉนฺนเนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํฯ ‘ปาริมํ ตีร’นฺติ โข , ภิกฺขุ, ฉนฺนเนตํ พาหิรานํ อายตนานํ อธิวจนํฯ ‘มเชฺฌ สํสาโท’ติ โข, ภิกฺขุ, นนฺทีราคสฺเสตํ อธิวจนํฯ ‘ถเล อุสฺสาโท’ติ โข, ภิกฺขุ, อสฺมิมานสฺเสตํ อธิวจนํฯ

“กตโม จ, ภิกฺขุ, มนุสฺสคฺคาโห? อิธ, ภิกฺขุ, คิหีหิ สํสฏฺโฐ [คิหิสํสฏฺโฐ (ก.)] วิหรติ, สหนนฺที สหโสกี, สุขิเตสุ สุขิโต, ทุกฺขิเตสุ ทุกฺขิโต, อุปฺปเนฺนสุ กิจฺจกรณีเยสุ อตฺตนา เตสุ โยคํ อาปชฺชติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขุ, มนุสฺสคฺคาโหฯ

“กตโม จ, ภิกฺขุ, อมนุสฺสคฺคาโห? อิธ, ภิกฺขุ, เอกโจฺจ อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ – ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขุ, อมนุสฺสคฺคาโหฯ ‘อาวฏฺฏคฺคาโห’ติ โข, ภิกฺขุ, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ

“กตโม จ, ภิกฺขุ, อโนฺตปูติภาโว? อิธ, ภิกฺขุ, เอกโจฺจ ทุสฺสีโล โหติ ปาปธโมฺม อสุจิ สงฺกสฺสรสมาจาโร ปฏิจฺฉนฺนกมฺมโนฺต อสฺสมโณ สมณปฏิโญฺญ อพฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริปฏิโญฺญ อโนฺตปูติ อวสฺสุโต กสมฺพุชาโตฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขุ, ‘อโนฺตปูติภาโว’”ติฯ

เตน โข ปน สมเยน นโนฺท โคปาลโก ภควโต อวิทูเร ฐิโต โหติฯ อถ โข นโนฺท โคปาลโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อหํ โข, ภเนฺต, น โอริมํ ตีรํ อุปคจฺฉามิ, น ปาริมํ ตีรํ อุปคจฺฉามิ, น มเชฺฌ สํสีทิสฺสามิ, น ถเล อุสฺสีทิสฺสามิ, น มํ มนุสฺสคฺคาโห คเหสฺสติ, น อมนุสฺสคฺคาโห คเหสฺสติ, น อาวฏฺฏคฺคาโห คเหสฺสติ, น อโนฺตปูติ ภวิสฺสามิฯ ลเภยฺยาหํ, ภเนฺต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท”นฺติฯ “เตน หิ ตฺวํ, นนฺท, สามิกานํ คาโว นิยฺยาเตหี”ติ [นียฺยาเทหีติ (สี.), นิยฺยาเทหีติ (สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ “คมิสฺสนฺติ, ภเนฺต, คาโว วจฺฉคิทฺธินิโย”ติฯ “นิยฺยาเตเหว ตฺวํ, นนฺท, สามิกานํ คาโว”ติฯ อถ โข นโนฺท โคปาลโก สามิกานํ คาโว นิยฺยาเตตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “นิยฺยาติตา [นิยฺยาตา (สฺยา. กํ. ก. สี. อฏฺฐ.)], ภเนฺต, สามิกานํ คาโวฯ ลเภยฺยาหํ, ภเนฺต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท”นฺติฯ อลตฺถ โข นโนฺท โคปาลโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปโนฺน จ ปนายสฺมา นโนฺท เอโก วูปกโฏฺฐ…เป.… อญฺญตโร จ ปนายสฺมา นโนฺท อรหตํ อโหสีติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ทุติยทารุกฺขโนฺธปมสุตฺตํ

๒๔๒. เอกํ สมยํ ภควา กิมิลายํ [กิมฺพิลายํ (สี. ปี.), กิมฺมิลายํ (สฺยา. กํ.)] วิหรติ คงฺคาย นทิยา ตีเรฯ อทฺทสา โข ภควา มหนฺตํ ทารุกฺขนฺธํ คงฺคาย นทิยา โสเตน วุยฺหมานํฯ ทิสฺวาน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อมุํ มหนฺตํ ทารุกฺขนฺธํ คงฺคาย นทิยา โสเตน วุยฺหมาน”นฺติ? “เอวํ ภเนฺต”…เป.… เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา กิมิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – กิํ นุ โข, ภเนฺต, โอริมํ ตีรํ…เป.… กตโม จ, กิมิล, อโนฺตปูติภาโวฯ อิธ, กิมิล, ภิกฺขุ อญฺญตรํ สํกิลิฏฺฐํ อาปตฺติํ อาปโนฺน โหติ ยถารูปาย อาปตฺติยา น วุฏฺฐานํ ปญฺญายติฯ อยํ วุจฺจติ, กิมิล, อโนฺตปูติภาโวติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อวสฺสุตปริยายสุตฺตํ

๒๔๓. เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมิํ นิโคฺรธาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ นวํ สนฺถาคารํ [สนฺธาคารํ (ก.)] อจิรการิตํ โหติ อนชฺฌาวุฏฺฐํ [อนชฺฌาวุตฺถํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา มนุสฺสภูเตนฯ อถ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – “อิธ, ภเนฺต, กา

ปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ นวํ สนฺถาคารํ อจิรการิตํ [อจิรการิตํ โหติ (ก.)] อนชฺฌาวุฏฺฐํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา มนุสฺสภูเตน ฯ ตํ, ภนฺเต, ภควา ปฐมํ ปริภุญฺชตุฯ ภควตา ปฐมํ ปริภุตฺตํ ปจฺฉา กาปิลวตฺถวา สกฺยา ปริภุญฺชิสฺสนฺติฯ ตทสฺส กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา''ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน นวํ สนฺถาคารํ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สพฺพสนฺถรึ [สพฺพสนฺถรึ สนฺถตํ (ก.)] สนฺถาคารํ สนฺถริตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปตฺวา เตลปฺปทีปํ อาโรเปตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''สพฺพสนฺถริสนฺถตํ [สพฺพสนฺถรึ สนฺถตํ (สี. ปี. ก.)], ภนฺเต, สนฺถาคารํ, อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, อุทกมณิโก ปติฏฺฐาปิโต, เตลปฺปทีโป อาโรปิโตฯ ยสฺส ทานิ , ภนฺเต, ภควา กาลํ มญฺญตี''ติฯ อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน นวํ สนฺถาคารํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารํ ปวิสิตฺวา มชฺฌิมํ ถมฺภํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิฯ ภิกฺขุสงฺโฆปิ โข ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารํ ปวิสิตฺวา ปจฺฉิมํ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ กาปิลวตฺถวา สกฺยา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารํ ปวิสิตฺวา ปุรตฺถิมํ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปจฺฉิมาภิมุขา นิสีทึสุ ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ อถ โข ภควา กาปิลวตฺถเว สเกฺย พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุโยฺยเชสิ – ''อภิกฺกนฺตา โข, โคตมา, รตฺติฯ ยสฺส ทานิ กาลํ มญฺญถา''ติ ฯ ''เอวํ , ภนฺเต''ติ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุฯ

อถ โข ภควา อจิรปกฺกเนฺตสุ กาปิลวตฺถเวสุ สเกฺยสุ อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อามเนฺตสิ – ''วิคตถินมิทฺโธ โข, โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุสโงฺฆฯ ปฏิภาตุ ตํ, โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขูนํ ธมฺมีกถาฯ ปิฏฺฐิ เม อาคิลายติ; ตมหํ อายมิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข ภควา จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญเปตฺวา ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีหเสยฺยํ กเปฺปสิ , ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย, สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวาฯ ตตฺร โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''อาวุโส ภิกฺขเว''ติฯ ''อาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ – ''อวสฺสุตปริยายญฺจ โว, อาวุโส, เทเสสฺสามิ, อนวสฺสุตปริยายญฺจฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

''กถํ, อาวุโส, อวสฺสุโต โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสฺสติ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ ...เป.... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา...เป.... มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธเมฺม อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป ธเมฺม พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, อาวุโส, ภิกฺขุ อวสฺสุโต จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุ...เป.... อวสฺสุโต ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยสุ รเสสุ...เป.... อวสฺสุโต มโนวิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุฯ เอวํวิหาริญฺจาวุโส, ภิกฺขุํ จกฺขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารมฺมณํ...เป.... ชิวฺหา

โต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, ลภเตว [ลเภถ (ก.)] มาโร โอตารํ , ลภติ [ลเภถ (ก.)] มาโร อารมฺมณํ…เป…. มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารมฺมณํฯ

“เสยฺยถาปิ, อาวุโส, นฬาคารํ วา ติณาคารํ วา สุกฺขํ โกลาปํ เตโรวสฺสิกํฯ ปุรตฺถิมาย เจปิ นํ ทิสาย ปุริโส อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย อุปสงฺกเมยฺย, ลเภเถว [ลเภถ (ก.)] อคฺคิ โอตารํ, ลเภถ อคฺคิ อารมฺมณํ; ปจฺฉิมาย เจปิ นํ ทิสาย ปุริโส อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย อุปสงฺกเมยฺย…เป…. อุตฺตราย เจปิ นํ ทิสาย…เป…. ทกฺขิณาย เจปิ นํ ทิสาย…เป…. เหฏฺฐิมโต เจปิ นํ…เป…. อุปริมโต เจปิ นํ… ยโต กุโตจิ เจปิ นํ ปุริโส อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย อุปสงฺกเมยฺย, ลเภเถว อคฺคิ โอตารํ ลเภถ อคฺคิ อารมฺมณํฯ เอวเมว โข, อาวุโส, เอวํวิหาริํ ภิกฺขุํ จกฺขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารมฺมณํ…เป…. ชิวฺหาโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ…เป…. มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, ลภเตว มาโร โอตารํ, ลภติ มาโร อารมฺมณํฯ เอวํวิหาริญฺจาวุโส, ภิกฺขุํ รูปา อธิภํสุ, น ภิกฺขุ รูเป อธิโภสิ; สทฺทา ภิกฺขุํ อธิภํสุ, น ภิกฺขุ สทฺเท อธิโภสิ; คนฺธา ภิกฺขุํ อธิภํสุ, น ภิกฺขุ คนฺเธ อธิโภสิ; รสา ภิกฺขุํ อธิภํสุ, น ภิกฺขุ รเส อธิโภสิ; โผฏฺฐพฺพา ภิกฺขุํ อธิภํสุ, น ภิกฺขุ โผฏฺฐพฺเพ อธิโภสิ ; ธมฺมา ภิกฺขุํ อธิภํสุ, น ภิกฺขุ ธมฺเม อธิโภสิฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, ภิกฺขุ รูปาธิภูโต, สทฺทาธิภูโต, คนฺธาธิภูโต, รสาธิภูโต, โผฏฺฐพฺพาธิภูโต, ธมฺมาธิภูโต, อธิภูโต, อนธิภู, [อนธิภูโต (สี. สฺยา. กํ. ก.)] อธิภํสุ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, อาวุโส, อวสฺสุโต โหติฯ

“กถญฺจาวุโส, อนวสฺสุโต โหติ? อิธาวุโส, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส , ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ…เป…. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป…. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธมฺเม นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป ธมฺเม น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, ภิกฺขุ อนวสฺสุโต จกฺขุวิเญฺญยฺเยสุ รูเปสุ…เป…. อนวสฺสุโต มโนวิเญฺญยฺเยสุ ธเมฺมสุฯ เอวํวิหาริญฺจาวุโส, ภิกฺขุํ จกฺขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, เนว ลภติ มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารมฺมณํ…เป…. ชิวฺหาโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ…เป…. มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, เนว ลภติ มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารมฺมณํฯ

“เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กูฏาคารํ วา สาลา วา พหลมตฺติกา อทฺทาวเลปนาฯ ปุรตฺถิมาย เจปิ นํ ทิสาย ปุริโส อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย อุปสงฺกเมยฺย, เนว ลเภถ อคฺคิ โอตารํ, น ลเภถ อคฺคิ อารมฺมณํ…เป…. ปจฺฉิมาย เจปิ นํ… อุตฺตราย เจปิ นํ… ทกฺขิณาย เจปิ นํ… เหฏฺฐิมโต เจปิ นํ… อุปริมโต เจปิ นํ… ยโต กุโตจิ เจปิ นํ ปุริโส อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย อุปสงฺกเมยฺย, เนว ลเภถ อคฺคิ โอตารํ, น ลเภถ อคฺคิ อารมฺมณํฯ เอวเมว โข, อาวุโส, เอวํวิหาริํ ภิกฺขุํ จกฺขุโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, เนว ลภติ มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารมฺมณํ…เป…. มนโต เจปิ นํ มาโร อุปสงฺกมติ, เนว ลภติ มาโร โอตารํ, น ลภติ มาโร อารมฺมณํฯ เอวํวิหารีจาวุโส, ภิกฺขุ รูเป อธิโภสิ, น รูปา ภิกฺขุํ อธิภํสุ; สทฺเท ภิกฺขุ อธิโภสิ, น สทฺทา ภิกฺขุํ อธิภํสุ; คนฺเธ ภิกฺขุ อธิโภสิ, น คนฺธา ภิกฺขุํ อธิภํสุ; รเส ภิกฺขุ อธิโภสิ, น รสา ภิกฺขุํ อธิภํสุ; โผฏฺฐพฺเพ ภิกฺขุ อธิโภสิ, น โผฏฺฐพฺพา ภิกฺขุํ อธิภํสุ; ธมฺเม ภิกฺขุ อธิโภสิ, น ธมฺมา ภิกฺขุํ อธิภํสุฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, ภิกฺขุ รูปาธิภู, สทฺทาธิภู, คนฺธาธิภู, รสาธิภู, โผฏฺฐพฺพาธิภู, ธมฺมาธิภู, อธิภู,

อนธิภูโต [อนธิภูโต เกหิจิ กิเลเสหิ (ก.)], อธิโภสิ เต ปาปเก อกุสเล ธมฺเม สํกิเลสิเก โปโนพฺภวิเก สทเร ทุกฺขวิปาเก อายตึ ชาติชรามรณิเยฯ เอวํ โข, อาวุโส, อนวสฺสุโต โหตี’’ติฯ

อถ โข ภควา วุฏฺฐหิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อามนฺเตสิ – ‘‘สาธุ สาธุ, โมคฺคลฺลาน! สาธุ โข ตฺวํ, โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขูนํ อวสฺสุตปริยายญฺจ อนวสฺสุตปริยายญฺจ อภาสี’’ติฯ

อิทมโวจ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโนฯ สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ทุกฺขธมฺมสุตฺตํ

๒๔๔. ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สเพฺพสํเยว ทุกฺขธมฺมานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตถา โข ปนสฺส กามา ทิฏฺฐา โหนฺติ, ยถาสฺส กาเม ปสฺสโต, โย กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปริฬาโห, โส นานุเสติฯ ตถา โข ปนสฺส จาโร จ วิหาโร จ อนุพุโทฺธ โหติ, ยถา จรนฺตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา นานุเสนฺติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สเพฺพสํเยว ทุกฺขธมฺมานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ? ‘อิติ รูปํ, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม; อิติ เวทนา… อิติ สญฺญา… อิติ สงฺขารา… อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม’ติ – เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สเพฺพสํเยว ทุกฺขธมฺมานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน กามา ทิฏฺฐา โหนฺติ? ยถาสฺส กาเม ปสฺสโต, โย กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปริฬาโห, โส นานุเสติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, องฺคารกาสุ สาธิกโปริสา ปุณฺณา องฺคารานํ วีตจฺจิกานํ วีตธูมานํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกูโลฯ ตเมนํ เทฺว พลวนฺโต ปุริสา นานาพาหาสุ คเหตฺวา, ตํ องฺคารกาสุํ อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ โส อิติจีติเจว กายํ สนฺนาเมยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ญาต [ญาณํ (ก.)] ญฺหิ, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส [ปุริสสฺส โหติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), ปุริสสฺส เหตุ โหติ (ก.) ม. นิ. ๒.๔๕] อิมํ จาหํ องฺคารกาสุํ ปปติสฺสามิ, ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉิสฺสามิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติฯ เอวเมว โข , ภิกฺขเว , ภิกฺขุโน องฺคารกาสูปมา กามา ทิฏฺฐา โหนฺติ, ยถาสฺส กาเม ปสฺสโต, โย กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปริฬาโห, โส นานุเสติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จาโร จ วิหาโร จ อนุพุโทฺธ โหติ, ยถา จรนฺตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา นานุสฺสวนฺติ [นานุเสนฺติ (ก.)]? เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส พหุกณฺฏกํ ทายํ ปวิเสยฺยฯ ตสฺส ปุรโตปิ กณฺฏโก, ปจฺฉโตปิ กณฺฏโก, อุตฺตรโตปิ กณฺฏโก, ทกฺขิณโตปิ กณฺฏโก, เหฏฺฐโตปิ กณฺฏโก, อุปริโตปิ กณฺฏโกฯ โส สโตว อภิกฺกเมยฺย, สโตว ปฏิกฺกเมยฺย – ‘มา มํ กณฺฏโก’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, อยํ วุจฺจติ อริยสฺส วินเย กณฺฏโก’’ติฯ อิติ วิทิตฺวา [กณฺฑโกฯ ตํ กณฺฑโกติ อิติ วิทิตฺวา (สี.)] สํวโร จ อสํวโร จ เวทิตโพฺพฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, อสํวโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริ

เสสา นิรุชฺฌนฺติ…เป.… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธมฺเม อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป ธมฺเม พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อสํวโร โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, สํวโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ…เป.… ชิวฺหา รสํ สายิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธมฺเม นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป ธมฺเม น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, สํวโร โหติฯ

“ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํ จรโต เอวํ วิหรโต กทาจิ กรหจิ สติสมฺโมสา อุปฺปชฺชนฺติ, ปาปกา อกุสลา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยา, ทนฺธ, ภิกฺขเว, สตุปฺปาโทฯ อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส ทิวสํสนฺตตฺเต [ทิวสสนฺตตฺเต (สี.)] อโยกฏาเห เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ นิปาเตยฺยฯ ทนฺธ, ภิกฺขเว, อุทกผุสิตานํ นิปาโต, อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เอวํ จรโต, เอวํ วิหรโต กทาจิ กรหจิ สติสมฺโมสา อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา สรสงฺกปฺปา สํโยชนิยา, ทนฺธ, ภิกฺขเว, สตุปฺปาโทฯ อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จาโร จ วิหาโร จ อนุพุทฺโธ โหติ; ยถา จรนฺตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา นานุสฺสวนฺติฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ เอวํ จรนฺตํ เอวํ วิหรนฺตํ ราชาโน วา ราชมหามตฺตา วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา, โภเคหิ อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยุํ – ‘เอหิ [เอวํ (สี.)], โภ ปุริส, กึ เต อิเม กาสาวา อนุทหนฺติ, กึ มุณฺฑ กปาลมนุจรสิ, เอหิ หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุญฺชสฺสุ, ปุญฺญานิ จ กโรหี’ติฯ โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ จรโนฺต เอวํ วิหรโนฺต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ อถ มหาชนกาโย อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาล-ปิฏกํ อาทาย – ‘มยํ อิมํ คงฺคํ นทึ ปจฺฉานินฺนํ กริสฺสาม ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภาร’นฺติฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ โข โส มหาชนกาโย คงฺคํ นทึ ปจฺฉานินฺนํ กเรยฺย ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภาร’’นฺติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘คงฺคา, ภนฺเต, นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา; สา น สุกรา ปจฺฉานินฺนา กาตุํ ปจฺฉาโปณา ปจฺฉาปพฺภาราฯ ยาวเทว จ ปน โส มหาชนกาโย กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตเญฺจ ภิกฺขุํ เอวํ จรนฺตํ เอวํ วิหรนฺตํ ราชาโน วา ราชมหามตฺตา วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา โภเคหิ อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยุํ – ‘เอหิ, โภ ปุริส, กึ เต อิเม กาสาวา อนุทหนฺติ, กึ มุณฺฑ กปาลมนุจรสิ, เอหิ หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุญฺชสฺสุ, ปุญฺญานิ จ กโรหี’ติฯ โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ จรโนฺต เอวํ วิหรโนฺต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยญฺหิ ตํ, ภิกฺขเว, จิตฺตํ ทีฆรตฺตํ วิเวกนินฺนํ วิเวกโปณํ วิเวกปพฺภารํ, ตถา [กญฺจ (สฺยา. กํ. ก.)] หีนายาวตฺติสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. กึสุโกปมสุตฺตํ

๒๔๕. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยนญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติ? ‘‘ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติฯ

อถ โข โส ภิกฺขุ อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน [ปญฺหาเวยฺยากรเณน (สฺยา. กํ. ก.)], เยนญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติ? ‘‘ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติฯ

อถ โข โส ภิกฺขุ อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน, เยนญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติ? ‘‘ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ จตุนฺนํ มหาภูตานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติฯ

อถ โข โส ภิกฺขุ อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน, เยนญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติ? ‘‘ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ , สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, เอตฺตาวตา, โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติฯ

อถ โข โส ภิกฺขุ อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธาหํ, ภนฺเต, เยนญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจํ – กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’ติ? เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต, โส ภิกฺขุ มํ เอตทโวจ – ‘ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’ติฯ อถ ขฺวาหํ, ภนฺเต, อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน , เยนญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’ติ? เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต, โส ภิกฺขุ มํ เอตทโวจ – ‘ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ…เป…. จตุนฺนํ มหาภูตานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป…. ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’ติฯ อถ ขฺวาหํ, ภนฺเต, อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํ ( ) [(อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจํ) (ก.)]ฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ภิกฺขุโน ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหตี’’ติ?

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, ปุริสสฺส กึสุโก อทิฏฺฐปุพฺโพ อสฺสฯ โส เยนญฺญตโร ปุริโส กึสุกสฺส ทสฺสาวี เตนุปสงฺกเมยฺยฯ อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปุริสํ เอวํ วเทยฺย – ‘กีทิโส, โภ ปุริส, กึสุโก’ติ? โส เอวํ วเทยฺย – ‘กาฬโก โข, อโมฺภ ปุริส, กึสุโก – เสยฺยถาปิ ฌามขาณู’ติฯ เตน โข ปน, ภิกฺขุ, สมเยน ตาทิโสวสฺส กึสุโก ยถาปิ [ยถา (สี. สฺยา. กํ.) ทุติยวาราทีสุ ปน ‘‘ยถาปิ’’เตฺวว ทิสฺสติ] ตสฺส ปุริสสฺส ทสฺสนํฯ อถ โข, โส ภิกฺขุ, ปุริโส อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ปุริสสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน, เยนญฺญตโร ปุริโส กึสุกสฺส ทสฺสาวี เตนุปสงฺกเมยฺย; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปุริสํ เอวํ ว

เทยฺย – ‘กีทิโส , โภ ปุริส, กึสุโก’ติ? โส เอวํ วเทยฺย – ‘โลหิตโก โข, อโมฺภ ปุริส, กึสุโก – เสยฺยถาปิ มํสเปสี’ติฯ เตน โข ปน, ภิกฺขุ, สมเยน ตาทิโสวสฺส กึสุโก ยถาปิ ตสฺส ปุริสสฺส ทสฺสนํฯ อถ โข โส ภิกฺขุ ปุริโส อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ปุริสสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน, เยนญฺญตโร ปุริโส กึสุกสฺส ทสฺสาวี เตนุปสงฺกเมยฺย ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปุริสํ เอวํ วเทยฺย – ‘กีทิโส, โภ ปุริส, กึสุโก’ติ? โส เอวํ วเทยฺย – ‘โอจีรกชาโต [โอชีรกชาโต (สี.), โอทีรกชาโต (ปี.)] โข, อโมฺภ ปุริส, กึสุโก อาทินฺนสิปาฏิโก – เสยฺยถาปิ สิรีโส’ติฯ เตน โข ปน, ภิกฺขุ, สมเยน ตาทิโสวสฺส กึสุโก, ยถาปิ ตสฺส ปุริสสฺส ทสฺสนํฯ อถ โข โส ภิกฺขุ ปุริโส อสนฺตุฏฺโฐ ตสฺส ปุริสสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน , เยนญฺญตโร ปุริโส กึสุกสฺส ทสฺสาวี เตนุปสงฺกเมยฺย; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปุริสํ เอวํ วเทยฺย – ‘กีทิโส, โภ ปุริส, กึสุโก’ติ? โส เอวํ วเทยฺย – ‘พหลปตฺตปลาโส สนฺทจฺฉาโย [สณฺฑจฺฉาโย (สฺยา. กํ.)] โข, อโมฺภ ปุริส, กึสุโก – เสยฺยถาปิ นิโคฺรโธ’ติฯ เตน โข ปน, ภิกฺขุ, สมเยน ตาทิโสวสฺส กึสุโก, ยถาปิ ตสฺส ปุริสสฺส ทสฺสนํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขุ, ยถา ยถา อธิมุตฺตานํ เตสํ สปฺปุริสานํ ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ โหติ, ตถา ตถา โข เตหิ สปฺปุริเสหิ พฺยากตํฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, รโญฺญ ปจฺจนฺติมํ นครํ ทฬฺหุทฺธาปํ [ทฬฺหุทฺทาปํ (สี. ปี.)] ทฬฺหปาการโตรณํ ฉทฺวารํฯ ตตฺรสฺส โทวาริโก ปณฺฑิโต พฺยตฺโต เมธาวี, อญฺญาตานํ นิวาเรตา, ญาตานํ ปเวเสตาฯ ปุรตฺถิมาย ทิสาย อาคนฺตฺวา สีฆํ ทูตยุคํ ตํ โทวาริกํ เอวํ วเทยฺย – ‘กหํ, โภ ปุริส, อิมสฺส นครสฺส นครสฺสามี’ติ? โส เอวํ วเทยฺย – ‘เอโส, ภเนฺต, มเชฺฌ สิงฺฆาฏเก นิสิโนฺน’ติฯ อถ โข ตํ สีฆํ ทูตยุคํ นครสฺสามิกสฺส ยถาภูตํ วจนํ นิยฺยาเตตฺวา ยถาคตมคฺคํ ปฏิปเชฺชยฺยฯ ปจฺฉิมาย ทิสาย อาคนฺตฺวา สีฆํ ทูตยุคํ…เป.… อุตฺตราย ทิสาย… ทกฺขิณาย ทิสาย อาคนฺตฺวา สีฆํ ทูตยุคํ ตํ โทวาริกํ เอวํ วเทยฺย – ‘กหํ, โภ ปุริส, อิมสฺส นครสฺสามี’ติ? โส เอวํ วเทยฺย – ‘เอโส, ภเนฺต, มเชฺฌ สิงฺฆาฏเก นิสิโนฺน’ติฯ อถ โข ตํ สีฆํ ทูตยุคํ นครสฺสามิกสฺส ยถาภูตํ วจนํ นิยฺยาเตตฺวา ยถาคตมคฺคํ ปฏิปเชฺชยฺยฯ

“อุปมา โข มฺยายํ, ภิกฺขุ, กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนายฯ อยเญฺจตฺถ อโตฺถ – ‘นคร’นฺติ โข, ภิกฺขุ, อิมเสฺสตํ จาตุมหาภูติกสฺส กายสฺส อธิวจนํ มาตาเปตฺติกสมฺภวสฺส โอทนกุมฺมาสูปจยสฺส อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺมสฺสฯ ‘ฉ ทฺวารา’ติ โข, ภิกฺขุ, ฉเนฺนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํฯ ‘โทวาริโก’ติ โข, ภิกฺขุ, สติยา เอตํ อธิวจนํฯ ‘สีฆํ ทูตยุค’นฺติ โข, ภิกฺขุ, สมถวิปสฺสนาเนตํ อธิวจนํฯ ‘นครสฺสามี’ติ โข, ภิกฺขุ, วิญฺญาณเสฺสตํ อธิวจนํฯ ‘มเชฺฌ สิงฺฆาฏโก’ติ โข , ภิกฺขุ, จตุเนฺนตํ มหาภูตานํ อธิวจนํ – ปถวีธาตุยา, อาโปธาตุยา, เตโชธาตุยา, วาโยธาตุยาฯ ‘ยถาภูตํ วจน’นฺติ โข, ภิกฺขุ, นิพฺพานเสฺสตํ อธิวจนํฯ ‘ยถาคตมโคฺค’ติ โข, ภิกฺขุ, อริยเสฺสตํ อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อธิวจนํ, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิยา…เป.… สมฺมาสมาธิสฺสา”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. วีโณปมสุตฺตํ

๒๔๖. “ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา จกฺขุวิเญฺญยฺเยสุ รูเปสุ อุปฺปเชฺชยฺย ฉโนฺท วา ราโค วา โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ [ปฏิฆํ วา (สี.)] เจตโส, ตโต จิตฺตํ นิวาเรยฺยฯ สภโย เจโส มโคฺค สปฺปฏิภโย จ สกณฺฏโก จ สคหโน จ อุมฺมโคฺค จ กุมฺมโคฺค จ ทุหิติโก จฯ อสปฺปุริสเสวิโต เจโส มโคฺค, น เจโส มโคฺค สปฺปุริเสหิ เสวิโตฯ น ตฺวํ เอตํ อรหสีติฯ ตโต จิตฺตํ นิวารเย จกฺขุวิเญฺญยฺเยหิ รูเปหิ…เป.… ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ชิวฺหาวิเญฺญยฺเยสุ รเสสุ…เป.… มโนวิเญฺญยฺเยสุ ธเมฺมสุ อุปฺปเชฺชยฺย ฉโนฺท วา

ราโค วา โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ เจตโส ตโต จิตฺตํ นิวาเรยฺยฯ สภโย เจโส มคฺโค สปฺปฏิภโย จ สกณฺฏโก จ สคหโน จ อุมฺมคฺโค จ กุมฺมคฺโค จ ทุหิติโก จฯ อสปฺปุริสเสวิโต เจโส มคฺโค, น เจโส มคฺโค สปฺปุริเสหิ เสวิโตฯ น ตฺวํ เอตํ อรหสีติฯ ตโต จิตฺตํ นิวารเย มโน วิเณฺเยฺยหิ ธเมฺมหิฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กิฏฺฐํ สมฺปนฺนํฯ กิฏฺฐารกฺโข [กิฏฺฐารกฺขโก (สี.)] จ ปมโตฺต, โคโณ จ กิฏฺฐาโท อทุํ กิฏฺฐํ โอตริตฺวา ยาวทตฺถํ มทํ อาปเชฺชยฺย ปมาทํ อาปเชฺชยฺย ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ฉสุ ผสฺสายตเนสุ อสํวุตการี ปญฺจสุ กามคุเณสุ ยาวทตฺถํ มทํ อาปชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กิฏฺฐํ สมฺปนฺนํ กิฏฺฐารกฺโข จ อปฺปมโตฺต โคโณ จ กิฏฺฐาโท อทุํ กิฏฺฐํ โอตเรยฺยฯ ตเมนํ กิฏฺฐารกฺโข นาสายํ สุคฺคหิตํ คเณฺหยฺยฯ นาสายํ สุคฺคหิตํ คเหตฺวา อุปริฆฏายํ สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเณฺหยฺยฯ อุปริฆฏายํ สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา ทเณฺฑน สุตาฬิตํ ตาเฬยฺยฯ ทเณฺฑน สุตาฬิตํ ตาเฬตฺวา โอสเชฺชยฺยฯ ทุติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว …เป.… ตติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, โคโณ กิฏฺฐาโท อทุํ กิฏฺฐํ โอตเรยฺยฯ ตเมนํ กิฏฺฐารกฺโข นาสายํ สุคฺคหิตํ คเณฺหยฺยฯ นาสายํ สุคฺคหิตํ คเหตฺวา อุปริฆฏายํ สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเณฺหยฺยฯ อุปริฆฏายํ สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา ทเณฺฑน สุตาฬิตํ ตาเฬยฺยฯ ทเณฺฑน สุตาฬิตํ ตาเฬตฺวา โอสเชฺชยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, โคโณ กิฏฺฐาโท คามคโต วา อรญฺญคโต วา, ฐานพหุโล วา อสฺส นิสชฺชพหุโล วา น ตํ กิฏฺฐํ ปุน โอตเรยฺย – ตเมว ปุริมํ ทณฺฑสมฺผสฺสํ สมนุสฺสรโนฺตฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยโต โข ภิกฺขุโน ฉสุ ผสฺสายตเนสุ จิตฺตํ อุทุชิตํ โหติ สุทุชิตํ, อชฺฌตฺตเมว สนฺติฏฺฐติ, สนฺนิสีทติ, เอโกทิ โหติ, สมาธิยติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, รโญฺญ วา ราชมหามตฺตสฺส วา วีณาย สโทฺท อสฺสุตปุโพฺพ อสฺสฯ โส วีณาสทฺทํ สุเณยฺยฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อโมฺภ, กสฺส [กิสฺส (สี. ปี.)] นุ โข เอโส สโทฺท เอวํรชนีโย เอวํกมนีโย เอวํมทนีโย เอวํมุจฺฉนีโย เอวํพนฺธนีโย’ติ? ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอสา, โข, ภเนฺต, วีณา นาม, ยสฺสา เอโส สโทฺท เอวํรชนีโย เอวํกมนีโย เอวํมทนีโย เอวํมุจฺฉนีโย เอวํพนฺธนีโย’ติฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘คจฺฉถ เม, โภ, ตํ วีณํ อาหรถา’ติฯ ตสฺส ตํ วีณํ อาหเรยฺยุํฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อยํ โข สา, ภเนฺต, วีณา ยสฺสา เอโส สโทฺท เอวํรชนีโย เอวํกมนีโย เอวํมทนีโย เอวํมุจฺฉนีโย เอวํพนฺธนีโย’ติฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อลํ เม, โภ, ตาย วีณาย, ตเมว เม สทฺทํ อาหรถา’ติฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อยํ โข, ภเนฺต, วีณา นาม อเนกสมฺภารา มหาสมฺภาราฯ อเนเกหิ สมฺภาเรหิ สมารทฺธา วทติ , เสยฺยถิทํ – โทณิญฺจ ปฏิจฺจ จมฺมญฺจ ปฏิจฺจ ทณฺฑญฺจ ปฏิจฺจ อุปธารเณ จ ปฏิจฺจ ตนฺติโย จ ปฏิจฺจ โกณญฺจ ปฏิจฺจ ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏิจฺจ เอวายํ, ภเนฺต, วีณา นาม อเนกสมฺภารา มหาสมฺภาราฯ อเนเกหิ สมฺภาเรหิ สมารทฺธา วทตี’ติฯ โส ตํ วีณํ ทสธา วา สตธา วา ผาเลยฺย, ทสธา วา สตธา วา ตํ ผาเลตฺวา สกลิกํ สกลิกํ กเรยฺยฯ สกลิกํ สกลิกํ กริตฺวา อคฺคินา ฑเหยฺย, อคฺคินา ฑหิตฺวา มสิํ กเรยฺยฯ มสิํ กริตฺวา มหาวาเต วา โอผุเนยฺย [โอปุเนยฺย (สี. ปี.), โอผุเณยฺย (?)], นทิยา วา สีฆโสตาย ปวาเหยฺยฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อสตี กิรายํ, โภ, วีณา นาม, ยเถวํ ยํ [ยเถวายํ (สี.), ยเถวยํ (ปี.)] กิญฺจิ วีณา นาม เอตฺถ จ ปนายํ ชโน [เอตฺถ ปนายํ ชโน (สฺยา. กํ.), เอตฺถ จ มหาชโน (ปี. ก.)] อติเวลํ ปมโตฺต ปลฬิโต’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รูปํ สมเนฺวสติ [สมนฺนสติ (สี. สฺยา. กํ.), สมเนสติ (ปี.)] ยาวตา รูปสฺส คติ, เวทนํ สมเนฺวสติ ยาวตา เวทนาย คติ, สญฺญํ สมเนฺวสติ ยาวตา สญฺญาย คติ, สงฺขาเร สมเนฺวสติ ยาวตา สงฺขารานํ คติ, วิญฺญาณํ สมเนฺวสติ ยาวตา วิญฺญาณสฺส คติฯ ตสฺส รูปํ สมเนฺวสโต ยาวตา รูปสฺส คติ, เวทนํ

สมเนฺวสโต...เป.... สญฺญํ... สงฺขาเร... วิญฺญาณํ สมเนฺวสโต ยาวตา วิญฺญาณสฺส คติฯ ยมฺปิสฺส ตํ โหติ อหนฺติ วา มมนฺติ วา อสฺมีติ วา ตมฺปิ ตสฺส น โหตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ฉปฺปาณโกปมสุตฺตํ

๒๔๗. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อรุคโตฺต ปกฺกคโตฺต สรวนํ ปวิเสยฺยฯ ตสฺส กุสกณฺฏกา เจว ปาเท วิเชฺฌยฺยุํ, สรปตฺตานิ จ คตฺตานิ [สรปตฺตานิ ปกฺกคตฺตานิ (สฺยา. กํ.), อรุปกฺกานิ คตฺตานิ (ปี. ก.)] วิเลเขยฺยุํฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ภิโยฺยโสมตฺตาย ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ คามคโต วา อรญฺญคโต วา ลภติ วตฺตารํ – ‘อยญฺจ โส [อยญฺจ โข (ปี. ก.), อยํ โส (?)] อายสฺมา เอวํการี เอวํสมาจาโร อสุจิคามกณฺฏโก’ติฯ ตํ กณฺฏโกติ [ตํ ‘‘อสุจิคามกณฺฑโก’’ติ (ก.)] อิติ วิทิตฺวา สํวโร จ อสํวโร จ เวทิตโพฺพฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, อสํวโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโสฯ ตญฺจ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา... ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา... มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธเมฺม อธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป ธเมฺม พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส ฉปฺปาณเก คเหตฺวา นานาวิสเย นานาโคจเร ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺยฯ อหิํ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺยฯ สุสุมารํ [สุํสุมารํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺยฯ ปกฺขิํ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺยฯ กุกฺกุรํ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺย ฯ สิงฺคาลํ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺยฯ มกฺกฏํ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺยฯ ทฬฺหาย รชฺชุยา พนฺธิตฺวา มเชฺฌ คณฺฐิํ กริตฺวา โอสฺสเชฺชยฺยฯ อถ โข, เต, ภิกฺขเว , ฉปฺปาณกา นานาวิสยา นานาโคจรา สกํ สกํ โคจรวิสยํ อาวิเญฺฉยฺยุํ [อาวิเญฺชยฺยุํ (สี.)] – อหิ อาวิเญฺฉยฺย ‘วมฺมิกํ ปเวกฺขามี’ติ, สุสุมาโร อาวิเญฺฉยฺย ‘อุทกํ ปเวกฺขามี’ติ, ปกฺขี อาวิเญฺฉยฺย ‘อากาสํ เฑสฺสามี’ติ, กุกฺกุโร อาวิเญฺฉยฺย ‘คามํ ปเวกฺขามี’ติ, สิงฺคาโล อาวิเญฺฉยฺย ‘สีวถิกํ [สิวถิกํ (ก.)] ปเวกฺขามี’ติ, มกฺกโฏ อาวิเญฺฉยฺย ‘วนํ ปเวกฺขามี’ติฯ ยทา โข เต, ภิกฺขเว, ฉปฺปาณกา ฌตฺตา อสฺสุ กิลนฺตา, อถ โข โย เนสํ ปาณกานํ พลวตโร อสฺส ตสฺส เต อนุวเตฺตยฺยุํ, อนุวิธาเยยฺยุํ วสํ คเจฺฉยฺยุํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน กายคตาสติ อภาวิตา อพหุลีกตา, ตํ จกฺขุ อาวิญฺฉติ มนาปิเยสุ รูเปสุ, อมนาปิยา รูปา ปฏิกูลา โหนฺติ...เป.... มโน อาวิญฺฉติ มนาปิเยสุ ธเมฺมสุ, อมนาปิยา ธมฺมา ปฏิกูลา โหนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อสํวโร โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, สํวโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป รูเป น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ...เป.... ชิวฺหา รสํ สายิตฺวา...เป.... มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธเมฺม นาธิมุจฺจติ, อปฺปิยรูเป ธเมฺม น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสฺสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ยถาภูตํ ปชานาติ ยตฺถสฺส เต อุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส ฉปฺปาณเก คเหตฺวา นานาวิสเย นานาโคจเร ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺย฿ อหึ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺย฿ สุสุมารํ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺย฿ ปกฺขึ คเหตฺวา…เป.… กุกฺกุรํ คเหตฺวา… สิงฺคาลํ คเหตฺวา… มกฺกฏํ คเหตฺวา ทฬฺหาย รชฺชุยา พเนฺธยฺย฿ ทฬฺหาย รชฺชุยา พนฺธิตฺวา ทเฬฺห ขีเล วา ถเมฺภ วา อุปนิพเนฺธยฺย฿ อถ โข เต, ภิกฺขเว, ฉปฺปาณกา นานาวิสยา นานาโคจรา สกํ สกํ โคจรวิสยํ อาวิเญฺฉยฺยุํ – อหิ อาวิเญฺฉยฺย ‘วมฺมิกํ ปเวกฺขามี’ติ, สุสุมาโร อาวิเญฺฉยฺย ‘อุทกํ ปเวกฺขามี’ติ, ปกฺขี อาวิเญฺฉยฺย ‘อากาสํ เฑสฺสามี’ติ, กุกฺกุโร อาวิเญฺฉยฺย ‘คามํ ปเวกฺขามี’ติ, สิงฺคาโล อาวิเญฺฉยฺย ‘สีวถิกํ ปเวกฺขามี’ติ, มกฺกโฏ อาวิเญฺฉยฺย ‘วนํ ปเวกฺขามี’ติ ฯ ยทา โข เต, ภิกฺขเว, ฉปฺปาณกา ฌตฺตา อสฺสุ กิลนฺตา , อถ ตเมว ขีลํ วา ถมฺภํ วา อุปติเฏฺฐยฺยุํ, อุปนิสีเทยฺยุํ, อุปนิปเชฺชยฺยุํ฿ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน กายคตาสติ ภาวิตา พหุลีกตา, ตํ จกฺขุ นาวิญฺฉติ มนาปิเยสุ รูเปสุ, อมนาปิยา รูปา นปฺปฏิกูลา โหนฺติ…เป.… ชิวฺหา นาวิญฺฉติ มนาปิเยสุ รเสสุ…เป.… มโน นาวิญฺฉติ มนาปิเยสุ ธเมฺมสุ, อมนาปิยา ธมฺมา นปฺปฏิกูลา โหนฺติ฿ เอวํ โข, ภิกฺขเว, สํวโร โหติ฿

“‘ทเฬฺห ขีเล วา ถเมฺภ วา’ติ โข, ภิกฺขเว, กายคตาย สติยา เอตํ อธิวจนํ฿ ตสฺมาติห โว, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘กายคตา โน สติ ภาวิตา ภวิสฺสติ พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา’ติ฿ เอวญฺหิ โข, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ”นฺติ฿ ทสมํ฿

๑๑. ยวกลาปิสุตฺตํ

๒๔๘. “เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ยวกลาปี จาตุมหาปเถ นิกฺขิตฺตา อสฺส฿ อถ ฉ ปุริสา อาคเจฺฉยฺยุํ พฺยาภงฺคิหตฺถา฿ เต ยวกลาปึ ฉหิ พฺยาภงฺคีหิ หเนยฺยุํ฿ เอวญฺหิ สา, ภิกฺขเว, ยวกลาปี สุหตา อสฺส ฉหิ พฺยาภงฺคีหิ หญฺญมานา฿ อถ สตฺตโม ปุริโส อาคเจฺฉยฺย พฺยาภงฺคิหโตฺถ฿ โส ตํ ยวกลาปึ สตฺตมาย พฺยาภงฺคิยา หเนยฺย฿ เอวญฺหิ สา ภิกฺขเว, ยวกลาปี สุหตตรา อสฺส, สตฺตมาย พฺยาภงฺคิยา หญฺญมานา฿ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน จกฺขุสฺมึ หญฺญติ มนาปามนาเปหิ รูเปหิ…เป.… ชิวฺหาย หญฺญติ มนาปามนาเปหิ รเสหิ…เป.… มนสฺมึ หญฺญติ มนาปามนาเปหิ ธเมฺมหิ฿ สเจ โส, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อายตึ ปุนพฺภวาย เจเตติ, เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, โมฆปุริโส สุหตตโร โหติ, เสยฺยถาปิ สา ยวกลาปี สตฺตมาย พฺยาภงฺคิยา หญฺญมานา฿

“ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, เทวาสุรสงฺคาโม สมุปพฺยูโฬฺห [สมุปพฺพูโฬฺห (สี. ปี.)] อโหสิ฿ อถ โข, ภิกฺขเว, เวปจิตฺติ อสุริโนฺท อสุเร อามเนฺตสิ – ‘สเจ, มาริสา, เทวาสุรสงฺคาเม สมุปพฺยูเฬฺห อสุรา ชิเนยฺยุํ เทวา ปราชิเนยฺยุํ, เยน นํ สกฺกํ เทวานมินฺทํ กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พนฺธิตฺวา มม สนฺติเก อาเนยฺยาถ อสุรปุร’นฺติ฿ สโกฺกปิ โข, ภิกฺขเว, เทวานมิโนฺท เทเว ตาวตึเส อามเนฺตสิ – ‘สเจ, มาริสา, เทวาสุรสงฺคาเม สมุปพฺยูเฬฺห เทวา ชิเนยฺยุํ อสุรา ปราชิเนยฺยุํ, เยน นํ เวปจิตฺตึ อสุรินฺทํ กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พนฺธิตฺวา มม สนฺติเก อาเนยฺยาถ สุธมฺมํ เทวสภ’นฺติ฿ ตสฺมึ โข ปน, ภิกฺขเว, สงฺคาเม เทวา ชินึสุ, อสุรา ปราชินึสุ ฯ อถ โข, ภิกฺขเว, เทวา ตาวตึสา เวปจิตฺตึ อสุรินฺทํ กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พนฺธิตฺวา สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส สนฺติเก อาเนสุํ สุธมฺมํ เทวสภํ฿ ตตฺร สุทํ, ภิกฺขเว, เวปจิตฺติ อสุริโนฺท กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พโทฺธ [พโนฺธ (สี. สฺยา. กํ. ก.)] โหติ฿ ยทา โข, ภิกฺขเว, เวปจิตฺติสฺส อสุรินฺทสฺส เอวํ โหติ – ‘ธมฺมิกา โข เทวา, อธมฺมิกา อสุรา , อิเธว ทานาหํ เทวปุรํ คจฺฉามี’ติ฿ อถ กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ มุตฺตํ อตฺตานํ สมนุปสฺสติ, ทิเพฺพหิ จ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต

สมงฺคีภูโต ปริจาเรติฯ ยทา จ โข, ภิกฺขเว, เวปจิตฺติสฺส อสุรินฺทสฺส เอวํ โหติ – ‘ธมฺมิกา โข อสุรา, อธมฺมิกา เทวา, ตเตฺถว ทานาหํ อสุรปุรํ คมิสฺสามี’ติ, อถ กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พทฺธํ อตฺตานํ สมนุปสฺสติฯ ทิเพฺพหิ จ ปญฺจหิ กามคุเณหิ ปริหายติฯ เอวํ สุขุมํ โข, ภิกฺขเว, เวปจิตฺติพนฺธนํฯ ตโต สุขุมตรํ มารพนฺธนํฯ มญฺญมาโน โข, ภิกฺขเว, พโทฺธ มารสฺส, อมญฺญมาโน มุโตฺต ปาปิมโตฯ

‘‘‘อสฺมี’ติ, ภิกฺขเว, มญฺญิตเมตํ, ‘อยมหมสฺมี’ติ มญฺญิตเมตํ, ‘ภวิสฺส’นฺติ มญฺญิตเมตํ, ‘น ภวิสฺส’นฺติ มญฺญิตเมตํ, ‘รูปี ภวิสฺส’นฺติ มญฺญิตเมตํ, ‘อรูปี ภวิสฺส’นฺติ มญฺญิตเมตํ, ‘สญฺญี ภวิสฺส’นฺติ มญฺญิตเมตํ, ‘อสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ มญฺญิตเมตํ, ‘เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ มญฺญิตเมตํฯ มญฺญิตํ, ภิกฺขเว, โรโค, มญฺญิตํ คโณฺฑ, มญฺญิตํ สลฺลํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘อมญฺญมาเนน [อมญฺญิตมาเนน (ปี. ก.)] เจตสา วิหริสฺสามา’ติ – เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

‘‘‘อสฺมี’ติ, ภิกฺขเว, อิญฺชิตเมตํ, ‘อยมหมสฺมี’ติ อิญฺชิตเมตํ, ‘ภวิสฺส’นฺติ อิญฺชิตเมตํ, ‘น ภวิสฺส’นฺติ อิญฺชิตเมตํ, ‘รูปี ภวิสฺส’นฺติ อิญฺชิตเมตํ, ‘อรูปี ภวิสฺส’นฺติ อิญฺชิตเมตํ, ‘สญฺญี ภวิสฺส’นฺติ อิญฺชิตเมตํ, ‘อสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ อิญฺชิตเมตํ, ‘เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ อิญฺชิตเมตํฯ อิญฺชิตํ, ภิกฺขเว , โรโค, อิญฺชิตํ คโณฺฑ, อิญฺชิตํ สลฺลํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘อนิญฺชมาเนน [อนิญฺชิยมาเนน (สฺยา. กํ. ก.)] เจตสา วิหริสฺสามา’ติ – เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

‘‘‘อสฺมี’ติ , ภิกฺขเว, ผนฺทิตเมตํ, ‘อยมหมสฺมี’ติ ผนฺทิตเมตํ, ‘ภวิสฺส’นฺติ…เป.… ‘น ภวิสฺส’นฺติ… ‘รูปี ภวิสฺส’นฺติ… ‘อรูปี ภวิสฺส’นฺติ… ‘สญฺญี ภวิสฺส’นฺติ… ‘อสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ… ‘เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ ผนฺทิตเมตํฯ ผนฺทิตํ, ภิกฺขเว, โรโค, ผนฺทิตํ คโณฺฑ, ผนฺทิตํ สลฺลํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘อผนฺทมาเนน [อผนฺทิยมาเนน (สฺยา. กํ. ก.)] เจตสา วิหริสฺสามา’ติ – เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

‘‘‘อสฺมี’ติ, ภิกฺขเว, ปปญฺจิตเมตํ, ‘อยมหมสฺมี’ติ ปปญฺจิตเมตํ, ‘ภวิสฺส’นฺติ…เป.… ‘น ภวิสฺส’นฺติ… ‘รูปี ภวิสฺส’นฺติ… ‘อรูปี ภวิสฺส’นฺติ… ‘สญฺญี ภวิสฺส’นฺติ… ‘อสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ… ‘เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ ปปญฺจิตเมตํ ฯ ปปญฺจิตํ, ภิกฺขเว, โรโค, ปปญฺจิตํ คโณฺฑ, ปปญฺจิตํ สลฺลํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘นิปฺปปเญฺจน เจตสา วิหริสฺสามา’ติ – เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

‘‘‘อสฺมี’ติ, ภิกฺขเว, มานคตเมตํ, ‘อยมหมสฺมี’ติ มานคตเมตํ, ‘ภวิสฺส’นฺติ มานคตเมตํ, ‘น ภวิสฺส’นฺติ มานคตเมตํ, ‘รูปี ภวิสฺส’นฺติ มานคตเมตํ, ‘อรูปี ภวิสฺส’นฺติ มานคตเมตํ, ‘สญฺญี ภวิสฺส’นฺติ มานคตเมตํ, ‘อสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ มานคตเมตํ, ‘เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺส’นฺติ มานคตเมตํฯ มานคตํ, ภิกฺขเว, โรโค, มานคตํ คโณฺฑ, มานคตํ สลฺลํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘นิหตมาเนน เจตสา วิหริสฺสามา’ติ – เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ เอกาทสมํฯ

อาสีวิสวโคฺค เอกูนวีสติโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อาสีวิโส รโถ กุโมฺม, เทฺว ทารุกฺขนฺธา อวสฺสุโต;
ทุกฺขธมฺมา กึสุกา วีณา, ฉปฺปาณา ยวกลาปีติฯ

สฬายตนวคฺค จตุตฺถปณฺณาสโก สมตฺโตฯ

ตสฺส วคฺคุทฺทานํ –

> นนฺทิกฺขโย สฏฺฐินโย, สมุทฺท อุรเคน จ;
> จตุปณฺณาสกา เอเต, นิปาเตสุ ปกาสิตาติฯ

สฬายตนสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๒. เวทนาสํยุตฺตํ

๑. สคาถาวโคฺค

๑. สมาธิสุตฺตํ

๒๔๙. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส เวทนาติฯ

‘‘สมาหิโต สมฺปชาโน, สโต พุทฺธสฺส สาวโก;
เวทนา จ ปชานาติ, เวทนานญฺจ สมฺภวํฯ

‘‘ยตฺถ เจตา นิรุชฺฌนฺติ, มคฺคญฺจ ขยคามินํ;
เวทนานํ ขยา ภิกฺขุ, นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต’’ติฯ ปฐมํ;

๒. สุขสุตฺตํ

๒๕๐. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส เวทนาติฯ

‘‘สุขํ วา ยทิ วา ทุกฺขํ, อทุกฺขมสุขํ สห;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, ยํ กิญฺจิ อตฺถิ เวทิตํฯ

‘‘เอตํ ทุกฺขนฺติ ญตฺวาน, โมสธมฺมํ ปโลกินํ;
ผุสฺส ผุสฺส วยํ ปสฺสํ, เอวํ ตตฺถ วิรชฺชตี’’ติฯ ทุติยํ;

๓. ปหานสุตฺตํ

๒๕๑. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ สุขาย, ภิกฺขเว, เวทนาย ราคานุสโย ปหาตโพฺพ, ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหาตโพฺพ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ปหาตโพฺพฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน สุขาย เวทนาย ราคานุสโย ปหีโน โหติ, ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหีโน โหติ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ปหีโน โหติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘ภิกฺขุ นิรนุสโย สมฺมทฺทโส อเจฺฉจฺฉิ [อเจฺฉชฺชิ (พหูสุ)] ตณฺหํ, วิวตฺตยิ [วาวตฺตยิ (สี.)] สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’’’ติฯ

‘‘สุขํ เวทยมานสฺส [เวทิยมานสฺส (สี. ปี.)], เวทนํ อปฺปชานโต;
โส ราคานุสโย โหติ, อนิสฺสรณทสฺสิโนฯ

‘‘ทุกฺขํ เวทยมานสฺส, เวทนํ อปฺปชานโต;
ปฏิฆานุสโย โหติ, อนิสฺสรณทสฺสิโนฯ

‘‘อทุกฺขมสุขํ สนฺตํ, ภูริปเญฺญน เทสิตํ;
ตญฺจาปิ อภินนฺทติ, เนว ทุกฺขา ปมุจฺจติฯ

‘‘ยโต จ ภิกฺขุ อาตาปี, สมฺปชญฺญํ น ริญฺจติ;
ตโต โส เวทนา สพฺพา, ปริชานาติ ปณฺฑิโตฯ

‘‘โส เวทนา ปริญฺญาย, ทิเฏฺฐ ธเมฺม อนาสโว;
กายสฺส เภทา ธมฺมโฎฺฐ, สงฺขฺยํ โนเปติ เวทคู’’ติฯ ตติยํ;

๔. ปาตาลสุตฺตํ

๒๕๒. ‘‘อสฺสุตวา , ภิกฺขเว, ปุถุชฺชโน ยํ วาจํ ภาสติ – ‘อตฺถิ มหาสมุเทฺท ปาตาโล’ติฯ ตํ โข ปเนตํ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อสนฺตํ อวิชฺชมานํ เอวํ วาจํ ภาสติ – ‘อตฺถิ มหาสมุเทฺท ปาตาโล’ติฯ สารีริกานํ โข เอตํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขานํ เวทนานํ อธิวจนํ ยทิทํ ‘ปาตาโล’ติฯ อสฺสุตวา, ภิกฺขเว, ปุถุชฺชโน สารีริกาย ทุกฺขาย เวทนาย ผุโฎฺฐ สมาโน โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ปาตาเล น ปจฺจุฎฺฐาสิ, คาธญฺจ นาชฺฌคา’ฯ สุตวา จ โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก สารีริกาย ทุกฺขาย เวทนาย ผุโฎฺฐ สมาโน เนว โสจติ, น กิลมติ, น ปริเทวติ, น อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ, น สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘สุตวา อริยสาวโก ปาตาเล ปจฺจุฎฺฐาสิ, คาธญฺจ อชฺฌคา’’’ติฯ

‘‘โย เอตา นาธิวาเสติ, อุปฺปนฺนา เวทนา ทุขา;
สารีริกา ปาณหรา, ยาหิ ผุโฎฺฐ ปเวธติฯ

‘‘อกฺกนฺทติ ปโรทติ, ทุพฺพโล อปฺปถามโก;
น โส ปาตาเล ปจฺจุฎฺฐาสิ, อโถ คาธมฺปิ นาชฺฌคาฯ

‘‘โย เจตา อธิวาเสติ, อุปฺปนฺนา เวทนา ทุขา;
สารีริกา ปาณหรา, ยาหิ ผุโฎฺฐ น เวธติ;
ส เว ปาตาเล ปจฺจุฎฺฐาสิ, อโถ คาธมฺปิ อชฺฌคา’’ติฯ จตุตฺถํ;

๕. ทฎฺฐพฺพสุตฺตํ

๒๕๓. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ สุขา, ภิกฺขเว, เวทนา ทุกฺขโต ทฎฺฐพฺพา, ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต ทฎฺฐพฺพา, อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจโต ทฎฺฐพฺพาฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน สุขา เวทนา ทุกฺขโต ทิฎฺฐา โหติ, ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต ทิฎฺฐา โหติ, อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจโต ทิฎฺฐา โหติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘ภิกฺขุ สมฺมทฺทโส อเจฺฉจฺฉิ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’’’ติฯ

‘‘โย สุขํ ทุกฺขโต อทฺท, ทุกฺขมทฺทกฺขิ สลฺลโต;
อทุกฺขมสุขํ สนฺตํ, อทฺทกฺขิ นํ อนิจฺจโตฯ

‘‘ส เว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ, ปริชานาติ เวทนา;
โส เวทนา ปริญฺญาย, ทิเฏฺฐ ธเมฺม อนาสโว;
กายสฺส เภทา ธมฺมโฎฺฐ, สงฺขฺยํ โนเปติ เวทคู’’ติฯ ปญฺจมํ;

๖. สลฺลสุตฺตํ

๒๕๔. ‘‘อสฺสุตวา, ภิกฺขเว, ปุถุชฺชโน สุขมฺปิ เวทนํ เวทยติ [เวทิยติ (สี. ปี.)], ทุกฺขมฺปิ เวทนํ เวทยติ, อทุกฺขมสุขมฺปิ เวทนํ เวทยติฯ สุตวา, ภิกฺขเว, อริยสาวโก สุขมฺปิ เวทนํ เวทยติ , ทุกฺขมฺปิ เวทนํ เวทยติ, อทุกฺขมสุขมฺปิ เวทนํ เวทยติฯ ตตฺร, ภิกฺขเว, โก วิเสโส โก อธิปฺปยาโส [อธิปฺปาโย (สี. ก.), อธิปฺปายโส (สฺยา. กํ.), อธิปฺปาโยโส (ปี.)] กึ นานากรณํ สุตวโต อริยสาวกสฺส อสฺสุตวตา ปุถุชฺชเนนา’’ติ? ภควํมูลกา โน, ภนฺเต, ธมฺมา…เป…. อสฺสุตวาฯ ภิกฺขเว, ปุถุชฺชโน ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ โส เทฺว เวทนา เวทยติ – กายิกญฺจ, เจตสิกญฺจฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริสํ สเลฺลน วิเชฺฌยฺย [สเลฺลน อนุวิเชฺฌยฺยุํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ตเมนํ ทุติเยน สเลฺลน อนุเวธํ วิเชฺฌยฺย [สเลฺลน อนุวิเชฺฌยฺยุํ (สี.), สเลฺลน อนุเวธํ วิเชฺฌยฺยุํ (สฺยา. กํ.), สเลฺลน วิเชฺฌยฺยุํ (ปี.)]ฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ทฺวิสเลฺลน เวทนํ เวทยติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ โส เทฺว เวทนา เวทยติ – กายิกญฺจ, เจตสิกญฺจฯ ตสฺสาเยว โข ปน ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน ปฏิฆวา โหติฯ ตเมนํ ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆวนฺตํ, โย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย, โส อนุเสติฯ โส ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน กามสุขํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ โส, ภิกฺขเว, ปชานาติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อญฺญตฺร กามสุขา ทุกฺขาย เวทนาย นิสฺสรณํ, ตสฺส กามสุขญฺจ อภินนฺทโต, โย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย, โส อนุเสติฯ โส ตาสํ เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ตสฺส ตาสํ เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ อปฺปชานโต, โย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย, โส อนุเสติฯ โส สุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, สญฺญุโตฺต นํ เวทยติฯ ทุกฺขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, สญฺญุโตฺต นํ เวทยติฯ อทุกฺขมสุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, สญฺญุโตฺต นํ เวทยติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน สญฺญุโตฺต ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, สญฺญุโตฺต ทุกฺขสฺมา’ติ วทามิฯ

‘‘สุตวา จ โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน น โสจติ, น กิลมติ, น ปริเทวติ, น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ, น สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ โส เอกํ เวทนํ เวทยติ – กายิกํ, น เจตสิกํฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริสํ สเลฺลน วิเชฺฌยฺยฯ ตเมนํ ทุติเยน สเลฺลน อนุเวธํ น วิเชฺฌยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ปุริโส เอกสเลฺลน เวทนํ เวทยติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน น โสจติ, น กิลมติ, น ปริเทวติ, น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ, น สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ โส เอกํ เวทนํ เวทยติ – กายิกํ, น เจตสิกํฯ ตสฺสาเยว โข ปน ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน ปฏิฆวา น โหติฯ ตเมนํ ทุกฺขาย เวทนาย อปฺปฏิฆวนฺตํ, โย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย, โส นานุเสติฯ โส ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน กามสุขํ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปชานาติ หิ โส, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก อญฺญตฺร กามสุขา ทุกฺขาย เวทนาย นิสฺสรณํฯ ตสฺส กามสุขํ นาภินนฺทโต โย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย, โส นานุเสติฯ โส ตาสํ เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวํ จ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส ตาสํ เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานโต, โย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย, โส นานุเสติฯ โส สุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, วิสญฺญุโตฺต นํ เวทยติฯ ทุกฺขเญฺจ เวทนํ เวทยติ , วิสญฺญุโตฺต นํ เวทยติฯ อทุกฺขมสุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, วิสญฺญุโตฺต นํ เวทยติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘สุตวา อริยสาวโก วิสญฺญุโตฺต ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายา

เสหิ , วิสญฺญุตฺต ทุกฺขสฺมา’ติ วทามิฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, วิเสโส, อยํ อธิปฺปยาโส, อิทํ นานากรณํ สุตวโต อริยสาวกสฺส อสฺสุตวตา ปุถุชฺชเนนา’’ติฯ

‘‘น เวทนํ เวทยติ สปโญฺญ,
สุขมฺปิ ทุกฺขมฺปิ พหุสฺสุโตปิ;
อยญฺจ ธีรสฺส ปุถุชฺชเนน,
มหา [อยํ (สฺยา. กํ. ก.)] วิเสโส กุสลสฺส โหติฯ

‘‘สงฺขาตธมฺมสฺส พหุสฺสุตสฺส,
วิปสฺสโต [สมฺปสฺสโต (สี. ปี.)] โลกมิมํ ปรญฺจ;
อิฎฺฐสฺส ธมฺมา น มเถนฺติ จิตฺตํ,
อนิฎฺฐโต โน ปฎิฆาตเมติฯ

‘‘ตสฺสานุโรธา อถวา วิโรธา,
วิธูปิตา อตฺถงฺคตา น สนฺติ;
ปทญฺจ ญตฺวา วิรชํ อโสกํ,
สมฺมา ปชานาติ ภวสฺส ปารคู’’ติฯ ฉฎฺฐํ;

๗. ปฐมเคลญฺญสุตฺตํ

๒๕๕. เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฎาคารสาลายํฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฎิสลฺลานา วุฎฺฐิโต เยน คิลานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ –

‘‘สโต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชาโน กาลํ อาคเมยฺยฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ…เป.… จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ…เป.… ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สโต โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อภิกฺกเนฺต ปฎิกฺกเนฺต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฎิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกเมฺม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสิเนฺน สุเตฺต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชานการี โหติฯ สโต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชาโน กาลํ อาคเมยฺยฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีฯ

‘‘ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํ สตสฺส สมฺปชานสฺส อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนา, โส เอวํ ปชานาติ – ‘อุปฺปนฺนา โข มฺยายํ สุขา เวทนาฯ สา จ โข ปฎิจฺจ, โน อปฺปฎิจฺจฯ กิํ ปฎิจฺจ? อิมเมว กายํ ปฎิจฺจฯ อยํ โข ปน กาโย อนิโจฺจ สงฺขโต ปฎิจฺจสมุปฺปโนฺนฯ อนิจฺจํ โข ปน สงฺขตํ ปฎิจฺจสมุปฺปนฺนํ กายํ ปฎิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา กุโต นิจฺจา ภวิสฺสตี’ติ! โส กาเย จ สุขาย จ เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วยานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฎินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติฯ ตสฺส

กาเย จ สุขาย จ เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสิโน วิหรโต, วยานุปสฺสิโน วิหรโต, วิราคานุปสฺสิโน วิหรโต, นิโรธานุปสฺสิโน วิหรโต, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสิโน วิหรโต, โย กาเย จ สุขาย จ เวทนาย ราคานุสโย, โส ปหียติฯ

‘‘ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํ สตสฺส สมฺปชานสฺส อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘อุปฺปนฺนา โข มฺยายํ ทุกฺขา เวทนาฯ สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฺปฏิจฺจฯ กึ ปฏิจฺจ? อิมเมว กายํ ปฏิจฺจฯ อยํ โข ปน กาโย อนิโจฺจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปโนฺนฯ อนิจฺจํ โข ปน สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ กายํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา กุโต นิจฺจา ภวิสฺสตี’ติ! โส กาเย จ ทุกฺขาย เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วยานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติฯ ตสฺส กาเย จ ทุกฺขาย จ เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสิโน วิหรโต…เป.… ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสิโน วิหรโต, โย กาเย จ ทุกฺขาย จ เวทนาย ปฏิฆานุสโย, โส ปหียติฯ

‘‘ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํ สตสฺส สมฺปชานสฺส อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา, โส เอวํ ปชานาติ – ‘อุปฺปนฺนา โข มฺยายํ อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฺปฏิจฺจฯ กึ ปฏิจฺจ? อิมเมว กายํ ปฏิจฺจฯ อยํ โข ปน กาโย อนิโจฺจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปโนฺนฯ อนิจฺจํ โข ปน สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ กายํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา อทุกฺขมสุขา เวทนา กุโต นิจฺจา ภวิสฺสตี’ติ! โส กาเย จ อทุกฺขมสุขาย จ เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วยานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติฯ ตสฺส กาเย จ อทุกฺขมสุขาย จ เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสิโน วิหรโต…เป.… ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสิโน วิหรโต, โย กาเย จ อทุกฺขมสุขาย จ เวทนาย อวิชฺชานุสโย, โส ปหียติฯ

‘‘โส สุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, อนโชฺฌสิตาติ ปชานาติ, อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ; ทุกฺขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, อนโชฺฌสิตาติ ปชานาติ, อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ; อทุกฺขมสุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, อนโชฺฌสิตาติ ปชานาติ, อนภินนฺทิตาติ ปชานาติฯ โส สุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, วิสญฺญุโตฺต นํ เวทยติ; ทุกฺขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, วิสญฺญุโตฺต นํ เวทยติ; อทุกฺขมสุขเญฺจ เวทนํ เวทยติ, วิสญฺญุโตฺต นํ เวทยติฯ โส กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ‘กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ, ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ‘ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติฯ ‘กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีตีภวิสฺสนฺตี’ติ [สีติภวิสฺสนฺตีติ (สี. ปี. ก.)] ปชานาติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺย, ตเสฺสว เตลสฺส จ วฏฺฏิยา จ ปริยาทานา อนาหาโร นิพฺพาเยยฺย; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ‘กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติฯ ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ‘ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติฯ ‘กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีตีภวิสฺสนฺตี’ติ ปชานาตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยเคลญฺญสุตฺตํ

๒๕๖. เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน คิลานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน

นิสีทิ ฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ –

‘‘สโต , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชาโน กาลํ อาคเมยฺยฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ… จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ… ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สโต โหติฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อภิกฺกเนฺต ปฏิกฺกเนฺต สมฺปชานการี โหติ…เป.… ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติฯ สโต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺปชาโน กาลํ อาคเมยฺยฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีฯ

‘‘ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํ สตสฺส สมฺปชานสฺส อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘อุปฺปนฺนา โข มฺยายํ สุขา เวทนา; สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฺปฏิจฺจฯ กิํ ปฏิจฺจ? อิมเมว ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อยํ โข ปน ผโสฺส อนิโจฺจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปโนฺนฯ อนิจฺจํ โข ปน สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา กุโต นิจฺจา ภวิสฺสตี’ติ! โส ผเสฺส จ สุขาย จ เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วยานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติฯ ตสฺส ผเสฺส จ สุขาย จ เวทนาย อนิจฺจานุปสฺสิโน วิหรโต, วยานุปสฺสิโน วิหรโต, วิราคานุปสฺสิโน วิหรโต, นิโรธานุปสฺสิโน วิหรโต, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสิโน วิหรโต โย ผเสฺส จ สุขาย จ เวทนาย ราคานุสโย, โส ปหียติฯ

‘‘ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เอวํ สตสฺส…เป.… วิหรโต อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนา…เป.… อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘อุปฺปนฺนา โข มฺยายํ อทุกฺขมสุขา เวทนา; สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฺปฏิจฺจฯ กิํ ปฏิจฺจ? อิมเมว ผสฺสํ ปฏิจฺจ…เป.… กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีตีภวิสฺสนฺตี’ติ ปชานาติ’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฎฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺย , ตเสฺสว เตลสฺส จ วฎฺฏิยา จ ปริยาทานา อนาหาโร นิพฺพาเยยฺย; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ‘กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติฯ ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ‘ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติฯ ‘กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีตีภวิสฺสนฺตี’ติ ปชานาตี’’ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. อนิจฺจสุตฺตํ

๒๕๗. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ผสฺสมูลกสุตฺตํ

๒๕๘. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนา ผสฺสชา ผสฺสมูลกา ผสฺสนิทานา ผสฺสปจฺจยาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ สุขเวทนิยํ, ภิกฺขเว, ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ ตเสฺสว สุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา, ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา, สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมติฯ ทุกฺขเวทนิยํ, ภิกฺขเว, ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ ตเสฺสว ทุกฺขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา, ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ ทุกฺขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา, สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมติฯ อทุกฺขมสุขเวทนิยํ, ภิกฺขเว, ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ ตเสฺสว อทุกฺขมสุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา, ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ อทุกฺขมสุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา อทุกฺขมสุขา เวทนา, สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมติฯ เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ทฺวินฺนํ กฏฺฐานํ สงฺฆฏฺฏนสโมธานา [สงฺขตฺตา ตสฺส สโมธานา (สฺยา. กํ.) สงฺฆตฺตา ตสฺส สโมธานา (ก.) สํ. นิ. ๒.๖๒ ปสฺสิตพฺพํ] อุสฺมา ชายติ, เตโช อภินิพฺพตฺตติฯ เตสํเยว กฏฺฐานํ นานาภาวา วินิเกฺขปา, ยา ตชฺชา อุสฺมา, สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิมา ติโสฺส เวทนา ผสฺสชา ผสฺสมูลกา ผสฺสนิทานา ผสฺสปจฺจยาฯ ตชฺชํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ ตชฺชา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติฯ ตชฺชสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ตชฺชา เวทนา นิรุชฺฌนฺตี’’ติฯ ทสมํฯ

สคาถาวโคฺค ปฐโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สมาธิ สุขํ ปหาเนน, ปาตาลํ ทฏฺฐเพฺพน จ;
สเลฺลน เจว เคลญฺญา, อนิจฺจ ผสฺสมูลกาติฯ

๒. รโหคตวโคฺค

๑. รโหคตสุตฺตํ

๒๕๙. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา – ‘ยํ กิญฺจิ เวทยิตํ ตํ ทุกฺขสฺมิ’นฺติฯ กิํ นุ โข เอตํ ภควตา สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ยํ กิญฺจิ เวทยิตํ ตํ ทุกฺขสฺมิ’’’นฺติ?

‘‘สาธุ สาธุ, ภิกฺขุ! ติโสฺส อิมา, ภิกฺขุ, เวทนา วุตฺตา มยาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา ติโสฺส เวทนา วุตฺตา มยาฯ วุตฺตํ โข ปเนตํ, ภิกฺขุ, มยา – ‘ยํ กิญฺจิ เวทยิตํ, ตํ ทุกฺขสฺมิ’นฺติฯ ตํ โข ปเนตํ, ภิกฺขุ, มยา สงฺขารานํเยว อนิจฺจตํ สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ยํ กิญฺจิ เวทยิตํ ตํ ทุกฺขสฺมิ’นฺติ ฯ ตํ โข ปเนตํ, ภิกฺขุ, มยา สงฺขารานํเยว ขยธมฺมตํ…เป…. วยธมฺมตํ…เป…. วิราคธมฺมตํ …เป…. นิโรธธมฺมตํ…เป…. วิปริณามธมฺมตํ สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ยํ กิญฺจิ เวทยิตํ ตํ ทุกฺขสฺมิ’นฺติฯ อถ โข ปน, ภิกฺขุ, มยา อนุปุพฺพสงฺขารานํ นิโรโธ อกฺขาโตฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา นิรุทฺธา โหติฯ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจารา นิรุทฺธา โหนฺติฯ ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติ นิรุทฺธา โหติฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อสฺสาสปสฺสาสา นิรุทฺธา โหนฺติฯ อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญา นิรุทฺธา โหติฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญา นิรุทฺธา โหติฯ อากิญฺจญฺญายตนํ

สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญา นิรุทฺธา โหติฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา นิรุทฺธา โหติฯ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ นิรุทฺธา โหนฺติฯ ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค นิรุโทฺธ โหติ, โทโส นิรุโทฺธ โหติ, โมโห นิรุโทฺธ โหติฯ อถ โข, ภิกฺขุ, มยา อนุปุพฺพสงฺขารานํ วูปสโม อกฺขาโตฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา วูปสนฺตา โหติฯ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจารา วูปสนฺตา โหนฺติ…เป…. สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ วูปสนฺตา โหนฺติฯ ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค วูปสโนฺต โหติ, โทโส วูปสโนฺต โหติ, โมโห วูปสโนฺต โหติฯ ฉยิมา, ภิกฺขุ, ปสฺสทฺธิโยฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจารา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติฯ ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติ ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อสฺสาสปสฺสาสา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติ ฯ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติฯ ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค ปฏิปฺปสฺสโทฺธ โหติ, โทโส ปฏิปฺปสฺสโทฺธ โหติ, โมโห ปฏิปฺปสฺสโทฺธ โหตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ปฐมอากาสสุตฺตํ

๒๖๐. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อากาเส วิวิธา วาตา วายนฺติฯ ปุรตฺถิมาปิ วาตา วายนฺติ, ปจฺฉิมาปิ วาตา วายนฺติ, อุตฺตราปิ วาตา วายนฺติ, ทกฺขิณาปิ วาตา วายนฺติ, สรชาปิ วาตา วายนฺติ, อรชาปิ วาตา วายนฺติ, สีตาปิ วาตา วายนฺติ, อุณฺหาปิ วาตา วายนฺติ, ปริตฺตาปิ วาตา วายนฺติ, อธิมตฺตาปิ วาตา วายนฺติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ กายสฺมิํ วิวิธา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ, สุขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชติ, อทุกฺขมสุขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ

‘‘ยถาปิ วาตา อากาเส, วายนฺติ วิวิธา ปุถู;
ปุรตฺถิมา ปจฺฉิมา จาปิ, อุตฺตรา อถ ทกฺขิณาฯ

‘‘สรชา อรชา จปิ, สีตา อุณฺหา จ เอกทา;
อธิมตฺตา ปริตฺตา จ, ปุถู วายนฺติ มาลุตาฯ

‘‘ตเถวิมสฺมิํ กายสฺมิํ, สมุปฺปชฺชนฺติ เวทนา;
สุขทุกฺขสมุปฺปตฺติ, อทุกฺขมสุขา จ ยาฯ

‘‘ยโต จ ภิกฺขุ อาตาปี, สมฺปชญฺญํ น ริญฺจติ [สมฺปชาโน นิรูปธิ (ก.)];
ตโต โส เวทนา สพฺพา, ปริชานาติ ปณฺฑิโตฯ

‘‘โส เวทนา ปริญฺญาย, ทิเฏฺฐ ธเมฺม อนาสโว;
กายสฺส เภทา ธมฺมโฏฺฐ, สงฺขฺยํ โนเปติ เวทคู’’ติฯ ทุติยํ;

๓. ทุติยอากาสสุตฺตํ

๒๖๑. ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, อากาเส วิวิธา วาตา วายนฺติฯ ปุรตฺถิมาปิ วาตา วายนฺติ…เป…. อธิมตฺตาปิ วาตา วายนฺติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ กายสฺมิํ วิวิธา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ, สุขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชติ, อทุกฺขมสุขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อคารสุตฺตํ

๒๖๒. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อาคนฺตุกาคารํฯ ตตฺถ ปุรตฺถิมายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติ, ปจฺฉิมายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติ, อุตฺตรายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติ, ทกฺขิณายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติฯ ขตฺติยาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติ, พฺราหฺมณาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติ, เวสฺสาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติ, สุทฺทาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กเปฺปนฺติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ กายสฺมิํ วิวิธา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติฯ สุขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชติ, อทุกฺขมสุขาปิ เวทนา อุปฺปชฺชติฯ สามิสาปิ สุขา เวทนา อุปฺปชฺชติ, สามิสาปิ ทุกฺขา เวทนา อุปฺปชฺชติ, สามิสาปิ อทุกฺขมสุขา เวทนา อุปฺปชฺชติฯ นิรามิสาปิ สุขา เวทนา อุปฺปชฺชติ, นิรามิสาปิ ทุกฺขา เวทนา อุปฺปชฺชติ, นิรามิสาปิ อทุกฺขมสุขา เวทนา อุปฺปชฺชตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมอานนฺทสุตฺตํ

๒๖๓. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กตมา นุ โข, ภเนฺต, เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฎิปทา? โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กิํ นิสฺสรณนฺติ? ติโสฺส อิมา, อานนฺท, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา วุจฺจนฺติ, อานนฺท, เวทนาฯ ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโย; ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธฯ อยเมว อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค เวทนานิโรธคามินี ปฎิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ ยํ เวทนํ ปฎิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ เวทนาย อสฺสาโทฯ ยา เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ เวทนาย อาทีนโวฯ โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ เวทนาย นิสฺสรณํฯ อถ โข ปนานนฺท, มยา อนุปุพฺพสงฺขารานํ นิโรโธ อกฺขาโตฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา นิรุทฺธา โหติ…เป.… สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ นิรุทฺธา โหนฺติฯ ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค นิรุโทฺธ โหติ, โทโส นิรุโทฺธ โหติ, โมโห นิรุโทฺธ โหติฯ อถ โข ปนานนฺท, มยา อนุปุพฺพสงฺขารานํ วูปสโม อกฺขาโตฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา วูปสนฺตา โหติ…เป.… สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ วูปสนฺตา โหนฺติฯ ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค วูปสโนฺต โหติ, โทโส วูปสโนฺต โหติ, โมโห วูปสโนฺต โหติฯ อถ โข ปนานนฺท, มยา อนุปุพฺพสงฺขารานํ ปฎิปฺปสฺสทฺธิ อกฺขาตาฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา ปฎิปฺปสฺสทฺธา โหติ…เป.… อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญา ปฎิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญา ปฎิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญา ปฎิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา ปฎิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ ปฎิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติฯ ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค ปฎิปฺปสฺสโทฺธ โหติ, โทโส ปฎิปฺปสฺสโทฺธ โหติ, โมโห ปฎิปฺปสฺสโทฺธ โหตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยอานนฺทสุตฺตํ

๒๖๔. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘กตมา นุ โข, อานนฺท, เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตโม เวทนานิโรโธ , กตมา เวทนานิโรธคา

มินี ปฏิปทา? โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’’นฺติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภนฺเต, ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ, ภนฺเต, ภควนฺตเญฺญว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, อานนฺท, สุโณหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘ติโสฺส อิมา, อานนฺท, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา วุจฺจนฺติ, อานนฺท, เวทนา…เป.… ผสฺสสมุทยา…เป.… ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค ปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหติ, โทโส ปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหติ, โมโห ปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปฐมสมฺพหุลสุตฺตํ

๒๖๕. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘กตมา นุ โข, ภนฺเต, เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา? โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’’นฺติ? ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, เวทนาฯ ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโย; ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ ยํ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ เวทนาย อสฺสาโทฯ ยา เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ เวทนาย อาทีนโวฯ โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ เวทนาย นิสฺสรณํฯ

‘‘อถ โข ปน, ภิกฺขเว, มยา อนุปุพฺพสงฺขารานํ นิโรโธ อกฺขาโตฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา นิรุทฺธา โหติ…เป.… ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค นิรุโทฺธ โหติ, โทโส นิรุโทฺธ โหติ, โมโห นิรุโทฺธ โหติฯ อถ โข ปน, ภิกฺขเว, มยา อนุปุพฺพสงฺขารานํ วูปสโม อกฺขาโตฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา วูปสนฺตา โหติ…เป.… ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค วูปสโนฺต โหติ, โทโส วูปสโนฺต โหติ, โมโห วูปสโนฺต โหติฯ ฉยิมา, ภิกฺขเว, ปสฺสทฺธิโยฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจารา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติฯ ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติ ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหติฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อสฺสาสปสฺสาสา ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติฯ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ ปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนฺติฯ ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราโค ปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหติ, โทโส ปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหติ, โมโห ปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยสมฺพหุลสุตฺตํ

๒๖๖. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ…เป.… เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ – ‘‘กตมา นุ โข, ภิกฺขเว, เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา? โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’’นฺติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภนฺเต, ธมฺมา…เป.…’’ ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, เวทนา…เป.… ผสฺสสมุทยา…เป.…ฯ (ยถา ปุริมสุตฺตเนฺต, ตถา วิตฺถาเรตโพฺพฯ) อฏฺฐมํฯ

๙. ปญฺจกงฺคสุตฺตํ

๒๖๗. อถ โข ปญฺจกโงฺค ถปติ เยนายสฺมา อุทายี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อุทายึ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘กติ นุ โข, ภนฺเต อุทายิ, เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติ? ‘‘ติโสฺส โข, ถปติ, เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ถปติ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ภนฺเต อุทายิ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนาฯ ยายํ, ภนฺเต, อทุกฺขมสุขา เวทนา, สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ถปติ, เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ภนฺเต อุทายิ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนาฯ ยายํ, ภนฺเต, อทุกฺขมสุขา เวทนา, สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ถปติ, เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ตติยมฺปิ โข ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ภนฺเต อุทายิ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนาฯ ยายํ, ภนฺเต, อทุกฺขมสุขา เวทนา, สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตา’’ติฯ เนว สกฺขิ อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ สญฺญาเปตุํ, น ปนาสกฺขิ ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ สญฺญาเปตุํฯ อโสฺสสิ โข อายสฺมา อานโนฺท อายสฺมโต อุทายิสฺส ปญฺจกเงฺคน ถปตินา สทฺธึ อิมํ กถาสลฺลาปํฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานโนฺท ยาวตโก อายสฺมโต อุทายิสฺส ปญฺจกเงฺคน ถปตินา สทฺธึ อโหสิ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ

‘‘สนฺตเมว, อานนฺท, ปริยายํ ปญฺจกโงฺค ถปติ อุทายิสฺส ภิกฺขุโน นาพฺภนุโมทิ; สนฺตญฺจ ปนานนฺท, ปริยายํ อุทายี ภิกฺขุ ปญฺจกงฺคสฺส ถปติโน นาพฺภนุโมทิฯ เทฺวปิ มยา, อานนฺท, เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ ติโสฺสปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ ปญฺจปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ ฉปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ อฎฺฐารสาปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ ฉตฺตึสาปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ อฎฺฐสตมฺปฺมฺปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ เอวํ ปริยายเทสิโต โข, อานนฺท, มยา ธโมฺมฯ เอวํ ปริยายเทสิเต โข, อานนฺท, มยา ธเมฺม เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ, น สมนุมญฺญิสฺสนฺติ, น สมนุชานิสฺสนฺติ, น สมนุโมทิสฺสนฺติ, เตสํ เอตํ ปาฎิกงฺขํ – ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหริสฺสนฺตีติ [วิหริสฺสนฺติ (สี. ปี. ก.)]ฯ เอวํ ปริยายเทสิโต โข, อานนฺท, มยา ธโมฺมฯ เอวํ ปริยายเทสิเต โข, อานนฺท, มยา ธเมฺม เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ สมนุมญฺญิสฺสนฺติ สมนุชานิสฺสนฺติ สมนุโมทิสฺสนฺติ, เตสํ เอตํ ปาฎิกงฺขํ – สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหริสฺสนฺตี’’ติฯ

‘‘ปญฺจิเม, อานนฺท, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา…เป.… กายวิเญฺญยฺยา โผฎฺฐพฺพา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม โข, อานนฺท, ปญฺจ กามคุณา ฯ ยํ โข, อานนฺท , อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฎิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ – อิทํ วุจฺจติ กามสุขํฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ

– ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท , ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท , เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา, ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา, นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา, ‘อนนฺโต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม, ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม, ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ ฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท , เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท , เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ เย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺยุํ – ‘เอตํปรมํ สนฺตํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ – อิทํ เนสาหํ นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, อานนฺท, วิชฺชติ ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุํ – ‘สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมโณ โคตโม อาห, ตญฺจ สุขสฺมิํ ปญฺญเปติฯ ตยิทํ กิํสุ, ตยิทํ กถํสู’ติ? เอวํวาทิโน, อานนฺท, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา – ‘น โข, อาวุโส , ภควา สุขเญฺญว เวทนํ สนฺธาย สุขสฺมิํ ปญฺญเปติฯ ยตฺถ ยตฺถ, อาวุโส, สุขํ อุปลพฺภติ, ยหิํ ยหิํ [ยํ หิยํ หิ สุขํ (สี. ปี.), ยหิํ ยหิํ สุขํ (สฺยา. กํ. ก.) ม. นิ. ๒.๙๑], ตํ ตํ ตถาคโต สุขสฺมิํ ปญฺญเปตี’’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ภิกฺขุสุตฺตํ

๒๖๘. “เทฺวปิ มยา, ภิกฺขเว, เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน, ติโสฺสปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน, ปญฺจปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน, ฉปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน, อฎฺฐารสาปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน, ฉตฺติํสาปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน, อฎฺฐสตมฺปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ เอวํ ปริยายเทสิโต, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺมฯ เอวํ ปริยายเทสิเต โข, ภิกฺขเว, มยา ธเมฺม เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ น สมนุมญฺญิสฺสนฺติ, น สมนุชานิสฺสนฺติ, น สมนุโมทิสฺสนฺติ, เตสํ เอตํ ปาฏิกงฺขํ – ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหริสฺสนฺตีติฯ เอวํ ปริยายเทสิโต, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺมฯ เอวํ ปริยายเทสิเต โข, ภิกฺขเว, มยา ธเมฺม เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ สมนุมญฺญิสฺสนฺติ สมนุชานิสฺสนฺติ สมนุโมทิสฺสนฺติ, เตสํ เอตํ ปาฏิกงฺขํ – สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหริสฺสนฺตีติฯ

“ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, กามคุณา…เป…. ฐานํ โข ปเนตํ, ภิกฺขเว, วิชฺชติ ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุํ – ‘สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมโณ โคตโม อาห, ตญฺจ สุขสฺมิํ ปญฺญเปติฯ ตยิทํ กิํสุ, ตยิทํ กถํสู’ติ? เอวํวาทิโน, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา – ‘น โข, อาวุโส, ภควา สุขเญฺญว เวทนํ สนฺธาย สุขสฺมิํ ปญฺญเปติฯ ยตฺถ ยตฺถ, อาวุโส, สุขํ อุปลพฺภติ ยหิํ ยหิํ [ยํ หิ ยํ หิ (สี. ปี.)], ตํ ตํ ตถาคโต สุขสฺมิํ ปญฺญเปตี’’ติฯ ทสมํฯ

รโหคตวโคฺค ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

รโหคตํ เทฺว อากาสํ, อคารํ เทฺว จ อานนฺทา;
สมฺพหุลา ทุเว วุตฺตา, ปญฺจกโงฺค จ ภิกฺขุนาติฯ

๓. อฏฺฐสตปริยายวโคฺค

๑. สีวกสุตฺตํ

๒๖๙. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข โมฬิยสีวโก ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โมฬิยสีวโก ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สนฺติ, โภ โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ ปุเพฺพกตเหตู’ติฯ อิธ [อิธ ปน (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] ภวํ โคตโม กิมาหา”ติ?

“ปิตฺตสมุฏฺฐานานิปิ โข, สีวก, อิเธกจฺจานิ เวทยิตานิ อุปฺปชฺชนฺติฯ สามมฺปิ โข เอตํ, สีวก, เวทิตพฺพํ [เอวํ เวทิตพฺพํ (สฺยา. กํ. ก.)] ยถา ปิตฺตสมุฏฺฐานานิปิ อิเธกจฺจานิ เวทยิตานิ อุปฺปชฺชนฺติ; โลกสฺสปิ โข เอตํ, สีวก, สจฺจสมฺมตํ ยถา ปิตฺตสมุฏฺฐานานิปิ อิเธกจฺจานิ เวทยิตานิ อุปฺปชฺชนฺติฯ ตตฺร, สีวก, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ ปุเพฺพกตเหตู’ติฯ ยญฺจ สามํ ญาตํ ตญฺจ อติธาวนฺติ, ยญฺจ โลเก สจฺจสมฺมตํ ตญฺจ อติธาวนฺติฯ ตสฺมา เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ มิจฺฉาติ วทามิฯ

“เสมฺหสมุฏฺฐานานิปิ โข, สีวก…เป.… วาตสมุฏฺฐานานิปิ โข, สีวก…เป.… สนฺนิปาติกานิปิ โข, สีวก…เป.… อุตุปริณามชานิปิ โข, สีวก…เป.… วิสมปริหารชานิปิ โข, สีวก…เป.… โอปกฺกมิกานิปิ โข, สีวก…เป.… กมฺมวิปากชานิปิ โข, สีวก, อิเธกจฺจานิ เวทยิตานิ อุปฺปชฺชนฺติฯ สามมฺปิ โข เอตํ, สีวก, เวทิตพฺพํฯ ยถา กมฺมวิปากชานิปิ อิเธกจฺจานิ เวทยิตานิ อุปฺปชฺชนฺติ; โลกสฺสปิ โข เอตํ, สีวก, สจฺจสมฺมตํฯ ยถา กมฺมวิปากชานิปิ อิเธกจฺจานิ เวทยิตานิ อุปฺปชฺชนฺติ; ตตฺร, สีวก, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ ปุเพฺพกตเหตู’ติฯ ยญฺจ สามํ ญาตํ ตญฺจ อติธาวนฺติ ยญฺจ โลเก สจฺจสมฺมตํ ตญฺจ อติธาวนฺติฯ ตสฺมา เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ มิจฺฉาติ วทามีติฯ เอวํ วุเตฺต, โมฬิยสีวโก ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม …เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’’นฺติฯ

“ปิตฺตํ เสมฺหญฺจ วาโต จ, สนฺนิปาตา อุตูนิ จ;
วิสมํ โอปกฺกมิกํ, กมฺมวิปาเกน อฏฺฐมี’’ติฯ ปฐมํ;

๒. อฏฺฐสตสุตฺตํ

๒๗๐. “อฎฺฐสตปริยายํ โว, ภิกฺขเว, ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อฎฺฐสตปริยาโย, ธมฺมปริยาโย? เทฺวปิ มยา, ภิกฺขเว, เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน; ติโสฺสปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน; ปญฺจปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน; ฉปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน; อฎฺฐารสาปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน; ฉตฺตึสาปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยน; อฎฺฐสตมฺปิ มยา เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนฯ “กตมา จ, ภิกฺขเว, เทฺว เวทนา? กายิกา จ เจตสิกา จ – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, เทฺว เวทนาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, ติโสฺส เวทนา? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ติโสฺส เวทนาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, ปญฺจ เวทนา? สุขินฺทฺริยํ, ทุกฺขินฺทฺริยํ, โสมนสฺสินฺทฺริยํ, โทมนสฺสินฺทฺริยํ, อุเปกฺขินฺทฺริยํ – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ปญฺจ เวทนาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, ฉ เวทนา? จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา…เป…. มโนสมฺผสฺสชา เวทนา – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ฉ เวทนาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, อฎฺฐารส เวทนา? ฉ โสมนสฺสูปวิจารา, ฉ โทมนสฺสูปวิจารา, ฉ อุเปกฺขูปวิจารา – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อฎฺฐารส เวทนาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, ฉตฺตึส เวทนา? ฉ เคหสิตานิ [เคหสฺสิตานิ (อฎฺฐ.)] โสมนสฺสานิ, ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ [เนกฺขมฺมสฺสิตานิ (อฎฺฐ.)] โสมนสฺสานิ, ฉ เคหสิตานิ โทมนสฺสานิ, ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โทมนสฺสานิ, ฉ เคหสิตา อุเปกฺขา , ฉ เนกฺขมฺมสิตา อุเปกฺขา – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ฉตฺตึส เวทนาฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อฎฺฐสตํ เวทนา? อตีตา ฉตฺตึส เวทนา, อนาคตา ฉตฺตึส เวทนา, ปจฺจุปฺปนฺนา ฉตฺตึส เวทนา – อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อฎฺฐสตํ เวทนาฯ อยํ, ภิกฺขเว, อฎฺฐสตปริยาโย ธมฺมปริยาโย”ติฯ ทุติยํฯ

๓. อญฺญตรภิกฺขุสุตฺตํ

๒๗๑. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “กตมา นุ โข, ภนฺเต, เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตมา เวทนาสมุทยคามินี ปฎิปทา? กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฎิปทา? โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ”นฺติ?

“ติโสฺส อิมา, ภิกฺขุ, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขุ, เวทนาฯ ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโยฯ ตณฺหา เวทนาสมุทยคามินี ปฎิปทาฯ ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธฯ อยเมว อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค เวทนานิโรธคามินี ปฎิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ ยํ เวทนํ ปฎิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ เวทนาย อสฺสาโท; ยา เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ เวทนาย อาทีนโว; โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ เวทนาย นิสฺสรณ”นฺติฯ ตติยํฯ

๔. ปุพฺพสุตฺตํ

๒๗๒. “ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘กตมา นุ โข เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตมา เวทนาสมุทยคามินี ปฎิปทา, กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฎิปทา? โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’นฺติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘ติโสฺส อิมา เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ อิมา วุจฺจนฺติ เวทนาฯ ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโยฯ ตณฺหา เวทนาสมุทยคามินี ปฎิปทา…เป…. โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํฯ อิทํ เวทนาย นิสฺสรณ’’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ญาณสุตฺตํ

๒๗๓. ‘‘‘อิมา เวทนา’ติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิฯ ‘อยํ เวทนาสมุทโย’ติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ…เป.… อาโลโก อุทปาทิฯ ‘อยํ เวทนาสมุทยคามินี ปฏิปทา’ติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ…เป.… ‘อยํ เวทนานิโรโธ’ติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ …เป.… ‘อยํ เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ…เป.… ‘อยํ เวทนาย อสฺสาโท’ติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ…เป.… ‘อยํ เวทนาย อาทีนโว’ติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ…เป.… ‘อิทํ โข นิสฺสรณ’นฺติ เม, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาที’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สมฺพหุลภิกฺขุสุตฺตํ

๒๗๔. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา…เป.… เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘กตมา นุ โข, ภนฺเต, เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตมา เวทนาสมุทยคามินี ปฏิปทา? กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา? โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’’นฺติ? ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ อิมา วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, เวทนาฯ ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโยฯ ตณฺหา เวทนาสมุทยคามินี ปฏิปทาฯ ผสฺสนิโรธา…เป.… โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํฯ อิทํ เวทนาย นิสฺสรณ’’นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปฐมสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๒๗๕. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ น เม เต, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวํ จ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติฯ เต โข เม, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตาฯ เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ, ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๒๗๖. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ…เป.… ปชานนฺติ…เป.… สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ตติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๒๗๗. ‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา เวทนํ นปฺปชานนฺติ, เวทนาสมุทยํ นปฺปชานนฺติ, เวทนานิโรธํ นปฺปชานนฺติ, เวทนานิโรธคามินิํ ปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ…เป…. ปชานนฺติ…เป…. สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. สุทฺธิกสุตฺตํ

๒๗๘. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส เวทนา’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. นิรามิสสุตฺตํ

๒๗๙. ‘‘อตฺถิ , ภิกฺขเว, สามิสา ปีติ, อตฺถิ นิรามิสา ปีติ, อตฺถิ นิรามิสา นิรามิสตรา ปีติ; อตฺถิ สามิสํ สุขํ, อตฺถิ นิรามิสํ สุขํ, อตฺถิ นิรามิสา นิรามิสตรํ สุขํ; อตฺถิ สามิสา อุเปกฺขา, อตฺถิ นิรามิสา อุเปกฺขา, อตฺถิ นิรามิสา นิรามิสตรา อุเปกฺขา; อตฺถิ สามิโส วิโมโกฺข, อตฺถิ นิรามิโส วิโมโกฺข, อตฺถิ นิรามิสา นิรามิสตโร วิโมโกฺขฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, สามิสา ปีติ? ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา…เป…. กายวิเญฺญยฺยา โผฎฺฐพฺพา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ กามคุณาฯ ยา โข, ภิกฺขเว, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฎิจฺจ อุปฺปชฺชติ ปีติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สามิสา ปีติฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, นิรามิสา ปีติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิรามิสา ปีติฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตรา ปีติ? ยา โข, ภิกฺขเว, ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต, โทสา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต, โมหา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต อุปฺปชฺชติ ปีติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตรา ปีติฯ

‘‘กตมญฺจ , ภิกฺขเว, สามิสํ สุขํ? ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา…เป…. กายวิเญฺญยฺยา โผฎฺฐพฺพา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ กามคุณาฯ ยํ โข, ภิกฺขเว, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฎิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สามิสํ สุขํฯ

‘‘กตมญฺจ , ภิกฺขเว, นิรามิสํ สุขํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฎิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิรามิสํ สุขํฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตรํ สุขํ? ยํ โข, ภิกฺขเว, ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต, โทสา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต , โมหา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตรํ สุขํฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, สามิสา อุเปกฺขา? ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา…เป.… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ กามคุณาฯ ยา โข, ภิกฺขเว, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขา, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สามิสา อุเปกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, นิรามิสา อุเปกฺขา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา, ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิรามิสา อุเปกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตรา อุเปกฺขา? ยา โข, ภิกฺขเว, ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต, โทสา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต, โมหา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขา, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตรา อุเปกฺขาฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, สามิโส วิโมโกฺข? รูปปฺปฏิสํยุตฺโต วิโมโกฺข สามิโส วิโมโกฺขฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, นิรามิโส วิโมโกฺข? อรูปปฺปฏิสํยุตฺโต วิโมโกฺข นิรามิโส วิโมโกฺขฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตโร วิโมโกฺข? โย โข, ภิกฺขเว, ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต, โทสา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต, โมหา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปจฺจเวกฺขโต อุปฺปชฺชติ วิโมโกฺข, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิรามิสา นิรามิสตโร วิโมโกฺข’’ติฯ เอกาทสมํฯ

อฏฺฐสตปริยายวโคฺค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สีวกอฏฺฐสตํ ภิกฺขุ, ปุพฺเพ ญาณญฺจ ภิกฺขุนา;
สมณพฺราหฺมณา ตีณิ, สุทฺธิกญฺจ นิรามิสนฺติฯ

เวทนาสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๓. มาตุคามสํยุตฺตํ

๑. ปฐมเปยฺยาลวคฺโค

๑. มาตุคามสุตฺตํ

๒๘๐. ‘‘ปญฺจหิ , ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม เอกนฺตอมนาโป โหติ ปุริสสฺส។ กตเมหิ ปญฺจหิ? น จ รูปวา โหติ, น จ โภควา โหติ, น จ สีลวา โหติ, อลโส จ โหติ, ปชญฺจสฺส น ลภติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม เอกนฺตอมนาโป โหติ ปุริสสฺส។ ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม เอกนฺตมนาโป โหติ ปุริสสฺส។ กตเมหิ ปญฺจหิ? รูปวา จ โหติ, โภควา จ โหติ, สีลวา จ โหติ, ทกฺโข จ โหติ อนลโส, ปชญฺจสฺส ลภติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม เอกนฺตมนาโป โหติ ปุริสสฺสา’’ติ។ ปฐมํ។

๒. ปุริสสุตฺตํ

๒๘๑. ‘‘ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปุริโส เอกนฺตอมนาโป โหติ มาตุคามสฺส។ กตเมหิ ปญฺจหิ? น จ รูปวา โหติ, น จ โภควา โหติ, น จ สีลวา โหติ, อลโส จ โหติ, ปชญฺจสฺส น ลภติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปุริโส เอกนฺตอมนาโป โหติ มาตุคามสฺส។ ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปุริโส เอกนฺตมนาโป โหติ มาตุคามสฺส។ กตเมหิ ปญฺจหิ? รูปวา จ โหติ, โภควา จ โหติ, สีลวา จ โหติ, ทกฺโข จ โหติ อนลโส, ปชญฺจสฺส ลภติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปุริโส เอกนฺตมนาโป โหติ มาตุคามสฺสา’’ติ។ ทุติยํ។

๓. อาเวณิกทุกฺขสุตฺตํ

๒๘๒. ‘‘ปญฺจิมานิ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส อาเวณิกานิ ทุกฺขานิ, ยานิ มาตุคาโม ปจฺจนุโภติ, อญฺญเตฺรว ปุริเสหิ។ กตมานิ ปญฺจ? อิธ, ภิกฺขเว , มาตุคาโม ทหโรว สมาโน ปติกุลํ คจฺฉติ, ญาตเกหิ วินา โหติ។ อิทํ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส ปฐมํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ, ยํ มาตุคาโม ปจฺจนุโภติ, อญฺญเตฺรว ปุริเสหิ។ ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม อุตุนี โหติ។ อิทํ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส ทุติยํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ, ยํ มาตุคาโม ปจฺจนุโภติ, อญฺญเตฺรว ปุริเสหิ។ ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม คพฺภินี โหติ។ อิทํ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส ตติยํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ, ยํ มาตุคาโม ปจฺจนุโภติ, อญฺญเตฺรว ปุริเสหิ។ ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม วิชายติ។ อิทํ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส จตุตฺถํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ, ยํ มาตุคาโม ปจฺจนุโภติ, อญฺญเตฺรว ปุริเสหิ។ ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม ปุริสสฺส ปาริจริยํ อุเปติ។ อิทํ โข, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส ปญฺจมํ อาเวณิกํ ทุกฺขํ, ยํ มาตุคาโม ปจฺจนุโภติ, อญฺญเตฺรว ปุริเสหิ។ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ มาตุคามสฺส อาเวณิกานิ ทุกฺขานิ, ยานิ มาตุคาโม ปจฺจนุโภติ, อญฺญเตฺรว ปุริเสหี’’ติ។ ตติยํ។

๔. ตีหิธเมฺมหิสุตฺตํ

๒๘๓. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม เยภุเยฺยน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ។ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม ปุพฺพณฺหสมยํ มเจฺฉรมลปริยุฎฺฐิเตน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ។ มชฺฌนฺหิกสมยํ อิสฺสาปริยุฎฺฐิเตน

เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติฯ สายนฺหสมยํ กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม เยภุยฺเยน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี''ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. โกธนสุตฺตํ

๒๘๔. อถ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อิธาหํ, ภนฺเต, มาตุคามํ ปสฺสามิ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺตํฯ กตีหิ นุ โข, ภนฺเต, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี''ติ?

''ปญฺจหิ โข, อนุรุทฺธ, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสทฺโธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, โกธโน จ โหติ, ทุปฺปญฺโญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี''ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อุปนาหีสุตฺตํ

๒๘๕. ''ปญฺจหิ , อนุรุทฺธ, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสทฺโธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, อุปนาหี จ โหติ, ทุปฺปญฺโญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี''ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อิสฺสุกีสุตฺตํ

๒๘๖. ''ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสทฺโธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, อิสฺสุกี จ โหติ, ทุปฺปญฺโญ จ โหติ – อิเมหิ โข , อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี''ติฯ สตฺตมํฯ

๘. มจฺฉรีสุตฺตํ

๒๘๗. ''ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสทฺโธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, มจฺฉรี จ โหติ, ทุปฺปญฺโญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป.… อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี''ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อติจารีสุตฺตํ

๒๘๘. ‘‘ปญฺจหิ , อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสโทฺธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, อติจารี จ โหติ, ทุปฺปโญฺญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. อุปปชฺชตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุสฺสีลสุตฺตํ

๒๘๙. ‘‘ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสโทฺธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, ทุสฺสีโล จ โหติ, ทุปฺปโญฺญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. อปฺปสฺสุตสุตฺตํ

๒๙๐. ‘‘ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชติ ฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสโทฺธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, อปฺปสฺสุโต จ โหติ, ทุปฺปโญฺญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. กุสีตสุตฺตํ

๒๙๑. ‘‘ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสโทฺธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, กุสีโต จ โหติ, ทุปฺปโญฺญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. มุฎฺฐสฺสติสุตฺตํ

๒๙๒. ‘‘ปญฺจหิ , อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? อสฺสโทฺธ จ โหติ, อหิริโก จ โหติ, อโนตฺตปฺปี จ โหติ, มุฎฺฐสฺสติ จ โหติ, ทุปฺปโญฺญ จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติฯ เตรสมํฯ

๑๔. ปญฺจเวรสุตฺตํ

๒๙๓. ‘‘ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม…เป…. นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? ปาณาติปาตี จ โหติ, อทินฺนาทายี จ โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี จ โหติ, มุสาวาที จ โหติ, สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฎฺฐายี จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติฯ จุทฺทสมํฯ

ปฐมเปยฺยาลวโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

มาตุคาโม ปุริโส จ, อาเวณิกา ติธโมฺม จ [เทฺว มนาปามนาปาจ, อาเวณิกา ตีหิ อนุรุโทฺธ (สพฺพตฺถ)];
โกธโน อุปนาหี จ, อิสฺสุกี มจฺฉเรน จ;
อติจารี จ ทุสฺสีโล, อปฺปสฺสุโต จ กุสีโต;
มุฏฺฐสฺสติ ปญฺจเวรํ, กณฺหปเกฺข ปกาสิโตฯ

๒. ทุติยเปยฺยาลวโคฺค

๑. อโกฺกธนสุตฺตํ

๒๙๔. อถ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา…เป…. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธาหํ, ภเนฺต, มาตุคามํ ปสฺสามิ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตํฯ กตีหิ นุ โข, ภเนฺต, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตี’’ติ?

‘‘ปญฺจหิ โข, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? สโทฺธ จ โหติ, หิริมา จ โหติ, โอตฺตปฺปี จ โหติ, อโกฺกธโน จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. อนุปนาหีสุตฺตํ

๒๙๕. ‘‘ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? สโทฺธ จ โหติ, หิริมา จ โหติ, โอตฺตปฺปี จ โหติ, อนุปนาหี จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. อนิสฺสุกีสุตฺตํ

๒๙๖. ‘‘ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? สโทฺธ จ โหติ, หิริมา จ โหติ, โอตฺตปฺปี จ โหติ, อนิสฺสุกี จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อมจฺฉรีสุตฺตํ

๒๙๗. อมจฺฉรี จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ…เป….ฯ จตุตฺถํฯ

๕. อนติจารีสุตฺตํ

๒๙๘. อนติจารี จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ…เป….ฯ ปญฺจมํฯ

๖. สุสีลสุตฺตํ

๒๙๙. สีลวา จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ…เป.…ฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. พหุสฺสุตสุตฺตํ

๓๐๐. พหุสฺสุโต จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ…เป.…ฯ สตฺตมํฯ

๘. อารทฺธวีริยสุตฺตํ

๓๐๑. อารทฺธวีริโย จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ…เป.…ฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อุปฏฺฐิตสฺสติสุตฺตํ

๓๐๒. ‘‘อุปฏฺฐิตสฺสติ จ โหติ, ปญฺญวา จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตี’’ติฯ นวมํฯ

อิเม อฏฺฐ สุตฺตนฺตสเงฺขปาฯ

๑๐. ปญฺจสีลสุตฺตํ

๓๐๓. ‘‘ปญฺจหิ, อนุรุทฺธ, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต จ โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต จ โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต จ โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต จ โหติ, สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต จ โหติ – อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตี’’ติฯ ทสมํฯ

ทุติยเปยฺยาลวโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ทุติเย จ [อนุรุโทฺธ (สพฺพตฺถ)] อโกฺกธโน, อนุปนาหี อนิสฺสุกี;
อมจฺฉรี อนติจารี, สีลวา จ พหุสฺสุโต;
วีริยํ สติ สีลญฺจ, สุกฺกปเกฺข ปกาสิโตฯ

๓. พลวโคฺค

๑. วิสารทสุตฺตํ

๓๐๔. ‘‘ปญฺจิมานิ , ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส พลานิฯ กตมานิ ปญฺจ? รูปพลํ, โภคพลํ, ญาติพลํ, ปุตฺตพลํ, สีลพลํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ มาตุคามสฺส พลานิฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ พเลหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม วิสารโท อคารํ อชฺฌาวสตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ปสยฺหสุตฺตํ

๓๐๕. ‘‘ปญฺจิมานิ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส พลานิฯ กตมานิ ปญฺจ? รูปพลํ, โภคพลํ, ญาติพลํ, ปุตฺตพลํ, สีลพลํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ มาตุคามสฺส พลานิฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว,

ปญฺจหิ พเลหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม สามิกํ ปสยฺห อคารํ อชฺฌาวสตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. อภิภุยฺยสุตฺตํ

๓๐๖. ‘‘ปญฺจิมานิ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส พลานิฯ กตมานิ ปญฺจ? รูปพลํ, โภคพลํ, ญาติพลํ, ปุตฺตพลํ, สีลพลํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ มาตุคามสฺส พลานิฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ พเลหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม สามิกํ อภิภุยฺย วตฺตตี’’ติฯ ตติยํฯ

๔. เอกสุตฺตํ

๓๐๗. ‘‘เอเกน จ โข, ภิกฺขเว, พเลน สมนฺนาคโต ปุริโส มาตุคามํ อภิภุยฺย วตฺตติฯ กตเมน เอเกน พเลน? อิสฺสริยพเลน อภิภูตํ มาตุคามํ เนว รูปพลํ ตายติ, น โภคพลํ ตายติ, น ญาติพลํ ตายติ, น ปุตฺตพลํ ตายติ, น สีลพลํ ตายตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. องฺคสุตฺตํ

๓๐๘. ‘‘ปญฺจิมานิ , ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส พลานิฯ กตมานิ ปญฺจ? รูปพลํ, โภคพลํ, ญาติพลํ, ปุตฺตพลํ, สีลพลํฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, น จ โภคพเลน – เอวํ โส เตนงฺเคน อปริปูโร โหติฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, มาตุคาโม รูปพเลน จ สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ – เอวํ โส เตนงฺเคน ปริปูโร โหติฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, น จ ญาติพเลน – เอวํ โส เตนงฺเคน อปริปูโร โหติฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, มาตุคาโม รูปพเลน จ สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, ญาติพเลน จ – เอวํ โส เตนงฺเคน ปริปูโร โหติฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, ญาติพเลน จ, น จ ปุตฺตพเลน – เอวํ โส เตนงฺเคน อปริปูโร โหติฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, มาตุคาโม รูปพเลน จ สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, ญาติพเลน จ, ปุตฺตพเลน จ – เอวํ โส เตนงฺเคน ปริปูโร โหติฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, ญาติพเลน จ, ปุตฺตพเลน จ, น จ สีลพเลน – เอวํ โส เตนงฺเคน อปริปูโร โหติฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, มาตุคาโม รูปพเลน จ สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, ญาติพเลน จ, ปุตฺตพเลน จ, สีลพเลน จ – เอวํ โส เตนงฺเคน ปริปูโร โหติฯ อิมานิ โข , ภิกฺขเว, ปญฺจ มาตุคามสฺส พลานี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. นาเสนฺติสุตฺตํ

๓๐๙. ‘‘ปญฺจิมานิ, ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส พลานิฯ กตมานิ ปญฺจ? รูปพลํ, โภคพลํ, ญาติพลํ, ปุตฺตพลํ, สีลพลํฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, น จ สีลพเลน, นาเสนฺเตว นํ, กุเล น วาเสนฺติฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, น จ สีลพเลน, นาเสนฺเตว นํ, กุเล น วาเสนฺติฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, ญาติพเลน จ, น จ สีลพเลน, นาเสนฺเตว นํ, กุเล น วาเสนฺติฯ รูปพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, โภคพเลน จ, ญาติพเลน จ , ปุตฺตพเลน จ, น จ สีลพเลน, นาเสนฺเตว นํ, กุเล น วาเสนฺติฯ สีลพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, น จ รูปพเลน, วาเสนฺเตว นํ, กุเล น นาเสนฺติฯ สีลพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, น จ โภคพเลน, วาเสนฺเตว นํ, กุเล น นาเสนฺติฯ สีลพเลน จ, ภิกฺขเว, มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, น จ ญาติพเลน, วาเสนฺเตว นํ, กุเล น นาเสนฺติฯ สีลพเลน จ, ภิกฺขเว,

มาตุคาโม สมนฺนาคโต โหติ, น จ ปุตฺตพเลน, วาเสเนฺตว นํ, กุเล น นาเสนฺติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ มาตุคามสฺส พลานี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. เหตุสุตฺตํ

๓๑๐. ‘‘ปญฺจิมานิ , ภิกฺขเว, มาตุคามสฺส พลานิฯ กตมานิ ปญฺจ? รูปพลํ, โภคพลํ, ญาติพลํ, ปุตฺตพลํ, สีลพลํฯ น, ภิกฺขเว, มาตุคาโม รูปพลเหตุ วา โภคพลเหตุ วา ญาติพล เหตุ วา ปุตฺตพลเหตุ วา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ สีลพลเหตุ โข, ภิกฺขเว, มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ มาตุคามสฺส พลานี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ฐานสุตฺตํ

๓๑๑. ‘‘ปญฺจิมานิ , ภิกฺขเว, ฐานานิ ทุลฺลภานิ อกตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ กตมานิ ปญฺจ? ปติรูเป กุเล ชาเยยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ปฐมํ ฐานํ ทุลฺลภํ อกตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติรูเป กุเล ชายิตฺวา ปติรูปํ กุลํ คเจฺฉยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ทุติยํ ฐานํ ทุลฺลภํ อกตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติรูเป กุเล ชายิตฺวา, ปติรูปํ กุลํ คนฺตฺวา, อสปตฺติ อคารํ อชฺฌาวเสยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ตติยํ ฐานํ ทุลฺลภํ อกตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติรูเป กุเล ชายิตฺวา, ปติรูปํ กุลํ คนฺตฺวา, อสปตฺติ อคารํ อชฺฌาวสนฺตี ปุตฺตวตี อสฺสนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, จตุตฺถํ ฐานํ ทุลฺลภํ อก ตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติรูเป กุเล ชายิตฺวา, ปติรูปํ กุลํ คนฺตฺวา, อสปตฺติ อคารํ อชฺฌาวสนฺ ตี ปุตฺตวตี สมานา สามิกํ อภิภุยฺย วเตฺตยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ปญฺจมํ ฐานํ ทุลฺลภํ อกต ปุญฺเญน มาตุคาเมน ฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ ฐานานิ ทุลฺลภานิ อกตปุญฺเญน มาตุคาเม นาติฯ

‘‘ปญฺจิมานิ, ภิกฺขเว, ฐานานิ สุลภานิ กตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ กตมานิ ปญฺจ? ปติรูเป กุเล ชาเยยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ปฐมํ ฐานํ สุลภํ กตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติรูเป กุเล ชายิตฺ วา ปติรูปํ กุลํ คเจฺฉยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ทุติยํ ฐานํ สุลภํ กตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติรูเป กุเล ชายิตฺวา ปติรูปํ กุลํ คนฺตฺวา อสปตฺติ อคารํ อชฺฌาวเสยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ตติยํ ฐานํ สุลภํ กตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติรูเป กุเล ชายิตฺวา ปติรูปํ กุลํ คนฺตฺวา อสปตฺติ อคารํ อชฺฌาวสนฺตี ปุตฺตวตี อสฺสนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, จตุตฺถํ ฐานํ สุลภํ กตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ ปติ รูเป กุเล ชายิตฺวา ปติรูปํ กุลํ คนฺตฺวา อสปตฺติ อคารํ อชฺฌาวสนฺตี ปุตฺตวตี สมานา สามิกํ อภิ ภุยฺย วเตฺตยฺยนฺติ – อิทํ, ภิกฺขเว, ปญฺจมํ ฐานํ สุลภํ กตปุญฺเญน มาตุคาเมนฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ ฐานานิ สุลภานิ กตปุญฺเญน มาตุคาเมนา’’ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ปญฺจสีลวิสารทสุตฺตํ

๓๑๒. ‘‘ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม วิสารโท อคารํ อชฺฌาวสติฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? ปาณาติปาตา ปฎิวิรโต จ โหติ, อทินฺนาทานา ปฎิวิรโต จ โหติ, กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฎิวิรโต จ โหติ, มุสาวาทา ปฎิวิรโต จ โหติ , สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฎฺฐานา ปฎิ วิรโต จ โหติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม วิสารโท อคารํ อชฺฌาวสตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. วฑฺฒีสุตฺตํ

๓๑๓. ‘‘ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, วฑฺฒีหิ วฑฺฒมานา อริยสาวิกา อริยาย วฑฺฒิยา วฑฺฒติ สาราทายินี จ โหติ วราทายินี จ กายสฺสฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? สทฺธาย วฑฺฒติ, สีเลน วฑฺฒติ, สุเตน วฑฺฒติ, จาเคน วฑฺฒติ, ปญฺญาย วฑฺฒติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ วฑฺฒีหิ วฑฺฒมานา อริยสาวิกา อริยาย วฑฺฒิยา วฑฺฒติ, สาราทายินี จ โหติ, วราทายินี จ กายสฺสา’’ติฯ

‘‘สทฺธาย สีเลน จ ยาธ วฑฺฒติ,
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ;
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา,
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน’’ติฯ ทสมํ;

พลวคฺโค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

วิสารทา ปสยฺห อภิภุยฺย, เอกํ อเงฺคน ปญฺจมํ;
นาเสนฺติ เหตุ ฐานญฺจ, วิสารโท วฑฺฒินา ทสาติฯ

มาตุคามสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๔. ชมฺพุขาทกสํยุตฺตํ

๑. นิพฺพานปญฺหาสุตฺตํ

๓๑๔. เอกํ สมยํ อายสฺมา สาริปุตฺโต มคเธสุ วิหรติ นาลกคามเกฯ อถ โข ชมฺพุขาทโก ปริพฺพาชโก เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ชมฺพุขาทโก ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

‘‘‘นิพฺพานํ, นิพฺพาน’นฺติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข, อาวุโส, นิพฺพาน’’นฺติ? ‘‘โย โข, อาวุโส, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ นิพฺพาน’’นฺติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. อรหตฺตปญฺหาสุตฺตํ

๓๑๕. ‘‘‘อรหตฺตํ, อรหตฺต’นฺติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข, อาวุโส , อรหตฺต’’นฺติ? ‘‘โย โข, อาวุโส, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ อรหตฺต’’นฺติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส อรหตฺตสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส อรหตฺตสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา เอตสฺส อรหตฺตสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค เอตสฺส อรหตฺตสฺส สจฺฉิกิริยาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข อาวุโส, มโคฺค, อยํ ปฏิปทา เอตสฺส อรหตฺตสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา เอตสฺส อรหตฺตสฺส สจฺฉิกิริยายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ธมฺมวาทีปญฺหาสุตฺตํ

๓๑๖. ‘‘เก นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, โลเก ธมฺมวาทิโน, เก โลเก สุปฺปฏิปนฺนา, เก โลเก สุคตา’’ติ? ‘‘เย โข, อาวุโส, ราคปฺปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โทสปฺปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โมหปฺปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, เต โลเก ธมฺมวาทิโนฯ เย โข, อาวุโส, ราคสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โทสสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โมหสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, เต โลเก สุปฺปฏิปนฺนาฯ เยสํ โข, อาวุโส, ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, โทโส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, โมโห ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เต โลเก สุคตา’’ติฯ

“อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา’’ติ? “อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา’’ติฯ “กตโม, ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา’’ติ? “อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา’’ติฯ “ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. กิมตฺถิยสุตฺตํ

๓๑๗. “กิมตฺถิยํ , อาวุโส สาริปุตฺต, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ? “ทุกฺขสฺส โข, อาวุโส, ปริญฺญตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติฯ “อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายา’’ติ? “อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายา’’ติ? “กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายา’’ติ?

“อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค, เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายา’’ติฯ “ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. อสฺสาสปฺปตฺตสุตฺตํ

๓๑๘. “‘อสฺสาสปฺปโตฺต, อสฺสาสปฺปโตฺต’ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, อสฺสาสปฺปโตฺต โหตี’’ติ? “ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, อสฺสาสปฺปโตฺต โหตี’’ติฯ “อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส อสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? “อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส อสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ “กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอตสฺส อสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? “อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค เอตสฺส อสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส , มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอตสฺส อสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ “ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตสฺส อสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ปรมสฺสาสปฺปตฺตสุตฺตํ

๓๑๙. “‘ปรมสฺสาสปฺปโตฺต, ปรมสฺสาสปฺปโตฺต’ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ปรมสฺสาสปฺปโตฺต โหตี’’ติ? “ยโต โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทาวิมุโตฺต โหติ, เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ปรมสฺสาสปฺปโตฺต โหตี’’ติฯ “อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส ปรมสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? “อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิป

ทา, เอตสฺส ปรมสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปน, อาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอตสฺส ปรมสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค เอตสฺส ปรมสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอตสฺส ปรมสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตสฺส ปรมสฺสาสสฺส สจฺฉิกิริยายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. เวทนาปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๐. ‘‘‘เวทนา, เวทนา’ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมา นุ โข, อาวุโส, เวทนา’’ติ? ‘‘ติโสฺส อิมาวุโส, เวทนาฯ กตมา ติโสฺส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, อาวุโส, ติโสฺส เวทนา’’ติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอตาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เอตาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอตาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตาสํ ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อาสวปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๑. ‘‘‘อาสโว , อาสโว’ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตโม นุ โข, อาวุโส, อาสโว’’ติ? ‘‘ตโย เม, อาวุโส, อาสวา ฯ กามาสโว, ภวาสโว, อวิชฺชาสโว – อิเม โข, อาวุโส, ตโย อาสวา’’ติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอเตสํ อาสวานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอเตสํ อาสวานํ ปหานายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา เอเตสํ อาสวานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค เอเตสํ อาสวานํ ปหานาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอเตสํ อาสวานํ ปหานายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอเตสํ อาสวานํ ปหานายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อวิชฺชาปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๒. ‘‘‘อวิชฺชา, อวิชฺชา’ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมา นุ โข, อาวุโส, อวิชฺชา’’ติ? ‘‘ยํ โข, อาวุโส, ทุเกฺข อญฺญาณํ, ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณํ – อยํ วุจฺจตาวุโส, อวิชฺชา’’ติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอติสฺสา อวิชฺชาย ปหานายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอติสฺสา อวิชฺชาย ปหานายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอติสฺสา อวิชฺชาย ปหานายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เอติสฺสา อวิชฺชาย ปหานาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอติสฺสา อวิชฺชาย

ปหานายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอติสฺสา อวิชฺชาย ปหานายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ตณฺหาปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๓. ‘‘‘ตณฺหา, ตณฺหา’ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมา นุ โข, อาวุโส, ตณฺหา’’ติ? ‘‘ติโสฺส อิมา, อาวุโส, ตณฺหาฯ กามตณฺหา, ภวตณฺหา, วิภวตณฺหา – อิมา โข, อาวุโส, ติ โสฺส ตณฺหา’’ติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตาสํ ตณฺหานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตาสํ ตณฺหานํ ปหานายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอตาสํ ตณฺหานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เอตาสํ ตณฺหานํ ปหานาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอตาสํ ตณฺหานํ ปหานายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา , เอตาสํ ตณฺหานํ ปหานายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. โอฆปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๔. ‘‘‘โอโฆ, โอโฆ’ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตโม นุ โข, อาวุโส, โอโฆ’’ติ? ‘‘จตฺตาโรเม, อาวุโส, โอฆาฯ กาโมโฆ, ภโวโฆ, ทิโฏฺฐโฆ, อวิโชฺชโฆ – อิเม โข, อาวุโส, จตฺตาโร โอฆา’’ติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอเตสํ โอฆานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอเตสํ โอฆานํ ปหานายา’’ติฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอเตสํ โอฆานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เอเตสํ โอฆานํ ปหานาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอเตสํ โอฆานํ ปหานายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก , อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอเตสํ โอฆานํ ปหานายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. อุปาทานปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๕. ‘‘‘อุปาทานํ, อุปาทาน’นฺติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข, อาวุโส, อุปาทาน’’นฺติ? ‘‘จตฺตาริมานิ, อาวุโส, อุปาทานานิฯ กามุปาทานํ, ทิฏฺฐุปาทานํ สีลพฺพตุปาทานํ, อตฺตวาทุปาทานํ – อิมานิ โข, อาวุโส, จตฺตาริ อุปาทานานี’’ติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอเตสํ อุปาทานานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอเตสํ อุปาทานานํ ปหานายา’’ติ ฯ ‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา, เอเตสํ อุปาทานานํ ปหานายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เอเตสํ อุปาทานานํ ปหานาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอเตสํ อุปาทานานํ ปหานายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอเตสํ อุปาทานานํ ปหานายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. ภวปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๖. '''ภโว, ภโว'ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตโม นุ โข, อาวุโส, ภโว''ติ? ''ตโย เม, อาวุโส, ภวาฯ กามภโว, รูปภโว, อรูปภโว – อิเม โข, อาวุโส, ตโย ภวา''ติฯ ''อตฺถิ ปนาวุโส, มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา, เอเตสํ ภวานํ ปริญฺญายา''ติ? ''อตฺถิ โข, อาวุโส, มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา, เอเตสํ ภวานํ ปริญฺญายา''ติฯ ''กตโม, ปนาวุโส, มคฺโค กตมา ปฏิปทา, เอเตสํ ภวานํ ปริญฺญายา''ติ? ''อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค, เอเตสํ ภวานํ ปริญฺญาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มคฺโค อยํ ปฏิปทา, เอเตสํ ภวานํ ปริญฺญายา''ติฯ ''ภทฺทโก, อาวุโส, มคฺโค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอเตสํ ภวานํ ปริญฺญายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา''ติฯ เตรสมํฯ

๑๔. ทุกฺขปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๗. '''ทุกฺขํ , ทุกฺข'นฺติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข, อาวุโส, ทุกฺข''นฺติ? ''ติโสฺส อิมา, อาวุโส, ทุกฺขตาฯ ทุกฺขทุกฺขตา, สงฺขารทุกฺขตา , วิปริณามทุกฺขตา – อิมา โข, อาวุโส, ติโสฺส ทุกฺขตา''ติฯ ''อตฺถิ ปนาวุโส มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตาสํ ทุกฺขตานํ ปริญฺญายา''ติ? ''อตฺถิ โข, อาวุโส, มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตาสํ ทุกฺขตานํ ปริญฺญายา''ติฯ ''กตโม ปนาวุโส, มคฺโค กตมา ปฏิปทา, เอตาสํ ทุกฺขตานํ ปริญฺญายา''ติ? ''อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค, เอตาสํ ทุกฺขตานํ ปริญฺญาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มคฺโค อยํ ปฏิปทา, เอตาสํ ทุกฺขตานํ ปริญฺญายา''ติฯ ''ภทฺทโก, อาวุโส, มคฺโค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตาสํ ทุกฺขตานํ ปริญฺญายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา''ติฯ จุทฺทสมํฯ

๑๕. สกฺกายปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๘. '''สกฺกาโย , สกฺกาโย'ติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตโม นุ โข, อาวุโส, สกฺกาโย''ติ? ''ปญฺจิเม, อาวุโส, อุปาทานกฺขนฺธา สกฺกาโย วุตฺโต ภควตา, เสยฺยถิทํ – รูปุปาทานกฺขนฺโธ, เวทนุปาทานกฺขนฺโธ, สญฺญุปาทานกฺขนฺโธ, สงฺขารุปาทานกฺขนฺโธ, วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺโธ ฯ อิเม โข, อาวุโส, ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา สกฺกาโย วุตฺโต ภควตา''ติฯ ''อตฺถิ ปนาวุโส, มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส สกฺกายสฺส ปริญฺญายา''ติ? ''อตฺถิ โข, อาวุโส, มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส สกฺกายสฺส ปริญฺญายา''ติฯ ''กตโม ปนาวุโส, มคฺโค กตมา ปฏิปทา, เอตสฺส สกฺกายสฺส ปริญฺญายา''ติ? ''อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค, เอตสฺส สกฺกายสฺส ปริญฺญาย , เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มคฺโค อยํ ปฏิปทา, เอตสฺส สกฺกายสฺส ปริญฺญายา''ติฯ ''ภทฺทโก, อาวุโส, มคฺโค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตสฺส สกฺกายสฺส ปริญฺญายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา''ติฯ ปนฺนรสมํฯ

๑๖. ทุกฺกรปญฺหาสุตฺตํ

๓๒๙. ''กึ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ทุกฺกร''นฺติ? ''ปพฺพชฺชา โข, อาวุโส, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ทุกฺกรา''ติฯ ''ปพฺพชิเตน ปนาวุโส, กึ ทุกฺกร''นฺติ? ''ปพฺพชิเตน โข, อาวุโส, อภิรติ ทุกฺกรา''ติฯ ''อภิรเตน ปนาวุโส, กึ ทุกฺกร''นฺติ? ''อภิรเตน โข, อาวุโส,

ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปตฺติ ทุกฺกรา’’ติฯ ‘‘กีวจิรํ ปนาวุโส, ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขุ อรหํ อสฺสา’’ติ? ‘‘นจิรํ, อาวุโส’’ติฯ โสฬสมํฯ

ชมฺพุขาทกสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

นิพฺพานํ อรหตฺตญฺจ, ธมฺมวาที กิมตฺถิยํ;
อสฺสาโส ปรมสฺสาโส, เวทนา อาสวาวิชฺชา;
ตณฺหา โอฆา อุปาทานํ, ภโว ทุกฺขญฺจ สกฺกาโยฯ
อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ทุกฺกรนฺติฯ

๕. สามณฺฑกสํยุตฺตํ

๑. สามณฺฑกสุตฺตํ

๓๓๐. เอกํ สมยํ อายสฺมา สาริปุตฺโต วชฺชีสุ วิหรติ อุกฺกเจลายํ คงฺคาย นทิยา ตีเรฯ อถ โข สามณฺฑโก [สามณฺฑกานิ (สี.)] ปริพฺพาชโก เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สามณฺฑโก ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

‘‘‘นิพฺพานํ, นิพฺพาน’นฺติ, อาวุโส สาริปุตฺต, วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข, อาวุโส, นิพฺพาน’’นฺติ? ‘‘โย โข, อาวุโส, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ นิพฺพาน’’นฺติฯ ‘‘อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา, เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ

‘‘กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อยเมว โข, อาวุโส, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค, เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา, เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ ‘‘ภทฺทโก, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา, เอตสฺส นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายฯ อลญฺจ ปนาวุโส สาริปุตฺต, อปฺปมาทายา’’ติฯ ปฐมํฯ

(ยถา ชมฺพุขาทกสํยุตฺตํ, ตถา วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

๒. ทุกฺกรสุตฺตํ

๓๓๑. ‘‘กึ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ทุกฺกร’’นฺติ ? ‘‘ปพฺพชฺชา โข, อาวุโส, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ทุกฺกรา’’ติฯ ‘‘ปพฺพชิเตน ปนาวุโส, กึ ทุกฺกร’’นฺติ? ‘‘ปพฺพชิเตน โข, อาวุโส, อภิรติ ทุกฺกรา’’ติฯ ‘‘อภิรเตน ปนาวุโส, กึ ทุกฺกร’’นฺติ? ‘‘อภิรเตน โข, อาวุโส, ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปตฺติ ทุกฺกรา’’ติฯ ‘‘กีวจิรํ ปนาวุโส, ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปโนฺน ภิกฺขุ อรหํ อสฺสา’’ติ? ‘‘นจิรํ, อาวุโส’’ติฯ โสฬสมํฯ

(ปุริมกสทิสํ อุทฺทานํฯ)

สามณฺฑกสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๖. โมคฺคลฺลานสํยุตฺตํ

๑. ปฐมฌานปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๒. เอกํ สมยํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘อาวุโส, ภิกฺขเว’’ติฯ ‘‘อาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจสฺโสสุํฯ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

‘‘อิธ มยฺหํ, อาวุโส, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘ปฐมํ ฌานํ, ปฐมํ ฌาน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข ปฐมํ ฌานนฺติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ ปฐมํ ฌาน’นฺติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต กามสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, ปฐมํ ฌานํ ปมาโท, ปฐเม ฌาเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, ปฐเม ฌาเน จิตฺตํ เอโกทึ กโรหิ [เอโกทิกโรหิ (ปี.)], ปฐเม ฌาเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารานุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปโตฺต’ติ, มมํ ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารานุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปโตฺต’’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยฌานปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๓. ‘‘‘ทุติยํ ฌานํ, ทุติยํ ฌาน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข ทุติยํ ฌานนฺติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ ทุติยํ ฌาน’นฺติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต วิตกฺกสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, ทุติยํ ฌานํ ปมาโท, ทุติเย ฌาเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, ทุติเย ฌาเน จิตฺตํ เอโกทึ กโรหิ, ทุติเย ฌาเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารานุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปโตฺต’ติ, มมํ ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารานุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปโตฺต’’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยฌานปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๔. ‘‘‘ตติยํ ฌานํ, ตติยํ ฌาน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข ตติยํ ฌานนฺติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – อิธ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ ตติยํ ฌานนฺติฯ โสหํ, อาวุโส, ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรามิ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทมิฯ ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต ปีติสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, ตติยํ ฌานํ ปมาโท, ตติเย ฌาเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, ตติเย ฌาเน จิตฺตํ เอโกทิํ กโรหิ, ตติเย ฌาเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โสหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรามิ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทมิ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ ยญฺหิ ตํ อาวุโส สมฺมา วทมาโน วเทยฺย…เป.… มหาภิญฺญตํ ปโตฺต’’ติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถฌานปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๕. ‘‘‘จตุตฺถํ ฌานํ , จตุตฺถํ ฌาน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข จตุตฺถํ ฌานนฺติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ จตุตฺถํ ฌาน’นฺติฯ โสหํ, อาวุโส, สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต สุขสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, จตุตฺถํ ฌานํ ปมาโท, จตุเตฺถ ฌาเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, จตุเตฺถ ฌาเน จิตฺตํ เอโกทิํ กโรหิ, จตุเตฺถ ฌาเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โสหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย…เป.… มหาภิญฺญตํ ปโตฺต’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. อากาสานญฺจายตนปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๖. ‘‘‘อากาสานญฺจายตนํ, อากาสานญฺจายตน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข อากาสานญฺจายตนนฺติ ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อนโนฺต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ อากาสานญฺจายตน’นฺติฯ โสหํ, อาวุโส, สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อนโนฺต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต รูปสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, อากาสานญฺจายตนํ ปมาโท, อากาสานญฺจายตเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, อากาสานญฺจายตเน จิตฺตํ เอโกทึ กโรหิ, อากาสานญฺจายตเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย…เป.… มหาภิญฺญตํ ปตฺโต’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. วิญฺญาณญฺจายตนปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๗. ‘‘‘วิญฺญาณญฺจายตนํ, วิญฺญาณญฺจายตน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข วิญฺญาณญฺจายตนนฺติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ วิญฺญาณญฺจายตน’นฺติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ ฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต อากาสานญฺจายตนสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, วิญฺญาณญฺจายตนํ ปมาโท, วิญฺญาณญฺจายตเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, วิญฺญาณญฺจายตเน จิตฺตํ เอโกทึ กโรหิ, วิญฺญาณญฺจายตเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย…เป.… มหาภิญฺญตํ ปตฺโต’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อากิญฺจญฺญายตนปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๘. ‘‘‘อากิญฺจญฺญายตนํ, อากิญฺจญฺญายตน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข อากิญฺจญฺญายตนนฺติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ อากิญฺจญฺญายตน’นฺติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต วิญฺญาณญฺจายตนสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

‘‘อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, อากิญฺจญฺญายตนํ ปมาโท, อากิญฺจญฺญายตเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, อากิญฺจญฺญายตเน จิตฺตํ เอโกทึ กโรหิ, อากิญฺจญฺญายตเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย…เป.… มหาภิญฺญตํ ปตฺโต’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. เนวสญฺญานาสญฺญายตนปญฺหาสุตฺตํ

๓๓๙. ‘‘‘เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ, เนวสญฺญานาสญฺญายตน’นฺติ วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข เนวสญฺญานาสญฺญายตนนฺติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ สพฺพโส อา

กิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ เนวสญฺญานาสญฺญายตน’นฺติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต อากิญฺจญฺญายตนสหคตา สญฺญามนสิการา สมุทาจรนฺติฯ

“อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปมาโท, เนวสญฺญานาสญฺญายตเน จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, เนวสญฺญานาสญฺญายตเน จิตฺตํ เอโกทิํ กโรหิ, เนวสญฺญานาสญฺญายตเน จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย… เป.… มหาภิญฺญตํ ปตฺโต”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อนิมิตฺตปญฺหาสุตฺตํ

๓๔๐. “‘อนิมิตฺโต เจโตสมาธิ, อนิมิตฺโต เจโตสมาธี’ติ วุจฺจติฯ กตโม นุ โข อนิมิตฺโต เจโตสมาธีติ? ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, เอตทโหสิ – ‘อิธ ภิกฺขุ สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธิํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ อนิมิตฺโต เจโตสมาธี’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธิํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อาวุโส, อิมินา วิหาเรน วิหรโต นิมิตฺตานุสาริ วิญฺญาณํ โหติฯ

“อถ โข มํ, อาวุโส, ภควา อิทฺธิยา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘โมคฺคลฺลาน, โมคฺคลฺลาน! มา, พฺราหฺมณ, อนิมิตฺตํ เจโตสมาธิํ ปมาโท, อนิมิตฺเต เจโตสมาธิสฺมิํ จิตฺตํ สณฺฐเปหิ, อนิมิตฺเต เจโตสมาธิสฺมิํ จิตฺตํ เอโกทิํ กโรหิ, อนิมิตฺเต เจโตสมาธิสฺมิํ จิตฺตํ สมาทหา’ติฯ โส ขฺวาหํ, อาวุโส, อปเรน สมเยน สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธิํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ ยญฺหิ ตํ, อาวุโส, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารานุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปตฺโต’ติ, มมํ ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘สตฺถารานุคฺคหิโต สาวโก มหาภิญฺญตํ ปตฺโต’”ติฯ นวมํฯ

๑๐. สกฺกสุตฺตํ

๓๔๑. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิญฺเชยฺย; เอวเมว – เชตวเน อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวติํเสสุ ปาตุรโหสิ ฯ อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท ปญฺจหิ เทวตาสเตหิ สทฺธิํ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

“สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุทฺธสรณคมนํ [พุทฺธํ สรณคมนํ (สี.)] โหติฯ พุทฺธสรณคมนเหตุ [พุทฺธํ สรณคมนเหตุ (สี.)] โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ สาธุ โข, เทวานมินฺท, ธมฺมสรณคมนํ โหติฯ ธมฺมสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ สาธุ โข, เทวานมินฺท, สงฺฆสรณคมนํ โหติฯ สงฺฆสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี”ติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุทฺธสรณคมนํ โหติฯ พุทฺธสรณคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติฯ สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธมฺมสรณคมนํ โหติฯ ธมฺมสรณคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติฯ สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สงฺฆ…เป.… สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺตี’’ติฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท ฉหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.… อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท สตฺตหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.… อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อฎฺฐหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.… อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อสีติยา เทวตาสหเสฺสหิ สทฺธึ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุทฺธสรณคมนํ โหติฯ พุทฺธสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติฯ สาธุ โข, เทวานมินฺท, ธมฺมสรณคมนํ โหติฯ ธมฺมสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติฯ สาธุ โข, เทวานมินฺท, สงฺฆสรณคมนํ โหติฯ สงฺฆสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺตี’’ติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุทฺธสรณคมนํ โหติฯ พุทฺธสรณคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติฯ สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธมฺมสรณคมนํ โหติ…เป.… สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สงฺฆสรณคมนํ โหติฯ สงฺฆสรณคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺตี’’ติฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท ปญฺจหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติ ฯ ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, อุชุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ , ญายปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, สามีจิปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฎฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสโงฺฆ อาหุเนโยฺย ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญ

เกฺขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธก เจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขณฺเฑหิ อจฺฉิทฺเทหิ อสพเลหิ อกมฺมาเสหิ ภุชิสฺเสหิ วิญฺญุปฺปสตฺเถหิ อปรามฏฺเฐหิ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี’’ติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส…เป.… สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม…เป.… ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, อริยกนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขณฺฑหิ…เป.… สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธก เจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี’’ติฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท ฉหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.…ฯ อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท สตฺตหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.…ฯ อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อฏฺฐหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.…ฯ อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อสีติยา เทวตาสหเสฺสหิ สทฺธึ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา…เป.… สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม…เป.… ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน

สมนุนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ ฯ

“สาธุ โข, เทวานมินฺท, อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขณฺฑหิ…เป…. สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี”ติฯ

“สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา…เป…. สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

“สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม…เป…. ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’ติฯ ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

“สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

“สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขณฺฑหิ…เป…. สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี”ติฯ

อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท ปญฺจหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ …เป…. เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

“สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุทฺธสรณคมนํ โหติฯ พุทฺธสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหิฯ

“สาธุ โข, เทวานมินฺท, ธมฺมสรณคมนํ โหติฯ ธมฺมสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหิฯ

“สาธุ โข, เทวานมินฺท, สงฺฆสรณคมนํ โหติฯ สงฺฆสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว

ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหี''ติฯ

''สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุทฺธสรณคมนํ โหติฯ พุทฺธสรณคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป.… ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหิฯ

''สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธมฺมสรณคมนํ โหติ…เป.…ฯ

''สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สงฺฆสรณคมนํ โหติฯ สงฺฆสรณคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหี''ติฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท ฉหิ เทวตาสเตหิ สทฺธิํ…เป.… อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท สตฺตหิ เทวตาสเตหิ สทฺธิํ…เป.… อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อฎฺฐหิ เทวตาสเตหิ สทฺธิํ…เป.… อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อสีติยา เทวตาสหเสฺสหิ สทฺธิํ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

''สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุทฺธสรณคมนํ โหติฯ พุทฺธสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป.… ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหิฯ

''สาธุ โข, เทวานมินฺท, ธมฺมสรณคมนํ โหติ…เป.…ฯ

''สาธุ โข, เทวานมินฺท, สงฺฆสรณคมนํ โหติฯ สงฺฆสรณคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ , ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหี''ติฯ

''สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุทฺธสรณคมนํ โหติ…เป.… สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธมฺมสรณคมนํ โหติ…เป.… สาธุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน, สงฺฆสรณคมนํ โหติฯ สงฺฆสรณคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหี''ติฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท ปญฺจหิ เทวตาสเตหิ สทฺธิํ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา…เป…. สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป…. ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท , ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม…เป…. ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ…เป….ฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ…เป…. โลกสฺสา’ติฯ สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ…เป….ฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขเณฺฑหิ…เป…. สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป…. ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหี’’ติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา…เป…. สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป…. ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม…เป…. ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป…. ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ…เป…. โลกสฺสา’ติฯ สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน , เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ…เป….ฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขเณฺฑหิ…เป…. สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป…. ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหี’’ติฯ

อถ โข สกฺโก เทวานมิโนฺท ฉหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.… อถ โข สกฺโก เทวานมิโนฺท สตฺตหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.… อถ โข สกฺโก เทวานมิโนฺท อฎฺฐหิ เทวตาสเตหิ สทฺธึ…เป.… อถ โข สกฺโก เทวานมิโนฺท อสีติยา เทวตาสหเสฺสหิ สทฺธึ เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป.… ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, อุชุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, ญายปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, สามีจิปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฎฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสโงฺฆ อาหุเนโยฺย ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป.… ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, เทวานมินฺท, อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขเณฺฑหิ อจฺฉิเทฺดหิ อสพเลหิ อกมฺมาเสหิ ภุชิเสฺสหิ วิญฺญุปฺปสเตฺถหิ อปรามฎฺฐหิ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, เทวานมินฺท, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน, ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหี’’ติฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา…เป.… สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป.… ทิเพฺพหิ โผฎฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม…เป.… ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาค

มนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป…. ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ – ‘สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา…เป…. ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหิฯ

‘‘สาธุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อขเณฺฑหิ…เป…. สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ เต อเญฺญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อธิคณฺหนฺติ – ทิเพฺพน อายุนา, ทิเพฺพน วเณฺณน, ทิเพฺพน สุเขน , ทิเพฺพน ยเสน, ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน, ทิเพฺพหิ รูเปหิ, ทิเพฺพหิ สเทฺทหิ, ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, ทิเพฺพหิ รเสหิ, ทิเพฺพหิ โผฏฺฐเพฺพหี’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. จนฺทนสุตฺตํ

๓๔๒. อถ โข จนฺทโน [นนฺทโน (สี.)] เทวปุโตฺต…เป….ฯ

อถ โข สุยาโม เทวปุโตฺต…เป…. ฯ

อถ โข สนฺตุสิโต เทวปุโตฺต…เป….ฯ

อถ โข สุนิมฺมิโต เทวปุโตฺต…เป….ฯ

อถ โข วสวตฺติ เทวปุโตฺต…เป….ฯ

(ยถา สกฺกสุตฺตํ ตถา อิเม ปญฺจ เปยฺยาลา วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ เอกาทสมํฯ

โมคฺคลฺลานสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สวิตกฺกาวิตกฺกญฺจ, สุเขน จ อุเปกฺขโก;
อากาสเญฺจว วิญฺญาณํ, อากิญฺจํ เนวสญฺญินา;
อนิมิโตฺต จ สโกฺก จ, จนฺทเนกาทเสน จาติฯ

๗. จิตฺตสํยุตฺตํ

๑. สํโยชนสุตฺตํ

๓๔๓. เอกํ สมยํ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู มจฺฉิกาสณฺเฑ วิหรนฺติ อมฺพาฏกวเนฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลานํ เถรานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา นานาพฺยญฺชนา อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติ? ตเตฺรกเจฺจหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ เอวํ พฺยากตํ โหติ – ‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จา’’ติฯ เอกเจฺจหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ เอวํ พฺยากตํ โหติ – ‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน จิโตฺต คหปติ มิคปถกํ อนุปฺปโตฺต โหติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อโสฺสสิ โข จิโตฺต คหปติ สมฺพหุลานํ กิร เถรานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา นานาพฺยญฺชนา อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติ? ตเตฺรกเจฺจหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ เอวํ พฺยากตํ – ‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส , ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จา’’ติฯ เอกเจฺจหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ เอวํ พฺยากตํ ‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานนฺติฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข จิโตฺต คหปติ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภเนฺต, สมฺพหุลานํ กิร เถรานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา นานาพฺยญฺชนา อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติ? เอกเจฺจหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ เอวํ พฺยากตํ – ‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จา’’ติฯ เอกเจฺจหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ เอวํ พฺยากตํ ‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, อาวุโส, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติฯ ‘‘เอวํ, คหปตี’’ติฯ

‘‘‘สํโยชน’นฺติ วา, ภเนฺต, ‘สํโยชนิยา ธมฺมา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จฯ เตน หิ, ภเนฺต, อุปมํ โว กริสฺสามิฯ อุปมายปิเธกเจฺจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, กาโฬ จ พลีพโทฺท โอทาโต จ พลีพโทฺท เอเกน ทาเมน วา โยเตฺตน วา สํยุตฺตา อสฺสุฯ โย นุ โข เอวํ วเทยฺย – ‘กาโฬ พลีพโทฺท โอทาตสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํ , โอทาโต พลีพโทฺท กาฬสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชน’นฺติ, สมฺมา นุ โข โส วทมาโน วเทยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, คหปติ! น โข, คหปติ, กาโฬ พลีพโทฺท โอทาตสฺส พลีพทฺทสฺส สํโยชนํ, นปิ โอทาโต พลีพโทฺท กาฬสฺส พพี้พทฺทสฺส สํโยชนํ; เยน โข เต เอเกน ทาเมน วา โยเตฺตน วา สํยุตฺตา ตํ ตตฺถ สํโยชน’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภเนฺต, น จกฺขุ รูปานํ สํโยชนํ, น รูปา จกฺขุสฺส สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ น โสตํ สทฺทานํ… น ฆานํ คนฺธานํ… น ชิวฺหา รสานํ… น กาโย โผฎฺฐพฺพานํ สํโยชนํ, น โผฎฺฐพฺพา กายสฺส สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชนํฯ น มโน ธมฺมานํ สํโยชนํ, น ธมฺมา มนสฺส สํโยชนํ; ยญฺจ ตตฺถ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ

ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ สํโยชน’’นฺติฯ ‘‘ลาภา เต, คหปติ, สุลทฺธํ เต, คหปติ, ยสฺส เต คมฺภีเร พุทฺธวจเน ปญฺญาจกฺขุ กมตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ปฐมอิสิทตฺตสุตฺตํ

๓๔๔. เอกํ สมยํ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู มจฺฉิกาสณฺเฑ วิหรนฺติ อมฺพาฏกวเนฯ อถ โข จิตฺโต คหปติ เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข จิตฺโต คหปติ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสนฺตุ เม, ภนฺเต, เถรา สฺวาตนาย ภตฺต’’นฺติฯ อธิวาเสสุํ โข เถรา ภิกฺขู ตุณฺหีภาเวน ฯ อถ โข จิตฺโต คหปติ เถรานํ ภิกฺขูนํ อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน จิตฺตสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิํสุฯ

อถ โข จิตฺโต คหปติ เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข จิตฺโต คหปติ อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘‘ธาตุนานตฺตํ, ธาตุนานตฺต’นฺติ, ภนฺเต เถร, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ธาตุนานตฺตํ วุตฺตํ ภควตา’’ติ? เอวํ วุตฺเต อายสฺมา เถโร ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข จิตฺโต คหปติ อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘‘ธาตุนานตฺตํ, ธาตุนานตฺต’นฺติ, ภนฺเต เถร, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ธาตุนานตฺตํ วุตฺตํ ภควตา’’ติ? ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา เถโร ตุณฺหี อโหสิฯ ตติยมฺปิ โข จิตฺโต คหปติ อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘‘ธาตุนานตฺตํ, ธาตุนานตฺต’นฺติ, ภนฺเต เถร, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ธาตุนานตฺตํ วุตฺตํ ภควตา’’ติ? ตติยมฺปิ โข อายสฺมา เถโร ตุณฺหี อโหสิฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อิสิทตฺโต ตสฺมิํ ภิกฺขุสงฺเฆ สพฺพนวโก โหติฯ อถ โข อายสฺมา อิสิทตฺโต อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากโรมหํ, ภนฺเต เถร, จิตฺตสฺส คหปติโน เอตํ ปญฺห’’นฺติ? ‘‘พฺยากโรหิ ตฺวํ, อาวุโส อิสิทตฺต, จิตฺตสฺส คหปติโน เอตํ ปญฺห’’นฺติฯ ‘‘เอวญฺหิ ตฺวํ, คหปติ, ปุจฺฉสิ – ‘ธาตุนานตฺตํ, ธาตุนานตฺตนฺติ, ภนฺเต เถร, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ธาตุนานตฺตํ, วุตฺตํ ภควตา’’’ติ? ‘‘เอวํ , ภนฺเต’’ฯ ‘‘อิทํ โข, คหปติ, ธาตุนานตฺตํ วุตฺตํ ภควตา – จกฺขุธาตุ, รูปธาตุ, จกฺขุวิญฺญาณธาตุ…เป.… มโนธาตุ, ธมฺมธาตุ, มโนวิญฺญาณธาตุฯ เอตฺตาวตา โข, คหปติ, ธาตุนานตฺตํ วุตฺตํ ภควตา’’ติฯ

อถ โข จิตฺโต คหปติ อายสฺมโต อิสิทตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา เถเร ภิกฺขู ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู ภุตฺตาวิโน โอนีตปตฺตปาณิโน อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิํสุฯ อถ โข อายสฺมา เถโร อายสฺมนฺตํ อิสิทตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ โข ตํ, อาวุโส อิสิทตฺต , เอโส ปโญฺห ปฏิภาสิ, เนโส ปโญฺห มํ ปฏิภาสิฯ เตนหาวุโส อิสิทตฺต, ยทา อญฺญถาปิ [ยทา อญฺญทาปิ (สี. ปี.) อญฺญทาปิ (?)] เอวรูโป ปโญฺห อาคจฺเฉยฺย, ตญฺญเวตฺถ ปฏิภาเสยฺยา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ทุติยอิสิทตฺตสุตฺตํ

๓๔๕. เอกํ สมยํ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู มจฺฉิกาสณฺเฑ วิหรนฺติ อมฺพาฏกวเนฯ อถ โข จิตฺโต คหปติ เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข จิตฺโต คหปติ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสนฺตุ เม, ภนฺเต เถรา,

สฺวาตนาย ภตฺต’’นฺติฯ อธิวาเสสุํ โข เถรา ภิกฺขู ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข จิตฺโต คหปติ เถรานํ ภิกฺขูนํ อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน จิตฺตสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทึสุฯ

อถ โข จิตฺโต คหปติ เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข จิตฺโต คหปติ อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘ยา อิมา, ภนฺเต เถร, อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ – ‘สสฺสโต โลโกติ วา, อสสฺสโต โลโกติ วา, อนฺตวา โลโกติ วา, อนนฺตวา โลโกติ วา, ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วาฯ ยานิ จิมานิ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ พฺรหฺมชาเล ภณิตานิ; อิมา นุ โข, ภนฺเต, ทิฏฺฐิโย กิสฺมึ สติ โหนฺติ, กิสฺมึ อสติ น โหนฺตี’’ติ?

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา เถโร ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข จิตฺโต คหปติ…เป.… ตติยมฺปิ โข จิตฺโต คหปติ อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘ยา อิมา, ภนฺเต เถร, อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ – สสฺสโต โลโกติ วา, อสสฺสโต โลโกติ วา, อนฺตวา โลโกติ วา, อนนฺตวา โลโกติ วา, ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาฯ ยานิ จิมานิ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ พฺรหฺมชาเล ภณิตานิ; อิมา นุ โข, ภนฺเต, ทิฏฺฐิโย กิสฺมึ สติ โหนฺติ, กิสฺมึ อสติ น โหนฺตี’’ติ? ตติยมฺปิ โข อายสฺมา เถโร ตุณฺหี อโหสิฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อิสิทตฺโต ตสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ สพฺพนวโก โหติฯ อถ โข อายสฺมา อิสิทตฺโต อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากโรมหํ, ภนฺเต เถร, จิตฺตสฺส คหปติโน เอตํ ปญฺห’’นฺติ? ‘‘พฺยากโรหิ ตฺวํ, อาวุโส อิสิทตฺต, จิตฺตสฺส คหปติโน เอตํ ปญฺห’’นฺติฯ ‘‘เอวญฺหิ ตฺวํ, คหปติ, ปุจฺฉสิ – ‘ยา อิมา, ภนฺเต เถร, อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ – สสฺสโต โลโกติ วา…เป.…; อิมา นุ โข, ภนฺเต, ทิฏฺฐิโย กิสฺมึ สติ โหนฺติ, กิสฺมึ อสติ น โหนฺตี’’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยา อิมา, คหปติ, อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ – ‘สสฺสโต โลโกติ วา, อสสฺสโต โลโกติ วา, อนฺตวา โลโกติ วา อนนฺตวา โลโกติ วา, ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาฯ ยานิ จิมานิ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ พฺรหฺมชาเล ภณิตานิ; อิมา โข, คหปติ, ทิฏฺฐิโย สกฺกายทิฏฺฐิยา สติ โหนฺติ, สกฺกายทิฏฺฐิยา อสติ น โหนฺตี’’’ติฯ

‘‘กถํ ปน, ภนฺเต, สกฺกายทิฏฺฐิ โหตี’’ติ? ‘‘อิธ, คหปติ, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ…เป.… สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํฯ เอวํ โข, คหปติ, สกฺกายทิฏฺฐิ โหตี’’ติฯ

‘‘กถํ ปน, ภนฺเต, สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตี’’ติ? ‘‘อิธ, คหปติ, สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; น เวทนํ… น สญฺญํ… น สงฺขาเร… น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํฯ เอวํ โข, คหปติ, สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตี’’ติฯ

‘‘กุโต , ภนฺเต, อโยฺย อิสิทโตฺต อาคจฺฉตี’’ติ? ‘‘อวนฺติยา โข, คหปติ, อาคจฺฉามี’’ติฯ ‘‘อตฺถิ, ภนฺเต, อวนฺติยา อิสิทโตฺต นาม กุลปุโตฺต อมฺหากํ อทิฏฺฐสหาโย ปพฺพชิโต? ทิโฏฺฐ โส อายสฺมตา’’ติ? ‘‘เอวํ, คหปตี’’ติฯ ‘‘กหํ นุ โข โส, ภนฺเต, อายสฺมา เอตรหิ วิหรตี’’ติ? เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา อิสิทโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ ‘‘อโยฺย โน, ภนฺเต, อิสิทโตฺต’’ติ? ‘‘เอวํ, คหปตี’’ติฯ ‘‘อภิรมตุ, ภนฺเต, อโยฺย อิสิทโตฺต มจฺฉิกาสเณฺฑฯ รมณียํ อมฺพาฏกวนํฯ อหํ อยฺยสฺส อิสิทตฺตสฺส อุสฺสุกฺกํ กริสฺสามิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน’’นฺติฯ ‘‘กลฺยาณํ วุจฺจติ, คหปตี’’ติฯ

อถ โข จิโตฺต คหปติ อายสฺมโต อิสิทตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา เถเร ภิกฺขู ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู ภุตฺตาวิโน โอนีตปตฺตปาณิโน อุฎฺฐายาสนา ปกฺกมิํสุฯ อถ โข อายสฺมา เถโร อายสฺมนฺตํ อิสิทตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ โข ตํ, อาวุโส อิสิทตฺต, เอโส ปโญฺห ปฏิภาสิฯ เนโส ปโญฺห มํ ปฏิภาสิฯ เตนหาวุโส อิสิทตฺต, ยทา อญฺญถาปิ เอวรูโป ปโญฺห อาคเจฺฉยฺย, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิภาเสยฺยา’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อิสิทโตฺต เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย มจฺฉิกาสณฺฑมฺหา ปกฺกามิฯ ยํ มจฺฉิกาสณฺฑมฺหา ปกฺกามิ, ตถา ปกฺกโนฺตว อโหสิ, น ปุน ปจฺจาคจฺฉีติฯ ตติยํฯ

๔. มหกปาฏิหาริยสุตฺตํ

๓๔๖. เอกํ สมยํ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู มจฺฉิกาสเณฺฑ วิหรนฺติ อมฺพาฏกวเนฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข จิโตฺต คหปติ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘อธิวาเสนฺตุ เม, ภนฺเต เถรา, สฺวาตนาย โคกุเล ภตฺต’’นฺติฯ อธิวาเสสุํ โข เถรา ภิกฺขู ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ เถรานํ ภิกฺขูนํ อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา เถเร ภิกฺขู อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน จิตฺตสฺส คหปติโน โคกุลํ เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิํสุฯ

อถ โข จิโตฺต คหปติ เถเร ภิกฺขู ปณีเตน สปฺปิปายาเสน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู ภุตฺตาวิโน โอนีตปตฺตปาณิโน อุฎฺฐายาสนา ปกฺกมิํสุฯ จิโตฺตปิ โข คหปติ ‘เสสกํ วิสฺสเชฺชถา’ติ วตฺวา เถเร ภิกฺขู ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิฯ เตน โข ปน สมเยน อุณฺหํ โหติ กุถิตํ [กุฏฺฐิตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; เต จ เถรา ภิกฺขู ปเวลิยมาเนน มเญฺญ กาเยน คจฺฉนฺติ, ยถา ตํ โภชนํ ภุตฺตาวิโนฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหโก ตสฺมึ ภิกฺขุสเงฺฆ สพฺพนวโก โหติฯ อถ โข อายสฺมา มหโก อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ ขฺวสฺส, ภนฺเต เถร, สีตโก จ วาโต วาเยยฺย, อพฺภสมฺปิลาโป [อพฺภสํพิลาโป (สี.), อพฺภสํวิลาโป (ปี.)] จ อสฺส, เทโว จ เอกเมกํ ผุสาเยยฺยา’’ติฯ

‘‘สาธุ ขฺวสฺส, อาวุโส มหก, ยํ สีตโก จ วาโต วาเยยฺย, อพฺภสมฺปิลาโป จ อสฺส, เทโว จ เอกเมกํ ผุสาเยยฺยา’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหโก ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขริ [อภิสงฺขาสิ (สี.)] ยถา สีตโก จ วาโต วายิ, อพฺภสมฺปิลาโป จ อสฺส [อาสิ (?)], เทโว จ เอกเมกํ ผุสิฯ อถ โข จิตฺตสฺส คหปติโน เอตทโหสิ – ‘‘โย โข อิมสฺมิํ ภิกฺขุสงฺเฆ สพฺพนวโก ภิกฺขุ ตสฺสายํ เอวรูโป อิทฺธานุภาโว’’ติ ฯ อถ โข อายสฺมา มหโก อารามํ สมฺปาปุณิตฺวา อายสฺมนฺตํ เถรํ เอตทโวจ – ‘‘อลเมตฺตาวตา, ภนฺเต เถรา’’ติ? ‘‘อลเมตฺตาวตา, อาวุโส มหก! กตเมตฺตาวตา, อาวุโส มหก! ปูชิตเมตฺตาวตา, อาวุโส มหโก’’ติ ฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู ยถาวิหารํ อคมํสุฯ อายสฺมาปิ มหโก สกํ วิหารํ อคมาสิฯ

อถ โข จิโตฺต คหปติ เยนายสฺมา มหโก เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหกํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข จิโตฺต คหปติ อายสฺมนฺตํ มหกํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ เม, ภเนฺต, อโยฺย มหโก อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อิทฺธิปาฏิหาริยํ ทเสฺสตู’’ติฯ ‘‘เตน หิ ตฺวํ, คหปติ, อาลินฺเท อุตฺตราสงฺคํ ปญฺญเปตฺวา ติณกลาปํ โอกาเสหี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข จิโตฺต คหปติ อายสฺมโต มหกสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อาลินฺเท อุตฺตราสงฺคํ ปญฺญเปตฺวา ติณกลาปํ โอกาเสสิฯ อถ โข อายสฺมา มหโก วิหารํ ปวิสิตฺวา สูจิฆฏิกํ ทตฺวา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขริ ยถา ตาลจฺฉิคฺคเฬน จ อคฺคฬนฺตริกาย จ อจฺจิ นิกฺขมิตฺวา ติณานิ ฌาเปสิ, อุตฺตราสงฺคํ น ฌาเปสิฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ อุตฺตราสงฺคํ ปโปฺผเฏตฺวา สํวิโคฺค โลมหฏฺฐชาโต เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ อถ โข อายสฺมา มหโก วิหารา นิกฺขมิตฺวา จิตฺตํ คหปติํ เอตทโวจ – ‘‘อลเมตฺตาวตา, คหปตี’’ติ?

‘‘อลเมตฺตาวตา , ภเนฺต มหก! กตเมตฺตาวตา, ภเนฺต, มหก! ปูชิตเมตฺตาวตา, ภเนฺต มหก! อภิรมตุ, ภเนฺต, อโยฺย มหโก มจฺฉิกาสเณฺฑฯ รมณียํ อมฺพาฏกวนํฯ อหํ อยฺยสฺส มหกสฺส อุสฺสุกฺกํ กริสฺสามิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน’’นฺติฯ ‘‘กลฺยาณํ วุจฺจติ, คหปตี’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหโก เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย มจฺฉิกาสณฺฑมฺหา ปกฺกามิฯ ยํ มจฺฉิกาสณฺฑมฺหา ปกฺกามิ, ตถา ปกฺกโนฺตว อโหสิ; น ปุน ปจฺจาคจฺฉีติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมกามภูสุตฺตํ

๓๔๗. เอกํ สมยํ อายสฺมา กามภู มจฺฉิกาสเณฺฑ วิหรติ อมฺพาฏกวเนฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ เยนายสฺมา กามภู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ กามภุํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข จิตฺตํ คหปติํ อายสฺมา กามภู เอตทโวจ –

‘‘วุตฺตมิทํ , คหปติ –

> ‘‘เนลโงฺค เสตปจฺฉาโท, เอกาโร วตฺตตี รโถ;
> อนีฆํ ปสฺส อายนฺตํ [อปฺปตฺตํ (สฺยา. กํ. ก.)], ฉินฺนโสตํ อพนฺธน’’นฺติฯ

‘‘อิมสฺส นุ โข, คหปติ, สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส กถํ วิตฺถาเรน อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ? ‘‘กิํ นุ โข เอตํ, ภเนฺต, ภควตา ภาสิต’’นฺติ? ‘‘เอวํ, คหปตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภเนฺต, มุหุตฺตํ อาคเมหิ ยาวสฺส อตฺถํ เปกฺขามี’’ติฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ มุหุตฺตํ ตุณฺหี หุตฺวา อายสฺมนฺตํ กามภุํ เอตทโวจ –

‘‘‘เนลงฺค’นฺติ โข, ภนฺเต, สีลานเมตํ อธิวจนํฯ ‘เสตปจฺฉาโท’ติ โข, ภนฺเต, วิมุตฺติยา เอตํ อธิวจนํฯ ‘เอกาโร’ติ โข, ภนฺเต, สติยา เอตํ อธิวจนํฯ ‘วตฺตตี’ติ โข, ภนฺเต, อภิกฺกมปฏิกฺกมเสฺสตํ อธิวจนํฯ ‘รโถ’ติ โข, ภนฺเต, อิมเสฺสตํ จาตุมหาภูติกสฺส กายสฺส อธิวจนํ มาตาเปตฺติกสมฺภวสฺส โอทนกุมฺมาสูปจยสฺส อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺมสฺสฯ ราโค โข, ภนฺเต, นีโฆ, โทโส นีโฆ, โมโห นีโฆฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ตสฺมา ขีณาสโว ภิกฺขุ ‘อนีโฆ’ติ วุจฺจติฯ ‘อายนฺต’นฺติ โข, ภนฺเต, อรหโต เอตํ อธิวจนํฯ ‘โสโต’ติ โข, ภนฺเต, ตณฺหาเยตํ อธิวจนํฯ สา ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ตสฺมา ขีณาสโว ภิกฺขุ ‘ฉินฺนโสโต’ติ วุจฺจติฯ ราโค โข, ภนฺเต, พนฺธนํ, โทโส พนฺธนํ, โมโห พนฺธนํฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ตสฺมา ขีณาสโว ภิกฺขุ ‘อพนฺธโน’ติ วุจฺจติฯ อิติ โข, ภนฺเต, ยํ ตํ ภควตา วุตฺตํ –

‘‘เนลโงฺค เสตปจฺฉาโท, เอกาโร วตฺตตี รโถ;
อนีฆํ ปสฺส อายนฺตํ, ฉินฺนโสตํ อพนฺธน’’นฺติฯ

‘‘อิมสฺส โข, ภนฺเต, ภควตา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามี’’ติ ฯ ‘‘ลาภา เต, คหปติ, สุลทฺธํ เต, คหปติ! ยสฺส เต คมฺภีเร พุทฺธวจเน ปญฺญาจกฺขุ กมตี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยกามภูสุตฺตํ

๓๔๘. เอกํ สมยํ อายสฺมา กามภู มจฺฉิกาสเณฺฑ วิหรติ อมฺพาฏกวเนฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ เยนายสฺมา กามภู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข จิโตฺต คหปติ อายสฺมนฺตํ กามภุํ เอตทโวจ – ‘‘กติ นุ โข, ภนฺเต, สงฺขารา’’ติ? ‘‘ตโย โข, คหปติ, สงฺขารา – กายสงฺขาโร, วจีสงฺขาโร, จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ ‘‘สาธุ, ภนฺเต’’ติ โข จิโตฺต คหปติ อายสฺมโต กามภุสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ กามภุํ อุตฺตริํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘กตโม ปน, ภนฺเต, กายสงฺขาโร, กตโม วจีสงฺขาโร, กตโม จิตฺตสงฺขาโร’’ติ? ‘‘อสฺสาสปสฺสาสา โข, คหปติ, กายสงฺขาโร, วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโร, สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ

‘‘สาธุ, ภนฺเต’’ติ โข จิโตฺต คหปติ…เป.… อุตฺตริํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘กสฺมา ปน, ภนฺเต, อสฺสาสปสฺสาสา กายสงฺขาโร, กสฺมา วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโร, กสฺมา สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโร’’ติ? ‘‘อสฺสาสปสฺสาสา โข, คหปติ, กายิกาฯ เอเต ธมฺมา กายปฺปฏิพทฺธา, ตสฺมา อสฺสาสปสฺสาสา กายสงฺขาโรฯ ปุเพฺพ โข, คหปติ, วิตเกฺกตฺวา วิจาเรตฺวา ปจฺฉา วาจํ ภินฺทติ, ตสฺมา วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโรฯ สญฺญา จ เวทนา จ เจตสิกาฯ เอเต ธมฺมา จิตฺตปฺปฏิพทฺธา, ตสฺมา สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ

สาธุ…เป.… อุตฺตริํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘กถํ ปน, ภนฺเต, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โหตี’’ติ? ‘‘น โข, คหปติ, สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส ภิกฺขุโน เอวํ โหติ – ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชิสฺส’นฺติ วา ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชามี’ติ วา ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปโนฺน’ติ วา ฯ อถ ขฺวสฺส ปุเพฺพว ตถา จิตฺตํ ภาวิตํ โหติ ยํ ตํ ตถตฺตาย อุปเนตี’’ติฯ

สาธุ …เป…. อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส ปน, ภนฺเต , ภิกฺขุโน กตเม ธมฺมา ปฐมํ นิรุชฺฌนฺติ, ยทิ วา กายสงฺขาโร, ยทิ วา วจีสงฺขาโร, ยทิ วา จิตฺต สงฺขาโร’’ติ? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส โข, คหปติ, ภิกฺขุโน วจีสงฺขาโร ปฐมํ นิ รุชฺฌติ, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ

สาธุ…เป…. อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘ยฺวายํ, ภนฺเต, มโต กาลงฺกโต, โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน, อิเมสํ กึ นานากรณ’’นฺติ? ‘‘ยฺวายํ คหปติ, มโต กาลงฺกโต ตสฺส กายสงฺขาโร นิรุทฺโธ ปฏิปฺปสฺสทฺโธ, วจีสงฺขาโร นิรุทฺโธ ปฏิปฺปสฺสทฺโธ, จิตฺตสงฺขาโร นิรุทฺโธ ปฏิปฺปสฺสทฺโธ, อายุ ปริกฺขีโณ, อุสฺมา วูปสนฺตา, อินฺทฺริยานิ วิปริภินฺนานิฯ โย จ ขฺ วายํ, คหปติ, ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน, ตสฺสปิ กายสงฺขาโร นิรุทฺโธ ปฏิปฺปสฺส ทฺโธ, วจีสงฺขาโร นิรุทฺโธ ปฏิปฺปสฺสทฺโธ, จิตฺตสงฺขาโร นิรุทฺโธ ปฏิปฺปสฺสทฺโธ, อายุ อปริ กฺขีโณ, อุสฺมา อวูปสนฺตา, อินฺทฺริยานิ วิปฺปสนฺนานิฯ ยฺวายํ, คหปติ, มโต กาลงฺกโต, โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน, อิทํ เนสํ นานากรณ’’นฺติฯ

สาธุ…เป…. อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘กถํ ปน, ภนฺเต, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐานํ โหตี’’ติ? ‘‘น โข, คหปติ, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส ภิกฺขุโน เอวํ โหติ – ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหิสฺส’นฺติ วา ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมา ปตฺติยา วุฏฺฐหามี’ติ วา ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิโต’ติ วาฯ อถ ขฺวสฺส ปุ เพฺพว ตถา จิตฺตํ ภาวิตํ โหติ, ยํ ตํ ตถตฺตาย อุปเนตี’’ติฯ

สาธุ , ภนฺเต…เป…. อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐ หนฺตสฺส ปน, ภนฺเต, ภิกฺขุโน กตเม ธมฺมา ปฐมํ อุปฺปชฺชนฺติ, ยทิ วา กายสงฺขาโร, ยทิ วา วจี สงฺขาโร, ยทิ วา จิตฺตสงฺขาโร’’ติ? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส, คหปติ, ภิกฺขุโน จิตฺตสงฺขาโร ปฐมํ อุปฺปชฺชติ, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต วจีสงฺขาโร’’ติฯ

สาธุ…เป…. อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตํ ปน, ภนฺเต , ภิกฺขุํ กติ ผสฺสา ผุสนฺติ’’? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตํ โข, คหปติ, ภิกฺขุํ ตโย ผสฺสา ผุสนฺติ – สุญฺญโต ผโสฺส, อนิมิตฺโต ผโสฺส, อปฺปณิหิโต ผโสฺส’’ติฯ

สาธุ…เป…. อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตสฺส ปน, ภนฺเต, ภิกฺขุโน กึนินฺนํ จิตฺตํ โหติ, กึโปณํ, กึปพฺภาร’’นฺติ? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตสฺส โข, คหปติ, ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณํ วิเวกปพฺภาร’’นฺติฯ

‘‘สาธุ, ภนฺเต’’ติ โข จิโตฺต คหปติ อายสฺมโต กามภุสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺ วา อายสฺมนฺตํ กามภุํ อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา ปน, ภนฺเต, กติ ธมฺมา พหูปการา’’ติ? ‘‘อทฺธา โข ตฺวํ, คหปติ, ยํ ปฐมํ ปุจฺฉิตพฺพํ ตํ ปุจฺฉสิฯ อปิ จ ตฺยาหํ พฺ ยากริสฺสามิฯ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา โข, คหปติ, เทฺว ธมฺมา พหูปการา – สมโถ จ วิปสฺสนา จา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. โคทตฺตสุตฺตํ

๓๔๙. เอกํ สมยํ อายสฺมา โคทโตฺต มจฺฉิกาสเณฺฑ วิหรติ อมฺพาฏกวเนฯ อถ โข จิ โตฺต คหปติ เยนายสฺมา โคทโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ โคทตฺตํ อภิวาเทตฺ

วา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข จิตฺตํ คหปตึ อายสฺมา โคทตฺโต เอตทโวจ – ‘‘ยา จายํ, คหปติ, อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ, อิเม ธมฺมา นานตฺถา นานาพฺยญฺชนา อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติ? ‘‘อตฺถิ, ภนฺเต, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จฯ อตฺถิ ปน, ภนฺเต, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติฯ

‘‘กตโม จ, ภนฺเต, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ? อิธ, ภนฺเต, ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ [จตุตฺถึ (?)]ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน [อพฺยาปชฺฌเน (สี. สฺยา. กํ. ปี.), อพฺยาพชฺฌเน (?)] ผริตฺวา วิหรติฯ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป…. มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป…. อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภนฺเต, อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติฯ

‘‘กตมา จ, ภนฺเต, อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ? อิธ, ภนฺเต, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม, ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภนฺเต, อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติฯ

‘‘กตมา จ, ภนฺเต, สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ? อิธ, ภนฺเต, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สุญฺญมิทํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา’ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภนฺเต, สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติฯ

‘‘กตมา จ, ภนฺเต, อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ? อิธ, ภนฺเต, ภิกฺขุ สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภนฺเต, อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติฯ อยํ โข, ภนฺเต, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จฯ

‘‘กตโม จ, ภนฺเต, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานํ? ราโค, ภนฺเต, ปมาณกรโณ, โทโส ปมาณกรโณ, โมโห ปมาณกรโณฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ยาวตา โข, ภนฺเต, อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติฯ สา โข ปน อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหนฯ ราโค โข, ภนฺเต, กิญฺจนํ, โทโส กิญฺจนํ, โมโห กิญฺจนํฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ยาวตา โข , ภนฺเต, อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติฯ สา โข ปน อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหนฯ ราโค โข, ภนฺเต, นิมิตฺตกรโณ, โทโส นิมิตฺตกรโณ, โมโห นิมิตฺตกรโณฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ยาวตา โข, ภนฺเต, อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติฯ สา โข ปน อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหนฯ อยํ โข, ภนฺเต, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติฯ ‘‘ลาภา เต, คหปติ, สุลทฺธํ เต, คหปติ! ยสฺส เต คมฺภีเร พุทฺธวจเน ปญฺญาจกฺขุ กมตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. นิคณฺฐนาฏปุตฺตสุตฺตํ

๓๕๐. เตน โข ปน สมเยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต [นาตปุโตฺต (สี.)] มจฺฉิกาสณฺฑํ อนุปฺป โตฺต โหติ มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธึฯ อโสฺสสิ โข จิโตฺต คหปติ – “นิคโณฺฐ กิร นาฏปุ โตฺต มจฺฉิกาสณฺฑํ อนุปฺปโตฺต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธิ”นฺติฯ อถ โข จิโตฺต คหปติ สมฺ พหุเลหิ อุปาสเกหิ สทฺธึ เยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคเณฺฐน นาฏ ปุเตฺตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺ นํ โข จิตฺตํ คหปตึ นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต เอตทโวจ – “สทฺทหสิ ตฺวํ, คหปติ, สมณสฺส โค ตมสฺส – อตฺถิ อวิตโกฺก อวิจาโร สมาธิ, อตฺถิ วิตกฺกวิจารานํ นิโรโธ”ติ?

“น ขฺวาหํ เอตฺถ, ภเนฺต, ภควโต สทฺธาย คจฺฉามิฯ อตฺถิ อวิตโกฺก อวิจาโร สมาธิ, อตฺถิ วิตกฺกวิจารานํ นิโรโธ”ติฯ เอวํ วุเตฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต อุโลฺลเกตฺวา [สกํ ปริสํ อปโลเกตฺ วา (สี. สฺยา. กํ.), โอโลเกตฺวา (สี. อฏฺฐ. สฺยา. อฏฺฐ.)] เอตทโวจ – “อิทํ ภวโนฺต ปสฺสนฺตุ, ยาว อุชฺโก จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว อสโฐ จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว อมายาวี จายํ จิโตฺต คห ปติ, วาตํ วา โส ชาเลน พาเธตพฺพํ มเญฺญยฺย, โย วิตกฺกวิจาเร นิโรเธตพฺพํ มเญฺญยฺย , สก มุฏฺฐินา วา โส คงฺคาย โสตํ อาวาเรตพฺพํ มเญฺญยฺย, โย วิตกฺกวิจาเร นิโรเธตพฺพํ มเญฺญยฺ ยา”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, ภเนฺต, กตมํ นุ โข ปณีตตรํ – ญาณํ วา สทฺธา วา”ติ? “สทฺธาย โข, คห ปติ, ญาณํเยว ปณีตตร”นฺติฯ “อหํ โข, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ ฯ อหํ โข, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา...เป.... ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อหํ โข, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, ปีติยา จ วิราคา...เป.... ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อหํ โข, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, สุขสฺส จ ปหานา...เป.... จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรา มิฯ น โส ขฺวาหํ, ภเนฺต, เอวํ ชานโนฺต เอวํ ปสฺสโนฺต กสฺส อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺ ราหฺมณสฺส วา สทฺธาย คมิสฺสามิ? อตฺถิ อวิตโกฺก อวิจาโร สมาธิ, อตฺถิ วิตกฺกวิจารานํ นิ โรโธ”ติฯ

เอวํ วุเตฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต สกํ ปริสํ อปโลเกตฺวา เอตทโวจ – “อิทํ ภวโนฺต ปสฺสนฺ ตุ, ยาว อนุชฺโก จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว สโฐ จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว มายาวี จายํ จิโตฺต คห ปตี”ติฯ

“อิทาเนว โข เต [อิทาเนว จ ปน (สฺยา. กํ. ก.)] มยํ, ภเนฺต, ภาสิตํ – ‘เอวํ อาชานาม อิทํ ภวโนฺต ปสฺสนฺตุ, ยาว อุชุโก จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว อสโฐ จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว อมายาวี จายํ จิโตฺต คหปตี’ติฯ อิทาเนว จ ปน มยํ, ภเนฺต, ภาสิตํ – ‘เอวํ อาชานาม อิทํ ภว โนฺต ปสฺสนฺตุ, ยาว อนุชุโก จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว สโฐ จายํ จิโตฺต คหปติ, ยาว มายาวี จายํ จิโตฺต คหปตี’ติฯ สเจ เต, ภเนฺต, ปุริมํ สจฺจํ, ปจฺฉิมํ เต มิจฺฉาฯ สเจ ปน เต, ภเนฺต, ปุริมํ มิจฺฉา, ปจฺฉิมํ เต สจฺจํฯ อิเม โข ปน, ภเนฺต, ทส สหธมฺมิกา ปญฺหา อาคจฺฉนฺติฯ ยทา เนสํ อตฺถํ อาชาเนยฺยาสิ, อถ มํ ปฏิหเรยฺยาสิ สทฺธึ นิคณฺฐปริสายฯ เอโก ปโญฺห, เอโก อุเทฺทโส, เอกํ เวยฺยากรณํฯ เทฺว ปญฺหา, เทฺว อุเทฺทสา, เทฺว เวยฺยากรณานิฯ ตโย ปญฺหา, ตโย อุเทฺ ทสา, ตีณิ เวยฺยากรณานิฯ จตฺตาโร ปญฺหา, จตฺตาโร อุเทฺทสา, จตฺตาริ เวยฺยากรณานิฯ ปญฺจ ปญฺหา, ปญฺจ อุเทฺทสา, ปญฺจ เวยฺยากรณานิฯ ฉ ปญฺหา, ฉ อุเทฺทสา, ฉ เวยฺยากรณา นิฯ สตฺต ปญฺหา, สตฺต อุเทฺทสา, สตฺต เวยฺยากรณานิ ฯ อฏฺฐ ปญฺหา, อฏฺฐ อุเทฺทสา, อฏฺฐ

เวยฺยากรณานิฯ นว ปญฺหา, นว อุเทฺทสา, นว เวยฺยากรณานิฯ ทส ปญฺหา, ทส อุเทฺทสา, ทส เวยฺยากรณานี''ติฯ อถ โข จิตฺโต คหปติ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อิเม ทส สหธมฺมิเก ปเญฺห อาปุจฺฉิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามีติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อเจลกสฺสปสุตฺตํ

๓๕๑. เตน โข ปน สมเยน อเจโล กสฺสโป มจฺฉิกาสณฺฑํ อนุปฺปตฺโต โหติ จิตฺตสฺส คหปติโน ปุราณคิหิสหาโยฯ อโสฺสสิ โข จิตฺโต คหปติ – ''อเจโล กิร กสฺสโป มจฺฉิกาสณฺฑํ อนุปฺปตฺโต อมฺหากํ ปุราณคิหิสหาโย''ติฯ อถ โข จิตฺโต คหปติ เยน อเจโล กสฺสโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อเจเลน กสฺสเปน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข จิตฺโต คหปติ อเจลํ กสฺสปํ เอตทโวจ – ''กีวจิรํ ปพฺพชิตสฺส, ภเนฺต, กสฺสปา''ติ? ''ตึสมตฺตานิ โข เม, คหปติ, วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺสา''ติฯ ''อิเมหิ ปน เต, ภเนฺต, ตึสมเตฺตหิ วเสฺสหิ อตฺถิ โกจิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา [อุตฺตริมนุสฺสธโมฺม (สฺยา. กํ.)] อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติ? ''อิเมหิ โข เม, คหปติ, ตึสมเตฺตหิ วเสฺสหิ ปพฺพชิตสฺส นตฺถิ โกจิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร, อญฺญตฺร นเคฺคยฺยา จ มุเณฺฑยฺยา จ ปาวฬนิโปฺผฏนาย จา''ติฯ เอวํ วุเตฺต, จิตฺโต คหปติ อเจลํ กสฺสปํ เอตทโวจ – ''อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! ธมฺมสฺส สฺวากฺขาตตา [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ยตฺร หิ นาม ตึสมเตฺตหิ วเสฺสหิ น โกจิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต อภวิสฺส ผาสุวิหาโร, อญฺญตฺร นเคฺคยฺยา จ มุเณฺฑยฺยา จ ปาวฬนิโปฺผฏนาย จา''ติ!

''ตุยฺหํ ปน, คหปติ, กีวจิรํ อุปาสกตฺตํ อุปคตสฺสา''ติ? ''มยฺหมฺปิ โข ปน, ภเนฺต, ตึสมตฺตานิ วสฺสานิ อุปาสกตฺตํ อุปคตสฺสา''ติฯ ''อิเมหิ ปน เต, คหปติ, ตึสมเตฺตหิ วเสฺสหิ อตฺถิ โกจิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติ? ''คิหิโนปิ สิยา, ภเนฺตฯ อหญฺหิ, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อหญฺหิ, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ...เป.... ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อหญฺหิ, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, ปีติยา จ วิราคา...เป.... ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ อหญฺหิ, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขามิ, สุขสฺส จ ปหานา...เป.... จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ สเจ โข ปนาหํ, ภเนฺต, ภควโต [ภควตา (สฺยา. กํ.)] ปฐมตรํ กาลํ กเรยฺยํ, อนจฺฉริยํ โข ปเนตํ ยํ มํ ภควา เอวํ พฺยากเรยฺย – 'นตฺถิ ตํ สํโยชนํ เยน สํโยชเนน สํยุโตฺต จิโตฺต คหปติ ปุน อิมํ โลกํ อาคเจฺฉยฺยา'''ติฯ เอวํ วุเตฺต, อเจโล กสฺสโป จิตฺตํ คหปตึ เอตทโวจ – ''อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ! ธมฺมสฺส สฺวากฺขาตตา, ยตฺร หิ นาม คิหี โอทาตวสโน [คิหี โอทาตวสนา (สี. ปี.)] เอวรูปํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ อธิคมิสฺสติ [อธิคมิสฺสนฺติ (สี. ปี.)] ผาสุวิหารํฯ ลเภยฺยาหํ, คหปติ , อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท''นฺติฯ

อถ โข จิโตฺต คหปติ อเจลํ กสฺสปํ อาทาย เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ''อยํ, ภเนฺต, อเจโล กสฺสโป อมฺหากํ ปุราณคิหิสหาโยฯ อิมํ เถรา ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุฯ อหมสฺส อุสฺสุกฺกํ กริสฺสามิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน''นฺติฯ อลตฺถ โข อเจโล กสฺสโป อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปโนฺน จ ปนายสฺมา กสฺสโป เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺ

ติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ “ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา”ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา กสฺสโป อรหตํ อโหสีติฯ นวมํฯ

๑๐. คิลานทสฺสนสุตฺตํ

๓๕๒. เตน โข ปน สมเยน จิตฺโต คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข สมฺพหุลา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา สงฺคมฺม สมาคมฺม จิตฺตํ คหปตึ เอตทโวจุํ – “ปณิเธหิ, คหปติ, อนาคตมทฺธานํ ราชา อสฺสํ จกฺกวตฺตี”ติฯ

เอวํ วุตฺเต, จิตฺโต คหปติ ตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา เอตทโวจ – “ตมฺปิ อนิจฺจํ, ตมฺปิ อทฺธุวํ, ตมฺปิ ปหาย คมนีย”นฺติฯ เอวํ วุตฺเต, จิตฺตสฺส คหปติโน มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา จิตฺตํ คหปตึ เอตทโวจุํ – “สตึ, อยฺยปุตฺต, อุปฏฺฐเปหิ, มา วิปฺปลปี”ติฯ “กึ ตาหํ วทามิ ยํ มํ ตุเมฺห เอวํ วเทถ – ‘สตึ, อยฺยปุตฺต, อุปฏฺฐเปหิ, มา วิปฺปลปี’”ติ? “เอวํ โข ตฺวํ, อยฺยปุตฺต, วเทสิ – ‘ตมฺปิ อนิจฺจํ, ตมฺปิ อทฺธุวํ, ตมฺปิ ปหาย คมนีย’”นฺติฯ “ตถา หิ ปน มํ อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา เอวมาหํสุ – ‘ปณิเธหิ, คหปติ, อนาคตมทฺธานํ ราชา อสฺสํ จกฺกวตฺตี’ติฯ ตาหํ เอวํ วทามิ – ‘ตมฺปิ อนิจฺจํ…เป.… ตมฺปิ ปหาย คมนีย’”นฺติฯ “กึ ปน ตา, อยฺยปุตฺต, อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา อตฺถวสํ สมฺปสฺสมานา เอวมาหํสุ – ‘ปณิเธหิ, คหปติ, อนาคตมทฺธานํ ราชา อสฺสํ จกฺกวตฺตี’”ติ? “ตาสํ โข อารามเทวตานํ วนเทวตานํ รุกฺขเทวตานํ โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถานํ เทวตานํ เอวํ โหติ – ‘อยํ โข จิตฺโต คหปติ, สีลวา [สีลวนฺโต (ก.)] กลฺยาณธมฺโมฯ สเจ ปณิทหิสฺสติ – อนาคตมทฺธานํ ราชา อสฺสํ จกฺกวตฺตี’ติ, ‘ตสฺส โข อยํ อิชฺฌิสฺสติ, สีลวโต เจโตปณิธิ วิสุทฺธตฺตา ธมฺมิโก ธมฺมิกํ ผลํ อนุปสฺสตี’ติฯ อิมํ โข ตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา อตฺถวสํ สมฺปสฺสมานา เอวมาหํสุ – ‘ปณิเธหิ, คหปติ, อนาคตมทฺธานํ ราชา อสฺสํ จกฺกวตฺตี’ติฯ ตาหํ เอวํ วทามิ – ‘ตมฺปิ อนิจฺจํ, ตมฺปิ อทฺธุวํ, ตมฺปิ ปหาย คมนีย’”นฺติฯ

“เตน หิ, อยฺยปุตฺต, อเมฺหปิ โอวทาหี”ติฯ “ตสฺมา หิ โว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’ติฯ สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม – ‘สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ กุเล เทยฺยธมฺมํ สพฺพํ ตํ อปฺปฏิวิภตฺตํ ภวิสฺสติ สีลวนฺเตหิ กลฺยาณธมฺเมหีติ เอวญฺหิ โว สิกฺขิตพฺพ”นฺติฯ อถ โข จิตฺโต คหปติ มิตฺตามจฺเจ ญาติสาโลหิเต พุทฺเธ จ ธมฺเม จ สงฺเฆ จ จาเค จ สมาทเปตฺวา กาลมกาสีติฯ ทสมํฯ

จิตฺตสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สํโยชนํ เทฺว อิสิทตฺตา, มหโก กามภูปิ จ;
โคทโตฺต จ นิคโณฺฐ จ, อเจเลน คิลานทสฺสนนฺติฯ

๘. คามณิสํยุตฺตํ

๑. จณฺฑสุตฺตํ

๓๕๓. สาวตฺถินิทานํ ฯ อถ โข จโณฺฑ คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข จโณฺฑ คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺโจ จโณฺฑ จโณฺฑเตฺวว [เยน มิเธกโจฺจ จโณฺฑเตว (สี. ปี.)] สงฺขํ คจฺฉติฯ โก ปน, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺโจ โสรโต โสรโตเตฺวว [เยน มิเธกจฺโจ สุรโตเตว (สี. ปี.)] สงฺขํ คจฺฉตี''ติ? ''อิธ, คามณิ, เอกจฺจสฺส ราโค อปฺปหีโน โหติฯ ราคสฺส อปฺปหีนตฺตา ปเร โกเปนฺติ, ปเรหิ โกปิยมาโน โกปํ ปาตุกโรติฯ โส จโณฺฑเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ โทโส อปฺปหีโน โหติฯ โทสสฺส อปฺปหีนตฺตา ปเร โกเปนฺติ, ปเรหิ โกปิยมาโน โกปํ ปาตุกโรติฯ โส จโณฺฑเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ โมโห อปฺปหีโน โหติฯ โมหสฺส อปฺปหีนตฺตา ปเร โกเปนฺติ, ปเรหิ โกปิยมาโน โกปํ ปาตุกโรติฯ โส จโณฺฑเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ อยํ โข, คามณิ, เหตุ, อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกจฺโจ จโณฺฑ จโณฺฑเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ''ฯ

''อิธ ปน, คามณิ, เอกจฺจสฺส ราโค ปหีโน โหติฯ ราคสฺส ปหีนตฺตา ปเร น โกเปนฺติ, ปเรหิ โกปิยมาโน โกปํ น ปาตุกโรติฯ โส โสรโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ โทโส ปหีโน โหติฯ โทสสฺส ปหีนตฺตา ปเร น โกเปนฺติ, ปเรหิ โกปิยมาโน โกปํ น ปาตุกโรติฯ โส โสรโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ โมโห ปหีโน โหติฯ โมหสฺส ปหีนตฺตา ปเร น โกเปนฺติ, ปเรหิ โกปิยมาโน โกปํ น ปาตุกโรติฯ โส โสรโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ อยํ โข, คามณิ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน มิเธกจฺโจ โสรโต โสรโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตี''ติฯ

เอวํ วุเตฺต, จโณฺฑ คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต! เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ ภควตา อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ตาลปุฏสุตฺตํ

๓๕๔. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข ตาลปุโฏ [ตาลปุโตฺต (สี. สฺยา. กํ.)] นฏคามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ตาลปุโฏ นฏคามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สุตํ เมตํ, ภนฺเต, ปุพฺพกานํ อาจริยปาจริยานํ นฏานํ ภาสมานานํ – 'โย โส นโฏ รงฺคมเชฺฌ สมชฺชมเชฺฌ สจฺจาลิเกน ชนํ หาเสติ รเมติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปหาสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี'ติฯ อิธ ภควา กิมาหา''ติ? ''อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํฯ มา มํ เอตํ ปุจฺฉี''ติฯ ทุติยมฺปิ โข ตาลปุโฏ นฏคามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สุตํ เมตํ, ภนฺเต, ปุพฺพกานํ อาจริยปาจริยานํ นฏานํ ภาสมานานํ – 'โย โส นโฏ รงฺคมเชฺฌ สมชฺชมเชฺฌ สจฺจาลิเกน ชนํ หาเสติ รเมติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปหาสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี'ติฯ อิธ ภควา กิมาหา''ติ? ''อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํฯ มา มํ เอตํ ปุจฺฉี''ติฯ ตติยมฺปิ โข ตาลปุโฏ นฏคามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สุตํ เมตํ, ภนฺเต, ปุพฺพกานํ อาจริยปาจริยานํ นฏานํ ภาสมานานํ – 'โย โส

นโฏ รงฺคมชฺเฌ สมชฺชมชฺเฌ สจฺจาลิเกน ชนํ หาเสติ รเมติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปหาสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติฯ อิธ ภควา กิมาหา’’ติ?

‘‘อทฺธา โข ตฺยาหํ, คามณิ, น ลภามิ [นาลตฺถํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] – ‘อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’ติฯ อปิ จ ตฺยาหํ พฺยากริสฺสามิฯ ปุพฺเพ โข, คามณิ, สตฺตา อวีตราคา ราคพนฺธนพทฺธาฯ เตสํ นโฏ รงฺคมชฺเฌ สมชฺชมชฺเฌ เย ธมฺมา รชนียา เต อุปสํหรติ ภิโยฺยโสมตฺตายฯ ปุพฺเพ โข, คามณิ, สตฺตา อวีตโทสา โทสพนฺธนพทฺธาฯ เตสํ นโฏ รงฺคมชฺเฌ สมชฺชมชฺเฌ เย ธมฺมา โทสนียา เต อุปสํหรติ ภิโยฺยโสมตฺตายฯ ปุพฺเพ โข, คามณิ , สตฺตา อวีตโมหา โมหพนฺธนพทฺธาฯ เตสํ นโฏ รงฺคมชฺเฌ สมชฺชมชฺเฌ เย ธมฺมา โมหนียา เต อุปสํหรติ ภิโยฺยโสมตฺตายฯ โส อตฺตนา มตฺโต ปมตฺโต ปเร มเทตฺวา ปมาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปหาโส นาม นิรโย ตตฺถ อุปปชฺชติฯ สเจ โข ปนสฺส เอวํทิฏฺฐิ โหติ – ‘โย โส นโฏ รงฺคมชฺเฌ สมชฺชมชฺเฌ สจฺจาลิเกน ชนํ หาเสติ รเมติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปหาสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติ, สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส โข ปนาหํ, คามณิ, ปุริสปุคฺคลสฺส ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ตาลปุโฏ นฏคามณิ, ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิฯ ‘‘เอตํ โข ตฺยาหํ, คามณิ, นาลตฺถํ – ‘อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภนฺเต, เอตํ โรทามิ ยํ มํ ภควา เอวมาห; อปิ จาหํ, ภนฺเต, ปุพฺพเกหิ อาจริยปาจริเยหิ นเฏหิ ทีฆรตฺตํ นิกโต วญฺจิโต ปลุทฺโธ – ‘โย โส นโฏ รงฺคมชฺเฌ สมชฺชมชฺเฌ สจฺจาลิเกน ชนํ หาเสติ รเมติ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปหาสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’’’ติฯ ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต! เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ ลเภยฺยาหํ, ภนฺเต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท’’นฺติฯ อลตฺถ โข ตาลปุโฏ นฏคามณิ ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปนฺโน จ ปนายสฺมา ตาลปุโฏ…เป.… อรหตํ อโหสีติฯ ทุติยํฯ

๓. โยธาชีวสุตฺตํ

๓๕๕. อถ โข โยธาชีโว คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โยธาชีโว คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต, ปุพฺพกานํ อาจริยปาจริยานํ โยธาชีวานํ ภาสมานานํ – ‘โย โส โยธาชีโว สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติฯ อิธ ภควา กิมาหา’’ติ? ‘‘อลํ , คามณิ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข โยธาชีโว คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต, ปุพฺพกานํ อาจริยปาจริยานํ โยธาชีวานํ ภาสมานานํ – ‘โย โส โยธาชีโว สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติฯ อิธ ภควา กิมาหา’’ติ?

‘‘อทฺธา โข ตฺยาหํ, คามณิ, น ลภามิ – ‘อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’ติฯ อปิ จ ตฺยาหํ พฺยากริสฺสามิฯ โย โส, คามณิ, โยธาชีโว สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตสฺส ตํ จิตฺตํ ปุพฺเพ คหิตํ [หีนํ (สี. ปี.)] ทุกฺกฏํ ทุปฺปณิหิตํ – ‘อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา พชฺฌนฺตุ วา อุจฺฉิชฺชนฺตุ วา วินสฺสนฺตุ วา มา วา อเหสุํ อิติ วา’ติฯ ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยา

ปาเทนฺติ; โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิโต นาม นิรโย ตตฺถ อุปปชฺชตีติฯ สเจ โข ปนสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ – ‘โย โส โยธาชีโว สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติ, สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส โข ปนาหํ, คามณิ, ปุริสปุคฺคลสฺส ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, โยธาชีโว คามณิ ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิฯ ‘‘เอตํ โข ตฺยาหํ, คามณิ, นาลตฺถํ – ‘อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภนฺเต, เอตํ โรทามิ ยํ มํ ภควา เอวมาห ; อปิจาหํ, ภนฺเต, ปุพฺพเกหิ อาจริยปาจริเยหิ โยธาชีเวหิ ทีฆรตฺตํ นิกโต วญฺจิโต ปลุทฺโธ – ‘โย โส โยธาชีโว สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’’’ติฯ ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป.… อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. หตฺถาโรหสุตฺตํ

๓๕๖. อถ โข หตฺถาโรโห คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา…เป.… อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คตนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. อสฺสาโรหสุตฺตํ

๓๕๗. อถ โข อสฺสาโรโห คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อสฺสาโรโห คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต, ปุพฺพกานํ อาจริยปาจริยานํ อสฺสาโรหานํ ภาสมานานํ – ‘โย โส อสฺสาโรโห สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติฯ อิธ ภควา กิมาหา’’ติ? ‘‘อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข อสฺสาโรโห คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต, ปุพฺพกานํ อาจริยปาจริยานํ อสฺสาโรหานํ ภาสมานานํ – ‘โย โส อสฺสาโรโห สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติฯ อิธ ภควา กิมาหา’’ติ?

‘‘อทฺธา โข ตฺยาหํ, คามณิ, น ลภามิ – ‘อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’ติฯ อปิ จ โข ตฺยาหํ พฺยากริสฺสามิฯ โย โส, คามณิ, อสฺสาโรโห สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ ตสฺส ตํ จิตฺตํ ปุเพฺพ คหิตํ ทุกฺกฏํ ทุปฺปณิหิตํ – ‘อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา พชฺฌนฺตุ วา อุจฺฉิชฺชนฺตุ วา วินสฺสนฺตุ วา มา อเหสุํ อิติ วา’ติฯ ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิโต นาม นิรโย ตตฺถ อุปปชฺชติฯ สเจ โข ปนสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ – ‘โย โส อสฺสาโรโห สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’ติ, สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส โข ปนาหํ คามณิ, ปุริสปุคฺคลสฺส ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อสฺสาโรโห คามณิ ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิฯ ‘‘เอตํ โข ตฺยาหํ, คามณิ, นาลตฺถํ – ‘อลํ, คามณิ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภนฺเต, เอตํ โรทามิ ยํ มํ ภควา เอวมาหฯ อปิจาหํ, ภนฺเต, ปุพฺพเกหิ อาจริยปาจริเยหิ อสฺสาโรเหหิ ทีฆรตฺตํ นิกโต

วณฺจิโต ปลุโทฺธ – ‘โย โส อสฺสาโรโห สงฺคาเม อุสฺสหติ วายมติ, ตเมนํ อุสฺสหนฺตํ วายมนฺตํ ปเร หนนฺติ ปริยาปาเทนฺติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรชิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตี’’’ติฯ “อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป…. อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อสิพนฺธกปุตฺตสุตฺตํ

๓๕๘. เอกํ สมยํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเนฯ อถ โข อสิพนฺธกปุตฺโต คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อสิพนฺธกปุตฺโต คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “พฺราหฺมณา, ภนฺเต, ปจฺฉาภูมกา กามณฺฑลุกา เสวาลมาลิกา อุทโกโรหกา อคฺคิปริจารกาฯ เต มตํ กาลงฺกตํ อุยฺยาเปนฺติ นาม สญฺญาเปนฺติ นาม สคฺคํ นาม โอกฺกาเมนฺติฯ ภควา ปน, ภนฺเต, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปโหติ ตถา กาตุํ ยถา สพฺโพ โลโก กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปเชฺชยฺยา’’ติ? “เตน หิ, คามณิ, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสี’’ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อิธสฺส ปุริโส ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิโตฺต มิจฺฉาทิฏฺฐิโกฯ ตเมนํ มหา ชนกาโย สงฺคมฺม สมาคมฺม อายาเจยฺย โถเมยฺย ปญฺชลิโก อนุปริสเกฺกยฺย – ‘อยํ ปุริโส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตู’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ , อปิ นุ โส ปุริโส มหโต ชนกายสฺส อายาจนเหตุ วา โถมนเหตุ วา ปญฺชลิกา อนุปริสกฺกนเหตุ วา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปเชฺชยฺยา’’ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

“เสยฺยถาปิ, คามณิ, ปุริโส มหตึ ปุถุสิลํ คมฺภีเร อุทกรหเท ปกฺขิเปยฺยฯ ตเมนํ มหา ชนกาโย สงฺคมฺม สมาคมฺม อายาเจยฺย โถเมยฺย ปญฺชลิโก อนุปริสเกฺกยฺย – ‘อุมฺมุชฺช, โภ ปุถุสิเล, อุปฺลว, โภ ปุถุสิเล , ถลมุปฺลว, โภ ปุถุสิเล’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อปิ นุ สา ปุถุสิลา มหโต ชนกายสฺส อายาจนเหตุ วา โถมนเหตุ วา ปญฺชลิกา อนุปริสกฺกนเหตุ วา อุมฺมุเชฺชยฺย วา อุปฺลเวยฺย วา ถลํ วา อุปฺลเวยฺยา’’ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ “เอวเมว โข, คามณิ, โย โส ปุริโส ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิโตฺต มิจฺฉาทิฏฺฐิโกฯ กิญฺจาปิ ตํ มหา ชนกาโย สงฺคมฺม สมาคมฺม อายาเจยฺย โถเมยฺย ปญฺชลิโก อนุปริสเกฺกยฺย – ‘อยํ ปุริโส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตู’’’ติ, อถ โข โส ปุริโส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปเชฺชยฺยฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อิธสฺส [อิธ (ก.), อิธ จสฺส (?)] ปุริโส ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต มุสาวาทา ปฏิวิรโต ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิโตฺต สมฺมาทิฏฺฐิโกฯ ตเมนํ มหา ชนกาโย สงฺคมฺม สมาคมฺม อายาเจยฺย โถเมยฺย ปญฺชลิโก อนุปริสเกฺกยฺย – ‘อยํ ปุริโส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตู’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อปิ นุ โส ปุริโส มหโต ชนกายสฺส อายาจนเหตุ วา โถมนเหตุ วา ปญฺชลิกา อนุปริสกฺกนเหตุ วา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปเชฺชยฺยา’’ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, คามณิ, ปุริโส สปฺปิกุมฺภํ วา เตลกุมฺภํ วา คมฺภีเร อุทกรหเท โอคาเหตฺวา ภินฺเทยฺยฯ ตตฺร ยาสฺส สกฺขรา วา กฐลา วา สา อโธคามี [อโธคามินี (?)] อสฺส; ยญฺจ ขฺวสฺส ตตฺร สปฺปิ วา เตลํ วา ตํ อุทฺธํ คามิ อสฺสฯ ตเมนํ มหา ชนกาโย สงฺคมฺม สมาคมฺม อายาเจยฺย โถเมยฺย ปญฺชลิโก อนุปริสเกฺกยฺย – ‘โอสีท, โภ สปฺปิเตล, สํสีท , โภ สปฺปิเตล, อโธ คจฺฉ, โภ สปฺปิเตลา’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อปิ นุ ตํ สปฺปิเตลํ มหโต ชนกายสฺส อายาจนเหตุ วา โถมนเหตุ วา ปญฺชลิกา อนุปริสกฺกนเหตุ วา โอสีเทยฺย วา สํสีเทยฺย วา อโธ วา คเจฺฉยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘เอวเมว โข, คามณิ, โย โส ปุริโส ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต , สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต, อนภิชฺฌาลุ, อพฺยาปนฺนจิโตฺต, สมฺมาทิฏฺฐิโก, กิญฺจาปิ ตํ มหา ชนกาโย สงฺคมฺม สมาคมฺม อายาเจยฺย โถเมยฺย ปญฺชลิโก อนุปริสเกฺกยฺย – ‘อยํ ปุริโส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปฺปชฺชตู’ติ, อถ โข โส ปุริโส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปเชฺชยฺยา’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, อสิพนฺธกปุโตฺต คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต…เป.… อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. เขตฺตูปมสุตฺตํ

๓๕๙. เอกํ สมยํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเนฯ อถ โข อสิพนฺธกปุโตฺต คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อสิพนฺธกปุโตฺต คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘นนุ, ภเนฺต, ภควา สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรตี’’ติ? ‘‘เอวํ, คามณิ, ตถาคโต สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรตี’’ติฯ ‘‘อถ กิญฺจรหิ, ภเนฺต, ภควา เอกจฺจานํ สกฺกจฺจํ ธมฺมํ เทเสติ, เอกจฺจานํ โน ตถา สกฺกจฺจํ ธมฺมํ เทเสตี’’ติ? ‘‘เตน หิ, คามณิ, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อิธสฺสุ [อิธ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] กสฺสกสฺส คหปติโน ตีณิ เขตฺตานิ – เอกํ เขตฺตํ อคฺคํ, เอกํ เขตฺตํ มชฺฌิมํ, เอกํ เขตฺตํ หีนํ ชงฺคลํ อูสรํ ปาปภูมิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อสุ กสฺสโก คหปติ พีชานิ ปติฎฺฐาเปตุกาโม กตฺถ ปฐมํ ปติฎฺฐาเปยฺย, ยํ วา อทุํ เขตฺตํ อคฺคํ , ยํ วา อทุํ เขตฺตํ มชฺฌิมํ, ยํ วา อทุํ เขตฺตํ หีนํ ชงฺคลํ อูสรํ ปาปภูมี’’ติ? ‘‘อสุ, ภเนฺต, กสฺสโก คหปติ พีชานิ ปติฎฺฐาเปตุกาโม ยํ อทุํ เขตฺตํ อคฺคํ ตตฺถ ปติฎฺฐาเปยฺย ฯ ตตฺถ ปติฎฺฐาเปตฺวา ยํ อทุํ เขตฺตํ มชฺฌิมํ ตตฺถ ปติฎฺฐาเปยฺยฯ ตตฺถ ปติฎฺฐาเปตฺวา ยํ อทุํ เขตฺตํ หีนํ ชงฺคลํ อูสรํ ปาปภูมิ ตตฺถ ปติฎฺฐาเปยฺยปิ, โนปิ ปติฎฺฐาเปยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนฺตมโส โคภตฺตมฺปิ ภวิสฺสตี’’ติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, คามณิ, ยํ อทุํ เขตฺตํ อคฺคํ; เอวเมว มยฺหํ ภิกฺขุภิกฺขุนิโยฯ เตสาหํ ธมฺมํ เทเสมิ – อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสมิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอเต หิ, คามณิ, มํทีปา มํเลณา มํตาณา มํสรณา วิหรนฺติฯ เสยฺยถาปิ, คามณิ, ยํ อทุํ เขตฺตํ มชฺฌิมํ; เอวเมว มยฺหํ อุปาสกอุปาสิกาโยฯ เตสํปาหํ ธมฺมํ เทเสมิ – อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสมิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอเต หิ, คามณิ, มํทีปา มํเลณา มํตาณา มํสรณา วิหรนฺติฯ เสยฺยถาปิ, คามณิ, ยํ อทุํ เขตฺตํ หีนํ ชงฺคลํ อูสรํ ปาปภูมิ; เอวเมว มยฺหํ อญฺญติตฺถิยา สมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกา ฯ เตสํ ปาหํ ธมฺมํ เทเสมิ – อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกา

เสมิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นาม เอกํ ปทมฺปิ อาชาเนยฺยุํ ตํ เนสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา''ติฯ

''เสยฺยถาปิ, คามณิ, ปุริสสฺส ตโย อุทกมณิกา – เอโก อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท อหารี อปริหารี, เอโก อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท หารี ปริหารี, เอโก อุทกมณิโก ฉิโทฺท หารี ปริหารีฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อสุ ปุริโส อุทกํ นิกฺขิปิตุกาโม กตฺถ ปฐมํ นิกฺขิเปยฺย, โย วา โส อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท อหารี อปริหารี, โย วา โส อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท หารี ปริหารี, โย วา โส อุทกมณิโก ฉิโทฺท หารี ปริหารี''ติ? ''อสุ, ภเนฺต, ปุริโส อุทกํ นิกฺขิปิตุกาโม, โย โส อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท อหารี อปริหารี ตตฺถ นิกฺขิเปยฺย, ตตฺถ นิกฺขิปิตฺวา, โย โส อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท หารี ปริหารี ตตฺถ นิกฺขิเปยฺย, ตตฺถ นิกฺขิปิตฺวา, โย โส อุทกมณิโก ฉิโทฺท หารี ปริหารี ตตฺถ นิกฺขิเปยฺยปิ, โนปิ นิกฺขิเปยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนฺตมโส ภณฺฑโธวนมฺปิ ภวิสฺสตี''ติฯ

''เสยฺยถาปิ, คามณิ, โย โส อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท อหารี อปริหารี; เอวเมว มยฺหํ ภิกฺขุภิกฺขุนิโยฯ เตสาหํ ธมฺมํ เทเสมิ – อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ , เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสมิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอเต หิ, คามณิ, มํทีปา มํเลณา มํตาณา มํสรณา วิหรนฺติฯ เสยฺยถาปิ, คามณิ, โย โส อุทกมณิโก อจฺฉิโทฺท หารี ปริหารี; เอวเมว มยฺหํ อุปาสกอุปาสิกาโยฯ เตสาหํ ธมฺมํ เทเสมิ – อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสมิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอเต หิ, คามณิ, มํทีปา มํเลณา มํตาณา มํสรณา วิหรนฺติฯ เสยฺยถาปิ, คามณิ, โย โส อุทกมณิโก ฉิโทฺท หารี ปริหารี; เอวเมว มยฺหํ อญฺญติตฺถิยา สมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกาฯ เตสาหํ ธมฺมํ เทเสมิ – อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสมิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นาม เอกํ ปทมฺปิ อาชาเนยฺยุํ, ตํ เนสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา''ติฯ เอวํ วุเตฺต, อสิพนฺธกปุโตฺต คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต…เป…. อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. สงฺขธมสุตฺตํ

๓๖๐. เอกํ สมยํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเนฯ อถ โข อสิพนฺธกปุโตฺต คามณิ นิคณฺฐสาวโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อสิพนฺธกปุตฺตํ คามณึ ภควา เอตทโวจ – ''กถํ นุ โข, คามณิ, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต สาวกานํ ธมฺมํ เทเสตี''ติ? ''เอวํ โข, ภเนฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ – 'โย โกจิ ปาณํ อติปาเตติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก, โย โกจิ อทินฺนํ อาทิยติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก , โย โกจิ กาเมสุ มิจฺฉา จรติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก, โย โกจิ มุสา ภณติ สโพฺพ, โส อาปายิโก เนรยิโกฯ ยํพหุลํ ยํพหุลํ วิหรติ, เตน เตน นียตี'ติฯ เอวํ โข, ภเนฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต สาวกานํ ธมฺมํ เทเสตี''ติฯ '''ยํพหุลํ ยํพหุลญฺจ, คามณิ, วิหรติ, เตน เตน นียติ', เอวํ สเนฺต น โกจิ อาปายิโก เนรยิโก ภวิสฺสติ, ยถา นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส วจนํ''ฯ

''ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, โย โส ปุริโส ปาณาติปาตี รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย, กตโม พหุตโร สมโย, ยํ วา โส ปาณมติปาเตติ, ยํ วา โส ปาณํ นาติปาเตตี''ติ? ''โย โส, ภเนฺต, ปุริโส ปาณาติปาตี รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย, อปฺปตโร โส สมโย ยํ โส ปาณมติปาเตติ, อถ โข เสฺวว พหุตโร สมโย ยํ โส ปาณํ นาติปาเตตี''ติฯ

‘‘‘ยํพหุลํ ยํพหุลญฺจ, คามณิ, วิหรติ เตน เตน นียตี’ติ, เอวํ สเนฺต น โกจิ อาปายิโก เนรยิโก ภวิสฺสติ, ยถา นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส วจนํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, โย โส ปุริโส อทินฺนาทายี รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย, กตโม พหุตโร สมโย, ยํ วา โส อทินฺนํ อาทิยติ, ยํ วา โส อทินฺนํ นาทิยตี’’ติฯ ‘‘โย โส, ภเนฺต, ปุริโส อทินฺนาทายี รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย อปฺปตโร โส สมโย, ยํ โส อทินฺนํ อาทิยติ, อถ โข เสฺวว พหุตโร สมโย, ยํ โส อทินฺนํ นาทิยตี’’ติฯ ‘‘‘ยํ พหุลํ ยํพหุลญฺจ, คามณิ, วิหรติ เตน เตน นียตี’ติ, เอวํ สเนฺต น โกจิ อาปายิโก เนรยิโก ภวิสฺสติ, ยถา นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส วจนํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, โย โส ปุริโส กาเมสุมิจฺฉาจารี รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย, กตโม พหุตโร สมโย, ยํ วา โส กาเมสุ มิจฺฉา จรติ, ยํ วา โส กาเมสุ มิจฺฉา น จรตี’’ติ? ‘‘โย โส, ภเนฺต, ปุริโส กาเมสุมิจฺฉาจารี รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย, อปฺปตโร โส สมโย ยํ โส กาเมสุ มิจฺฉา จรติ, อถ โข เสฺวว พหุตโร สมโย, ยํ โส กาเมสุ มิจฺฉา น จรตี’’ติฯ ‘‘‘ยํพหุลํ ยํพหุลญฺจ, คามณิ, วิหรติ เตน เตน นียตี’ติ , เอวํ สเนฺต น โกจิ อาปายิโก เนรยิโก ภวิสฺสติ, ยถา นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส วจนํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, โย โส ปุริโส มุสาวาที รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย, กตโม พหุตโร สมโย, ยํ วา โส มุสา ภณติ, ยํ วา โส มุสา น ภณตี’’ติ? ‘‘โย โส, ภเนฺต , ปุริโส มุสาวาที รตฺติยา วา ทิวสสฺส วา สมยาสมยํ อุปาทาย , อปฺปตโร โส สมโย, ยํ โส มุสา ภณติ, อถ โข เสฺวว พหุตโร สมโย, ยํ โส มุสา น ภณตี’’ติฯ ‘‘‘ยํพหุลํ ยํพหุลญฺจ, คามณิ, วิหรติ เตน เตน นียตี’ติ, เอวํ สเนฺต น โกจิ อาปายิโก เนรยิโก ภวิสฺสติ, ยถา นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส วจนํ’’ฯ

‘‘อิธ, คามณิ, เอกโจฺจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ [เอวํทิฏฺฐี (ก.)] – ‘โย โกจิ ปาณมติปาเตติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก, โย โกจิ อทินฺนํ อาทิยติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก, โย โกจิ กาเมสุ มิจฺฉา จรติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก, โย โกจิ มุสา ภณติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก’ติฯ ตสฺมึ โข ปน, คามณิ, สตฺถริ สาวโก อภิปฺปสโนฺน โหติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘มยฺหํ โข สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – โย โกจิ ปาณมติปาเตติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโกติฯ อตฺถิ โข ปน มยา ปาโณ อติปาติโต, อหมฺปมฺหิ อาปายิโก เนรยิโกติ ทิฏฺฐึ ปฏิลภติฯ ตํ, คามณิ, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ มยฺหํ โข สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – โย โกจิ อทินฺนํ อาทิยติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโกติฯ อตฺถิ โข ปน มยา อทินฺนํ อาทินฺนํ อหมฺปมฺหิ อาปายิโก เนรยิโกติ ทิฏฺฐึ ปฏิลภติฯ ตํ, คามณิ, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ มยฺหํ โข สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – โย โกจิ กาเมสุ มิจฺฉา จรติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโก’ติฯ อตฺถิ โข ปน มยา กาเมสุ มิจฺฉา จิณฺณํฯ ‘อหมฺปมฺหิ อาปายิโก เนรยิโก’ติ ทิฏฺฐึ ปฏิลภติฯ ตํ, คามณิ, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ มยฺหํ โข สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – โย โกจิ มุสา ภณติ, สโพฺพ โส อาปายิโก เนรยิโกติฯ อตฺถิ โข ปน มยา มุสา ภณิตํฯ ‘อหมฺปมฺหิ อาปายิโก เนรยิโก’ติ ทิฏฺฐึ ปฏิลภติฯ ตํ, คามณิ, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

“อิธ ปน, คามณิ, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาฯ โส อเนกปริยาเยน ปาณาติปาตํ ครหติ วิครหติ, ‘ปาณาติปาตา วิรมถา’ติ จาหฯ อทินฺนาทานํ ครหติ วิครหติ, ‘อทินฺนาทานา วิรมถา’ติ จาหฯ กาเมสุมิจฺฉาจารํ ครหติ, วิครหติ ‘กาเมสุมิจฺฉาจารา วิรมถา’ติ จาหฯ มุสาวาทํ ครหติ วิครหติ ‘มุสาวาทา วิรมถา’ติ จาหฯ ตสฺมึ โข ปน, คามณิ, สตฺถริ สาวโก อภิปฺปสนฺโน โหติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ภควา โข อเนกปริยาเยน ปาณาติปาตํ ครหติ วิครหติ, ปาณาติปาตา วิรมถาติ จาหฯ อตฺถิ โข ปน มยา ปาโณ อติปาติโต ยาวตโก วา ตาวตโก วาฯ โย โข ปน มยา ปาโณ อติปาติโต ยาวตโก วา ตาวตโก วา, ตํ น สุฏฺฐุ, ตํ น สาธุฯ อหเญฺจว [อหเญฺจ (?)] โข ปน ตปฺปจฺจยา วิปฺปฏิสารี อสฺสํฯ น เมตํ ปาปํ กมฺมํ [ปาปกมฺมํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] อกตํ ภวิสฺสตี’ติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย ตเญฺจว ปาณาติปาตํ ปชหติฯ อายติญฺจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส ปหานํ โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส สมติกฺกโม โหติฯ

“‘ภควา โข อเนกปริยาเยน อทินฺนาทานํ ครหติ วิครหติ, อทินฺนาทานา วิรมถาติ จาหฯ อตฺถิ โข ปน มยา อทินฺนํ อาทินฺนํ ยาวตกํ วา ตาวตกํ วาฯ ยํ โข ปน มยา อทินฺนํ อาทินฺนํ ยาวตกํ วา ตาวตกํ วา ตํ น สุฏฺฐุ, ตํ น สาธุฯ อหเญฺจว โข ปน ตปฺปจฺจยา วิปฺปฏิสารี อสฺสํ, น เมตํ ปาปํ กมฺมํ อกตํ ภวิสฺสตี’ติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย ตเญฺจว อทินฺนาทานํ ปชหติฯ อายติญฺจ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส ปหานํ โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส สมติกฺกโม โหติฯ

“‘ภควา โข ปน อเนกปริยาเยน กาเมสุมิจฺฉาจารํ ครหติ วิครหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา วิรมถาติ จาหฯ อตฺถิ โข ปน มยา กาเมสุ มิจฺฉา จิณฺณํ ยาวตกํ วา ตาวตกํ วาฯ ยํ โข ปน มยา กาเมสุ มิจฺฉา จิณฺณํ ยาวตกํ วา ตาวตกํ วา ตํ น สุฏฺฐุ, ตํ น สาธุฯ อหเญฺจว โข ปน ตปฺปจฺจยา วิปฺปฏิสารี อสฺสํ, น เมตํ ปาปํ กมฺมํ อกตํ ภวิสฺสตี’ติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย ตเญฺจว กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปชหติ, อายติญฺจ กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส ปหานํ โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส สมติกฺกโม โหติฯ

“‘ภควา โข ปน อเนกปริยาเยน มุสาวาทํ ครหติ วิครหติ, มุสาวาทา วิรมถาติ จาหฯ อตฺถิ โข ปน มยา มุสา ภณิตํ ยาวตกํ วา ตาวตกํ วาฯ ยํ โข ปน มยา มุสา ภณิตํ ยาวตกํ วา ตาวตกํ วา ตํ น สุฏฺฐุ, ตํ น สาธุฯ อหเญฺจว โข ปน ตปฺปจฺจยา วิปฺปฏิสารี อสฺสํ, น เมตํ ปาปํ กมฺมํ อกตํ ภวิสฺสตี’ติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย ตเญฺจว มุสาวาทํ ปชหติ, อายติญฺจ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส ปหานํ โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส สมติกฺกโม โหติฯ

“โส ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติฯ อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติฯ กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติฯ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติฯ ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติฯ ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติฯ สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติฯ อภิชฺฌํ ปหาย อนภิชฺฌาลุ โหติฯ พฺยาปาทปฺปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติฯ มิจฺฉาทิฏฺฐึ ปหาย สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌฺโ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูฬฺโห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุ

ตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺชเนน ผริตฺวา วิหรติฯ เสยฺยถาปิ, คามณิ, พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จตุทฺทิสา วิญฺญาเปยฺย; เอวเมว โข, คามณิ, เอวํ ภาวิตาย เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา เอวํ พหุลีกตาย ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ, น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต กรุณาสหคเตน เจตสา…เป…. มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป….ฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺชเนน ผริตฺวา วิหรติฯ เสยฺยถาปิ, คามณิ, พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จตุทฺทิสา วิญฺญาเปยฺย; เอวเมว โข, คามณิ, เอวํ ภาวิตาย อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา เอวํ พหุลีกตาย ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐตี”ติฯ เอวํ วุตฺเต, อสิพนฺธกปุตฺโต คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป…. อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. กุลสุตฺตํ

๓๖๑. เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน นาฬนฺทา ตทวสริ ฯ ตตฺร สุทํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเนฯ

เตน โข ปน สมเยน นาฬนฺทา ทุพฺภิกฺขา โหติ ทฺวีหิติกา เสตฏฺฐิกา สลากาวุตฺตาฯ เตน โข ปน สมเยน นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต นาฬนฺทายํ ปฏิวสติ มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธึฯ อถ โข อสิพนฺธกปุตฺโต คามณิ นิคณฺฐสาวโก เยน นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อสิพนฺธกปุตฺตํ คามณึ นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต เอตทโวจ – “เอหิ ตฺวํ, คามณิ, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปหิฯ เอวํ เต กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิสฺสติ – ‘อสิพนฺธกปุตฺเตน คามณินา สมณสฺส โคตมสฺส เอวํมหิทฺธิกสฺส เอวํมหานุภาวสฺส วาโท อาโรปิโต’”ติฯ

“กถํ ปนาหํ, ภนฺเต, สมณสฺส โคตมสฺส เอวํมหิทฺธิกสฺส เอวํมหานุภาวสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามี”ติ ? “เอหิ ตฺวํ, คามณิ, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ เอวํ วเทหิ – ‘นนุ, ภนฺเต, ภควา อเนกปริยาเยน กุลานํ อนุทฺทยํ [อนุทยํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] วณฺเณติ, อนุรกฺขํ วณฺเณติ, อนุกมฺปํ วณฺเณตี’ติ? สเจ โข, คามณิ, สมโณ โคตโม เอวํ ปุโฏฺฐ เอวํ พฺยากโรติ – ‘เอวํ, คามณิ, ตถาคโต อเนกปริยาเยน กุลานํ อนุทฺทยํ วณฺเณติ, อนุรกฺขํ วณฺเณติ, อนุกมฺปํ วณฺเณตี’ติ, ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ – ‘อถ กิญฺจรหิ, ภนฺเต, ภควา ทุพฺภิกฺเข ทฺวีหิติเก เสตฏฺฐิเก สลากาวุตฺเต มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ จาริกํ จรติ? อุจฺฉาทาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน, อนยาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน, อุปฆาตาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน’ติ! อิมํ โข เต, คามณิ, สมโณ โคตโม อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุโฏฺฐ เนว สกฺขติ [สกฺขิติ (สี.) ม. นิ. ๒.๘๓] อุคฺคิลิตุํ, เนว สกฺขติ โอคิลิตุ”นฺติฯ “เอวํ , ภนฺเต”ติ โข อสิพนฺธกปุตฺโต คามณิ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อสิพนฺธกปุตฺโต คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘นนุ, ภนฺเต, ภควา อเนกปริยาเยน กุลานํ อนุทฺทยํ วณฺเณติ, อนุรกฺขํ วณฺเณติ, อนุกมฺปํ วณฺเณตี’’ติ? ‘‘เอวํ, คามณิ, ตถาคโต อเนกปริยาเยน กุลานํ อนุทฺทยํ วณฺเณติ, อนุรกฺขํ วณฺเณติ, อนุกมฺปํ วณฺเณตี’’ติฯ ‘‘อถ กิญฺจรหิ, ภนฺเต, ภควา ทุพฺภิกฺเข ทฺวีหิติเก เสตฏฺฐิเก สลากาวุตฺเต มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธิํ จาริกํ จรติ? อุจฺเฉทาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน, อนยาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน, อุปฆาตาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน’’ติฯ ‘‘อิโต โส, คามณิ, เอกนวุติกปฺเป [เอกนวุโต กปฺโป (สฺยา. กํ.), เอกนวุติกปฺโป (ปี.)] ยมหํ อนุสฺสรามิ, นาภิชานามิ กิญฺจิ กุลํ ปกฺกภิกฺขานุปฺปทานมตฺเตน อุปหตปุพฺพํฯ อถ โข ยานิ ตานิ กุลานิ อฑฺฒานิ มหทฺธนานิ มหาโภคานิ ปหูตชาตรูปรชตานิ ปหูตวิตฺตูปกรณานิ ปหูตธนธญฺญานิ, สพฺพานิ ตานิ ทานสมฺภูตานิ เจว สจฺจสมฺภูตานิ จ สามญฺญสมฺภูตานิ จฯ อฏฺฐ โข, คามณิ, เหตู, อฏฺฐ ปจฺจยา กุลานํ อุปฆาตายฯ ราชโต วา กุลานิ อุปฆาตํ คจฺฉนฺติ, โจรโต วา กุลานิ อุปฆาตํ คจฺฉนฺติ, อคฺคิโต วา กุลานิ อุปฆาตํ คจฺฉนฺติ , อุทกโต วา กุลานิ อุปฆาตํ คจฺฉนฺติ, นิหิตํ วา ฐานา วิคจฺฉติ [นิหิตํ วา นาธิคจฺฉนฺติ (สี. ปี.)], ทุปฺปยุตฺตา วา กมฺมนฺตา วิปชฺชนฺติ, กุเล วา กุลงฺคาโรติ [กุลานํ วา กุลงฺคาโร (สี.)] อุปฺปชฺชติ, โย เต โภเค วิกิรติ วิธมติ วิทฺธํเสติ, อนิจฺจตาเยว อฏฺฐมีติฯ อิเม โข, คามณิ, อฏฺฐ เหตู, อฏฺฐ ปจฺจยา กุลานํ อุปฆาตาย ฯ อิเมสุ โข, คามณิ, อฏฺฐสุ เหตูสุ, อฏฺฐสุ ปจฺจเยสุ สํวิชฺชมาเนสุ โย มํ เอวํ วเทยฺย – ‘อุจฺเฉทาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน, อนยาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน, อุปฆาตาย ภควา กุลานํ ปฏิปนฺโน’ติ, ตํ, คามณิ, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐิํ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, อสิพนฺธกปุตฺโต คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป.… อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. มณิจูฬกสุตฺตํ

๓๖๒. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน ราชนฺเตปุเร ราชปริสาย สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘‘กปฺปติ สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ ชาตรูปรชตํ, สาทิยนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, ปฏิคฺคณฺหนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชต’’นฺติ!

เตน โข ปน สมเยน มณิจูฬโก คามณิ ตสฺสํ ปริสายํ นิสินฺโน โหติฯ อถ โข มณิจูฬโก คามณิ ตํ ปริสํ เอตทโวจ – ‘‘มา อโยฺย [อยฺยา (สี. ปี.)] เอวํ อวจุตฺถฯ น กปฺปติ สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ ชาตรูปรชตํ, น สาทิยนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, นปฺปฏิคฺคณฺหนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, นิกฺขิตฺตมณิสุวณฺณา สมณา สกฺยปุตฺติยา อเปตชาตรูปรชตา’’ติฯ อสกฺขิ โข มณิจูฬโก คามณิ ตํ ปริสํ สญฺญาเปตุํฯ อถ โข มณิจูฬโก คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มณิจูฬโก คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธ, ภนฺเต, ราชนฺเตปุเร ราชปริสาย สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘กปฺปติ สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ ชาตรูปรชตํ, สาทิยนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, ปฏิคฺคณฺหนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชต’นฺติฯ เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภนฺเต, ตํ ปริสํ เอตทโวจํ – ‘มา อโยฺย เอวํ อวจุตฺถฯ น กปฺปติ สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ ชาตรูปรชตํ, น สาทิยนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, นปฺปฏิคฺคณฺหนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, นิกฺขิตฺตมณิสุวณฺณา สมณา สกฺยปุตฺติยา อเปตชาตรูปรชตา’ติฯ อสกฺขิํ ขฺวาหํ, ภนฺเต, ตํ ปริสํ สญฺญาเปตุํฯ กจฺจาหํ, ภนฺเต, เอวํ พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว ภควโต โหมิ, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขามิ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรมิ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตี’’ติ?

“ตคฺฆ ตฺวํ, คามณิ, เอวํ พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว เม โหสิ, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขสิ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรสิ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉติฯ น หิ, คามณิ, กปฺปติ สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ ชาตรูปรชตํ, น สาทิยนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, นปฺปฏิคฺคณฺหนฺติ สมณา สกฺยปุตฺติยา ชาตรูปรชตํ, นิกฺขิตฺตมณิสุวณฺณา สมณา สกฺยปุตฺติยา อเปตชาตรูปรชตาฯ ยสฺส โข, คามณิ, ชาตรูปรชตํ กปฺปติ, ปญฺจปิ ตสฺส กามคุณา กปฺปนฺติฯ ยสฺส ปญฺจ กามคุณา กปฺปนฺติ ( ) [(ตสฺสปิ ชาตรูปรชตํ กปฺปติ,) (สฺยา. กํ.)], เอกํเสเนตํ , คามณิ, ธาเรยฺยาสิ อสฺสมณธมฺม อสกฺยปุตฺติยธมฺมนฺติฯ อปิ จาหํ, คามณิ, เอวํ วทามิ – ติณํ ติณตฺถิเกน ปริเยสิตพฺพํ, ทารุ ทารุตฺถิเกน ปริเยสิตพฺพํ, สกฏํ สกฏตฺถิเกน ปริเยสิตพฺพํ, ปุริโส ปุริสตฺถิเกน ปริเยสิตโพฺพ [ปริเยสิตโพฺพ”ติ (?)]ฯ นเตฺววาหํ, คามณิ, เกนจิ ปริยาเยน ‘ชาตรูปรชตํ สาทิตพฺพํ ปริเยสิตพฺพ’นฺติ วทามี”ติฯ ทสมํฯ

๑๑. ภทฺรกสุตฺตํ

๓๖๓. เอกํ สมยํ ภควา มเลฺลสุ วิหรติ อุรุเวลกปฺปํ นาม มลฺลานํ นิคโมฯ อถ โข ภทฺรโก คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ภทฺรโก คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สาธุ เม, ภเนฺต, ภควา ทุกฺขสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสตู”ติฯ “อหเญฺจ [อหญฺจ (สฺยา. กํ. ก.)] เต, คามณิ, อตีตมทฺธานํ อารพฺภ ทุกฺขสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสยฺยํ – ‘เอวํ อโหสิ อตีตมทฺธาน’นฺติ, ตตฺร เต สิยา กงฺขา, สิยา วิมติฯ อหํ เจ [อหญฺจ (สฺยา. กํ. ก.)] เต, คามณิ, อนาคตมทฺธานํ อารพฺภ ทุกฺขสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสยฺยํ – ‘เอวํ ภวิสฺสติ อนาคตมทฺธาน’นฺติ, ตตฺราปิ เต สิยา กงฺขา, สิยา วิมติฯ อปิ จาหํ, คามณิ, อิเธว นิสิโนฺน เอเตฺถว เต นิสินฺนสฺส ทุกฺขสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาหิ , สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี”ติฯ “เอวํ, ภเนฺต”ติ โข ภทฺรโก คามณิ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

“ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อตฺถิ เต อุรุเวลกปฺเป มนุสฺสา เยสํ เต วเธน วา พเนฺธน วา ชานิยา วา ครหาย วา อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “อตฺถิ เม, ภเนฺต, อุรุเวลกปฺเป มนุสฺสา เยสํ เม วเธน วา พเนฺธน วา ชานิยา วา ครหาย วา อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติฯ “อตฺถิ ปน เต, คามณิ, อุรุเวลกปฺเป มนุสฺสา เยสํ เต วเธน วา พเนฺธน วา ชานิยา วา ครหาย วา นุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “อตฺถิ เม, ภเนฺต, อุรุเวลกปฺเป มนุสฺสา เยสํ เม วเธน วา พเนฺธน วา ชานิยา วา ครหาย วา นุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติฯ “โก นุ โข, คามณิ, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน เต เอกจฺจานํ อุรุเวลกปฺปิยานํ มนุสฺสานํ วเธน วา พเนฺธน วา ชานิยา วา ครหาย วา อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “เยสํ เม, ภเนฺต, อุรุเวลกปฺปิยานํ มนุสฺสานํ วเธน วา พเนฺธน วา ชานิยา วา ครหาย วา อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, อตฺถิ เม เตสุ ฉนฺทราโค ฯ เยสํ ปน, ภเนฺต, อุรุเวลกปฺปิยานํ มนุสฺสานํ วเธน วา พเนฺธน วา ชานิยา วา ครหาย วา นุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, นตฺถิ เม เตสุ ฉนฺทราโค”ติฯ “อิมินา ตฺวํ, คามณิ, ธเมฺมน ทิเฎฺฐน วิทิเตน อกาลิเกน ปเตฺตน ปริโยคาเฬฺหน อตีตานาคเต นยํ เนหิ – ‘ยํ โข กิญฺจิ อตีตมทฺธานํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชิ [อุปฺปชฺชติ (สพฺพตฺถ)] สพฺพํ ตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํฯ ฉโนฺท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสฯ ยมฺปิ หิ กิญฺจิ อนาคตมทฺธานํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, สพฺพํ ตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํฯ ฉโนฺท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสา’”ติ ฯ “อจฺฉริยํ, ภเนฺต, อพฺภุตํ, ภเนฺต! ยาว สุภาสิตํ จิทํ [สุภาสิตมิทํ (สี. ปี.)], ภเนฺต, ภควตา [ยงฺกิญฺจิ อตีตมทฺธานํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, สพฺพนฺตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิ

ทานํ, ฉนฺโท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสาติ, ยงฺกิญฺจิ อนาคตมทฺธานํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชิสฺสติ สพฺพนฺตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํ, ฉนฺโท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสา''ติ (สฺยา. กํ.)] – 'ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, สพฺพํ ตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํฯ ฉนฺโท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสา'ติฯ [''ยงฺกิญฺจิ อตีตมทฺธานํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, สพฺพนฺตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํ, ฉนฺโท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสาติ, ยงฺกิญฺจิ อนาคตมทฺธานํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, สพฺพนฺตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํ, ฉนฺโท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสา''ติ (สฺยา. กํ)] อตฺถิ เม, ภนฺเต, จิรวาสี นาม กุมาโร พหิ อาวสเถ [อาเวสเน (?)] ปฏิวสติฯ โส ขฺวาหํ, ภนฺเต, กาลสฺเสว วุฏฺฐาย ปุริสํ อุยฺโยเชมิ [อุยฺโยเชสึ (ก.)] – 'คจฺฉ, ภเณ, จิรวาสึ กุมารํ ชานาหี'ติฯ ยาวกีวญฺจ, ภนฺเต, โส ปุริโส นาคจฺฉติ, ตสฺส เม โหเตว อญฺญถตฺตํ – 'มา เหว จิรวาสิสฺส กุมารสฺส กิญฺจิ อาพาธยิตฺถา'''ติ [อาพาธเยถาติ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)]ฯ

''ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, จิรวาสิสฺส กุมารสฺส วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา''ติ ? ''จิรวาสิสฺส เม, ภนฺเต, กุมารสฺส วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม นุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา''ติฯ ''อิมินาปิ โข เอตํ, คามณิ, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ – 'ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, สพฺพํ ตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํฯ ฉนฺโท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสา'''ติฯ

''ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, ยทา เต จิรวาสิมาตา [จิรวาสิสฺส มาตา (สี. ปี.)] อทิฏฺฐา อโหสิ, อสฺสุตา อโหสิ, เต จิรวาสิมาตุยา ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วา''ติ? ''โน เหตํ, ภนฺเต''ฯ ''ทสฺสนํ วา เต, คามณิ, อาคมฺม สวนํ วา เอวํ เต อโหสิ – 'จิรวาสิมาตุยา ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วา'''ติ? ''เอวํ, ภนฺเต''ฯ

''ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, จิรวาสิมาตุยา เต วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา''ติ? ''จิรวาสิมาตุยา เม, ภนฺเต, วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม นุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา''ติ! ''อิมินาปิ โข เอตํ, คามณิ, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ – 'ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, สพฺพํ ตํ ฉนฺทมูลกํ ฉนฺทนิทานํฯ ฉนฺโท หิ มูลํ ทุกฺขสฺสา'''ติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ราสิยสุตฺตํ

๓๖๔. อถ โข ราสิโย คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราสิโย คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สุตํ เมตํ, ภนฺเต, 'สมโณ โคตโม สพฺพํ ตปํ ครหติ, สพฺพํ ตปสฺสึ ลูขชีวึ เอกํเสน อุปวทติ อุปโกฺกสตี'ติ [อุปโกฺกสติ อุปวทตีติ (ที. นิ. ๑.๓๘๑)]ฯ เย เต, ภนฺเต, เอวมาหํสุ – 'สมโณ โคตโม สพฺพํ ตปํ ครหติ, สพฺพํ ตปสฺสึ ลูขชีวึ เอกํเสน อุปวทติ อุปโกฺกสตี'ติ, กจฺจิ เต, ภนฺเต, ภควโต วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตี''ติ? ''เย เต, คามณิ, เอวมาหํสุ – 'สมโณ โคตโม สพฺพํ ตปํ ครหติ, สพฺพํ ตปสฺสึ ลูขชีวึ เอกํเสน อุปวทติ อุปโกฺกสตี'ติ, น เม เต วุตฺตวาทิโน, อพฺภาจิกฺขนฺติ จ ปน มํ เต อสตา ตุจฺฉา อภูเตน''ฯ

‘‘เทฺวเม, คามณิ, อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวิตพฺพา – โย จายํ กาเมสุ กามสุขลฺลิกานุโยโค หีโน คมฺโม โปถุชฺชนิโก อนริโย อนตฺถสํหิโต, โย จายํ อตฺตกิลมถานุโยโค ทุกฺโข อนริโย อนตฺถสํหิโตฯ เอเต เต, คามณิ, อุโภ อเนฺต อนุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา – จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ กตมา จ สา, คามณิ, มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา – จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ? อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข สา, คามณิ, มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา – จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ

‘‘ตโย โข เม, คามณิ, กามโภคิโน สนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อิธ, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ, สาหเสน อธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสน น อตฺตานํ สุเขติ น ปีเณติ น สํวิภชติ น ปุญฺญานิ กโรติฯ อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนฯ อธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ, น สํวิภชติ น ปุญฺญานิ กโรติฯ อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนฯ อธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติฯ

‘‘อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนปิ อสาหเสนปิฯ ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสนปิ อสาหเสนปิ น อตฺตานํ สุเขติ, น ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนปิ อสาหเสนปิฯ ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสนปิ อสาหเสนปิ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสติ, สาหเสนปิ อสาหเสนปิ ฯ ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสนปิ อสาหเสนปิ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติฯ

‘‘อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนฯ ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน น อตฺตานํ สุเขติ, น ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนฯ ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนฯ ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติฯ เต จ โภเค คธิโต [คถิโต (สี.)] มุจฺฉิโต อโชฺฌปโนฺน อนาทีนวทสฺสาวี อนิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนฯ ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติฯ เต จ โภเค อคธิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌปโนฺน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ

‘‘ตตฺร , คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสน, อธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสน น อตฺตานํ สุเขติ, น ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ กตเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห? อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน คารโยฺหฯ น อตฺตานํ สุเขติ น ปีเณตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ตติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี อธมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสน, อธมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห, เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห? อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน คารโยฺหฯ น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน ปาสํโส? อตฺตานํ สุเขติ ปีเณตีติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห, อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี อธมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสน, อธมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี เอเกน ฐาเนน คารโยฺห, ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโสฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน คารโยฺห? อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนาติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส? อตฺตานํ สุเขติ ปีเณตีติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน ปาสํโสฯ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน ปาสํโสฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺห, อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโสฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนปิ อสาหเสนปิ, ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสนปิ อสาหเสนปิ น อตฺตานํ สุเขติ, น ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี เอเกน ฐาเนน ปาสํโส, ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน ปาสํโส? ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนาติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ กตเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห? อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน คารโยฺหฯ น อตฺตานํ สุเขติ, น ปีเณตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ตติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโส, อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนปิ อสาหเสนปิ, ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสนปิ อสาหเสนปิ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส? ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน ปาสํโสฯ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน ปาสํโส ฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห? อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน คารโยฺหฯ น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนปิ อสาหเสนปิ, ธมฺมาธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา สาหเสนปิ อสาหเสนปิ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ กตเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส? ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน ปาสํโสฯ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน ปาสํโสฯ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ตติเยน ฐาเนน ปาสํโสฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน คารโยฺห? อธเมฺมน โภเค ปริเยสติ สาหเสนาติ , อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสน , ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน, น อตฺตานํ สุเขติ, น ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี เอเกน ฐาเนน ปาสํโส, ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน ปาสํโส? ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนาติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห? น อตฺตานํ สุเขติ, น ปีเณตีติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน คารโยฺหฯ น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโส, อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร , คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสน, ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ, น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส? ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน ปาสํโสฯ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน ปาสํโสฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน คารโยฺห ? น สํวิภชติ, น ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสน , ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติ, เต จ โภเค คธิโต มุจฺฉิโต อโชฺฌปโนฺน อนาทีนวทสฺสาวี อนิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ กตเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส? ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน ปาสํโสฯ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน ปาสํโสฯ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ตติเยน ฐาเนน ปาสํโส ฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน คารโยฺห? เต จ โภเค คธิโต มุจฺฉิโต อโชฺฌปโนฺน อนาทีนวทสฺสาวี อนิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชตีติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ กามโภคี ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสน, ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา อสาหเสน อตฺตานํ สุเขติ ปีเณติ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรติฯ เต จ โภเค อคธิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌปโนฺน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี จตูหิ ฐาเนหิ ปาสํโสฯ กตเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปาสํโส? ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ อสาหเสนาติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน ปาสํโสฯ อตฺตานํ สุเขติ ปีเณตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน ปาสํโสฯ สํวิภชติ ปุญฺญานิ กโรตีติ, อิมินา ตติเยน ฐาเนน ปาสํโสฯ เต จ โภเค อคธิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌปโนฺน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชตีติ, อิมินา จตุเตฺถน ฐาเนน ปาสํโสฯ อยํ, คามณิ, กามโภคี อิเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปาสํโสฯ

‘‘ตโยเม, คามณิ, ตปสฺสิโน ลูขชีวิโน สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อิธ, คามณิ, เอกโจฺจ ตปสฺสี ลูขชีวี สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘อเปฺปว นาม กุสลํ ธมฺมํ อธิคเจฺฉยฺยํ, อเปฺปว นาม อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกเรยฺย’นฺติฯ โส อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ, กุสลญฺจ ธมฺมํ นาธิคจฺฉติ, อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ น สจฺฉิกโรติฯ

‘‘อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ ตปสฺสี ลูขชีวี สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘อเปฺปว นาม กุสลํ ธมฺมํ อธิคเจฺฉยฺยํ, อเปฺปว นาม อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิ

เสสํ สจฺฉิกเรยฺย’นฺติฯ โส อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ, กุสลญฺหิ โข ธมฺมํ อธิคจฺฉติ, อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ น สจฺฉิกโรติฯ

‘‘อิธ ปน, คามณิ, เอกโจฺจ ตปสฺสี ลูขชีวี สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘อเปฺปว นาม กุสลํ ธมฺมํ อธิคเจฺฉยฺยํ, อเปฺปว นาม อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกเรยฺย’นฺติฯ โส อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ , กุสลญฺจ ธมฺมํ อธิคจฺฉติ, อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกโรติฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ ตปสฺสี ลูขชีวี อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ, กุสลญฺจ ธมฺมํ นาธิคจฺฉติ, อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ น สจฺฉิกโรติฯ อยํ, คามณิ, ตปสฺสี ลูขชีวี ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ กตเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห? อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปตีติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน คารโยฺหฯ กุสลญฺจ ธมฺมํ นาธิคจฺฉตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ น สจฺฉิกโรตีติ, อิมินา ตติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ อยํ, คามณิ, ตปสฺสี ลูขชีวี, อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารโยฺหฯ

‘‘ตตฺร, คามณิ, ยฺวายํ ตปสฺสี ลูขชีวี อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ, กุสลญฺหิ โข ธมฺมํ อธิคจฺฉติ, อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ น สจฺฉิกโรติฯ อยํ, คามณิ, ตปสฺสี ลูขชีวี ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห, เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห? อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปตีติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน คารโยฺหฯ อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ น สจฺฉิกโรตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน คารโยฺหฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน ปาสํโส? กุสลญฺหิ โข ธมฺมํ อธิคจฺฉตีติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ อยํ, คามณิ, ตปสฺสี ลูขชีวี อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ คารโยฺห, อิมินา เอเกน ฐาเนน ปาสํโสฯ

‘‘ตตฺร , คามณิ, ยฺวายํ ตปสฺสี ลูขชีวี อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ, กุสลญฺจ ธมฺมํ อธิคจฺฉติ, อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกโรติฯ อยํ, คามณิ, ตปสฺสี ลูขชีวี เอเกน ฐาเนน คารโยฺห, ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโสฯ กตเมน เอเกน ฐาเนน คารโยฺห? อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปตีติ, อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺหฯ กตเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโส? กุสลญฺจ ธมฺมํ อธิคจฺฉตีติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน ปาสํโสฯ อุตฺตริ จ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกโรตีติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน ปาสํโส ฯ อยํ, คามณิ, ตปสฺสี ลูขชีวี อิมินา เอเกน ฐาเนน คารโยฺห, อิเมหิ ทฺวีหิ ฐาเนหิ ปาสํโสฯ

‘‘ติโสฺส อิมา, คามณิ, สนฺทิฎฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหิฯ กตมา ติโสฺส? ยํ รโตฺต ราคาธิกรณํ อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติฯ ราเค ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธาย เจเตติ, น ปรพฺยาพาธาย เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธาย เจเตติฯ สนฺทิฎฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหิฯ ยํ ทุโฎฺฐ โทสาธิกรณํ อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติฯ โทเส ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธาย เจเตติ, น ปรพฺยาพาธาย เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธาย เจเตติฯ สนฺทิฎฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหิฯ ยํ มูโฬฺห โมหาธิกรณํ อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติฯ โมเห ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธาย เจเตติ, น ปรพฺยาพาธาย เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธาย เจเตติฯ สนฺทิฎฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหิฯ อิมา โข, คามณิ, ติโสฺส สนฺทิฎฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ราสิโย คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต…เป…. อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. ปาฏลิยสุตฺตํ

๓๖๕. เอกํ สมยํ ภควา โกลิเยสุ วิหรติ อุตฺตรํ นาม [อุตฺตรกํ นาม (สี.)] โกลิยานํ นิคโมฯ อถ โข ปาฏลิโย คามณิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ปาฏลิโย คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต – ‘สมโณ โคตโม มายํ ชานาตี’ติฯ เย เต, ภนฺเต, เอวมาหํสุ – ‘สมโณ โคตโม มายํ ชานาตี’ติ, กจฺจิ เต, ภนฺเต, ภควโต วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉติ? อนพฺภาจิกฺขิตุกามา หิ มยํ, ภนฺเต, ภควนฺต’’นฺติฯ ‘‘เย เต, คามณิ, เอวมาหํสุ – ‘สมโณ โคตโม มายํ ชานาตี’ติ, วุตฺตวาทิโน เจว เม, เต น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตีติ, สจฺจํเยว กิร, โภ, มยํ เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ น สทฺทหาม – ‘สมโณ โคตโม มายํ ชานาตีติ, สมโณ ขลุ โภ โคตโม มายาวี’ติฯ โย นุ โข, คามณิ, เอวํ วเทติ – ‘อหํ มายํ ชานามี’ติ, โส เอวํ วเทติ – ‘อหํ มายาวี’ติฯ ตเถว ตํ ภควา โหติ, ตเถว ตํ สุคต โหตี’’ติฯ เตน หิ, คามณิ, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ; ยถา เต ขเมยฺย, ตถา ตํ พฺยากเรยฺยาสิ –

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, คามณิ, ชานาสิ ตฺวํ โกลิยานํ ลมฺพจูฬเก ภเฏ’’ติ? ‘‘ชานามหํ, ภนฺเต, โกลิยานํ ลมฺพจูฬเก ภเฏ’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, คามณิ, กิมตฺถิยา โกลิยานํ ลมฺพจูฬกา ภฏา’’ติ? ‘‘เย จ, ภนฺเต, โกลิยานํ โจรา เต จ ปฏิเสเธตุํ, ยานิ จ โกลิยานํ ทูเตยฺยานิ ตานิ จ วหาตุํ [ตานิ จ ปหาตุํ (สฺยา. กํ.), ตานิ จ ยาตุํ (กตฺถจิ), ตานิ จาวหาตุํ (?)], เอตทตฺถิยา, ภนฺเต, โกลิยานํ ลมฺพจูฬกา ภฏา’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, คามณิ, ชานาสิ ตฺวํ โกลิยานํ ลมฺพจูฬเก ภเฏ สีลวนฺเต วา เต ทุสฺสีเล วา’’ติ? ‘‘ชานามหํ, ภนฺเต, โกลิยานํ ลมฺพจูฬเก ภเฏ ทุสฺสีเล ปาปธมฺเม ; เย จ โลเก ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา โกลิยานํ ลมฺพจูฬกา ภฏา เตสํ อญฺญตรา’’ติฯ ‘‘โย นุ โข, คามณิ, เอวํ วเทยฺย – ‘ปาฏลิโย คามณิ ชานาติ โกลิยานํ ลมฺพจูฬเก ภเฏ ทุสฺสีเล ปาปธมฺเม, ปาฏลิโยปิ คามณิ ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม’ติ, สมฺมา นุ โข โส วทมาโน วเทยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต! อเญฺญ, ภนฺเต, โกลิยานํ ลมฺพจูฬกา ภฏา, อโญฺญหมสฺมิฯ อญฺญถาธมฺมา โกลิยานํ ลมฺพจูฬกา ภฏา, อญฺญถาธโมฺมหมสฺมี’’ติฯ ‘‘ตฺวญฺหิ นาม, คามณิ, ลจฺฉสิ – ‘ปาฏลิโย คามณิ ชานาติ โกลิยานํ ลมฺพจูฬเก ภเฏ ทุสฺสีเล ปาปธมฺเม, น จ ปาฏลิโย คามณิ ทุสฺสีโล ปาปธโมฺม’ติ, กสฺมา ตถาคโต น ลจฺฉติ – ‘ตถาคโต มายํ ชานาติ, น จ ตถาคโต มายาวี’ติ? มายํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, มายาย จ วิปากํ, ยถาปฏิปโนฺน จ มายาวี กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิ’’ฯ

‘‘ปาณาติปาตํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, ปาณาติปาตสฺส จ วิปากํ, ยถาปฏิปโนฺน จ ปาณาติปาตี กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ อทินฺนาทานํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, อทินฺนาทานสฺส จ วิปากํ, ยถาปฏิปโนฺน จ อทินฺนาทายี กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ กาเมสุมิจฺฉาจารํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, กาเมสุมิจฺฉาจารสฺส จ วิปากํ, ยถาปฏิปโนฺน จ กาเมสุมิจฺฉาจารี กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ มุสาวาทํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, มุสาวาทสฺส จ วิปากํ, ยถาปฏิปโนฺน จ มุสาวาที กายสฺส

เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ ปิสุณวาจํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, ปิสุณวาจาย จ วิปากํ, ยถาปฏิปนฺโน จ ปิสุณวาโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ ผรุสวาจํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, ผรุสวาจาย จ วิปากํ, ยถาปฏิปนฺโน จ ผรุสวาโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ สมฺผปฺปลาปํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, สมฺผปฺปลาปสฺส จ วิปากํ, ยถาปฏิปนฺโน จ สมฺผปฺปลาปี กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ อภิชฺฌํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, อภิชฺฌาย จ วิปากํ, ยถาปฏิปนฺโน จ อภิชฺฌาลุ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ พฺยาปาทปโทสํ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, พฺยาปาทปโทสสฺส จ วิปากํ, ยถาปฏิปนฺโน จ พฺยาปนฺนจิตฺโต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ มิจฺฉาทิฏฺฐึ จาหํ, คามณิ, ปชานามิ, มิจฺฉาทิฏฺฐิยา จ วิปากํ, ยถาปฏิปนฺโน จ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ

‘‘สนฺติ หิ, คามณิ, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘โย โกจิ ปาณมติปาเตติ, สพฺโพ โส ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ โย โกจิ อทินฺนํ อาทิยติ, สพฺโพ โส ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ โย โกจิ กาเมสุ มิจฺฉา จรติ, สพฺโพ โส ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติฯ โย โกจิ มุสา ภณติ, สพฺโพ โส ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยตี’’’ติฯ

‘‘ทิสฺสติ โข ปน, คามณิ, อิเธกจฺโจ มาลี กุณฺฑลี สุนฺหาโต [สุนหาโต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สุวิลิตฺโต กปฺปิตเกสมสฺสุ อิตฺถิกาเมหิ ราชา มญฺญ ปริจาเรนฺโตฯ ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กึ อกาสิ มาลี กุณฺฑลี สุนฺหาโต สุวิลิตฺโต กปฺปิตเกสมสฺสุ อิตฺถิกาเมหิ ราชา มญฺญ ปริจาเรตี’ติ? ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส รญฺโญ ปจฺจตฺถิกํ ปสยฺห ชีวิตา โวโรเปสิฯ ตสฺส ราชา อตฺตมโน อภิหารมทาสิฯ เตนายํ ปุริโส มาลี กุณฺฑลี สุนฺหาโต สุวิลิตฺโต กปฺปิตเกสมสฺสุ, อิตฺถิกาเมหิ ราชา มญฺญ ปริจาเรตี’’’ติฯ

‘‘ทิสฺสติ โข, คามณิ, อิเธกจฺโจ ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิยาย รถิยํ [รถิกาย รถิกํ (สี.)] สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวา, ทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา, ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉิชฺชมาโนฯ ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กึ อกาสิ, ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวา ทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺทตี’ติ [ฉิชฺชตีติ (กตฺถจิ)]? ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส ราชเวรี อิตฺถึ วา ปุริสํ วา ชีวิตา โวโรเปสิ, เตน นํ ราชาโน คเหตฺวา เอวรูปํ กมฺมการณํ กาเรนฺตี’’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อปิ นุ เต เอวรูปํ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา’’ติ? ‘‘ทิฏฺฐญฺจ โน, ภนฺเต, สุตญฺจ สุยฺยิสฺสติ จา’’ติฯ ‘‘ตตฺร, คามณิ, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘โย โกจิ ปาณมติปาเตติ, สพฺโพ โส ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยตี’ติ, สจฺจํ วา เต อาหํสุ มุสา วา’’ติ? ‘‘มุสา, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เย ปน เต ตุจฺฉํ มุสา วิลปนฺติ, สีลวนฺโต วา เต ทุสฺสีลา วา’’ติ? ‘‘ทุสฺสีลา , ภนฺเต’’ฯ ‘‘เย ปน เต ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา มิจฺฉาปฏิปนฺนา วา เต สมฺมาปฏิปนฺนา วา’’ติ? ‘‘มิจฺฉาปฏิปนฺนา, ภนฺเต’’ ฯ ‘‘เย ปน เต มิจฺฉาปฏิปนฺนา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา วา เต

สมฺมาทิฏฺฐิกา วา’’ติ? ‘‘มิจฺฉาทิฏฺฐิกา, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เย ปน เต มิจฺฉาทิฏฺฐิกา กลฺลํ นุ เตสุ ปสีทิตุ’’นฺติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ทิสฺสติ โข ปน, คามณิ, อิเธกจฺจ มาลี กุณฺฑลี…เป…. อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรนฺตํฯ ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กิํ อกาสิ มาลี กุณฺฑลี…เป…. อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรตี’ติ? ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส รโญฺญ ปจฺจตฺถิกสฺส ปสยฺห รตนํ อหาสิ [ปสยฺห อทินฺนํ รตนํ อาทิยิ (ก.)]ฯ ตสฺส ราชา อตฺตมโน อภิหารมทาสิฯ เตนายํ ปุริโส มาลี กุณฺฑลี…เป…. อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรตี’’’ติฯ

‘‘ทิสฺสติ โข, คามณิ, อิเธกจฺจ ทฬฺหาย รชฺชุยา…เป…. ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺชมาโน ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กิํ อกาสิ ทฬฺหาย รชฺชุยา…เป…. ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺทตี’ติ? ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส คามา วา อรญฺญา วา อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทิยิฯ เตน นํ ราชาโน คเหตฺวา เอวรูปํ กมฺมการณํ กาเรนฺตี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คามณิ, อปิ นุ เต เอวรูปํ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา’’ติ? ‘‘ทิฏฺฐญฺจ โน, ภนฺเต, สุตญฺจ สุยฺยิสฺสติ จา’’ติฯ ‘‘ตตฺร , คามณิ, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘โย โกจิ อทินฺนํ อาทิยติ, สโพฺพ โส ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยตี’ติ, สจฺจํ วา เต อาหํสุ มุสา วาติ…เป…. กลฺลํ นุ เตสุ ปสีทิตุ’’นฺติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ทิสฺสติ โข ปน, คามณิ, อิเธกจฺจ มาลี กุณฺฑลี…เป…. อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรนฺตํฯ ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กิํ อกาสิ มาลี กุณฺฑลี…เป…. อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรตี’ติ? ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส รโญฺญ ปจฺจตฺถิกสฺส ทาเรสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิฯ ตสฺส ราชา อตฺตมโน อภิหารมทาสิฯ เตนายํ ปุริโส มาลี กุณฺฑลี…เป…. อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรตี’’’ติฯ

‘‘ทิสฺสติ โข, คามณิ, อิเธกจฺจ ทฬฺหาย รชฺชุยา…เป…. ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺชมาโนฯ ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กิํ อกาสิ ทฬฺหาย รชฺชุยา…เป…. ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺทตี’ติ? ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กุลิตฺถีสุ กุลกุมารีสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิ, เตน นํ ราชาโน คเหตฺวา เอวรูปํ กมฺมการณํ กาเรนฺตี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คามณิ, อปิ นุ เต เอวรูปํ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา’’ติ? ‘‘ทิฏฺฐญฺจ โน, ภนฺเต, สุตญฺจ สุยฺยิสฺสติ จา’’ติฯ ‘‘ตตฺร, คามณิ, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘โย โกจิ กาเมสุ มิจฺฉา จรติ, สโพฺพ โส ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยตี’ติ, สจฺจํ วา เต อาหํสุ มุสา วาติ…เป…. กลฺลํ นุ เตสุ ปสีทิตุ’’นฺติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ทิสฺสติ โข ปน, คามณิ, อิเธกจฺจ มาลี กุณฺฑลี สุนฺหาโต สุวิลิโตฺต กปฺปิตเกสมสฺสุ อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรนฺตํฯ ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส กิํ อกาสิ มาลี กุณฺฑลี สุนฺหาโต สุวิลิโตฺต กปฺปิตเกสมสฺสุ อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรตี’ติ? ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุริโส ราชานํ มุสาวาเทน หาเสสิฯ ตสฺส ราชา อตฺตมโน อภิหารมทาสิฯ เตนายํ ปุริโส มาลี กุณฺฑลี สุนฺหาโต สุวิลิโตฺต กปฺปิตเกสมสฺสุ อิตฺถิกาเมหิ ราชา มเญฺญ ปริจาเรตี’’’ติฯ

‘‘ทิสฺสติ โข, คามณิ, อิเธกจฺจ ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวา ทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺชมาโนฯ ตเมนํ เอวมาหํสุ – ‘อโมฺภ! อยํ ปุ

ริโส กึ อกาสิ ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวา, ทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา, ทกฺขิณโต นครสฺส สีสํ ฉินฺทตี'ติ? ตเมนํ เอวมาหํสุ – 'อโมฺภ! อยํ ปุริโส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา มุสาวาเทน อตฺถํ ภญฺชิ, เตน นํ ราชาโน คเหตฺวา เอวรูปํ กมฺมการณํ กาเรนฺตี'ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คามณิ, อปิ นุ เต เอวรูปํ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา''ติ? ''ทิฏฺฐญฺจ โน , ภเนฺต, สุตญฺจ สุยฺยิสฺสติ จา''ติฯ ''ตตฺร, คามณิ, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'โย โกจิ มุสา ภณติ, สโพฺพ โส ทิเฏฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยตี'ติ, สจฺจํ วา เต อาหํสุ มุสา วา''ติ ? ''มุสา, ภเนฺต''ฯ ''เย ปน เต ตุจฺฉํ มุสา วิลปนฺติ สีลวโนฺต วา เต ทุสฺสีลา วา''ติ? ''ทุสฺสีลา, ภเนฺต''ฯ ''เย ปน เต ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา มิจฺฉาปฏิปนฺนา วา เต สมฺมาปฏิปนฺนา วา''ติ? ''มิจฺฉาปฏิปนฺนา, ภเนฺต''ฯ ''เย ปน เต มิจฺฉาปฏิปนฺนา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา วา เต สมฺมาทิฏฺฐิกา วา''ติ? ''มิจฺฉาทิฏฺฐิกา, ภเนฺต''ฯ ''เย ปน เต มิจฺฉาทิฏฺฐิกา กลฺลํ นุ เตสุ ปสีทิตุ''นฺติ? ''โน เหตํ, ภเนฺต''ฯ

''อจฺฉริยํ, ภเนฺต, อพฺภุตํ, ภเนฺต! อตฺถิ เม, ภเนฺต, อาวสถาคารํฯ ตตฺถ อตฺถิ มญฺจกานิ, อตฺถิ อาสนานิ, อตฺถิ อุทกมณิโก, อตฺถิ เตลปฺปทีโปฯ ตตฺถ โย สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา วาสํ อุเปติ, เตนาหํ ยถาสตฺติ ยถาพลํ สํวิภชามิฯ ภูตปุพฺพํ, ภเนฺต, จตฺตาโร สตฺถาโร นานาทิฏฺฐิกา นานาขนฺติกา นานารุจิกา, ตสฺมึ อาวสถาคาเร วาสํ อุปคจฺฉุํ''ฯ

''เอโก สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – 'นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกฯ นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี'''ติฯ

''เอโก สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – 'อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ , อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี'''ติฯ

''เอโก สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – 'กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต น กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณํ เจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปาจาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรํ เจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม'''ติฯ

''เอโก สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – 'กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต , มุสา ภณโต, กโรโต กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ

ทกฺขิณํ เจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปาจาเปโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรํ เจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน อตฺถิ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม'''ติฯ

''ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, อหุเทว กงฺขา, อหุ วิจิกิจฺฉา – 'โกสุ นาม อิเมสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ อาห, โก มุสา'''ติ?

''อลญฺหิ เต, คามณิ, กงฺขิตุํ, อลํ วิจิกิจฺฉิตุํฯ กงฺขนีเย จ ปน เต ฐาเน วิจิกิจฺฉา อุปฺปนฺนา''ติฯ ''เอวํ ปสโนฺนหํ, ภเนฺต, ภควติฯ ปโหติ เม ภควา ตถา ธมฺมํ เทเสตุํ ยถาหํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺย''นฺติฯ

''อตฺถิ, คามณิ, ธมฺมสมาธิฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิฯ เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ กตโม จ, คามณิ, ธมฺมสมาธิ? อิธ, คามณิ, อริยสาวโก ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ , ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อภิชฺฌํ ปหาย อนภิชฺฌาลุ โหติ, พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐึ ปหาย สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติฯ

''ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌาโ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา, สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี'ติฯ 'สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ [โยหํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] น กิญฺจิ [กญฺจิ (?)] พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ [อุภยตฺถ เม (?) ม. นิ. ๒.๙๕ ปาฬิยา สํสเนฺทตพฺพํ] กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี'ติ [ปรํ มรณา น อุปปชฺชิสฺสามีติ (?)]ฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิ ฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ

''ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌาโ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ, อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา, สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ

โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ ‘สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต น กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปาจาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติฯ ‘สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติ [ปรํ มรณา น อุปปชฺชิสฺสามีติ (?)]ฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต เมตฺตาสหคเต เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปาจาเปโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน อตฺถิ ปุญฺญํ อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติฯ สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ

สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต กรุณาสหคเต เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ…เป.… มุทิตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ…เป.…ฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต อุเปกฺขาสหคเต เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา นตฺถิ ปิตา นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติฯ สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต , ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต อุเปกฺขาสหคเต เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ, อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา อตฺถิ ปิตา อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติฯ สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต อุเปกฺขาสหคเต เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – กโรโต การยโต, เฉทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ

อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต น กรียติ ปาปํ ฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปาจาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติฯ ‘สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสิฯ

“ส โข โส, คามณิ, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิโชฺฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต อุเปกฺขาสหคเต เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยฺวายํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปาจาเปโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน อตฺถิ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติฯ ‘สเจ ตสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อปณฺณกตาย มยฺหํ, ยฺวาหํ น กิญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา? อุภยเมตฺถ กฏคฺคาโห, ยํ จมฺหิ กาเยน สํวุโต วาจาย สํวุโต มนสา สํวุโต, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติฯ ตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติฯ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติฯ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติฯ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ โข, คามณิ, ธมฺมสมาธิฯ ตตฺร เจ ตฺวํ จิตฺตสมาธึ ปฏิลเภยฺยาสิ, เอวํ ตฺวํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺยาสี”ติฯ

เอวํ วุเตฺต, ปาฏลิโย คามณิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต…เป…. อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ เตรสมํฯ

คามณิสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

จโณฺฑ ปุโฏ โยธาชีโว, หตฺถโสฺส อสิพนฺธโก;
เทสนา สงฺขกุลํ มณิจูฬํ, ภทฺรราสิยปาฏลีติฯ

๙. อสงฺขตสํยุตฺตํ

๑. ปฐมวโคฺค

๑. กายคตาสติสุตฺตํ

๓๖๖. สาวตฺถินิทานํ ฯ ‘‘อสงฺขตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อสงฺขตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํ? โย, ภิกฺขเว, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? กายคตาสติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค’’ฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, เทสิตํ โว มยา อสงฺขตํ, เทสิโต อสงฺขตคามิมโคฺคฯ ยํ, ภิกฺขเว, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ, ภิกฺขเว, รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิฯ ฌายถ [นิชฺฌายถ (ก.)], ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ; มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. สมถวิปสฺสนาสุตฺตํ

๓๖๗. ‘‘อสงฺขตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อสงฺขตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํ? โย, ภิกฺขเว, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? สมโถ จ วิปสฺสนา จฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป.…ฯ ทุติยํฯ

๓. สวิตกฺกสวิจารสุตฺตํ

๓๖๘. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? สวิตกฺกสวิจาโร สมาธิ, อวิตกฺกวิจารมตฺโต สมาธิ, อวิตกฺกอวิจาโร สมาธิ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป.…ฯ ตติยํฯ

๔. สุญฺญตสมาธิสุตฺตํ

๓๖๙. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? สุญฺญโต สมาธิ, อนิมิตฺโต สมาธิ, อปฺปณิหิโต สมาธิ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป.…ฯ จตุตฺถํฯ

๕. สติปฏฺฐานสุตฺตํ

๓๗๐. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป.…ฯ ปญฺจมํฯ

๖. สมฺมปฺปธานสุตฺตํ

๓๗๑. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป.…ฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อิทฺธิปาทสุตฺตํ

๓๗๒. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? จตฺตาโร อิทฺธิปาทาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป….ฯ สตฺตมํฯ

๘. อินฺทฺริยสุตฺตํ

๓๗๓. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? ปญฺจินฺทฺริยานิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป….ฯ อฏฺฐมํฯ

๙. พลสุตฺตํ

๓๗๔. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? ปญฺจ พลานิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป….ฯ นวมํฯ

๑๐. โพชฺฌงฺคสุตฺตํ

๓๗๕. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? สตฺต โพชฺฌงฺคาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค…เป….ฯ ทสมํฯ

๑๑. มคฺคงฺคสุตฺตํ

๓๗๖. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺคฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺคฯ อิติ โข, ภิกฺขเว , เทสิตํ โว มยา อสงฺขตํ, เทสิโต อสงฺขตคามิมโคฺคฯ ยํ, ภิกฺขเว, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ, ภิกฺขเว, รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิฯ ฌายถ, ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ; มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

ปฐโม วโคฺคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

> กาโย สมโถ สวิตโกฺก, สุญฺญโต สติปฏฺฐานา;
> สมฺมปฺปธานา อิทฺธิปาทา, อินฺทฺริยพลโพชฺฌงฺคา;
> มเคฺคน เอกาทสมํ, ตสฺสุทฺทานํ ปวุจฺจติฯ

๒. ทุติยวโคฺค

๑. อสงฺขตสุตฺตํ

๓๗๗. ‘‘อสงฺขตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อสงฺขตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํ? โย, ภิกฺขเว, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺค? สมโถฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมโคฺคฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, เทสิตํ โว มยา อสงฺขตํ, เทสิโต อสงฺขตคามิมโคฺคฯ ยํ, ภิกฺขเว, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ, ภิกฺขเว, รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิฯ ฌายถ, ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ; มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติฯ

‘‘อสงฺขตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อสงฺขตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํ? โย, ภิกฺขเว, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? วิปสฺสนาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโคฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, เทสิตํ โว มยา อสงฺขตํ…เป.… อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.…ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? สุญฺญโต สมาธิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อนิมิตฺโต สมาธิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อปฺปณิหิโต สมาธิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.…ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ…เป.… อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี…เป.… อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ…เป.… อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.…ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.…ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค …เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วีริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จิตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.… กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วีมํสสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป.…ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป. … กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วีริยินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ… เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตินฺทฺริยํ ภาเวติ…เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมาธินฺทฺริยํ ภาเวติ…เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป….ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สทฺธาพลํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ…เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วีริยพลํ ภาเวติ…เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป. … กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สติพลํ ภาเวติ…เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมาธิพลํ ภาเวติ…เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปญฺญาพลํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป….ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… เป…. อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป…. กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป…. วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป…. ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป…. ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป…. สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป…. อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป….ฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค…เป. … กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺมาสงฺกปฺปํ ภาเวติ …เป…. สมฺมาวาจํ ภาเวติ…เป…. สมฺมากมฺมนฺตํ ภาเวติ…เป…. สมฺมาอาชีวํ ภาเวติ…เป…. สมฺมาวายามํ ภาเวติ…เป…. สมฺมาสตึ ภาเวติ…เป…. อสงฺขตญฺจ โว ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อสงฺขตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อสงฺขตํ…เป….? กตโม จ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโค? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อสงฺขตคามิมคฺโคฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, เทสิตํ โว มยา อสงฺขตํ, เทสิโต อสงฺขตคามิมคฺโคฯ ยํ, ภิกฺขเว, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ, ภิกฺขเว, รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิฯ ฌายถ, ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ; มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. อนตสุตฺตํ

๓๗๘. ‘‘อนตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ, อนตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อนตํ…เป….’’ฯ (ยถา อสงฺขตํ ตถา วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ ทุติยํฯ

๓-๓๒. อนาสวาทิสุตฺตํ

๓๗๙-๔๐๘. “อนาสวญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อนาสวคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อนาสวํ…เป…. สจฺจญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ สจฺจคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, สจฺจํ…เป…. ปารญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ปารคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ปารํ…เป…. นิปุณญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ นิปุณคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, นิปุณํ…เป…. สุทุทฺทสญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ สุทุทฺทสคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, สุทุทฺทสํ…เป…. อชชฺชรญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อชชฺชรคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อชชฺชรํ…เป…. ธุวญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ธุวคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธุวํ…เป…. อปโลกิตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อปโลกิตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อปโลกิตํ…เป…. อนิทสฺสนญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อนิทสฺสนคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อนิทสฺสนํ…เป…. นิปฺปปญฺจญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ นิปฺปปญฺจคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, นิปฺปปญฺจํ…เป….?

“สนฺตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ สนฺตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, สนฺตํ…เป…. อมตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อมตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อมตํ…เป…. ปณีตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ปณีตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ปณีตํ…เป…. สิวญฺจ โว, ภิกฺขเว , เทเสสฺสามิ สิวคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, สิวํ…เป…. เขมญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ เขมคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, เขมํ…เป…. ตณฺหากฺขยญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ตณฺหากฺขยคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ตณฺหากฺขยํ…เป….?

“อจฺฉริยญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อจฺฉริยคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อจฺฉริยํ…เป…. อพฺภุตญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อพฺภุตคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อพฺภุตํ…เป…. อนีติกญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อนีติกคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อนีติกํ…เป…. อนีติกธมฺมญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อนีติกธมฺมคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อนีติกธมฺมํ…เป…. นิพฺพานญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ นิพฺพานคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, นิพฺพานํ…เป…. อพฺยาปชฺฌญฺจ [อพฺยาปชฺฌญฺจ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อพฺยาปชฺฌคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อพฺยาปชฺฌํ…เป…. วิราคญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ วิราคคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, วิราโค…เป….?

“สุทฺธิญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ สุทฺธิคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, สุทฺธิ…เป…. มุตฺติญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ มุตฺติคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, มุตฺติ…เป…. อนาลยญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ อนาลยคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อนาลโย…เป…. ทีปญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ทีปคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทีปํ…เป…. เลณญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ เลณคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, เลณํ…เป…. ตาณญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ตาณคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ตาณํ…เป…. สรณญฺจ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ สรณคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, สรณํ…เป….อนุสาสนี”ติ? พาตฺตึสติมํฯ

๓๓. ปรายนสุตฺตํ

๔๐๙. ‘‘ปรายนญฺจ [ปรายณญฺจ (ปี. สี. อฏฺฐ.)] โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ ปรายนคามิญฺจ มคฺคํฯ ตํ สุณาถฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ปรายนํ? โย, ภิกฺขเว, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย – อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปรายนํฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปรายนคามี มคฺโค? กายคตาสติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปรายนคามิมคฺโคฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, เทสิตํ โว มยา ปรายนํ, เทสิโต ปรายนคามิมคฺโคฯ ยํ, ภิกฺขเว, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ, ภิกฺขเว, รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิฯ ฌายถ, ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ; มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี’’ติฯ (ยถา อสงฺขตํ ตถา วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ เตตฺตึสติมํฯ

ทุติโย วคฺโคฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อสงฺขตํ อนตํ อนาสวํ, สจฺจญฺจ ปารํ นิปุณํ สุทุทฺทสํ;
อชชฺชรํ ธุวํ อปโลกิตํ, อนิทสฺสนํ นิปฺปปญฺจ สนฺตํฯ

อมตํ ปณีตญฺจ สิวญฺจ เขมํ, ตณฺหากฺขโย อจฺฉริยญฺจ อพฺภุตํ;
อนีติกํ อนีติกธมฺมํ, นิพฺพานเมตํ สุคเตน เทสิตํฯ

อพฺยาปชฺฌ วิราโค จ, สุทฺธิ มุตฺติ อนาลโย;
ทีโป เลณญฺจ ตาณญฺจ, สรณญฺจ ปรายนนฺติฯ

อสงฺขตสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

๑๐. อพฺยากตสํยุตฺตํ

๑. เขมาสุตฺตํ

๔๑๐. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน เขมา ภิกฺขุนี โกสเลสุ จาริกํ จรมานา อนฺตรา จ สาวตฺถึ อนฺตรา จ สาเกตํ โตรณวตฺถุสฺมึ วาสํ อุปคตา โหติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล สาเกตา สาวตฺถึ คจฺฉนฺโต, อนฺตรา จ สาเกตํ อนฺตรา จ สาวตฺถึ โตรณวตฺถุสฺมึ เอกรตฺติวาสํ อุปคจฺฉิฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ – ''เอหิ ตฺวํ, อมฺโภ ปุริส, โตรณวตฺถุสฺมึ ตถารูปํ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ชาน ยมหํ อชฺช ปยิรุปาเสยฺย''นฺติฯ

''เอวํ, เทวา''ติ โข โส ปุริโส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เกวลกปฺปํ โตรณวตฺถุํ อาหิณฺฑนฺโต [อนฺวาหิณฺฑนฺโต (สี.)] นาทฺทส ตถารูปํ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ยํ ราชา ปเสนทิ โกสโล ปยิรุปาเสยฺยฯ อทฺทสา โข โส ปุริโส เขมํ ภิกฺขุนึ โตรณวตฺถุสฺมึ วาสํ อุปคตํฯ ทิสฺวาน เยน ราชา ปเสนทิ โกสโล เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ เอตทโวจ –

''นตฺถิ โข, เทว, โตรณวตฺถุสฺมึ ตถารูโป สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ยํ เทโว ปยิรุปาเสยฺยฯ อตฺถิ จ โข, เทว, เขมา นาม ภิกฺขุนี, ตสฺส ภควโต สาวิกา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ ตสฺสา โข ปน อยฺยาย เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – 'ปณฺฑิตา, วิยตฺตา เมธาวินี พหุสฺสุตา จิตฺตกถา กลฺยาณปฏิภานา'ติฯ ตํ เทโว ปยิรุปาสตู''ติฯ

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เยน เขมา ภิกฺขุนี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เขมํ ภิกฺขุนึ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เขมํ ภิกฺขุนึ เอตทโวจ – ''กึ นุ โข, อยฺเย, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ? ''อพฺยากตํ โข เอตํ, มหาราช, ภควตา – 'โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ ''กึ ปนยฺเย, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ? ''เอตมฺปิ โข, มหาราช, อพฺยากตํ ภควตา – 'น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ ''กึ นุ โข, อยฺเย, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ? ''อพฺยากตํ โข เอตํ, มหาราช, ภควตา – 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ ''กึ ปนยฺเย, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติฯ ''เอตมฺปิ โข, มหาราช, อพฺยากตํ ภควตา – 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ

'''กึ นุ โข, อยฺเย, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ, อิติ ปุฏฺฐา สมานา – 'อพฺยากตํ โข เอตํ, มหาราช, ภควตา – โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ วเทสิฯ 'กึ ปนยฺเย, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ อิติ ปุฏฺฐา สมานา – 'เอตมฺปิ โข, มหาราช, อพฺยากตํ ภควตา – น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ วเทสิฯ 'กึ นุ โข, อยฺเย, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ อิติ ปุฏฺฐา สมานา – 'อพฺยากตํ โข เอตํ, มหาราช, ภควตา – โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ วเทสิฯ 'กึ ปนยฺเย, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ อิติ ปุฏฺฐา สมานา – 'เอตมฺปิ โข, มหาราช, อพฺยากตํ ภควตา – เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติ วเทสิฯ 'โก นุ โข , อยฺเย, เหตุ, โก ปจฺจโย เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา'''ติ?

''เตน หิ, มหาราช, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, อตฺถิ เต โกจิ คณโก วา มุทฺทิโก วา สงฺขายโก วา โย ปโหติ คงฺ

คาย วาลุกํ [วาลิกํ (สี. สฺยา. กํ.)] คเณตุํ – เอตฺตกา [เอตฺติกา (สี.)] วาลุกา อิติ วา, เอตฺตกานิ วาลุกสตานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ วาลุกสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ วาลุกสตสหสฺสานิ อิติ วา''ติ? ''โน เหตํ, อเยฺย''ฯ ''อตฺถิ ปน เต โกจิ คณโก วา มุทฺทิโก วา สงฺขายโก วา โย ปโหติ มหาสมุเทฺท อุทกํ คเณตุํ – เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสหสฺสานิ อิติ วา, เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตสหสฺสานิ อิติ วา''ติ? ''โน เหตํ, อเยฺย''ฯ ''ตํ กิสฺส เหตุ''? ''มหาเยฺย, สมุโทฺท คมฺภีโร อปฺปเมเยฺย ทุปฺปริโยคาโห''ติฯ ''เอวเมว โข, มหาราช, เยน รูเปน ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปเยฺย ตํ รูปํ ตถาคตสฺส ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ รูปสงฺขายวิมุโตฺต โข, มหาราช, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมเยฺย ทุปฺปริโยคาโห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ 'โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติฯ

''ยาย เวทนาย ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปเยฺย, สา เวทนา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เวทนาสงฺขายวิมุโตฺต, มหาราช, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมเยฺย ทุปฺปริโยคาโห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ 'โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติฯ

''ยาย สญฺญา ตถาคตํ...เป.... เยหิ สงฺขาเรหิ ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปเยฺย, เต สงฺขารา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ สงฺขารสงฺขายวิมุโตฺต โข, มหาราช, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมเยฺย ทุปฺปริโยคาโห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ 'โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ , 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติฯ

''เยน วิญฺญาเณ ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปเยฺย ตํ วิญฺญาณํ ตถาคตสฺส ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ วิญฺญาณสงฺขายวิมุโตฺต โข, มหาราช, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมเยฺย ทุปฺปริโยคาโห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ 'โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปติ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'ติปิ น อุเปตี''ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เขมาย ภิกฺขุนิยา ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา เขมํ ภิกฺขุนึ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อปเรน สมเยน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กึ นุ โข, ภเนฺต, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ? ''อพฺยากตํ โข เอตํ, มหาราช, มยา – 'โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ ''กึ ปน, ภเนฺต, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ? ''เอตมฺปิ โข, มหาราช, อพฺยากตํ มยา – 'น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ ''กึ นุ โข, ภเนฺต, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ ? ''อพฺยากตํ โข เอตํ, มหาราช, มยา – 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ ''กึ ปน, ภเนฺต, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ? ''เอตมฺปิ โข, มหาราช, อพฺยากตํ มยา – 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา'''ติฯ ''กึ นุ

โข, ภนฺเต, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน – ‘อพฺยากตํ โข เอตํ, มหาราช, มยา – โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิ…เป.…ฯ ‘‘‘กึ ปน, ภนฺเต, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน – ‘‘‘เอตมฺปิ โข, มหาราช, อพฺยากตํ มยา – เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิฯ โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ?

‘‘เตน หิ, มหาราช, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, อตฺถิ เต โกจิ คณโก วา มุทฺทิโก วา สงฺขายโก วา โย ปโหติ คงฺคาย วาลุกํ คเณตุํ – เอตฺตกา วาลุกา อิติ วา…เป.… เอตฺตกานิ วาลุกสตสหสฺสานิ อิติ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘อตฺถิ ปน เต โกจิ คณโก วา มุทฺทิโก วา สงฺขายโก วา โย ปโหติ มหาสมุทฺเท อุทกํ คเณตุํ – เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกานิ อิติ วา…เป.… เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตสหสฺสานิ อิติ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘มหา, ภนฺเต, สมุทฺโท คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาโหฯ เอวเมว โข, มหาราช, เยน รูเปน ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย, ตํ รูปํ ตถาคตสฺส ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ รูปสงฺขายวิมุตฺโต โข, มหาราช, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาโห – เสยฺยถาปิ มหาสมุทฺโทฯ ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ น อุเปติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ น อุเปติฯ ยาย เวทนาย…เป.… ยาย สญฺญาย…เป.… เยหิ สงฺขาเรหิ…เป.…’’ฯ

‘‘เยน วิญฺญาเณน ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย, ตํ วิญฺญาณํ ตถาคตสฺส ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ วิญฺญาณสงฺขายวิมุตฺโต โข, มหาราช, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาโห – เสยฺยถาปิ มหาสมุทฺโทฯ ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ น อุเปติ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ น อุเปติ, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ น อุเปติ, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ น อุเปตี’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยตฺร หิ นาม สตฺถุ เจว [สตฺถุโน เจว (สี.)] สาวิกาย จ อตฺเถน อตฺโถ พฺยญฺชเนน พฺยญฺชนํ สํสนฺทิสฺสติ , สเมสฺสติ, น วิโรธยิสฺสติ [วิหายิสฺสติ (สี. สฺยา. กํ.), วิคายิสฺสติ (ก.)] ยทิทํ อคฺคปทสฺมึฯ เอกมิทาหํ, ภนฺเต, สมยํ เขมํ ภิกฺขุนึ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ อปุจฺฉึฯ สาปิ เม อยฺยา เอเตหิ ปเทหิ เอเตหิ พฺยญฺชเนหิ เอตมตฺถํ พฺยากาสิ, เสยฺยถาปิ ภควาฯ อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยตฺร หิ นาม สตฺถุ เจว สาวิกาย จ อตฺเถน อตฺโถ พฺยญฺชเนน พฺยญฺชนํ สํสนฺทิสฺสติ, สเมสฺสติ, น วิโรธยิสฺสติ ยทิทํ อคฺคปทสฺมึฯ หนฺท ทานิ มยํ, ภนฺเต, คจฺฉามฯ พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา’’ติฯ ‘‘ยสฺส ทานิ ตฺวํ, มหาราช, กาลํ มญฺญสี’’ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามีติฯ ปฐมํฯ

๒. อนุราธสุตฺตํ

๔๑๑. เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อนุราโธ ภควโต อวิทูเร อรญฺญกุฏิกายํ วิหรติฯ อถ โข สมฺพหุลา อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เยนายสฺมา อนุราโธ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อนุราเธน สทฺธึ สมฺโมทึสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อายสฺมนฺตํ อนุราธํ เอตทโวจุํ – ‘‘โย โส, อาวุโส อนุราธ, ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตํ ตถาคโต อิเมสุ จตูสุ ฐาเนสุ ปญฺญาปยมาโน

ปญฺญาเปติ – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา’’ติ? ‘‘โย โส, อาวุโส, ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตํ ตถาคโต อญฺญตฺร อิเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปติ – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อายสฺมนฺตํ อนุราธํ เอตทโวจุํ – ‘‘โส จายํ [โย จายํ (สี.)] ภิกฺขุ นโว ภวิสฺสติ อจิรปพฺพชิโต, เถโร วา ปน พาโล อพฺยตฺโต’’ติฯ อถ โข เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อายสฺมนฺตํ อนุราธํ นววาเทน จ พาลวาเทน จ อปสาเทตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิํสุฯ

อถ โข อายสฺมโต อนุราธสฺส อจิรปกฺกนฺเตสุ อญฺญติตฺถิเยสุ ปริพฺพาชเกสุ เอตทโหสิ – ‘‘สเจ โข มํ เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อุตฺตริํ ปุจฺเฉยฺยุํ, กถํ พฺยากรมาโน นุ ขฺวาหํ เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ วุตฺตวาที เจว ภควโต อสฺสํ, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺยํ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยํ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา’’ติ? อถ โข อายสฺมา อนุราโธ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อนุราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธาหํ, ภเนฺต, ภควโต อวิทูเร อรญฺญกุฏิกายํ วิหรามิฯ อถ โข, ภเนฺต, สมฺพหุลา อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา มยา สทฺธิํ สโมฺมทิํสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข, ภเนฺต, เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา มํ เอตทโวจุํ – ‘‘โย โส, อาวุโส อนุราธ, ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตํ ตถาคโต อิเมสุ จตูสุ ฐาเนสุ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปติ – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา’’ติ? เอวํ วุตฺตาหํ, ภเนฺต, เต อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก เอตทโวจํ – ‘‘โย โส, อาวุโส , ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตํ ตถาคโต อญฺญตฺร อิเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปติ – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, ภเนฺต, เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา มํ เอตทโวจุํ – ‘‘โส จายํ ภิกฺขุ นโว ภวิสฺสติ อจิรปพฺพชิโต เถโร วา ปน พาโล อพฺยตฺโต’’ติฯ อถ โข มํ, ภเนฺต, เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา นววาเทน จ พาลวาเทน จ อปสาเทตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิํสุฯ ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, อจิรปกฺกนฺเตสุ เตสุ อญฺญติตฺถิเยสุ ปริพฺพาชเกสุ เอตทโหสิ – ‘‘สเจ โข มํ เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อุตฺตริํ ปุเจฺฉยฺยุํ, กถํ พฺยากรมาโน นุ ขฺวาหํ เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ วุตฺตวาที เจว ภควโต อสฺสํ, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺยํ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยํ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา’’ติ?

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อนุราธ, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’’ติ?

“โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ

“เวทนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วา”ติ?…เป.… สญฺญา …เป.… สงฺขารา…เป.… “วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา”ติ?

“อนิจฺจํ, ภนฺเต”ฯ

“ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา”ติ?

“ทุกฺขํ, ภนฺเต”ฯ

“ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’”ติ?

“โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ

“ตสฺมาติห, อนุราธ, ยํ กิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ ยา กาจิ เวทนา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา…เป.… ยา กาจิ สญฺญา…เป.… เย เกจิ สงฺขารา…เป.… ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ปสฺสํ, อนุราธ, สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ; วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อนุราธ, รูปํ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “เวทนํ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “สญฺญํ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “สงฺขาเร ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “วิญฺญาณํ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, อนุราธ, รูปสฺมึ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “อญฺญตฺร รูปา ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “เวทนาย…เป.… อญฺญตฺร เวทนาย…เป.… สญฺญาย…เป.… อญฺญตฺร สญฺญาย…เป.… สงฺขาเรสุ…เป.… อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ…เป.… วิญฺญาณสฺมึ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “อญฺญตฺร วิญฺญาณา ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อนุราธ, รูปํ, เวทนํ, สญฺญํ, สงฺขาเร, วิญฺญาณํ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, อนุราธ, อยํ โส อรูปี อเวทโน อสญฺญี อสงฺขาโร อวิญฺญาโณ ตถาคโตติ สมนุปสฺสสี”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “เอตฺถ จ เต, อนุราธ, ทิฏฺเฐว ธมฺเม สจฺจโต เถตโต ตถาคเต อนุปลพฺภิยมาเน [ตถาคโต อนุปลพฺภิยมาโน (สฺยา. ก.), ตถาคเต อนุปลพฺภมาเน (?)] กลฺลํ นุ เต ตํ เวยฺยากรณํ [เวยฺยากรณาย (สี.)] – โย โส, อาวุโส, ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตํ ตถาคโต อญฺญตฺร อิเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปติ – “‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น

โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สาธุ สาธุ, อนุราธ! ปุเพฺพ จาหํ, อนุราธ, เอตรหิ จ ทุกฺขเญฺจว ปญฺญาเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ปฐมสาริปุตฺตโกฏฺฐิกสุตฺตํ

๔๑๒. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สาริปุโตฺต, อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุเตฺตน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

‘‘กิํ นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘อพฺยากตํ โข เอตํ, อาวุโส, ภควตา – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ ‘‘กิํ ปนาวุโส, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘เอตมฺปิ โข, อาวุโส, อพฺยากตํ ภควตา – ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ ‘‘กิํ นุ โข, อาวุโส, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘อพฺยากตํ โข เอตํ, อาวุโส, ภควตา – ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ ‘‘กิํ ปนาวุโส, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘เอตมฺปิ โข, อาวุโส, อพฺยากตํ ภควตา – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ

‘‘‘กิํ นุ โข, อาวุโส, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ อิติ ปุโฎฺฐ สมาโน, ‘อพฺยากตํ โข เอตํ, อาวุโส, ภควตา – โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิ…เป.… ‘กิํ ปนาวุโส, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ อิติ ปุโฎฺฐ สมาโน – ‘เอตมฺปิ โข, อาวุโส, อพฺยากตํ ภควตา – เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิฯ โก นุ โข, อาวุโส, เหตุ, โก ปจฺจโย เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ?

‘‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ โข, อาวุโส, รูปคตเมตํฯ น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, รูปคตเมตํฯ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, รูปคตเมตํฯ เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, รูปคตเมตํฯ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ โข, อาวุโส, เวทนาคตเมตํฯ น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, เวทนาคตเมตํฯ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, เวทนาคตเมตํฯ เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, เวทนาคตเมตํฯ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ โข, อาวุโส, สญฺญาคตเมตํฯ น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, สญฺญาคตเมตํฯ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, สญฺญาคตเมตํฯ เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, สญฺญาคตเมตํฯ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ โข, อาวุโส, สงฺขารคตเมตํ ฯ น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, สงฺขารคตเมตํฯ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, สงฺขารคตเมตํฯ เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, สงฺขารคตเมตํฯ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ โข, อาวุโส, วิญฺญาณคตเมตํฯ น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, วิญฺญาณคตเมตํฯ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, วิญฺญาณคตเมตํฯ เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ, วิญฺญาณคตเมตํฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ทุติยสาริปุตฺตโกฏฺฐิกสุตฺตํ

๔๑๓. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สาริปุโตฺต, อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย…เป.… (สาเยว ปุจฺฉา) ‘‘โก นุ โข, อาวุโส, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘รูปํ โข, อาวุโส, อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, รูปสมุทยํ อชานโต อปสฺส

โต ยถาภูตํ, รูปนิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ , รูปนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติฯ เวทนํ…เป…. สญฺญํ…เป…. สงฺขาเร…เป…. วิญฺญาณํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, วิญฺญาณสมุทยํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, วิญฺญาณนิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, วิญฺญาณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติปิสฺส โหติฯ

‘‘รูปญฺจ โข, อาวุโส, ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, รูปสมุทยํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, รูปนิโรธํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, รูปนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ…เป…. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ เวทนํ…เป…. สญฺญํ…เป…. สงฺขาเร…เป…. วิญฺญาณํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, วิญฺญาณสมุทยํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, วิญฺญาณนิโรธํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, วิญฺญาณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ; ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ; ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ; ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ตติยสาริปุตฺตโกฏฺฐิกสุตฺตํ

๔๑๔. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สาริปุตฺโต, อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย…เป…. (สาเยว ปุจฺฉา) ‘‘โก นุ โข, อาวุโส, เหตุ โก ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘รูเป โข, อาวุโส, อวิคตราคสฺส อวิคตฉนฺทสฺส อวิคตเปมสฺส อวิคตปิปาสสฺส อวิคตปริฬาหสฺส อวิคตตณฺหสฺส ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ…เป…. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติฯ เวทนาย…เป…. สญฺญาย…เป…. สงฺขาเรสุ…เป…. วิญฺญาเณ อวิคตราคสฺส อวิคตฉนฺทสฺส อวิคตเปมสฺส อวิคตปิปาสสฺส อวิคตปริฬาหสฺส อวิคตตณฺหสฺส ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ…เป…. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติฯ รูเป จ โข, อาวุโส, วิคตราคสฺส…เป…. เวทนาย…เป…. สญฺญาย…เป…. สงฺขาเรสุ…เป…. วิญฺญาเณ วิคตราคสฺส วิคตฉนฺทสฺส วิคตเปมสฺส วิคตปิปาสสฺส วิคตปริฬาหสฺส วิคตตณฺหสฺส ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ…เป…. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. จตุตฺถสาริปุตฺตโกฏฺฐิกสุตฺตํ

๔๑๕. เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สาริปุตฺโต, อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหาโกฏฺฐิเกน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิกํ เอตทโวจ – ‘‘‘กิํ นุ โข, อาวุโส โกฏฺฐิก, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ…เป…. ‘กิํ ปนาวุโส, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน

– ‘เอตมฺปิ โข, อาวุโส, อพฺยากตํ ภควตา – เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิ’’ฯ ‘‘โก นุ โข, อาวุโส, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ?

‘‘รูปารามสฺส โข, อาวุโส, รูปรตสฺส รูปสมฺมุทิตสฺส รูปนิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ; ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติฯ เวทนารามสฺส โข, อาวุโส, เวทนารตสฺส เวทนาสมฺมุทิตสฺส, เวทนานิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ…เป.… สญฺญารามสฺส โข, อาวุโส…เป.… สงฺขารารามสฺส โข อาวุโส…เป.… วิญฺญาณารามสฺส โข, อาวุโส, วิญฺญาณรตสฺส วิญฺญาณสมฺมุทิตสฺส วิญฺญาณนิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ’’ฯ

‘‘น รูปารามสฺส โข, อาวุโส, น รูปรตสฺส น รูปสมฺมุทิตสฺส, รูปนิโรธํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ น เวทนารามสฺส โข, อาวุโส…เป.… น สญฺญารามสฺส โข, อาวุโส…เป.… น สงฺขารารามสฺส โข, อาวุโส…เป.… น วิญฺญาณารามสฺส โข, อาวุโส, น วิญฺญาณรตสฺส น วิญฺญาณสมฺมุทิตสฺส, วิญฺญาณนิโรธํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ

‘‘สิยา ปนาวุโส, อโญฺญปิ ปริยาโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ภวารามสฺส โข, อาวุโส, ภวรตสฺส ภวสมฺมุทิตสฺส, ภวนิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติฯ น ภวารามสฺส โข, อาวุโส, น ภวรตสฺส น ภวสมฺมุทิตสฺส, ภวนิโรธํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ อยมฺปิ โข, อาวุโส, ปริยาโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ

‘‘สิยา ปนาวุโส, อโญฺญปิ ปริยาโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘สิยา, อาวุโสฯ อุปาทานารามสฺส โข, อาวุโส, อุปาทานรตสฺส อุปาทานสมฺมุทิตสฺส, อุปาทานนิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติฯ น อุปาทานารามสฺส โข, อาวุโส, น อุปาทานรตสฺส น อุปาทานสมฺมุทิตสฺส, อุปาทานนิโรธํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ…เป.… ‘เนว, โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ อยมฺปิ โข อาวุโส, ปริยาโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ

‘‘สิยา ปนาวุโส, อโญฺญปิ ปริยาโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ? ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ตณฺหารามสฺส โข, อาวุโส, ตณฺหารตสฺส ตณฺหาสมฺมุทิตสฺส, ตณฺหานิโรธํ อชานโต อปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส โหติฯ น ตณฺหารามสฺส โข, อาวุโส, น ตณฺหารตสฺส น ตณฺหาสมฺมุทิตสฺส, ตณฺหานิโรธํ ชานโต ปสฺสโต ยถาภูตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติ…เป. … ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิสฺส น โหติฯ อยมฺปิ โข, อาวุโส, ปริยาโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติฯ

“สิยา ปนาวุโส, อโญฺญปิ ปริยาโย, เยเนตํ อพฺยากตํ ภควตา’’ติ? “เอตฺถ ทานิ, อาวุโส สาริปุตฺต, อิโต อุตฺตริ กึ อิจฺฉสิ? ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตสฺส, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุโน วฏฺฏํ [วตฺตํ (สฺยา. กํ. ก.) วทฺธํ (ปี.)] นตฺถิ ปญฺญาปนายา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. โมคฺคลฺลานสุตฺตํ

๔๑๖. อถ โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหาโมคฺคลฺลาเนน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ –

“กึ นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, สสฺสโต โลโก’’ติ? “อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – ‘สสฺสโต โลโก’’’ติฯ “กึ ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, อสสฺสโต โลโก’’ติ? “เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘อสสฺสโต โลโก’’’ติฯ “กึ นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, อนฺตวา โลโก’’ติ? “อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – ‘อนฺตวา โลโก’’’ติฯ “กึ ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, อนนฺตวา โลโก’’ติ? “เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘อนนฺตวา โลโก’’’ติฯ “กึ นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, ตํ ชีวํ ตํ สรีร’’นฺติ? “อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’’’นฺติฯ “กึ ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’’นฺติ? “เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’’’นฺติฯ “กึ นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? “อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ “กึ ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? “เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ “กึ นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? “อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ “กึ ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? “เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ

“โก นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, เหตุ โก ปจฺจโย, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ ปุฏฺฐานํ เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – สสฺสโต โลโกติ วา, อสสฺสโต โลโกติ วา, อนฺตวา โลโกติ วา, อนนฺตวา โลโกติ วา, ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา? โก ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, เหตุ โก ปจฺจโย, เยน สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ ปุฏฺฐสฺส น เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – สสฺสโต โลโกติปิ, อสสฺสโต โลโกติปิ, อนฺตวา โลโกติปิ, อนนฺตวา โลโกติปิ, ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติปิ, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติปิ, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติปิ, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติปิ, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติปิ, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติปี’’ติ?

“อญฺญติตฺถิยา โข, วจฺฉ, ปริพฺพาชกา จกฺขุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสนฺติ…เป.… ชิวฺหํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสนฺติ…เป.… มนํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสนฺติฯ ตสฺมา อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ ปุฏฺฐานํ เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – สสฺสโต โลโกติ วา…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาฯ ตถาคโต จ โข, วจฺฉ, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ จกฺขุํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ…เป.… ชิวฺหํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ…เป.… มนํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติฯ ตสฺมา

ตถาคตสฺส เอวํ ปุฏฺฐสฺส น เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – สสฺสโต โลโกติปิ…เป…. เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติปี’’ติฯ

อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก อุฏฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, สสฺสโต โลโก’’ติ? อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, มยา – ‘สสฺสโต โลโก’ติ…เป….ฯ ‘‘กิํ ปน, โภ โคตม, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ? ‘‘เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ มยา – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ

‘‘โก นุ โข, โภ โคตม, เหตุ โก ปจฺจโย, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ ปุฏฺฐานํ เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา…เป…. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา? โก ปน, โภ โคตม, เหตุ โก ปจฺจโย, เยน โภโต โคตมสฺส เอวํ ปุฏฺฐสฺส น เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ…เป…. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปี’’ติ?

‘‘อญฺญติตฺถิยา โข, วจฺฉ, ปริพฺพาชกา จกฺขุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ , เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสนฺติ…เป…. ชิวฺหํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสนฺติ…เป…. มนํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสนฺติฯ ตสฺมา อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ ปุฏฺฐานํ เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา…เป…. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วาฯ ตถาคโต จ โข, วจฺฉ, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ จกฺขุํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ…เป…. ชิวฺหํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ…เป…. มนํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติฯ ตสฺมา ตถาคตสฺส เอวํ ปุฏฺฐสฺส น เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ, ‘อสสฺสโต โลโก’ติปิ, ‘อนฺตวา โลโก’ติปิ, ‘อนนฺตวา โลโก’ติปิ, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติปิ, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติปิ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปี’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! ยตฺร หิ นาม สตฺถุ จ [สตฺถุสฺส จ (สี. ปี.), สตฺถุ เจว (เขมาสุเตฺต)] สาวกสฺส จ อเตฺถน อโตฺถ พฺยญฺชเนน พฺยญฺชนํ สํสนฺทิสฺสติ สเมสฺสติ น วิโรธยิสฺสติ, ยทิทํ อคฺคปทสฺมิํฯ อิทานาหํ, โภ โคตม, สมณํ มหาโมคฺคลฺลานํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ อปุจฺฉิํฯ สมโณปิ เม โมคฺคลฺลาโน เอเตหิ ปเทหิ เอเตหิ พฺยญฺชเนหิ ตมตฺถํ พฺยากาสิ, เสยฺยถาปิ ภวํ โคตโมฯ อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม ! ยตฺร หิ นาม สตฺถุ จ สาวกสฺส จ อเตฺถน อโตฺถ พฺยญฺชเนน พฺยญฺชนํ สํสนฺทิสฺสติ สเมสฺสติ น วิโรธยิสฺสติ, ยทิทํ อคฺคปทสฺมิ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. วจฺฉโคตฺตสุตฺตํ

๔๑๗. อถ โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กิํ นุ โข, โภ โคตม, สสฺสโต โลโก’’ติ? อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, มยา – ‘สสฺสโต โลโก’ติ…เป….ฯ ‘‘กิํ ปน, โภ โคตม, ‘เนว โหติ น น

โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’’ติ? ‘‘เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ มยา – ‘เนว โหติ น น โหติ ต
ถาคโต ปรํ มรณา’’’ติฯ

‘‘โก นุ โข, โภ โคตม, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ ปุฏฺ
ฐานํ เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ
มรณา’ติ วา? โก ปน, โภ โคตม, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน โภโต โคตมสฺส เอวํ ปุฏฺฐสฺส น เอวํ
เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ
มรณา’ติปี’’ติ?

‘‘อญฺญติตฺถิยา โข, วจฺฉ, ปริพฺพาชกา รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสนฺติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ,
อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ ฯ เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสนฺติ…เป.… สญฺญํ…เป.… สงฺ
ขาเร…เป.… วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสนฺติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺ
ญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํฯ ตสฺมา อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ ปุฏฺฐานํ เอวํ เวยฺ
ยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ
วาฯ ตถาคโต จ โข, วจฺฉ, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺ
ตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํฯ น เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ…เป.… น
สญฺญํ…เป.… น สงฺขาเร…เป.… น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺ
ตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํฯ ตสฺมา ตถาคตสฺส เอวํ ปุฏฺฐสฺส น
เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ
มรณา’ติปี’’ติฯ

อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก อุฏฺฐายาสนา เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺ
กมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหาโมคฺคลฺลาเนน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติ
สาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ มหา
โมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ – ‘‘กึ นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, สสฺสโต โลโก’’ติ? อพฺยากตํ โข เอตํ,
วจฺฉ, ภควตา – ‘สสฺสโต โลโก’ติ…เป.…ฯ ‘‘กึ ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, ‘เนว โหติ น น โหติ ต
ถาคโต ปรํ มรณา’’’ติ? ‘‘เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาค
โต ปรํ มรณา’’’ติฯ

‘‘โก นุ โข, โภ โมคฺคลฺลาน, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ
ปุฏฺฐานํ เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต
ปรํ มรณา’ติ วา? โก ปน, โภ โมคฺคลฺลาน, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ
ปุฏฺฐสฺส น เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาค
โต ปรํ มรณา’ติปี’’ติ?

‘‘อญฺญติตฺถิยา โข, วจฺฉ, ปริพฺพาชกา รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสนฺติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ,
อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํฯ เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสนฺติ…เป.… สญฺญํ…เป.… สงฺ
ขาเร…เป.… วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสนฺติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺ
ญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํฯ ตสฺมา อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ ปุฏฺฐานํ เอวํ เวยฺ
ยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ
วาฯ ตถาคโต จ โข, วจฺฉ, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺ
ตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํฯ น เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ…เป.… น
สญฺญํ…เป.… น สงฺขาเร…เป.… น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺ

ตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํฯ ตสฺมา ตถาคตสฺส เอวํ ปุฏฺฐสฺส น เอวํ เวยฺยากรณํ โหติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ, ‘อสสฺสโต โลโก’ติปิ, ‘อนฺตวา โลโก’ติปิ, ‘อนนฺตวา โลโก’ติปิ, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติปิ, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติปิ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปี’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ โมคฺคลฺลาน, อพฺภุตํ, โภ โมคฺคลฺลาน! ยตฺร หิ นาม สตฺถุ จ สาวกสฺส จ อตฺเถน อตฺโถ พฺยญฺชเนน พฺยญฺชนํ สํสนฺทิสฺสติ, สเมสฺสติ, น วิโรธยิสฺสติ, ยทิทํ อคฺคปทสฺมิํฯ อิทานาหํ, โภ โมคฺคลฺลาน, สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ อปุจฺฉิํฯ สมโณปิ เม โคตโม เอเตหิ ปเทหิ เอเตหิ พฺยญฺชเนหิ เอตมตฺถํ พฺยากาสิ, เสยฺยถาปิ ภวํ โมคฺคลฺลาโนฯ อจฺฉริยํ, โภ โมคฺคลฺลาน, อพฺภุตํ, โภ โมคฺคลฺลาน! ยตฺร หิ นาม สตฺถุ จ สาวกสฺส จ อตฺเถน อตฺโถ พฺยญฺชเนน พฺยญฺชนํ สํสนฺทิสฺสติ สเมสฺสติ น วิโรธยิสฺสติ, ยทิทํ อคฺคปทสฺมิ’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. กุตูหลสาลาสุตฺตํ

๔๑๘. อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สมฺโมทิฯ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘ปุริมานิ , โภ โคตม , ทิวสานิ ปุริมตรานิ สมฺพหุลานํ นานาติตฺถิยานํ สมณพฺราหฺมณานํ ปริพฺพาชกานํ กุตูหลสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘อยํ โข ปูรโณ กสฺสโป สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺสฯ โสปิ สาวกํ อพฺภตีตํ กาลงฺกตํ อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน’ติฯ โยปิสฺส สาวโก อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต ตมฺปิ สาวกํ อพฺภตีตํ กาลงฺกตํ อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน’’’ติฯ

‘‘อยมฺปิ โข มกฺขลิ โคสาโล…เป.… อยมฺปิ โข นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต…เป.… อยมฺปิ โข สญฺจโย [สญฺชโย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เพลฏฺฐปุตฺโต…เป.… อยมฺปิ โข ปกุโธ [ปกุทฺธ (ปี.)] กจฺจาโน…เป.… อยมฺปิ โข อชิโต เกสกมฺพโล สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺสฯ โสปิ สาวกํ อพฺภตีตํ กาลงฺกตํ อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน’ติฯ โยปิสฺส สาวโก อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต ตมฺปิ สาวกํ อพฺภตีตํ กาลงฺกตํ อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน’’’ติฯ

‘‘อยมฺปิ โข สมโณ โคตโม สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺสฯ โสปิ สาวกํ อพฺภตีตํ กาลงฺกตํ อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน’ติฯ โยปิสฺส [โย จ ขฺวสฺส (ปี.)] สาวโก อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต ตญฺจ สาวกํ อพฺภตีตํ กาลงฺกตํ อุปปตฺตีสุ น พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน’ติฯ อปิ จ โข นํ เอวํ พฺยากโรติ – ‘อเจฺฉจฺฉิ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, โภ โคตม, อหุ เทว กงฺขา, อหุ วิจิกิจฺฉา – ‘กถํ นาม [กถญฺหิ นาม (สฺยา. กํ. ปี. ก.) กถํ กถํ นาม (ฉกฺกงฺคุตฺตเร ปญฺจมวเคฺค ทุติยสุเตฺต)] สมณสฺส โคตมสฺส ธโมฺม อภิเญฺญโยฺย’’’ติ [ธมฺมาภิเญฺญยฺยาติ (ปี. ก.) ธโมฺม… อเญฺญโยฺย (ฉกฺกงฺคุตฺตเร)]?

“อลญฺหิ เต, วจฺฉ, กงฺขิตุํ, อลํ วิจิกิจฺฉิตุํฯ กงฺขนีเย จ ปน เต ฐาเน วิจิกิจฺฉา อุปฺปนฺนาฯ สอุปาทานสฺส ขฺวาหํ, วจฺฉ, อุปปตฺตึ ปญฺญาเปมิ โน อนุปาทานสฺสฯ เสยฺยถาปิ , วจฺฉ, อคฺคิ สอุปาทาโน ชลติ, โน อนุปาทาโน; เอวเมว ขฺวาหํ, วจฺฉ, สอุปาทานสฺส อุปปตฺตึ ปญฺญาเปมิ, โน อนุปาทานสฺสา”ติฯ

“ยสฺมิํ , โภ โคตม, สมเย อจฺจิ วาเตน ขิตฺตา ทูรมฺปิ คจฺฉติ, อิมสฺส ปน ภวํ โคตโม กิํ อุปาทานสฺมิํ ปญฺญาเปตี”ติ? “ยสฺมิํ โข, วจฺฉ, สมเย อจฺจิ วาเตน ขิตฺตา ทูรมฺปิ คจฺฉติ, ตมหํ วาตูปาทานํ ปญฺญาเปมิฯ วาโต หิสฺส, วจฺฉ, ตสฺมิํ สมเย อุปาทานํ โหตี”ติฯ “ยสฺมิญฺจ ปน, โภ โคตม, สมเย อิมญฺจ กายํ นิกฺขิปติ, สโตฺต จ อญฺญตรํ กายํ อนุปปโนฺน โหติ, อิมสฺส ปน ภวํ โคตโม กิํ อุปาทานสฺมิํ ปญฺญาเปตี”ติ? “ยสฺมิํ โข, วจฺฉ, สมเย อิมญฺจ กายํ นิกฺขิปติ, สโตฺต จ อญฺญตรํ กายํ อนุปปโนฺน โหติ, ตมหํ ตณฺหูปาทานํ วทามิฯ ตณฺหา หิสฺส, วจฺฉ, ตสฺมิํ สมเย อุปาทานํ โหตี”ติ [โหตีติ…เป…. (ก.)]ฯ นวมํฯ

๑๐. อานนฺทสุตฺตํ

๔๑๙. อถ โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “กิํ นุ โข, โภ โคตม, อตฺถตฺตา”ติ? เอวํ วุเตฺต, ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ “กิํ ปน, โภ โคตม, นตฺถตฺตา”ติ? ทุติยมฺปิ โข ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ อถ โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อจิรปกฺกเนฺต วจฺฉโคเตฺต ปริพฺพาชเก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “กิํ นุ โข, ภเนฺต, ภควา วจฺฉโคตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปญฺหํ ปุโฎฺฐ น พฺยากาสี”ติ? “อหญฺจานนฺท, วจฺฉโคตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส ‘อตฺถตฺตา’ติ ปุโฎฺฐ สมาโน ‘อตฺถตฺตา’ติ พฺยากเรยฺยํ, เย เต, อานนฺท, สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา เตสเมตํ สทฺธิํ [เตสเมตํ ลทฺธิ (สี.)] อภวิสฺสฯ อหญฺจานนฺท, วจฺฉโคตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส ‘นตฺถตฺตา’ติ ปุโฎฺฐ สมาโน ‘นตฺถตฺตา’ติ พฺยากเรยฺยํ, เย เต, อานนฺท, สมณพฺราหฺมณา อุเจฺฉทวาทา เตสเมตํ สทฺธิํ อภวิสฺสฯ อหญฺจานนฺท, วจฺฉโคตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส ‘อตฺถตฺตา’ติ ปุโฎฺฐ สมาโน ‘อตฺถตฺตา’ติ พฺยากเรยฺยํ, อปิ นุ เมตํ, อานนฺท, อนุโลมํ อภวิสฺส ญาณสฺส อุปฺปาทาย – ‘สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา’”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “อหญฺจานนฺท, วจฺฉโคตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส ‘นตฺถตฺตา’ติ ปุโฎฺฐ สมาโน ‘นตฺถตฺตา’ติ พฺยากเรยฺยํ , สมฺมูฬฺหสฺส, อานนฺท, วจฺฉโคตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส ภิโยฺย สโมฺมหาย อภวิสฺส – ‘อหุวา เม นูน ปุเพฺพ อตฺตา, โส เอตรหิ นตฺถี’”ติฯ ทสมํฯ

๑๑. สภิยกจฺจานสุตฺตํ

๔๒๐. เอกํ สมยํ อายสฺมา สภิโย กจฺจาโน ญาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ อถ โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก เยนายสฺมา สภิโย กจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สภิเยน กจฺจาเนน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ สภิยํ กจฺจานํ เอตทโวจ – “กิํ นุ โข โภ, กจฺจาน, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา”ติ? “อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’”ติฯ “กิํ ปน, โภ กจฺจาน, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา”ติ? “เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’”ติฯ

“กึ นุ โข, โภ กจฺจาน, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา”ติ? “อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’”ติฯ “กึ ปน, โภ กจฺจาน, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา”ติ? “เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’”ติฯ

“‘กึ นุ โข, โภ กจฺจาน, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน – ‘อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิ ฯ ‘กึ ปน, โภ กจฺจาน, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน – ‘อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ, ภควตา – น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, โภ กจฺจาน, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน – ‘อพฺยากตํ โข เอตํ, วจฺฉ , ภควตา – โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิฯ ‘กึ ปน, โภ กจฺจาน, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน – ‘เอตมฺปิ โข, วจฺฉ, อพฺยากตํ ภควตา – เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วเทสิฯ โก นุ โข, โภ กจฺจาน, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยเนตํ อพฺยากตํ สมเณน โคตเมนา”ติ? “โย จ, วจฺฉ, เหตุ, โย จ ปจฺจโย ปญฺญาปนาย รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วา, โส จ เหตุ, โส จ ปจฺจโย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อปริเสสํ นิรุเชฺฌยฺยฯ เกน นํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วา”ติฯ “กีวจิรํ ปพฺพชิโตสิ, โภ กจฺจานา”ติ? “นจิรํ, อาวุโส, ตีณิ วสฺสานี”ติฯ “ยสฺสป’สฺส, อาวุโส, เอตเมตฺตเกน เอตฺตกเมว ตํป’สฺส พหุ, โก ปน วาโท เอวํ [โก ปน วาโท เอว (สี. ปี.)] อภิกฺกเนฺต”ติ! เอกาทสมํฯ

อพฺยากตสํยุตฺตํ สมตฺตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เขมาเถรี อนุราโธ, สาริปุโตฺตติ โกฎฺฐิโก;
โมคฺคลฺลาโน จ วโจฺฉ จ, กุตูหลสาลานนฺโท;
สภิโย เอกาทสมนฺติ;

สฬายตนวโคฺค จตุโตฺถฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สฬายตนเวทนา, มาตุคาโม ชมฺพุขาทโก;
สามณฺฑโก โมคฺคลฺลาโน, จิโตฺต คามณิ สงฺขตํ;
อพฺยากตนฺติ ทสธาติฯ

สฬายตนวคฺคสํยุตฺตปาฬิ นิฎฺฐิตาฯ